

Vilniaus Universitetas
Filosofijos fakultetas
Ugdymo mokslų institutas
Edukologijos katedra

Laura Lapinskaitė

Edukologijos magistro studijų programa
Švietimo politikos ir administravimo šaka
Magistro darbas

**Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių įtraukties į
nevalstybines mokyklas strateginiai veiksniai tvaraus švietimo
kontekste**

Darbo vadovė: Prof. dr. Renata Bilbokaitė

Vilnius
2023

TURINYS

ĮVADAS	6
SPECIALIŲJŲ UGDYMO SI POREIKIŲ TURINČIŲ MOKINIŲ ĮTRAUKTĮ SĄLYGOJANTYS VEIKSNIAI	10
Specialiųjų ugdymosi poreikių apibrėžtis	10
Nevalstybinių mokyklų apibrėžtis.....	11
Nevalstybinių mokyklų statistika.....	13
Bendrojo ugdymo klasėse besimokantys SUP turintys mokiniai	14
Požiūrio į SUP turinčius vaikus kaita	16
SUP turinčių mokinių įtraukties į bendrojo ugdymo mokyklas kaita	18
Įtraukties samprata	20
Įtraukios švietimo sistemos plėtra.....	24
Įtrauki mokykla.....	31
Įtraukties plėtra: mokyklų vadovų vaidmuo	33
Tvarus švietimas ir SUP turinčių mokinių įtrauktis.....	37
Neoliberalizmo samprata.....	40
Strategijos samprata	41
TYRIMO METODOLOGIJA IR TYRIMO PROCESO ORGANIZAVIMAS	44
SUP TURINČIŲ MOKINIŲ ĮTRAUKTIES Į NEVALSTYBINES MOKYKLAS EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI	50
SUP turinčių mokinių priėmimo situacija.....	50
Vadovų vaidmuo mokinių priėmimo procese	53
Sutarties nuostatos.....	57
Sutarties nutraukimas	59
Mokyklų vadovams kylantys iššūkiai	60
Atviros komunikacijos su tėvais nauda.....	62
Rizikos	63

Privačių mokyklų pasirengimas ugdyti SUP mokinius.....	67
Įtraukties realizavimo praktiniai pavyzdžiai	70
Susitarimai mokykloje	74
Strateginiai elementai	75
Strateginės priemonės	81
Švietimo įstatymo pakeitimo dėl įtraukties nuostatų įgyvendinimas privačiose mokyklose	92
Švietimo politikos vertinimas nevalstybinių mokyklų vadovų požiūriu.....	94
Privataus ir valstybinio sektoriaus ypatumai	103
Požiūris į privačias mokyklas.....	107
SUP turinčių mokinių įtraukties strateginiai veiksniai tvaraus švietimo kontekste	111
SUP turinčių mokinių įtrauktis tvaraus švietimo kontekste.....	115
Prognozės	119
Empirinės dalies apibendrinimas.....	121
IŠVADOS	128
REKOMENDACIJOS	130
DISKUSIJA	131
LITERATŪRA	134
PRIEDAI	139

SANTRAUKA

Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių įtrauktis į nevalstybines mokyklas strateginiai veiksniai tvaraus švietimo kontekste

Vienas iš Lietuvos švietimo sistemos principų yra įtrauktis, kuri reiškia švietimo sistemos sudarytas sąlygas kiekvienam asmeniui ugdytis, plėtoti savo galias ir gebėjimus, gauti reikiamą pagalbą, patirti sėkmę mokantis, socialinėje, kultūrinėje ir kitose veiklose ir būti nediskriminuojamam dėl ugdymosi poreikių įvairovės ar švietimo pagalbos reikmės. Nuo 2013 – 2023 m. Lietuvoje nevalstybinių mokyklų skaičius sparčiai augo nuo 42 – 102, o 2023 m. sudarė 11,03 proc. dalį visų bendrojo ugdymo valstybinių mokyklų. Tendencingai išaugus privačių mokyklų skaičiui, tampa svarbu atkreipti dėmesį į visų mokyklų tipų sudarytas galimybes mokytis SUP turintiems vaikas. Stokojama mokslinių tyrimų, pagrindžiančių, kokias galimybes turi SUP turintys vaikai būti pilnavertiškai įtraukti į nevalstybines mokyklas ir kiek/kokių mokyklų vadovai skiria resursų bei dėmesio šių mokinių pilnavertiškai įtraukčiai. Visuomenėje dažnai privačios mokyklos tapatinamos su verslo modeliu ir į jas žiūrima, kaip į tas, kurios atsisako „nepatogių“ klientų ar yra orientuotos tik į akademiškai gabius mokinius, todėl šiame darbe yra išryškintas privačių mokyklų pasirengimas ir suinteresuotumas ugdyti turinčius SUP mokinius. Mokinių priėmimo tvarką į privačias mokyklas nustato savininkas ir vienas iš atrankos kriterijų yra finansinės tėvų galimybės mokėti už mokslą, tačiau tame tarpe vaikų gali būti tokių, kurie turi SUP.

Tyrimo tikslas yra išsiaiškinti SUP turinčių mokinių įtrauktis į nevalstybines mokyklas strateginius veiksnius tvaraus švietimo kontekste. Tyrimo tikslui pasiekti buvo taikytas kokybinio tyrimo metodas, renkant duomenis pusiau struktūruoto interviu metodu iš 19 nevalstybinių mokyklų vadovų. Kokybinės analizės procesas buvo atliktas, pasitelkiant kokybinę turinio analizę.

Tyrimo rezultatai parodė, kad pagrindiniai strateginiai veiksniai, sąlygojantys kokybišką SUP turinčių mokinių įtrauktį tvaraus švietimo kontekste yra: aiškaus plano sudarymas (mokyklos ir valstybės lygmeniu), personalo parengimas (švietimo pagalbos specialistų ir mokinio asistentų komandos suformavimas, mokytojų profesinis pasirengimas, gebėjimas operatyviai spręsti problemas ir prisitaikyti kintančioje aplinkoje, ankstyva SUP identifikacija), personalo augimas (mokymų organizavimas, mokytojų ir administracijos teigiamų nuostatų formavimas), aplinkos pritaikymas (infrastruktūra, saugi emocinė aplinka, klasių skaičiaus mažinimas), tinklaveikos didinimas (sklandaus bendradarbiavimo poreikis su švietimo politiką formuojančiomis institucijomis, PPT tarnyba), visuomenės švietimas (visuomenės ir tėvų bendruomenės teigiamų nuostatų formavimo poreikis), pagalbos užtikrinimas (mokytojams, mokiniams), išteklių pakankamumo užtikrinimas (tinkamo finansavimo poreikis ir tinkamas išteklių įvertinimas).

Raktiniai žodžiai: specialieji ugdymosi poreikiai, įtrauktis, strategija, tvarus švietimas, nevalstybinės mokyklos, įtraukusis ugdymas.

SUMMARY

Strategic Factors of Inclusion of Students with Special Educational Needs into Private Schools in the Context of Sustainable Education

One of the principles of the Lithuanian education system is inclusion. It means that the education system should enable every person to develop his or her capabilities and abilities to receive the necessary support, to succeed in learning, social, cultural and other activities, and not to be discriminated against on the basis of the diversity of his or her learning needs or the need for educational support. Between 2013 and 2023, the number of private schools in Lithuania grew rapidly from 42 to 102, and in 2023 they accounted for 11.03% of all state schools of general education. As the number of private schools tends to increase it is important to pay attention to the accessibility of all types of schools for children with SEN. There is a lack of research to substantiate what opportunities children with SEN have to be fully included in non– state schools and how much/to what extent school leaders devote resources and attention to the full inclusion of these pupils. Private schools are often identified in society with a business model and are seen as those that turn away “inconvenient“ clients or focus only on academically gifted students, hence this paper highlights the readiness of private schools to take an interest in educating students with SEN. The admission of pupils to private schools is determined by the owner and one of the selection criteria is the financial ability of the parents to pay the tuition fees, but this may include children who have SEN.

The purpose of the research is to find out the strategic factors of the inclusion of students with SEN into private schools in the context of sustainable education. To achieve this, a qualitative research approach was used, collecting data through semi–structured interviews from 19 heads of private schools. The qualitative analysis process was carried out using qualitative content analysis.

The results of the study showed that the main strategic factors that lead to the qualitative inclusion of students with SEN in the context of sustainable education are establishing a clear plan (at school and state level), staff training (formation of a team of educational support specialists and student assistants, professional training of teachers, ability to solve problems quickly and adapt to a changing environment, early identification of SEN), staff development (organization of training, formation of positive attitudes of teachers and administrators), adaptation of the environment (infrastructure, safe emotional environment, class size reduction), networking (need for smooth cooperation with education policy makers, Pedagogical and psychological service), public education (need for positive attitudes from the public and the parental community), ensured support (teachers, pupils), resource sufficiency (need for sufficient funding and resource assessment).

Keywords: special educational needs, inclusion, strategy, sustainable education, private schools, inclusive education.

ĮVADAS

Tyrimo problema ir aktualumas. Vienas iš švietimo sistemos principų yra įtrauktis, kuri reiškia švietimo sistemos sudarytas sąlygas kiekvienam asmeniui ugdytis, plėtoti savo galias ir gebėjimus, gauti reikiamą pagalbą, patirti sėkmę mokantis, socialinėje, kultūrinėje ir kitose veiklose ir būti nediskriminuojamam dėl ugdymosi poreikių įvairovės ar švietimo pagalbos reikmės (LR švietimo įstatymo 5 str. 5 d.). Mokyti yra prigimtine kiekvieno žmogaus teisė, o švietimas, kaip asmens, visuomenės ir valstybės ateities kūrimo būdas, grindžiamas pasirinkimo laisve (LR švietimo įstatymas, 1991). Kiekvienas asmuo turi teisę rinktis valstybinę, savivaldybės (toliau – valstybinės) ar nevalstybinę (toliau – privačią) mokyklą ir ją keisti (LR švietimo įstatymo 29 str. 1 d.). Kadangi nevalstybinės mokyklos yra Lietuvos švietimo sistemos dalis, jos yra įsipareigojusios vykdyti pagrindinius švietimo tikslus, atsižvelgiant į kiekvieno vaiko poreikius ir visapusiškai ugdant kiekvieną besimokantįjį. Remiantis Švietimo valdymo informacinėje sistemoje (toliau – ŠVIS) pateiktais statistiniais duomenimis, per pastaruosius 10 metų Lietuvoje privačių mokyklų (išskyrus ikimokyklinio ugdymo įstaigas) skaičius sparčiai augo nuo 42 (2013 m.) iki 102 (2023 m.). Tuo tarpu mažėjant valstybinių mokyklų skaičiui ir kuriantis vis daugiau privačių mokyklų – 2023 m. privačios mokyklos sudarė 11,03 proc. dalį visų bendrojo ugdymo valstybinių mokyklų. Žvelgiant į statistinius duomenis, aiškiai matyti, kad tendencingai išaugus privačių mokyklų skaičiui, tampa itin svarbu atkreipti dėmesį į visų mokyklų, nesvarbu – valstybinę ar privati, sudarytas galimybes mokytis įvairių poreikių turintiems vaikams, nes nepriklausomai nuo to, kokioje mokykloje vaikas mokosi – jis ateityje gyvens ir veiks visuomenėje bei priims reikšmingus sprendimus. Statistiniai šaltiniai ŠVIS, Lietuvos statistikos departamentas nepateikia jokios statistinės informacijos apie nevalstybinėse mokyklose besimokančiuosius SUP turinčius mokinius, todėl svarbu tirti nevalstybinių mokyklų situaciją įtrauktis tematikoje. 2020 m. LR Seimas priėmė švietimo įstatymo pakeitimus dėl įtraukties, kuriuose numatyta, kad bendrojo ugdymo mokyklos nebegalės atsisakyti priimti vaikų, turinčių SUP, argumentuodamos, kad nėra pasirengusios. Mokykloms pasirengti priimti ugdyti SUP turinčius mokinius buvo skirti 5 metai (iki 2024 m.), per kuriuos centrinių valdžios institucijų dėmesys, resursai, tyrimai ir kita pagalba skiriama valstybinių mokyklų pasirengimui. Kadangi privačių mokinių savininkas nėra savivaldybė ar valstybė – šioms mokykloms dėmesio buvo skirta mažiau. Stokojama mokslinių tyrimų, pagrindžiančių, kokias galimybes turi SUP turintys vaikai būti pilnavertiškai įtraukti į privačias mokyklas ir kiek/kokių mokyklų vadovai skiria resursų bei dėmesio įtraukios vadybos organizavimo klausimams spręsti. Visuomenėje dažnai privačios mokyklos tapatinamos su verslo modeliu ir į jas žiūrima, kaip į tas, kurios atsisako „nepatogių“ klientų ar yra orientuotos tik į akademiškai gabius mokinius, todėl svarbu tampa išsiaiškinti, kokie egzistuoja susitarimai ir koks privačių mokyklų pasirengimas ir suinteresuotumas ugdyti mokinius, turinčius

SUP. Mokinių priėmimo tvarką tiek į valstybines, tiek į privačias mokyklas nustato savininkas (LR švietimo įstatymas, 1991). Vadinasi, privačios mokyklos pačios apsisprendžia, ar priimti SUP turinčius vaikus ir nepriimti, ar sudaryti jiems sąlygas mokytis, ar nesudaryti. Daugumoje privačių mokyklų mokinių priėmimo atrankos kriterijus yra finansinės tėvų galimybės mokėti už mokslą, tačiau tame tarpe vaikų gali būti mokiniai, turintys specialiuosius ugdymosi poreikius. Nors ir LR švietimo įstatyme (1991) yra apibrėžta, kad valstybinėse mokyklose nėra taikomi atrankos kriterijai, visgi Lietuvoje egzistuoja valstybinės mokyklos, kurios atsirenka mokinius pagal aukštus akademinis rezultatus, ugdymo modelį ar kuria homogenines grupes pagal gabumus mokyklų viduje. Tokie atrankos kriterijai valstybinėse mokyklose gerokai sumažina galimybes visiems mokiniams pažinti įvairovę. Geros mokyklos koncepcijoje (2013) minima, kad vis dar Lietuvoje sudarinėjami mokyklų reitingai ir įprasta, kad geras mokyklas laikome tomis, kuriose yra aukšti formalūs akademiniai rezultatai, tačiau geroje mokykloje tiek rezultatai, tiek jų pasiekimo procesas (mokinių patirtys) turėtų būti lygiaverčiai. SUP turinčių mokinių mokymasis kartu su jų neturinčiais bendrose klasėse neatsiejamas nuo tvaraus švietimo konteksto, kuris skatina keisti žinias, įgūdžius, vertybes, nuostatas, kad visuomenė būtų teisingesnė visiems, nepriklausomai nuo individualių veiksmų ar apribojimų (Leicht, et al, 2018). Tvaraus švietimo kontekstas skatina imtis veiksmų, kurie palaiko įvairovę ir skatina mąstyti, jog kiekvienas žmogus yra turintis potencialo, o ugdymo sistema privalo gebėti lanksčiai reaguoti į besimokančiųjų įvairovę ir laikyti ją ne problema, o ištekliumi, kuris kuria pozityvų pokytį kiekvienoje visuomenėje (Pasaulinė švietimo darbotvarkė, 2030). Nors nevalstybinės švietimo struktūros dažnai vertinamos neoliberaliosios ideologijos požiūriu, kur švietimas suprantamas, kaip paslauga, už kurią klientas susimoka, o neoliberali švietimo politika tampa „nejautri“ socialiniams visuomenėms klausimams, žvelgiant į Lietuvos švietimo sistemą holistiniu požiūriu, tampa svarbu išsiaiškinti privačių mokyklų norą, pasirengimą, galimybes ir veikimo būdus organizuoti pilnavertišką įtraukjį ugdymą(-si) SUP turintiems vaikams kartu su jų neturinčiais, kuriant ne tik įtraukjį kultūrą ir struktūrą mokykloje, bet ir tvariai veikiančią visuomenę.

Temos iširtumas ir naujumas. Mokslinė literatūra, kurioje nagrinėjama SUP turinčių mokinių įtrauktis į bendrojo ugdymo mokyklas situacija, daugiausiai orientuojasi į valstybinių mokyklų mokytojų, mokinių, švietimo pagalbos specialistų patirtis. SUP turinčių mokinių įtrauktį sąlygoja daug kintamųjų, todėl Lietuvoje šios temos problematiką tiriantys mokslininkai yra Galkienė (2021), Ališauskienė ir Miltenienė (2018), Survutaitė (2012), Ališauskas et al (2011), Kaffemanienė (2005). Lietuvoje stinga tyrimų, kurie atskleistų mokyklų vadovų patirtis, kuriant įtraukjį mokyklą. Vienintelis ir naujausias tyrimas buvo atliktas Miltenienės et al (2022), kur atskleistas 14 – likos valstybinių mokyklų vadovų požiūris, kuriant įtraukjį mokyklą. Mokyklos veiklos planavimo ir organizavimo aspektus, kurie svarbūs įtraukties principams įgyvendinti analizavo Auškelis et al

(2022). Ruškus (2022) akcentuoja, jog reikėtų skatinti įtraukiojo ugdymo tyrimus, siekiant išanalizuoti organizacinius ir institucinius įtraukiojo ugdymo plėtros veiksnius. Iki šiol Lietuvoje nebuvo atliktas tyrimas, atskleidžiantis privačių mokyklų vadovų patirtis ir suinteresuotumą strategiškai organizuoti SUP turinčių mokinių kokybišką įtrauktį privačiose mokyklose. Mokyklų vadovų vaidmens svarbą įtraukties plėtros procesuose mokyklos lygmeniu tyrė mokslininkai Cohen (2015), Luddeckens et al (2021), Dorczak (2011), Lambrecht et al (2022), Dyson (2010), Neves et al (2023), Waldron (2015), Mbua (2023). UNESCO yra tarptautinė organizacija, kuri nuolat publikuoja švietimo analitikų parengtus leidinius apie įtrauktį švietime. Žvelgiant nacionaliniu lygmeniu – ŠMSM, NŠA taip pat publikuoja įvairius leidinius, kurių tematika siejasi su SUP turinčių mokinių įtraukties į bendrojo ugdymo mokyklas tematika, tačiau žvelgiant į literatūros šaltinius ir informacijos pateikimą – ne visais atvejais informacija ir pateikiamos išvados turi mokslinius ar statistinius pagrindimus.

Objektas – specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių įtrauktis į privačias mokyklas.

Tikslas – atskleisti strateginius veiksnius, kurie sąlygoja specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių kokybišką įtrauktį į privačias mokyklas tvaraus švietimo kontekste.

Uždaviniai:

1. Apžvelgti specialiųjų ugdymosi poreikių, įtraukties, tvaraus švietimo, strategijos sampratas.
2. Apžvelgti SUP turinčių mokinių įtraukties į bendros paskirties mokyklas kaitą.
3. Išanalizuoti įtraukios švietimo sistemos plėtros elementus tarptautiniuose ir nacionaliniuose strateginiuose dokumentuose.
4. Atlikus mokslinių šaltinių analizę, išryškinti įtraukios mokyklos plėtros veiksnius administraciniame mokyklos lygmenyje.
5. Atlikus kokybinį tyrimą, išsiaiškinti SUP turinčių mokinių įtraukties į nevalstybines mokyklas strateginius veiksnius tvaraus švietimo kontekste.

Tyrimo metodologija ir etika. Tyrimas atliktas, taikant bendrąją kokybinio tyrimo metodologinę prieigą, renkant kokybinius duomenis iš 19 privačių mokyklų vadovų pusiau struktūruoto interviu metodu. Kokybinės analizės procesas buvo atliktas, pasitelkiant kokybinės turinio analizės metodą pagal Yin (2011) kokybinės analizės fazes: duomenų parengimą analizei, duomenų skaidymą, duomenų jungimą, duomenų interpretaciją ir išvadų formulavimą. Atliekant tyrimą buvo laikomasi kokybinių tyrimų etikos principų – apsaugomos informantų tapatybės nuo viešinimo ir korektiškai pateikti tyrimo rezultatai.

Tyrimo praktinis reikšmingumas. Tyrimo metu gauti rezultatai turi potencialą padėti permąstyti privačių mokyklų strateginius aspektus SUP turinčių mokinių įtraukties tematika bei paskatinti švietimo politikos formuotojų, vykdytojų ir įgyvendintojų aktyvesnį bendradarbiavimą, kuriant bendrą įtraukią švietimo sistemą. Tyrimas turi potencialą paskatinti naujus mokslinius tyrimus SUP turinčių mokinių įtraukties tematikoje. Taip pat jis naudingas PPT specialistams, valstybinių mokyklų vadovams, mokytojams, tėvams, švietimo pagalbos specialistams, švietimo politikams ir kitiems visuomenės nariams dėl to, kad atskleidė tiek švietimo sistemoje ir mokyklose egzistuojančias problemas SUP turinčių mokinių įtraukties tematikoje, tiek sprendimo būdus bei praktinius įtraukties realizavimo pavyzdžius, kurie palengvintų mokyklų pasirengimo kokybiškai visų besimokančiųjų įtraukčiai procesus.

Darbo struktūra. Darbą sudaro santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, teorinė ir empirinė darbo dalys, empirinio tyrimo apibendrinimas, diskusija, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas ir priedai.

SPECIALIŲJŲ UGDYMO SI POREIKIŲ TURINČIŲ MOKINIŲ ĮTRAUKTĮ SĄLYGOANTYS VEIKSNIAI

Specialiųjų ugdymosi poreikių apibrėžtis

Šiame magistro darbe tikslinė į grupę, į kurią fokusuojamasi yra specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai. Lietuvos Respublikos (toliau – LR) švietimo įstatymo (1991) 2 str. 26 d. apibrėžia specialiuosius ugdymosi poreikius: „<...> tai pagalbos ir paslaugų ugdymo procese reikmė, atsirandanti dėl išskirtinių asmens gabumų, įgimtų ar įgytų sutrikimų, nepalankių aplinkos veiksnių.“ Specialiųjų ugdymosi poreikių sąvoka pirmą kartą buvo paminėta britų švietimo komisijos parengtoje Warnock ataskaitoje ir buvo suvokiama, kaip papildomo laiko ir pagalbos reikmė negalia, sutrikimų ar mokymosi sunkumų turintiems vaikams (Warnock cit. pg. Brussino, 2020). Specialieji ugdymosi poreikiai yra skirstomi į 3 grupes (įsakymas¹, 2011):

1. **Mokiniai, turintys negalių.** Šiai grupei priskiriami mokiniai, turintys raidos, raidos, sensorinių, fizinių funkcijų ir kitų sveikatos sutrikimų, kurių kilmė gali būti biologinė. Pavyzdžiui, intelekto, regos, klausos sutrikimai, kochleariniai implantai, judesio ir padėties bei neurologiniai sutrikimai, įvairiapusiai raidos sutrikimai, kurčneregystė, kompleksinė negalia. Paminėti sutrikimai lydijamame teisės akte dar labiau siaurinami į konkretesnius sindromus ar sutrikimus.

2. **Mokiniai, turintys sutrikimų.** Šiai grupei priskiriami mokiniai, turintys mokymosi dviejų ar daugiau dalykų – skaitymo, rašymo, matematikos, kitų mokomųjų dalykų, taip pat elgesio ir emocijų, kalbos ir kalbėjimo sutrikimų, kurie pasireiškia vaikui įsisavinant mokymosi programą. Pavyzdžiui, mokymosi, elgesio, emocijų, kalbėjimo ir kalbos, kompleksiniai sutrikimai. Po paminėtais sutrikimais yra konkretinami dar siauresni sutrikimai. Pavyzdžiui, elgesio ir mokymosi sunkumai gali būti klasifikuojami į bendruosius ir specifinius, o pastarieji į skaitymo, rašymo matematikos mokymosi ir pan.

3. **Mokiniai, turintys mokymosi sunkumų.** Šiai grupei priskiriami vaikai, besimokantys ne gimtąja kalba arba gyvenantys kitoje kultūrinėje arba kalbinėje aplinkoje, turintys sulėtėjusią raidą, sveikatos problemų, patiriantys nepalankių aplinkos veiksnių įtaką, patiriantys emocinę krizę, nerealizuojantys ypatingų gabumų. Taip pat tai yra mokiniai, kurie dėl nepalankios

---

¹ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, įsakymas *Dėl Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo patvirtinimo*, 2011 liepos 13 d., V– 1265/V– 685/A1– 317 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.404013/asr> [žiūrėta 2023 03 03].

kultūrinės/kalbinės, pedagoginės, socialinės – ekonominės aplinkos ar susidariusių kitų aplinkybių yra apribojamos galimybės realizuoti savo gebėjimus, įsisavinant Bendrojo ugdymo programas.

Vaikas – žmogus iki 18 metų, išskyrus atvejus, kai LR įstatymuose nustatyta kitaip (LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996, 2 str. 11 d.). LR švietimo įstatymo (1991) 14 str. 6 d. numato kitokį vaiko amžiaus skirstymą, taikant tam tikrus SUP skirstymo apribojimus: „*Vaikai, turintys labai didelių ir didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, bendrojo ugdymo mokyklose gali mokytis iki mokslo metų, kuriais jiems sueina 21 metai, pabaigos. Jeigu jie dėl ligos mokėsi su pertraukomis, pateikę tokių pertraukų priežastį pagrindžiančius dokumentus, gali mokytis iki mokslo metų, kuriais jiems sueina 23 metai, pabaigos.*“ Svarbu paminėti ir tai, kad mokiniai, turintys SUP, formaliojo švietimo programas gali baigti ne tik per ilgesnį, bet ir per trumpesnį laikotarpį, gali mokytis su pertraukomis arba baigti programas atskirais moduliais (LR švietimo įstatymas, 199, 14 str. 6 d.). LR švietimo įstatymas (1991) numato ne tik amžiaus kriterijus, bet ir apibrėžia SUP skirstymą: **nedideli, vidutiniai, dideli ir labai dideli**. Remiantis LR švietimo įstatymu (1991), pirminį SUP vertinimą atlieka Vaiko gerovės komisija (toliau – VGK), vėliau – pedagoginiu, psichologiniu, medicininiu ir socialiniu pedagoginiu aspektais mokinio specialiuosius ugdymosi poreikius (išskyrus dėl ypatingų gabumų) įvertina Pedagoginė psichologinė tarnyba (toliau – PPT). Specialųjų ugdymąsi skiria PPT vadovas, atskirais atvejais – mokyklos vadovas su tėvų (globėjų, rūpintojų) sutikimu (LR švietimo įstatymas, 1991, 14 str. 3 d.). Verta paminėti tai, kad „specialaus“ ugdymo ar „specialiųjų“ ugdymosi poreikių koncepcijos akcentavimas LR švietimo įstatyme (1991) parodo, kad Lietuvos teisinėje bazėje yra nepakankami teisiniai pagrindai šių mokinių pilnavertiškai įtraukčiai į bendros paskirties mokyklas neigiamo visuomenės požiūrio aspektu. Net ir teisiniu požiūriu jie patiria atskirtį, nes jie pabrėžiami, kaip išskirtiniai ir „specialūs“ (specialieji ugdymosi poreikiai, specialusis ugdymas). Specialusis ugdymas, anot Stubbs (2008), reiškia, kad vaikai ugdomi specializuotose mokyklose, jie akcentuojami kaip atskira asmenų grupė, kad jiems nuolat reikalinga „speciali“ aplinka, įranga, mokytojai. Tai neatitinka įtraukties koncepcijos, universalaus dizaino principų, kurie yra aptarti vėlesniuose skyreliuose ir reiškia lygias galimybes visiems, nepaisant įvairių individualių apribojimų.

Taigi, specialieji ugdymosi poreikiai yra nedidelio, vidutinio, didelio ar labai didelio intensyvumo laipsnio papildomos pagalbos ir paslaugų ugdymo procese reikmė, kuri skirta mokiniams, turintiems negalių, sutrikimų ir mokymosi sunkumų.

Nevalstybinių mokyklų apibrėžtis

LR švietimo įstatymas (1991) apibrėžia nevalstybinės, savivaldybės ir valstybinės mokyklų sąvokas, todėl šiame skyrelyje yra aptariami šių trijų tipų mokyklų išsamensi apibūdinimai.

2 str. 20 d. nusako nevalstybinės (toliau – privačios) mokyklos koncepciją: „<...> mokykla, kurios savininkė ar **viena iš dalininkų nėra valstybė ar savivaldybė**“. Tuo tarpu valstybinės ir savivaldybių dalininkės yra valstybė ir savivaldybė. 2 str. 25 d. apibrėžia savivaldybės mokyklos koncepciją: „<...> mokykla, kurios savininkė arba viena iš dalininkų yra savivaldybė (kai valstybė nedalyvauja dalininkės teisėmis)“. 2 str. 37 d. valstybinės mokyklos sampratą: „mokykla, kurios savininkė arba viena iš dalininkų yra valstybė.“ Kadangi šiame darbe yra analizuojama SUP turinčių mokinių **įtrauktis į nevalstybines mokyklas** (neįskaitant ikimokyklinių ir priešmokyklinių švietimo įstaigų) strateginiai veiksniai, tad **savivaldybės mokyklos ir valstybinės mokyklos pasirinktos vadinti valstybinėmis mokyklomis (angl. public schools)**. Lietuvoje nevalstybinės (privačios) mokyklos yra tos, kurios gauna iš valstybės klasės krepšelį, tačiau ugdymo aplinkai reikalingas lėšas susirenka iš tėvų, dalininkų, steigėjų. LR švietimo įstatymas (1991) nereglamentuoja nevalstybinių mokyklų funkcionavimo, tačiau 29 str. 1 d. numato, kad asmuo turi teisę rinktis ne tik valstybines mokyklas, bet ir privačias (LR švietimo įstatymas, 1991, 29 str. 1 d.). Taip pat 29 str. 5 d. numato, kad priėmimo *į nevalstybinę mokyklą, vykdančią formaliojo <...> vaikų švietimo programas, tvarką nustato savininkas <...>*. Vadinas, privačios mokyklos pačios apsisprendžia, ar priimti SUP turinčius vaikus ir nepriimti, ar sudaryti jiems sąlygas mokytis ar nesudaryti. Kadangi nevalstybinės mokyklos yra Lietuvos švietimo sistemos dalis, vertybine prasme – jos yra įsipareigojusios vykdyti pagrindinius švietimo tikslus, atsižvelgiant į kiekvieno vaiko poreikius ir ugdant gebančius priimti įvairovę asmenis. Tokioje teisinėje situacijoje mokyklų vadovams kyla dilema, ar įsipareigoti priimti visus, atsižvelgiant į kiekvieno vaiko poreikius ar segreguoti. Tokioje situacijoje tampa svarbu išsiaiškinti privačių mokyklų strategiją SUP turinčių mokinių įtrauktis klausimams spręsti. Priėmus švietimo įstatymo pakeitimus dėl įtrauktis, kuriuose 29 str. 10 d. pripažinta netekusi galios („Mokykla, dėl objektyvių priežasčių negalinti užtikrinti mokiniui, kuris mokosi pagal privalomojo švietimo programas, psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios ar socialinės pedagoginės pagalbos, suderinusi su jo tėvais (globėjais, rūpintojais), pedagogine psichologine bei vaiko teisių apsaugos tarnyba, siūlo jam mokytis kitoje mokykloje.“), valstybinės mokyklos įsipareigoja priimti kiekvieną vaiką, nepaisant jo specialiųjų ugdymosi poreikių arba kitaip sakant, mokykla privalo būti tinkamai pasirengusi pilnavertiškam specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių į(si)traukimui. Įstatymo pakeitimo nuostatose – nėra akcentuojamos privačios mokyklos – jos turi galimybę apsispręsti.

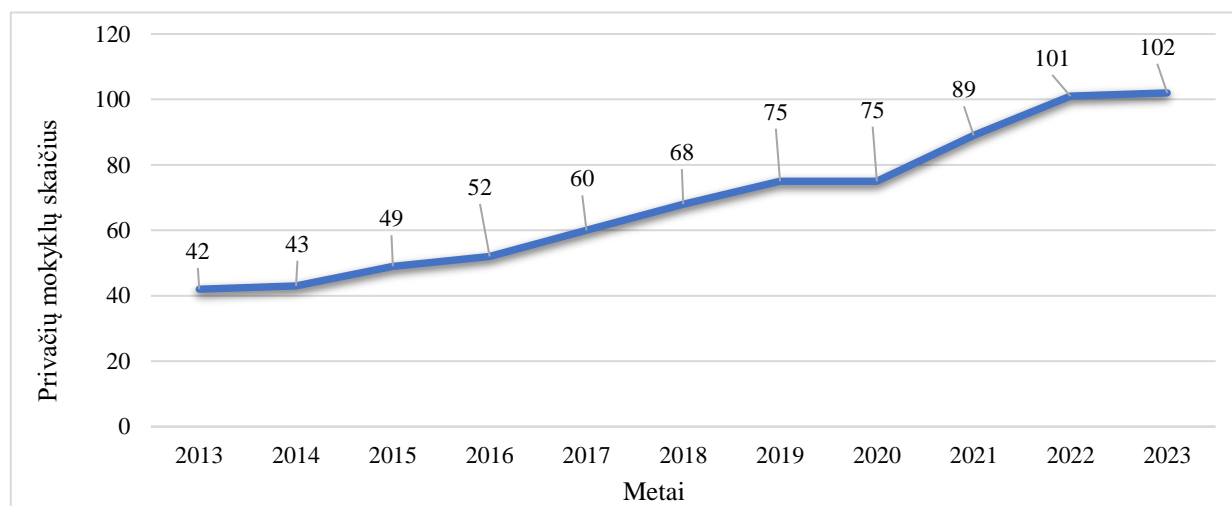
Taigi, nevalstybinės (privačios) yra tos, kurių savininkas ar dalininkas nėra savivaldybė ar valstybė, o mokinių priėmimo strateginius žingsnius į nevalstybines mokyklas nustato pati mokykla.

Nevalstybinių mokyklų statistika

Remiantis Švietimo valdymo informacinės sistemos (toliau – ŠVIS) pateiktais statistiniais duomenimis buvo atlikta statistinių duomenų analizė 10 metų laikotarpyje, todėl šiame skyrelyje yra pažvelgiama, kaip kito nevalstybinių mokyklų skaičius per 10 metų ir privačių mokyklų santykis su valstybinėmis ir savivaldybių mokyklomis.

Kiekvienais metais, statistiniai mokyklų duomenys buvo atrinkti, pasirenkant mokslo metų pradžios Lietuvoje datą (rugsėjo 1 d.). Taip pat iš pasirinktas bendrojo ugdymo mokyklų kintamasis, išskyrus ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo įstaigas. Per pastaruosius 10 metų privačių mokyklų skaičius sparčiai augo ir padidėjo beveik 2,5 karto. Dar 2013 m. nevalstybinių mokyklų buvo 42, o 2023 m. jau 102 (žiūrėti į 1 pav.).

1 pav. Nevalstybinių mokyklų skaičiaus kaita per 10 metų (išskyrus ikimokyklinio ugdymo įstaigas)

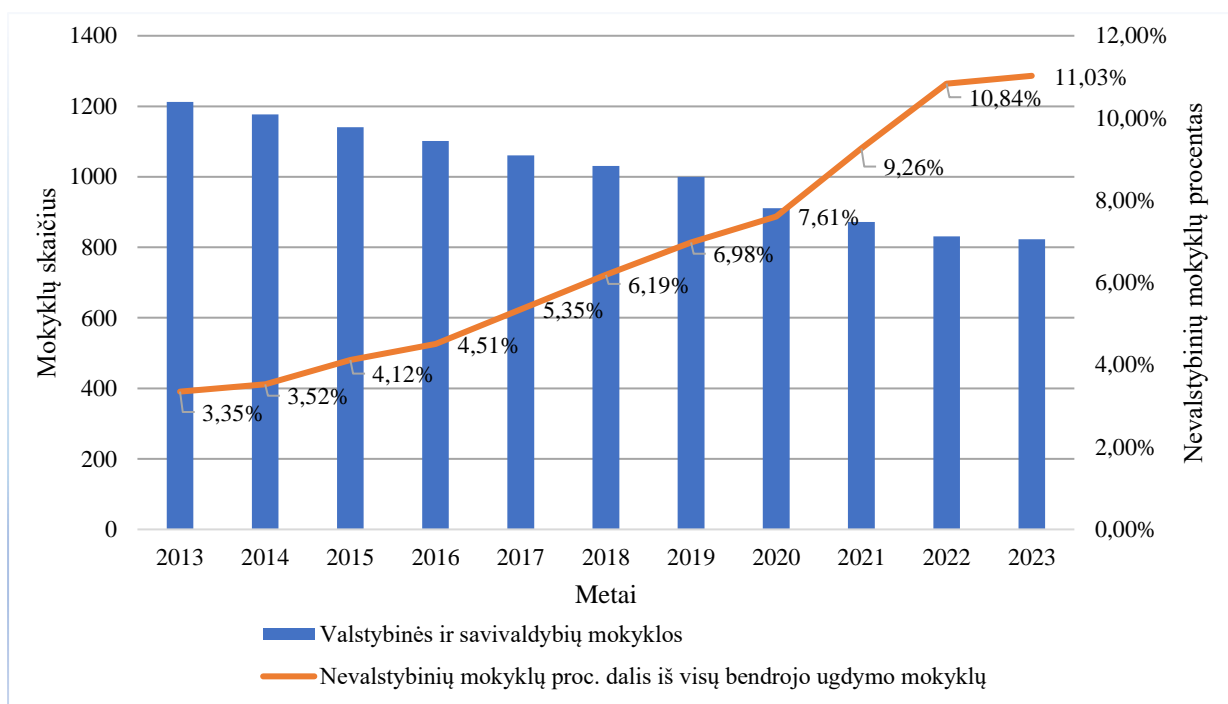

Analizuojant privačių mokyklų santykį su valstybinėmis mokyklomis, aiškiai matyti, kad nevalstybinės mokyklos santykinai užima nedidelę procentinę dalį visų bendrojo ugdymo mokyklų (žiūrėti į 2 pav.). Dar 2013 m. nevalstybinės mokyklos užėmė vos 3,35 proc. visų bendrojo ugdymo mokyklų, o 2023 m. jis išaugo iki 11,03 proc. Santykis buvo apskaičiuotas, naudojant Excel programą, privačių (toliau – P) mokyklų skaičių padauginus iš 100 proc. ir padalinus iš valstybinių (toliau – V), savivaldybių (toliau – S) ir privačių mokyklų sumos. $(P \cdot 100 / V + S + P)$. 2 pav. galima matyti, kad per pastaruosius 10 metų nuo 2013 – 2023 m. valstybinių ir savivaldybių mokyklų skaičius ryškiai sumažėjo nuo 1212 iki 82. Tą sąlygojo mokyklų tinklo optimizavimo reforma, kuri iš vienos pusės, padeda sutaupyti lėšų, iš kitos pusės – gali nebūtinai paskatinti švietimo kokybę. Įtraukaus ugdymo kokybei reikšmingus elementus išskyrė Galkienė (2021): „<...> *įtraukioji šalies švietimo kultūra, pripažįstanti įvairovę ir vengianti asimiliacijas; įgalinanti multiprofesinę pedagogų pagalba visiems; įtraukiojo ugdymo prieigoje modeliuojamas pedagogų kompetencijos*

kryptingumas.“ (Galkienė, 2021, p. 190). Analizuojant statistinius duomenimis, galima teigti, kad nors ir privačių mokyklų santykis su valstybinėmis mokyklomis yra santykinai nedidelis, bet sparčiai augantis, todėl tampa svarbu vis labiau atkreipti dėmesį į privačių mokyklų veiklos kokybę SUP turinčių mokinių įtraukties organizavimo tematikoje.

2 pav. privačių mokyklų santykis lyginant su valstybinėmis ir savivaldybių mokyklomis.

Šaltinis: ŠVIS.

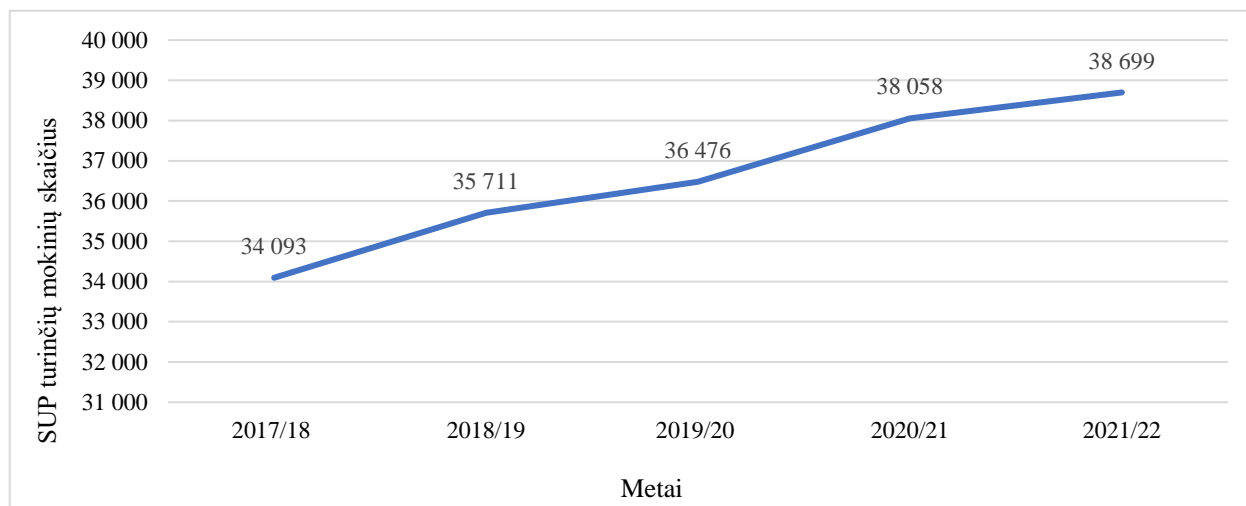

Bendrojo ugdymo klasėse besimokantys SUP turintys mokiniai

Lietuvos statistikos departamentas pateikia statistinius duomenys² apie bendrojo ugdymo mokyklų mokinius, turinčius SUP nuo 2017 – 2022 m. (žiūrėti į 3 pav.).

² Lietuvos statistikos departamento statistinių duomenų portalas <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R059#/> [žiūrėta 2023 02 05].

3 pav. bendrojo ugdymo klasėse besimokančiųjų SUP mokinių kaita

Svarbu paminėti tai, kad Lietuvos statistikos departamento pateikti duomenys apie bendrojo ugdymo mokyklų skirstymą pateikia tris kategorijas klasių: specialiosios/lavinamosios (dalinė integracija), bendrosios klasės (visiška integracija), specialiosios mokyklos ir ugdymo centrai. Atsižvelgiant į įtraukties koncepto kaitą, kuri yra aptarta vėlesniuose skyreliuose, toks skirstymas – nėra atitinkantis dabartinio SUP turinčių mokinių įtraukties į bendros paskirties konteksto – šiuo metu integracijos koncepciją keičia – įtraukties, įtraukaus ugdymo. Svarbu paminėti, kad šiame magistro darbe pagrindinis fokusas yra SUP turinčių mokinių įtrauktis į privačias mokyklas, tačiau, nors ir privačios mokyklos yra Lietuvos švietimo sistemos dalis ir pastarosios yra priskiriamos prie bendrojo ugdymo mokyklų, SUP turinčių mokinių įtraukties statistikos į privačias mokyklas nepateikia jokie statistinių duomenų šaltiniai. Galima daryti prielaidą, jog į šią statistiką įeina visi mokiniai, kurie yra išsityrę poreikius PPT (tarp jų ir privačių mokyklų mokiniai). Nepaisant konkretesnio statistinių duomenų trūkumo, išskiriant pagal bendrojo ugdymo mokyklų tipus ir sampratų neatitikimo, galima teigti, kad per paskutinius 6 metus mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, skaičius bendrojo ugdymo mokyklose išaugo nuo 34 093 iki 38 699 (žiūrėti į 1 pav.). Tąpa svarbu identifikuoti ne tik visų bendrojo ugdymo mokyklų statistiką, bet ir išskiriant pagal tipus (valstybinė, privati, savivaldybių), kadangi visi vaikai yra Lietuvos visuomenės dalis – tiek dabartinės, tiek būsimos. Sparčiai augantis SUP turinčių mokinių skaičius bendros paskirties mokyklose yra susijęs su 2020 m. priimtais švietimo įstatymo pakeitimais dėl įtraukties bei mokyklų įsipareigojimu didesnę dėmesį skirti vaikų, kurie turi SUP atpažinimui bei pripažinimui. Nepaisant akivaizdaus SUP turinčių mokinių skaičiaus augimo bendros paskirties mokyklose, verta atkreipti dėmesį ir į tam tikrus apribojimus – tai yra nediagnozuotus ar kitaip sakant „neįvertintus“, „nepripažintus“ specialiuosius ugdymosi poreikius turinčius vaikus, kurie net ir neturint įrodymo dokumentų, mokosi kartu visais įtraukiose klasėse.

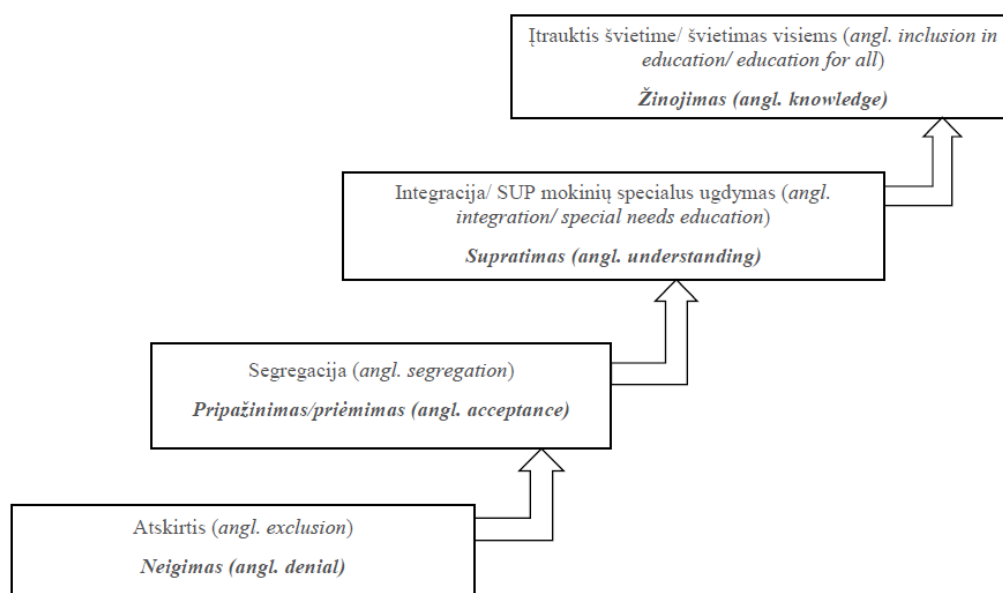
Taigi, bendrojo ugdymo klasėse besimokančiųjų SUP turinčių mokinių skaičius auga, tačiau nėra jokios išsamesnės statistikos, kuri pateikia duomenis pagal mokyklų tipus, o duomenų tikslingumui gali turėti įtakos nepastebėti, nediagnozuoti PPT tarnybose SUP.

Požiūrio į SUP turinčius vaikus kaita

Šiame skyrelyje yra apžvelgiama, kaip kito požiūris į SUP turinčius vaikus ir jų ugdymą bendros paskirties mokyklose

Ilgą laiką SUP turintys vaikai patyrė atskirtį: „*Iki XX a. antros pusės neįgalumas dažniausiai buvo suvokiamas kaip anomalijos, o SUP turintys asmenys daugiausia buvo izoliuoti ir atskirti nuo visuomenės ir bendrojo lavinimo*“ (Brussino, 2020, p. 12). Įtraukaus ugdymo samprata yra kartu su visuomenės sąmone besivystantis reiškinys (Galkienė, 2021). UNESCO (2005)³ išskyrė pagrindinius žingsnius, kaip kintant visuomenės požiūriui nacionalinio lygmens švietimo sistemos pereina prie SUP turinčių mokinių įtraukties į bendros paskirties mokyklas procesą. 1 schemeje matyti, jog visuomenės požiūris kito nuo *neigimo*, kuris sąlygojo SUP turinčių mokinių atskirtį, vėliau buvo pereita prie *pripažinimo/priėmimo*, dėl kurio vyko segregacijos procesai, dar vėliau visuomenės sąmonė perėjo prie *supratimo* lygmens, kuris suponavo integracijos/specialaus ugdymo procesus ir galiausiai aukščiausias visuomenės sąmonės lygmuo buvo pasiektas *žinojimo* stadijoje, kuri paskatino visų mokinių, nepriklausomai nuo individualių poreikių įtrauktį į bendros paskirties mokyklas.

1 schema. Požiūrio kaita į SUP turinčius vaikus

³ UNESCO (2005). *Guidelines for inclusion: Ensuring access to education for all*. 9 – 36.

UNICEF (2014) išskyrė 3 istoriškai besivystančius požiūrio į SUP turinčius vaikus modelius:

1. **Labdaros modelis**, kuriama manoma, kad negalia yra *dievo bausmė* ir *išsigelbėjimas* iš tokios situacijos gali ateiti tik per gailestingumą.
2. **Medicininis modelis**, kuris konceptualizavo negalią – kaip asmens būklę, kurią reikia gydyti, pasitelkus sveikatos priežiūros specialistus.
3. **Socialinis modelis**, kuriame atsirado supratimas, jog ne pats vaikas savaime yra problema, bet visuomenėje egzistuojantis požiūris, politika, aplinka bei institucinės kliūtys diskriminuoja tokius vaikus, skatina patirti atskirtį bei neužtikrina žmogaus teisių.

Brussino (2020) išskyrė ne tik požiūrio į negalią modelius, bet ir minėjo, kad pastarieji istoriškai formavo įvairių šalių politiką ir praktiką įtraukaus ugdymo srityje:

1. **Medicininis** – reiškia negalės supratimą kaip problemą, kurią sukelia liga ar trauma. Šiame modelyje vyrauja supratimas, jog SUP turinčių mokinių gerovei užtikrinti reikalinga tik sveikatos apsaugos sistemos kaita.
2. **Socialinis** – reiškia, kad visuomenė nemoka nei priimti tokių vaikų, nei patenkinti jų poreikių. Šiame modelyje negalia jau nebėra suprantama, kaip liga, tačiau pradedama svarstyti, jog užtikrinant SUP turinčių mokinių gerovę – reikalingas svarstymas apie žmogaus teises.
3. **Biopsichosocialinis** – reiškia visavertį dalyvavimą, SUP ir lygių galimybių užtikrinimą, mažinant atotrūkį tarp individualaus pajėgumo ir aplinkos neprieinamumo. Šiame požiūryje švietimo sistema turi prisitaikyti pagal mokinį, bet ne mokinys pagal sistemą. Taip pat SUP turinčių mokinių gerovė priklauso nuo biologinio, psichologinio ir socialinio atsako į negalią.

UNICEF (2014) išskyrė ne tik požiūrio į tokius vaikus modelius, bet ir į tokių vaikų ugdymą:

1. **Segreguotas ugdymas**. Šis modelis susideda iš dviejų ugdymo tipų – *specialaus* ir *normalaus*, kurie yra atskirti vienas nuo kito. *Specialiajam* ugdymui traktuojami, kaip *tinkami vaikai* yra tie, kurie turi specialiųjų ugdymosi poreikių, nes jiems reikalingi *specialūs* mokytojai, mokyklos. *Normalaus* ugdymo tipui yra priskiriami tie vaikai, kurie neturi SUP.
2. **Integruotas ugdymas**. Šiame modelyje bandoma neatskirti, bet sujungti prieš tai minėtus *normalųjį* ir *specialųjį* ugdymo tipus, tačiau akcentuojama, kad turi būti keičiama ne mokykla, tačiau pats vaikas tam, kad jis galėtų prisitaikyti prie *normalaus* ugdymo.
3. **Įtraukusis ugdymas**. Šiame modelyje atsiranda lanksti sistema, kurioje nepriklausomai nuo individualių apribojimų ir *išskirtinumo* gali mokytis visi. Šis modelis nuo integruoto skiriasi tuo, kad akcentuojama mokyklos sistemos kaita, o ne pačio vaiko tam, kad vyktų pilnavertiška SUP turinčių mokinių įtrauktis į bendrojo ugdymo mokyklą.

Taigi, SUP turinčių mokinių įtrauktis yra kartu su visuomenės požiūriu į įvairovę besikeičiantis reiškinys, formuojantis švietimo politiką ir praktiką. Visuomenės požiūriui kintant nuo medicininio iki biopsichosocialinio, nuo neigimo iki žinojimo transformavosi ir požiūris į SUP turinčių vaikų ugdymą nuo segreguoto link įtraukaus bei švietimo sistemos konstravimas nuo atskirties link įtraukties švietime.

SUP turinčių mokinių įtraukties į bendrojo ugdymo mokyklas kaita

Šiame skyrelyje yra apžvelgiama, kaip kito SUP turinčių mokinių įtrauktis į bendrojo ugdymo mokyklas visuomenės procesų slinkties ir istoriniu požiūriu Lietuvoje.

Žvelgiant istoriškai, apie SUP turinčių mokinių įtrauktį į bendrojo lavinimo mokyklas, sovietinės okupacijos metu buvo kalbėta nedaug, tačiau 1990 m., kuomet įvyko *politinis lūžis* ir buvo atkurta Lietuvos nepriklausomybė, integraciniai procesai Lietuvoje suaktyvėjo gan stipriai (Galkienė 2021). Atkurtoje Nepriklausomoje Lietuvoje SUP turinčių mokinių lygių galimybių sudarymas mokytis bendros paskirties mokyklose buvo pradėtas reformuoti teisiškai, kuomet 1991 m. buvo priimtas LR švietimo įstatymas, kuriame buvo garantuota teisė visiems vaikams, įskaitant ir turintiems negalių mokytis bendrojo ugdymo mokyklų bendrose arba specialiose klasėse, atskirais atvejais specialiose mokyklose ir gauti jiems reikiamą pagalbą, o tėvams – teisę pasirinkti arčiausiai namų esančią mokyklą (Galkienė, 2021). Svarbu akcentuoti tai, kad teisė pasirinkti tuo metu dar nebuvo suprata, kaip mokyklų pareiga – įvairiapusiškai pasiruošti priimti tokius vaikus: „<...> *integracijos barjerai nurodoma atitinkamos kvalifikacijos pedagogų stoka ir paramos vaikams bei jų šeimoms stoka.*“ (Galkienė 2021, p. 195). Vadinas, teisinė bazė užtikrino SUP turinčių mokinių lygias galimybes, tačiau praktikoje – to nebuvo. Sovietmečiu (1940 – 1990 m.) negalių turintys vaikai patyrė atskirtį mokydami specializuotose internatinėse mokyklose ar globos institucijose (Survutaitė, 2012). Bendrojo ugdymo mokykla neįgaliesiems ir jų tėvams – neišsipildančių svajonių šalis (Galkienė cit. pg. Survutaitė 2012). Sovietmečiu Lietuvos specialiosiose internatinėse mokyklose SUP turintys vaikai buvo mokomi tik profesinio amato (Karvelis, 2005). Kitaip sakant, tuo metu buvo madinga vartoti *specialaus ugdymo* sąvoką, kuri tapatinama su vaikais, turinčias specialiųjų ugdymosi poreikių ir jų mokymųsi specializuotose ugdymo įstaigose. *Specialusis ugdymas* (angl. *special education*) pagal Stubbs (2008) reiškia SUP turinčių mokinių ugdymą specialiose mokyklose, kuriose jie akcentuojami, kaip atskira mokinių grupė, kuriai reikalinga *speciali* įranga, *specialūs* mokytojai, *speciali aplinka*. Vyrauja medicininis požiūris į vaiką, kuomet jis tapatinamas su negalia, bandoma *taisyti* vaiką, neatsižvelgiant į jo gebėjimus ir galimybes (Stubbs, 2008). Salend ir Duhaney (2011) ugdymą specialiosiose mokyklose apibrėžė ne kaip *specialy*, bet *segreguotą* ir pabrėžė, jog segregacinės praktikos reiškiasi tuomet, kai mokiniai stigmatizuojančiai apibūdinami ar pripažįstami kaip tokie, kurie ugdomi namuose, atskirose ugdymo įstaigose nuo

bendrojo ugdymo mokyklų, atskirose klasėse ar internatinėse mokyklose. Taigi, nuo sovietinės okupacijos laikotarpio – keičiantis politinėms santvarkoms bei visuomenės mąstymui, transformavosi požiūris ne tik į SUP turinčius vaikus, bet ir į ugdymo modelius. Segregacija vyksta tuomet, kai neįgalūs vaikai ugdomi atskirai nuo negalios neturinčių besimokančiųjų aplinkoje, kuri yra sukurta, atsižvelgiant į konkrečius sutrikimus (JT Neįgaliųjų teisių komiteto Bendroji pastaba Nr. 4 (2016 dėl teisės į įtraukįjį švietimą, 11 punktą cit. pg ŠMSM 2022). Taip pat atskirtis ir segregacinės apraiškos suponuojamos tuomet, kai klasės komplektuojamos pagal gebėjimus, nemotyvuotas mokinių skirstymas į homogenines grupes per pamokas, renginių organizavimas tik tam tikroms asmenų grupėms, mokinių ugdymas specialiose klasėse, kai neužtikrinamas bendravimas su bendraamžiais, neturinčiais SUP ar specialiose mokyklose (ŠMSM, 2022). Galkienė (2021) analizavo 3 **visuomenės procesų slinkyje besiformuojančius SUP turinčių mokinių įtraukties modelius**, kurie stiprina įtraukiojo ugdymo kokybę: *integracija, įtraukus specialus ugdymas ir universalus dizainas ugdymui*. Integracijos modelis yra paremtas teisės principų *teisingumo* ir *lygiateisiškumo* realizavimu ir gali būti suprantamas, kaip fizinis mažumos grupių perkėlimas į daugumą arba idėja, kad visuomenės turi būti integracijos procese, kuomet padidėja gyventojų įvairovė nacionaliniuose lygmenyse (Galkienė, 2021). Remiantis Salend ir Duhaney (2011) integracija reiškia kintančią nacionalinio lygmens tesinę bazę, Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos nuostatų linkme ir visuomenės judėjimą už lygias žmonių teises. Stubbs (2008) SUP turinčių mokinių integraciją į bendrojo lavinimo mokyklas siejo su integruoto ugdymo samprata, kuri reiškia, kad vaikas perkeliamas į bendrojo lavinimo mokyklą ir privalo būti individualiai pasiruošęs prisitaikyti (Stubbs, 2008). Įtraukiojo ugdymo strategijos vystymą skatino specialiojo ir bendrojo ugdymo sistemų transformacijos, kurių metu pakeitus SUP turinčių mokinių ugdymo vietą iš specializuotų mokyklų į bendrojo ugdymo mokyklas, specialiojo ugdymo elementai tokie, kaip planavimas, vertinimas, instruktavimas, tampa ir bendrojo ugdymo elementais (Galkienė, 2021). Kaip ir įtraukaus ugdymo apibrėžtyje kyla įvairių interpretacijų, taip ir įtraukaus specialaus ugdymo modelyje jų nėra išvengiama – yra įvairių teorijų šalininkų, kurie įtraukįjį ugdymą atskiria nuo specialaus, o kiti sutinka, kad specialus ugdymas yra sudedamasis įtraukaus ugdymo komponentas (Galkienė, 2021). Kaffemanienė (2005) pastebi, jog sujungiant įtraukaus ir specialaus ugdymo komponentus į vieną svarbu šiuos komponentus priorituoti ir neleisti tapti prioritetu specialiojo ugdymo elementams, nes tai neretai tampa barjeru įtraukiojo ugdymo plėtrai. Remiantis Isaksson ir Lindqvist (2015), specialaus ir bendrojo ugdymo elementų sąveika netgi gali sukelti problemų įtraukiojo ugdymo realizacijos procesuose. Įtraukaus specialaus ugdymo modelyje SUP turinčių mokinių ugdymas bendrose klasėse nėra pilnavertiškai įgyvendinamas praktine prasme ir gali sąlygoti atskirtį (Galkienė 2021). *Universalus dizaino ugdymui* (toliau – UDL) modelyje įvairovės supratimas išsiplečia, kuomet neišskiriama nei viena žmonių grupė ir atsiranda supratimas, kad visi mokiniai turi

individualių poreikių, o dėmesys skiriamas ne ugdymo individualizavimui, bet lanksčios aplinkos formavimui visų mokinių sėkmei (Galkienė, 2021). Šiame ugdymo modelyje ypatingai svarbi tampa mokytojo kompetencija diferencijuoti ugdymą neurokognityviniais veiklos principais bei sutelktas švietimo pagalbos specialistų įsitraukimas sukurti įtraukiančią aplinką per akademinį, emocinį ir socialinį mokymąsi (Galkienė 2021).

Taigi, SUP turinčių mokinių įtrauktis į bendrojo ugdymo mokyklas suaktyvėjo atgavus Nepriklausomybę. Nors kardinaliai pasikeitus politinei santvarkai buvo sudėtinga staigiai pakeisti įsisenėjusį požiūrį į SUP turinčius mokinius ir jų ugdymą kartu visais, Lietuvoje formavosi įvairūs įtraukties modeliai, o svarbiausia – buvo atkreiptas dėmesys į visiems lygių galimybių sudarymą mokytis kartu.

Įtraukties samprata

Bandant aiškinti įtraukties sampratą, svarbu paminėti, kad nėra vieningo susitarimo, kas yra įtrauktis ir čia galima pritaikyti *analitinės ugdymo filosofijos* (XX a. pr.) priegą, kurios šalininkai akcentuoja kalbos prasmų tyrinėjimą bei jos analizę. Vartojamos sąvokos dažnai neatspindi to, ką matome ir girdime, žodžiai vartojami nevienareikšmiškai, juose atsiranda įvairių interpretacijų, o sąvokų reikšmę labiausiai lemia kontekstas (Duoblienė, 2006). Šiame skyrelyje yra aptariamos skirtingos įtraukties sampratos interpretacijos.

Įtrauktis į švietimą reiškia visų mokinių priėmimą, įskaitant mokinius, turinčius SUP į bendrojo ugdymo mokyklas ir laikant juos mokyklos dalimi, tai apima filosofiją, kad negalią turintys vaikai turi teisę mokytis su negalios neturinčiais mokiniais, nepaisant jų individualių pasiekimų (Gupta & Tandon, 2018). Nėra visuotinio įtraukties ar įtraukaus ugdymo apibrėžimo, nes šį reiškinį skirtingai apibrėžia įvairūs mokslininkai ir įtraukties šalininkai (Gupta & Tandon, 2018). Įtrauktis reiškia pripažintą poreikį transformuoti mokykloje esančią **kultūrą, politiką ir praktiką**, prisitaikant prie skirtingų individualių mokinių poreikių ir įsipareigojant šalinti kliūtis, kurios trukdo pilnavertiškai įsitraukti visiems mokiniams, nepriklausomai nuo individualių apibrėžtumų (UNICEF, 2014). Mitchell (2020) įtraukųjį ugdymą apibūdino, kaip procesą, kurį sudaro šios jungtys: vizija, vieta, ugdymo turinio ir vertinimo pritaikymas, priėmimas, prieinamumas, pagalba, išteklių ir lyderystė. Svarbu pabrėžti, kad įtrauktis pastaruoju metu neretai tapatinama su įtraukaus ugdymo samprata. Tiwari et al (2015) įtraukųjį ugdymą atskiria nuo integruoto ugdymo ir pastebi, kuomet integruotas ugdymas apima negalią turinčius vaikus ir jų įtraukimą į mokyklas, sukuriant specialiai pritaikytas klases, tuo tarpu įtraukusis ugdymas skatina pertvarkyti visą mokyklos kultūrą, įskaitant politiką ir praktiką, pagal visų mokinių individualius poreikius, neakcentuojant skirtumų, o keičiam požiūrį į tokius vaikus, kaip į galimybę praturtinti mokymąsi bei galimybes keistis ir augti. Remiantis Horby (2014) įtraukusis ugdymas savaime yra daugialypis, kuris apima įvairovės pripažinimą, svarstymą apie

žmogaus teisių, socialinio teisingumo, lygybės klausimus bei mokyklos kaitos procesus bei dėmesį visų vaikų teisėms ir švietimo prieinamumui. UNESCO (2013) įtraukijį ugdymą apibūdina, kaip teisės į švietimą įgyvendinimą, kuris paliečia visus besimokančiuosius, gerbiant įvairius jų poreikius, gebėjimus bei ypatybes ir pašalinant bet kokias diskriminacijos formas mokymosi aplinkoje. Įtraukaus ugdymo samprata yra kintanti (Galkienė, 2021). Tą galima išvelgti ir švietimo politikos vykdytojų supratime. Dar 2022 m. balandžio 4 d. Nacionalinės švietimo agentūros internetinis⁴ skelbė vienokią įtraukaus ugdymo sampratą: „<...> *kokybiškas ugdymas kiekvienam mokiniui, kuris yra personalizuotas bei atitinkantis kiekvieno vaiko ugdymosi galias ir poreikius, o pagrindinės įtraukaus ugdymo organizavimo sritys yra: ugdymo turinys, mokytojų rengimas, pagalba mokiniui, mokytojui, mokyklai, vertinimas.*“, o praėjus 10 mėn. 2023 m. vasario 4 d. jau galime matyti kitokį apibūdinimą, kurį papildė Geros mokyklos koncepcija (2013) ir įtraukaus ugdymo organizavimas vadybos lygmenyje. Ališauskienė ir Miltenienė (2018) akcentavo, jog skirtinguose kontekstuose su įtrauktimi susijusios sąvokos tokios, kaip integracija, integruotas ugdymas, inkluzija, inkluzinis ugdymas, mokykla visiems, kokybiškas ugdymas gali būti nepagrįstai tapatinamos vienodai ir turėti skirtingas interpretacijas. Mokslininkės pabrėžia, kad kiekviena šalis turi aiškiai apibrėžti šias sąvokas: „*kiekviena šalis turi aiškiai apsispręsti ir sutarti, kas yra kas, kokį švietimo ir ugdymo modelį – inkluzinio ugdymo ar **integruoto (įtraukiojo)** ugdymo – ketinama įgyvendinti, koks yra vienos ar kitos sąvokos turinys, aiškiai jas apibrėžti ir reglamentuoti, nepainioti jų tarpusavyje.*“ (Ališauskienė S., Miltenienė L., 2018, p. 13). Cituojant mokslininkes, aiškiai matyti, kad įtraukijį ugdymą pastarosios sieja su integruotu ugdymu dėl to kad keičiantis kontekstui, sąvokos įgydamos naujas prasmes transformuojasi į naujas, tačiau bet koku atveju jos yra susijusios. Stubbs (2008) skirtingai aiškina įtraukijį ir integruotą ugdymą. Integruoto ugdymo Stubbs (2008) netapatina su įtraukiuoju ir akcentuoja, kad tai yra „mechaninis“ SUP turinčio vaiko perkėlimas iš specializuotų mokyklų į bendros paskirties mokyklas, kuomet orientuojamasi labiau į vaikus, kurie turi nedidelius SUP ir jeigu pastarieji negeba prisitaikyti – tai yra traktuojama, kaip jų pačių problema, bet ne mokyklos. Tuo tarpu įtraukusis ugdymas reiškia mokyklos sistemos kaitą pagal vaikų individualius poreikius (Stubbs, 2008). Grincevičienė et al (2015) apibūdino įtraukijį ugdymą – kaip atsivėrusią erdvę, kuri orientuoja šeimas ir bendrojo ugdymo mokyklas veikti darniai ir kūrybingai kartu, nes Lietuvos visuomenė yra tame raidos etape, kai švietimo prieinamumas kiekvienam vaikui yra realybė. Įtraukusis ugdymas reiškia lanksčią švietimo sistemą, kuri užtikrina visų vaikų teisę būti nediskriminuojamiems dėl negalės ar kitu pagrindu, taip pat užtikrina teisę mokytis bendrojo ugdymo sistemoje, aplinkoje, sukuriant lygias galimybes, tinkamai pritaikant ugdymosi sąlygas, suteikiant individualizuotos

---

⁴Nacionalinės švietimo agentūros internetinis puslapis: <https://www.nsa.smm.lt/itrauktis-ugdyme/> [žiūrėta 2023 02 03].

pagalbos priemonės ir sudarant galimybę vaikui ugdyti savo asmenybę, talentus, kūrybingumą, mokantis drauge su visais, nepatiriant atskirties ir segregacijos (ŠMSM, 2022). Tokie mokslininkų pateikiami sampratų skirtumai tik patvirtina anksčiau minėtą Ališauskienės ir Miltenienės (2018) teiginį, kad kiekviena šalis skirtingai susitaria, kaip apibūdinti sąvokas. Skirtingas sąvokų supratimas gali sąlygoti ir tarptautinių dokumentų, susijusių su švietimu visiems, įvairialypes interpretacijas. Šiuo metu Lietuvoje įtraukaus ugdymo ar įtraukaus švietimo koncepcijos yra siejamos su anglų kalboje vartojama sąvoka „inclusive education“ (Galkienė, 2021). Nors ir daugelis mokslininkų mini, jog nėra vieningo įtraukties sampratos apibūdinimo, tačiau dauguma jų sutaria, jog pastarasis sumažina atskirtį (Magnusson et al, 2019). Idėja, kad įtraukusis ugdymas yra susijęs su socialiai teisinga ir lygių galimybių visuomene, galima matyti iš dažnai cituojamų įtraukaus ugdymo srities mokslininkų (Magnusson, cit. pg. Ainscow & Sandill, 2010; Barton, 1997; Evans & Lunt, 2002; Ferguson, 2008).

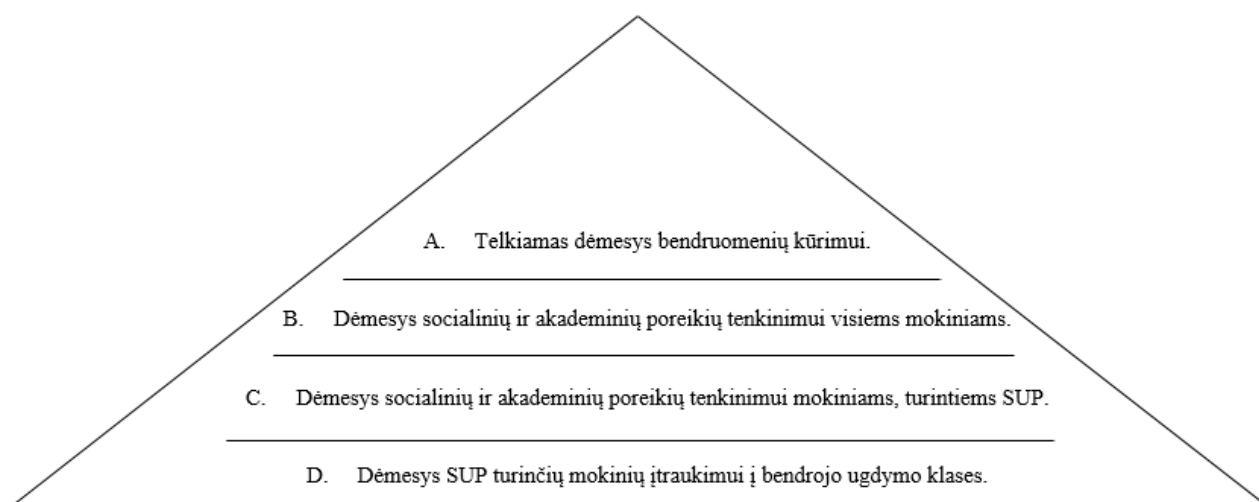
Dar visai neseniai Lietuvoje buvo įprasta vartoti *inkliuzinio ugdymo* sąvoką, tačiau pastaruju metu ji dingsta ir ją pakeičia įtraukusis ugdymas. Naujausiuose švietimo dokumentuose inkliuzinio ugdymo termino nėra ir jį keičia įtraukusis ugdymas, tačiau nėra vieningo susitarimo, koks yra įtraukiojo ugdymo sampratos turinys ir to pasekoje atsiranda įvairių interpretacijų (Ališauskienė & Miltenienė, 2018). Jas sąlygoja ir 2021 m. rugsėjo 1 d. LR švietimo įstatymo 5 str. 5 d. įsigaliojęs naujas principas, kuris įteisino *įtraukties* švietime principą. Pastarasis sudaro teisinės prielaidas atvirai ir teisingai kiekvieno vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius atliepiančiai mokyklai kurti: „*įtrauktis – švietimo sistema sudaro sąlygas kiekvienam asmeniui ugdytis, plėtoti savo galias ir gebėjimus, gauti reikiamą pagalbą, patirti sėkmę mokantis, socialinėje, kultūrinėje ir (ar) kitose veiklose ir būti nediskriminuojamam dėl ugdymosi poreikių įvairovės ir (ar) švietimo pagalbos reikmės*“ (LR švietimo įstatymas, 1991, 5 str. 5 d.). Galkienė (2021) analizuodama įtraukties apibrėžtį pamini, jog inkliuzijos sąvokos turinys – *įsiterpimas, intarpas* – prieštarauja SUP turinčių mokinių įtraukties į bendros paskirties mokyklas idėjai, todėl buvo pasiūlyta lietuviška sąvoka – *įtraukusis ugdymas*. LR švietimo įstatyme (1991) įtraukaus ugdymo apibrėžties dar vis nėra, tad galima tik interpretuoti, kiek įtrauktis Lietuvoje yra tapatinama su įtraukiuoju ugdymu, tačiau neretai šios sąvokos strateginiuose švietimo dokumentuose tapatinamos kaip vienodos. Ališauskas et al (2011) *inkliuzinį ugdymą* siejo su kiekvieno mokinio buvimu bendrose fizinėse aplinkose, lygiavertį dalyvavimą veiklose ir pasiekimų kokybės užtikrinimą. Inkliuzinis ugdymas yra inkliuzinės visuomenės dalis, kuriame formuojama *politika, kultūra ar praktika*, atsižvelgiant į visų moksleivių poreikius ir ugdyme skirtumai tarp asmenų yra vertinami ne kaip problemos, o kaip galimi resursai ir tai tampa nenutrūkstamu mokyklos kaitos ir tobulėjimo procesu, kuris niekada nepasiekis galutinio tobulo rezultato (Ališauskas et al, 2011). Panašiai įtrauktį, kaip procesą be galutinio tobulo rezultato, apibūdino Booth ir Ainscow (2016), kurie pabrėžė, jog įtrauktis yra nesibaigiantis ir idealus visų

mokinių mokymosi ir dalyvavimo didinimo procesas, kurio gali siekti mokyklos ir kuris tuo pačiu niekada iki galo ir nebus nepasiekiamas. Egzistuoja 3 įtraukties dimensijos, kurios yra reikalingos plėtojant įtraukaus ugdymo pokyčius mokykloje (Booth & Ainscow, 2002; 2016):

1. **Įtrauki mokyklos bendruomenės kultūra: bendruomenės kūrimas ir įtraukios vertybės.** Ši dimensija reiškia saugią, priimančią, bendradarbiaujančią ir vienas kitą palaikančią bendruomenę, kurioje kiekvienas yra gerbiamas ir priimamas. Tokia kultūra mokykloje sukuria įtraukias vertybes, kurios perduodamos naujiems darbuotojams, mokiniams, tėvams ir kitiems mokyklų darbuotojams. Įtraukios mokyklos principai daro didelę įtaką vertybių internalizavimui ir jų tvariai plėtrai. Įtraukioje mokyklos bendruomenės kultūroje skatinama gerbti žmogaus teises, kovoti prieš diskriminaciją, gerbti Žemės planetą, leisti dalyvauti ir jaustis gerai kiekvienam bendruomenės nariui.
2. **Įtrauki švietimo politika: mokyklos kūrimas visiems ir paramos įvairovei organizavimas.** Ši dimensija užtikrina, kad visų vaikų, nepriklausomai nuo individualių apribojimų, įtrauktis persidengtų mokyklos strateginiuose planuose ir sumažintų atskirties riziką. Įtrauki švietimo politika pasireiškia ne tik per planus, bet ir realią paramą, kuri didintų mokyklos gebėjimą atitinkamai reaguoti į mokinių įvairovę. Šią dimensiją taip pat apima infrastruktūros plėtros organizavimas, kuris užtikrina prieinamumą visiems, nepriklausomai nuo negalios ar kitų individualių veiksnių bei darbuotojų profesinio pasirengimo darbu su SUP turinčiais vaikais organizavimą.
3. **Įtrauki ugdymo praktika.** Dimensija reiškia, kad pamokos vykdomos, atsižvelgiant į kiekvieno vaiko poreikius (mokinių įvairovę). Mokiniai skatinami ugdytis ne tik mokyklos ribose, bet ir už jų.

Įtraukties dimensijos rodo, kad įtraukties sampratą išties sudėtinga konkrečiai nusakyti ir joje kyla įvairių interpretacijų, nes į įtrauktį galima žvelgti ne tik per įtraukią ugdymo praktiką, bet ir politiką bei kultūrą. Įtrauktis nėra susijusi vien su fizine SUP turinčių mokinių pakeitimo vieta, todėl galima šią sąvoką suprasti per 4 sampratas bei jų priklausomybę hierarchiniais ryšiais (Goransson & Nilholm, 2014). 4 pav. matyti, kad kokybiška įtrauktis nėra vien susijusi su SUP turinčiais vaikais ir jų įsitraukimu į bendros paskirties mokyklą fizine prasme. Kuomet sukuriamos įtraukios bendruomenės (A) – jos suponuoja ir leidžia atkreipti dėmesį į žemesnes piramidės grandis – B, C, D (žiūrėti į 4 pav.). Vadinasi, įtraukios bendruomenės skiria dėmesį socialinių ir akademinų poreikių turintiems visiems mokiniams (C), pastarosios leidžia atkreipti dėmesį į negalią turinčius vaikus ir tokiu būdu būti įtrauktiems į bendros paskirtiems mokyklas. Egzistuoja ir atvirkščias variantas – kuomet nacionalinio lygmens švietimo sistemos būna reformuojamos teisiniu aspektu – nuo privalomo SUP turinčių mokinių įtraukimo, kuris sudaro prielaidas formuoti aukštesnėms grandims (žiūrėti į 4 pav.).

4 pav. Įtraukties apibrėžtis ir jos hierarchiniai ryšiai pagal Goransson ir Nilholm (2014).

Taigi, mokslininkai įvairiai apibrėžia įtraukties sampratą, tačiau akivaizdu, kad įtrauktis yra susijusi su lygių galimybių koncepcija, atskirties sumažinimu bei pasireiškia ne tik per fizinį SUP turinčio vaiko perkėlimą į bendrąsias klases, bet ir kultūrą, politiką bei praktiką, orientuotą į įvairovės pripažinimą.

Įtraukios švietimo sistemos plėtra

Įtraukios švietimo sistemos plėtra yra susijusi su kaita. Kaita yra susijusi su dabartine postmodernistine visuomene, kurioje pokyčiai spartėja ir tampa gyvenimo norma, o siekis išlaikyti stabilumą prieštarauja postmodernistinio pasaulio logikai ir švietime nuolat vykstantys politiniai pokyčiai paliečia ir mokyklas (Želvy, 2003). Kintant Lietuvos švietimo sistemai, pasikeitė ir SUP turinčių mokinių ugdymo modelis, o mokyklos kaita yra kintačio sociumo atspindys (Grincevičienė et al, 2018). Įtraukių švietimo sistemų plėtrai nacionaliniuose lygmenyse sudaro prielaidas tarptautiniai dokumentai, todėl kituose skyreliuose yra apžvelgiama įtraukties plėtra tarptautiniuose ir nacionaliniuose dokumentuose.

Įtraukties plėtra tarptautiniuose dokumentuose

Prielaidas SUP turinčių mokinių įsitraukimui į bendrojo ugdymo (toliau – BU) mokyklas Lietuvoje, sudarė tarptautiniai dokumentai, todėl šiame skyrelyje yra apžvelgti pagrindiniai tarptautiniai dokumentai, kurie įpareigojo Lietuvą priimti sprendimus keisti žemesnę vietą teisės aktų hierarchijoje užimančius teisės aktus ir taip sudaryti lygias galimybes SUP turintiems vaikams pilnavertiškai įsitraukti į bendrojo ugdymo mokyklas.

Jungtinių Tautų Organizacija (toliau – JTO) 1948 m. priėmė ir paskelbė Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją. Tuo metu Lietuva dar buvo okupuota Sovietų Sąjungos, todėl tik atkūrus Nepriklausomybę, 1991 m. kovo 12 d. Lietuva prisijungė prie Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos ir tokiu būdu įsipareigojo priimti sprendimus nacionaliniame lygmenyje, užtikrinančius kiekvieno vaiko teisę į ugdymą(–si). Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1989) turėjo didelę įtaką to meto švietimo sistemos permainoms. 1989 m. paskelbus JT Vaiko teisių konvenciją, susiformavo *Mokyklos visiems* idėja, kuri stipriai siejasi su įtraukiuoju ugdymu ir SUP turinčių mokinių įsitraukimu į bendrojo ugdymo mokyklas. LR Seimas Lietuvoje šią konvenciją ratifikavo kiek vėliau – 1995 m. liepos 3 d. Įdomu tai, kad Geros mokyklos koncepcijoje (2013) minima, jog šiuo metu yra pereinama nuo mokyklos visiems – prie mokyklos kiekvienam. Vadinasi, kinta požiūris nuo mokinių kaip atskiro vieneto, prie mokinių – kaip individualaus, pagal kiekvieno poreikius. Įtraukaus ugdymo politikos formavimąsi stipriai paskatino Salamankos deklaracija (1994), kurioje akcentuojami SUP turinčių vaikų ugdymo mechanizmai, o įtraukties būdu suformuotos bendrojo ugdymo klasės pripažintos valstybių siekiamybe. Salamankos deklaracija (1994) skatino Lietuvos Vyriausybę priimti įtraukaus ugdymo principus: galimybę SUP turintiems vaikams mokytis bendrojo lavinimo mokykloje, veiksmingai parengti priemones prieš SUP vaikų diskriminaciją, kurti įtraukiąją visuomenę, plėtoti veiksmingas ir ekonomiškai efektyvias ugdymo sistemas. Nepaisant prisijungimo prie tarptautinių teisinių dokumentų, Lietuvoje vis dar buvo leidžiami žemesnio lygmens teisės aktai, kurių nuostatuose vyravo stigmatizacinės SUP turinčių asmenų apraiškos: 1991 m. buvo priimtas LR *invalidų integracijos* įstatymas, kuris 2005 m. pakeistas į LR Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą. Pastarsis numatė lygių teisių, lygių galimybių, diskriminacijos prevencijos, poreikių tenkinimo, prieinamumo ir kitus su įtrauktimi susijusius principus. Laikui bėgant, nevyriausybinių organizacijų ir teisės aktų pokyčio pagalba, invalidų samprata kito į negalią turinčių asmenų, o jeigu kalbame apie vaikus švietime – pradėta juos identifikuoti, kaip turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus. Kuomet Lietuva bandė daryti pokytį savo teisinėje sistemoje, atsižvelgiant į SUP turinčių vaikų lygias galimybes įsitraukti į bendros paskirties mokyklas, tarptautinėje erdvėje buvo susitarta dėl dar vieno itin svarbaus tarptautinio dokumento, užtikrinančio negalią turinčių asmenų teises – 2006 m. buvo priimta JT Neįgaliųjų teisių konvencija. 2010 m. gegužės 27 d. Lietuvai ratifikavus šią konvenciją – ji prisiėmė atsakomybę kurti įtraukią švietimo sistemą. Lietuvos kultūroje sovietmetis paliko daug padarinių, kurie juntami dar iki dabar: neigiamos nuostatos, specialios mokyklos, SUP turinčių mokinių atskirtis, mokyklų nepasirengimas, todėl Lietuvos įsipareigojimas tarptautiniams teisės aktams – sudarė prielaidas kompleksiskai spręsti Lietuvos švietimo sistemos iššūkius įtraukios švietimo sistemos link. JT Neįgaliųjų teisių konvencijos dokumento 24 straipsnis sudarė prielaidas Konvencijos šalims (tarp jų ir Lietuvai) kurti įtraukią švietimo sistemą, kuri reiškia, kad asmenys su negalia privalo turėti tokias pačias teises ir galimybes

įgyti išsilavinimą tose bendruomenėse, kuriose gyvena. Tai ypač susiję su įtrauktimi, nes įtraukimas SUP turinčių asmenų į bendrojo ugdymo klases reiškia, kad asmuo gali rinktis bet kokią bendrojo ugdymo mokyklą, neatsižvelgiant į asmeninius apribojimus (negalia, sutrikimą, mokymosi sunkumus). Įtraukiojo ugdymo idėjos buvo plečiamos Pasaulio švietimo forume Dakare (2000), kur buvo susitarta, kad iki 2015 m. tarptautinė švietimo bendruomenė įsipareigos užtikrinti švietimą visiems, siekdama įgyvendinti UNESCO programos *Švietimas visiems (angl. Education for all)* idėjas. Vėliau tarptautinė švietimo bendruomenė susitarė dėl naujos *Švietimas 2030* programos, kuri 2015 m. buvo patvirtinta UNESCO generalinėje konferencijoje. Pagrindinis programos tikslas yra užtikrinti kokybišką įtraukų ir teisingą švietimą bei skatinti mokymosi visą gyvenimą galimybes visiems. Joje prioritetas skiriamas mokytojų rengimui, prieinamumui švietimo ir ugdymo aplinkų, mokinių kompetencijų ir vertybinių nuostatų formavimui tvaraus vystymosi kontekste. *Švietimas 2030* programa siejasi su tvaraus vystymosi iniciatyva: „Keiskime mūsų pasaulį: Tvaraus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų“, kurios pagrindiniai keliami tikslai yra užtikrinti vienodas galimybes pažeidžiamoms asmenų grupėms įgyti visų lygių išsilavinimą ir statyti bei modernizuoti švietimo įstaigas, kuriose būtų atsižvelgiama į įvairių poreikių vaikų interesus, suteikiant saugią ir įtraukų mokymosi aplinką visiems.

Taigi, tarptautiniuose teisės dokumentuose prielaidos įtraukioms švietimo sistemoms kuriamos jau pakankamai ilgai, o Lietuva, ratifikuodama tarptautinius teisinius dokumentus vis dar yra įtraukios švietimo sistemos kūrimo kelyje – įskaitant ir SUP turinčių mokinių pilnavertišką įtraukimą į bendrojo ugdymo mokyklas tvaraus švietimo kontekste.

Įtraukios švietimo sistemos plėtra nacionaliniame lygmenyje

Šiame skyrelyje yra aptariama įtraukios švietimo sistemos plėtojimo svarbiausi veiksniai ir Lietuvos situacija, kuriant įtraukų švietimo sistemą.

Šiandieninėje mokykloje ir pats įtraukties konceptas gali būti suprantamas skirtingai per tai, kokių tikslų kiekviena mokykla siekia, atsižvelgiant į įtraukų mokyklą sąlygojančius veiksnius nacionaliniuose lygmenyse (Goransson & Nilholm, 2014). Lietuva nuo sovietinės okupacijos laikotarpio išgyveno kaitą, kuomet stengėsi pereiti nuo segreguotos prie įtraukios švietimo sistemos ir to pasekoje buvo ne tik prisijungiama prie tarptautinių organizacijų, užtikrinančių žmogaus teises, bet ir strateginiuose šalies dokumentuose vis dažniau pradėta užsiminti apie švietimo reformas, kurios sąlygoja SUP turinčių mokinių pilnavertiškos įtraukties į bendrojo ugdymo mokyklas procesus. Kaita reiškia natūraliai vykstančius procesus, o reforma – įgyja planingos kaitos prasmę, kur bandoma įsikišti į natūralią įvykių eigą (Želvys, 2003). Lietuva, natūraliai besiformuojant požiūrio kaitai nuo medicininio iki biopsichosocialinio į SUP turinčius vaikus, pradėjo reformuoti savo švietimo sistemą link įtraukios. Verta paminėti ir tai, jog globalizacija Lietuvai padarė įtaką reformuojant švietimo

sistemą įtraukties link, todėl čia galima taikyti Želvio (2003) pagal M.Carnoy (1999) išskirtas reformų tipologijas:

1. *Konkurencijos sukeltos reformos*, kurias skatina Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (toliau – EBPO).
2. *Finansinių sumetimų sąlygotos reformos*, kurias skatina Pasaulio bankas, Tarptautinis valiutos fondas ir kitos tarptautinės finansų institucijos.
3. *Lygių galimybių reformos*, kurias skatina Jungtinių Tautų Organizacijai (toliau – JTO) priklausančios organizacijos UNESCO, UNICEF. **Jų prioritetas yra užtikrinti politiką, programas ir praktiką, kuri atveria kelią įtraukimams švietimo sistemoms plėtoti.**

Šiame magistro darbe plačiau analizuoti pasirinktas lygių galimybių reformų tipas, nes SUP turinčių mokinių įtrauktis į bendrojo ugdymo mokyklas siejasi su viena iš minėtos reformos rūšių – mokymosi sąlygų gerinimas didesnės rizikos grupių ir specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams. Tai, kad Lietuva sovietinės okupacijos laikotarpiu intensyviai segregavo negalią turinčius asmenis ir jų įsitraukimą į bendrojo ugdymo mokyklas rodo, kad ši šalis dar yra pakankamai jauna ir yra pasirengimo įgyvendinti SUP turinčių mokinių įtrauktį į bendrojo ugdymo mokyklas kelyje. Žlugus socializmui Lietuvoje, buvo noras kuo greičiau *modernizuotis*. Modernizacijos teorija reiškia *suvakarėjimą* arba kitaip sakant, nacionalinio lygmens švietimo sistemų reformavimą pagal Vakarų švietimo ekspertų siūlymus: „<...> *atsilikusios*“ *posovietinės šalys turėtų mokytis iš „pažangių“ Vakarų ir sekti jų pavyzdžiu.*“ (Želvys 2018, p. 13). To pasekoje Lietuva, remiantis lygių galimybių reformas skatinančių tarptautinių organizacijų patarimais, pradėjo reformuoti savo švietimo sistemą įtraukios link. UNESCO (2009) išskyrė esminius veiksnius, į kuriuos reikia atkreipti dėmesį, norint kurti įtraukią švietimo sistemą: ištekliai, teisės aktai, teigiamas visuomenės požiūris, tvari politikos plėtra, aplinkos pritaikymas (kultūra ir struktūra), ankstyva SUP identifikacija, mokytojų pasirengimas ir rengimas, įtraukiančios mokymo programos. Kiti autoriai panašiai apibūdina įtraukią švietimo sistemą ir akcentuoja, kad ją sudaro 3 sąveikaujantys elementai: ideologija, politika ir praktika (Magnusson et al, 2019). Įtraukaus ugdymo aiškinimas ir įgyvendinimas yra kontekstualizavimo bendresniame politikos kontekste ar net kultūrinėse tradicijose klausimas (Magnusson et al, 2019). Vadinasi, taip, kaip visuomenės supranta įtraukųjį ugdymą ir veiksnius, kurie sąlygoja pilnavertišką SUP turinčių mokinių įsitraukimą ypatingai priklauso nuo kuriamos švietimo politikos strategijos bei kultūrinių tradicijų visuomenėje. UNESCO (2013) pateikia veiksnius, kurie sąlygoja įtraukias švietimo sistemas ir kurie turi būti pertvarkomi nacionaliniuose lygmenyse tam, kad vyktų sklandžios švietimo reformos įtraukties link: formaliojo ir neformaliojo švietimo procesų pertvarka, organizacijų struktūra ir kultūra, teisinės, finansavimo, administravimo

sistemos, mokytojai, mokymo priemonės, programos, vertinimo sistema, mokymo bei mokymosi procesai, infrastruktūra (UNESCO, 2013).

UNICEF (2014) pateikia veiksnius, į kuriuos reikia atkreipti dėmesį nacionaliniuose lygmenyse, norint kokybiškai plėtoti įtraukųjį ugdymą bendros paskirties mokyklose:

- Mokytojų rengimas darbui su SUP.
- Teigiamas mokyklos bendruomenės narių požiūris.
- Į kiekvieną mokinį orientuota ugdymo programa.
- Lankstūs mokymo(-si) metodai.
- Nėra iškritimo iš mokyklos.
- Įvairiapusė pagalba mokykloms ir mokytojams.
- Tėvų ir bendruomenės į(si)traukimas.
- Tinkama mokymo(-si) įranga ir pagalbinės priemonės.

Hornby (2014) išskyrė pagrindinius aspektus, kuriuos kiekviena švietimo sistema ir mokyklos turi turėti, jei nori plėtoti SUP turinčių mokinių įsitraukimą:

- Nuosekli švietimo politika – priimti visi įtraukčiai reikalingi teisės aktai.
- Parama tėvams ir jų įsitraukimas.
- Mokyklos strategijos parengtumas SUP turinčių mokinių įtraukčiai.
- Mokyklos privalo užtikrinti, kad jose vykstantys procesai, reikalingi visų mokinių įsitraukimui, būtų vykdomi, remiantis moksliniais tyrimais.
- Mokyklos turi numatyti planą, kaip identifikuos nefektyvius sprendimus SUP turinčių mokinių įtraukčiai.
- Mokytojai turi mokėti atpažinti SUP ir taikyti veiksmingiausias metodus jų įsitraukimui.

Nors ir, anot Želvio (2003), politiniai sprendimai ir priimti nauji įstatymai yra lengviausias reformos etapas ir **daugiausia sunkumų kyla pradėjus reformą įgyvendinti praktiškai**, svarbu aptarti, kaip kito Lietuvos teisinė bazė įtraukios švietimo sistemos link. Lietuva ne tik bandė pilnavertiškai įtraukti SUP turinčius vaikus į bendros paskirties mokyklas, tačiau ir teisės aktus, skirtus SUP turintiems vaikams, įtraukti į bendrą LR švietimo įstatymą. 2011 m. LR specialiojo ugdymo įstatymas tapo nebegaliojančiu ir SUP turinčių mokinių ugdymo ir ugdymosi teisiniai punktai persikėlė į įstatymų lydimojusius aktus. SUP turinčių vaikų ugdymą Lietuvoje reglamentuoja LR švietimo įstatymas (1991) ir įstatymo lydimojusis aktas *Dėl Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo*. Šiuo metu Lietuva yra pasirengimo įtraukiamam ugdymui stadijoje. 2020 m. birželio 30 d. LR Seimas priėmė švietimo įstatymo pakeitimus dėl SUP turinčių mokinių įtraukties, kuriuose numatyta, jog mokyklos nebegalės

atsisakyti priimti vaikų, argumentuodamos, jog nėra pasirengusios. Pagrindiniai teisiniai pasikeitimai įvyko LR švietimo įstatymo Nr. I – 1489 5, 14, 29, 30, 34, 36 straipsniuose, kurie oficialiai įsigalios nuo 2024 m. rugsėjo 1 d. Svarbu paminėti tai, kad 5 str. 5 d. papildymas išimtinu atveju jau įsigaliojo nuo 2021 m. rugsėjo 1 d., kuris įteisino įtraukties švietime principą. Pastarasis sudaro teisinės prielaidas atvirai ir teisingai kiekvieno vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius atliepiančiai mokyklai kurti. 14 str. papildymas reiškia sudarytas prielaidas daugiau kaip vieno mokytojo dalyvavimui, organizuojant ugdymą. Svarbu paminėti, kad švietimo pagalba yra neatsiejama kokybiškos SUP turinčių mokinių įtraukties į BU mokyklas dalis, o žvelgiant istoriškai švietimo pagalbos įteisinimas Švietimo įstatyme buvo 2003 m. ir tai rodo, kad Lietuva yra pakankamai jauna teisine švietimo pagalbos prasme. Atlikus švietimo įstatymo dėl įtraukties pakeitimo analizę matyti, jog LR švietimo įstatymo 29 str. 10 d. pripažintas netekęs galios, todėl buvo papildytas 34 str., kuriame numatoma, kad visos bendros paskirties mokyklos nuo 2024 m. rugsėjo 1 d. privalės priimti įvairių poreikių turinčius vaikus į artimiausią jo gyvenamojoje vietoje esančią mokyklą. Taip pat 30 str. pakeitimas numato, kad bendrosios paskirties mokyklose privalės būti sudaromos sąlygos mokytis kurčiajam, neprigirdinčiajam gestų kalbos, o 36 str. numatė, kad už SUP turinčių mokinių pajėgumą atvykti į bendros paskirties mokyklą mokytis yra atsakinga bendrosios paskirties mokykla. Taigi, šie įstatymų pakeitimai rodo Lietuvos švietimo sistemos reformavimą įtraukties švietimo sistemos.

Ne ką mažiau svarbu paminėti ir strateginiuose Lietuvos dokumentuose punktus, kurie duoda postūmį pokyčiams teisėkūroje, vėliau – mokyklose SUP turinčių mokinių pilnavertiškos įtraukties link. Nors LR švietimo įstatyme (1991) yra apibrėžtas *įtraukties* principas, tačiau nėra *įtraukaus ugdymo* sampratos apibrėžties, kurią dabartiniame etape įvairūs SUP turinčių mokinių įtraukties į BU mokyklas įgyvendinimo veikėjai (ŠMŠM, NŠA, savivaldybės, mokyklos) akcentuoja formuodami strateginius dokumentus. SUP turinčių mokinių įtrauktis į bendrojo ugdymo mokyklas yra neatsiejama nuo lygių galimybių užtikrinimo. 2021 – 2030 m. Nacionaliniame pažangos plane (toliau – NPP) vienas iš trijų horizontaliųjų principų yra lygios galimybės visiems, kuris akcentuoja, kad visiems asmenims, nepaisant negalios turi būti užtikrintos vienodos galimybės naudotis įvairiomis priemonėmis ir dalyvauti visuomeniniame gyvenime, tačiau tuo pačiu pabrėžiama, kad negalią turinčių asmenų dalyvavimas įvairiose veiklose Lietuvoje yra labiausiai apribotas, o *švietimo sistema yra nepakankamai įtrauki*, todėl vienas iš strateginių tikslų yra didinti švietimo įtrauktį ir veiksmingumą, siekiant atitikties asmens ir visuomenės poreikiams. XVIII Vyriausybės programos (toliau – programa) misijoje matyti, kad SUP turinčių mokinių pilnavertišką įtrauktį siekiama tvariai plėtoti, o pokyčius, kurie įvyks šioje srityje nuosekliai tęsti net ir pasikeitus vyriausybėms, inicijuojant nacionalinį susitarimą dėl Lietuvos švietimo politikos. Politinių partijų vadovai 2021 m. pasirašė istorinį susitarimą dėl švietimo politikos dešimčiai metų 2021 – 2030 m., kurį analizuojant, galima

pastebėti SUP turinčių mokinių pilnavertiškos įtraukties užtikrinimo aspektų. Pavyzdžiui, iki 2023 m. pab. bent 5 skirtingo tipo savivaldybėse ir jų mokyklose išbandyti ir įdiegti įtraukiojo ugdymo priemonės ir nuosekliai plėsti mokyklų, įgyvendinančių įtraukujį ugdymą, tinklą. Vienas iš sėkmės rodiklių susitarime yra mokyklų, kurios atitinka mokymosi ir vidaus bei išorės universalaus dizaino principus, skaičiaus didėjimas: dabartinė reikšmė – 1, tarpinė reikšmė 2024 metais – 60, 2030 metais – 300. Programos projektas „*Visiems prieinama gera mokykla ir šiuolaikinis ugdymo turinys*“ siejasi su numatytais iniciatyvomis, didinančiomis SUP turinčių vaikų įtrauktį į švietimą. Tūkstantmečio gimnazijų projekto metu numatytas papildomas finansavimas stiprinti valstybines ir savivaldybių mokyklas (ne privačias) įtraukaus ugdymo kryptyje per savivaldybių švietimo skyrius, išsiaiškinant savivaldybių švietimo būkles ir poreikius.

Įtrauktis yra sisteminis ir kompleksinis reiškinys, susidedantis iš daugelio kintamųjų, todėl XVIII Vyriausybės programos iniciatyvose paminėti numatomi veiksniai pilnavertiškai SUP turinčių mokinių įtraukčiai, gali padėti identifikuoti kokybiškos įtraukties sudedamąsias dalis:

- Mokinių skaičiaus klasėse mažinimas.
- Švietimo pagalbos specialistų skaičiaus didinimas.
- Mokinio asistentų skaičiaus didinimas.
- Mokytojų kompetencijų didinimas darbui su SUP turinčiais mokiniais.
- Sudarytos tinkamos sąlygos mokytojams ugdyti SUP turinčius vaikus.
- Parengtas nuoseklus dokumentas (planas), kaip Lietuvos mokyklose nuosekliai diegti įtraukujį ugdymą.

Įtraukties plano projekte (toliau – planas) yra plane yra keliami 5 uždaviniai ir jiems atitinkamos priemonės, kurios stiprina SUP turinčių mokinių įtrauktį į bendrojo ugdymo mokyklas:

1. **Bendros paskirties mokyklų pasirengimas priimti ir ugdyti įvairių ugdymosi poreikių turinčius mokinius:** modernizuotos ir pritaikytos mokyklų aplinkos pagal universalaus dizaino principus, įsigytos specialios mokymo priemonės ir apmokyti darbuotojai, kaip jomis naudotis, užtikrinama mobili konsultacinė pagalba, mokytojų kompetencijų didinimas, dirbant su įvairių poreikių vaikais.
2. **Švietimo pagalbos tobulinimas:** stiprinamos metodinės konsultacinės paslaugos, užtikrinamas švietimo pagalbos teikimas, steigiami metodiniai konsultaciniai centrai, stiprinamos įtraukiojo ugdymo sąlygos kurtiesiems, stiprinamas PPT vertinimas, VGK vaidmuo, tėvų švietimas.
3. **Pedagogų ir švietimo pagalbos specialistų rengimo stiprinimas įtraukiojo švietimo srityje:** ugdomos kompetencijos, remiantis tarptautiniais teisiniais dokumentais, užtikrinamos

galimybės pedagogo kvalifikaciją turintiems asmenims, įgyti švietimo pagalbos vieno iš specialistų kvalifikaciją.

4. **Teigiamų nuostatų mokyklų bendruomenėse ir visuomenėje stiprinimas:** informacijos viešinimas apie sėkmingas mokyklų patirtis, organizuojami renginiai įtraukties tematika.

5. **Įtraukties švietime stebėsenos vykdymas:** nacionaliniu bei savivaldybės lygmeniu reguliariai atliekamos būklės analizės, priemonių parengimas įsivertinti įtraukties švietime procesus.

Plane akcentuojami trys pagrindiniai rodikliai, kaip bus pamatuota pilnavertiška SUP turinčių mokinių įtrauktis į bendrojo ugdymo mokyklas (išskyrus privačias) nuo 2021 m. iki 2024 m.:

- Švietimo pagalbą gaunančių mokinių dalis nuo visų mokinių, kuriems nustatytas pagalbos poreikis.
- Negalią turinčių mokinių, ugdomų įtraukiuoju būdu bendros paskirties švietimo įstaigose, dalis, proc.
- Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų (išskyrus gabiuosius), dalyvaujančių neformaliajame vaikų švietime, dalis, proc.

Taigi, švietimo politikos formuotojai ir vykdytojai, reglamentuodami teisinius ir strateginius aspektus nacionaliniame lygmenyje, sudaro prielaidas kurti įtraukią švietimo sistemą Lietuvoje.

Įtrauki mokykla

Šiame skyrelyje yra aptariama, kas yra įtrauki mokykla ir kokie komponentai sudaro įtraukias mokyklas.

Įtrauki mokykla yra ta mokykla, kurioje ugdoma didesnė specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių dalis nei būtų galima tikėtis iš kitų mokyklų demografinių ypatybių (Dyson, 2011). Įtraukiojo ugdymo kokybiškai plėtrai mokyklose yra reikalinga tinkama švietimo politika, mokyklos perspektyva (vizija, planai, išteklių sutelktumas), metodinė ir organizacinė parama mokytojui (klasės organizavimo, ugdymo metodų, mokinio asistentų ir kita pagalba (ŠMSM, 2022)). Mokyklos lygmenyje priimami sprendimai yra itin svarbūs, norint pilnavertiškai leisti į(s)traukti SUP turintiems mokiniams į ugdymo(–si) (ir ne tik) procesus. Pagrindinė intervencijos, kurios svarbios SUP turinčių mokinių įsitraukimui, remiantis Brussino (2020), yra racionalus finansinių ir žmogiškųjų išteklių paskirstymas, skirtas SUP turinčių mokinių pagalbai ir į(s)traukimui, pagalbinių technologinių priemonių naudojimas, švietimo pagalba, bendradarbiavimas su vietos bendruomenėse egzistuojančiais resursų/specializuotais centrais, galinčiais padėti užtikrinti kokybišką SUP turinčių mokinių įtrauktį į bendros paskirties mokyklas, visų mokyklos bendruomenės narių pakankamos kompetencijos darbui su SUP turinčiais vaikais. Kuriant įtraukią mokyklą svarbus tampa

bendruomenės įgalinimas ir skatinimas diskutuoti, veikti kūrybiškai, siekiant bendrų tikslų (Miltenienė et al, 2022). Asthana (2023) išskyrė **sėkmingos įtraukios mokyklos veiksnius**:

- **Suinteresuotų šalių** (angl. *stakeholders*) **teigiamas požiūris**. Suinteresuotos šalys yra šeimos nariai, bendruomenė, mokyklos vadovas, mokytojai, mokiniai ir kiti mokyklos darbuotojai.
- **Mokytojų įgūdžiai**, kuriant įtraukią aplinką ir mokinių paskatinimą dalyvauti mokymosi procese yra labai svarbūs. Mokytojų įgūdžiams plėtoti svarbų vaidmenį atlieka mokytojų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo programos.
- **Infrastruktūros pritaikymas**, atsižvelgiant į mokinių poreikius, yra svarbus tiek mokyklų viduje, tiek už jos ribų.
- **Pedagoginės strategijos**, kurios apima įvairius mokymo metodus, mokymo bei pagalbinės priemonės, atsižvelgiant į kiekvieno mokinio tempą
- **Lanksti ugdymo programa**, pagal kurią ugdymo planas galėtų būti keičiamas pagal kiekvieno vaiko unikalius poreikius. Turėtų būti susitarta sudaryti ir priimti diferencijuotą ugdymo programą.
- **Vertinimo sistema** turi būti lanksti ir kad kiekvienas vaikas patirtų sėkmę. Čia svarbiu veiksmu tampa mokytojų bendruomenės mąstymo pokytis.
- **Šeimos ir bendruomenės įsitraukimas**, kuris apima dalyvavimą ir supažindinimą su vaiko mokymosi ypatumais.

Įtraukiojo ugdymo koncepcijos realizavime itin svarbus yra mokyklos įtraukiojo ugdymo kultūros kūrimas, kuris remiasi teigiamo požiūrio ugdymu, pedagogų kvalifikacijos kėlimu, švietimo vadovų atsakomybe, mentorių sistema, vaikų, tėvų, mokytojų ir bendruomenės narių bendradarbiavimu (Lisauskienė, 2018). Lisauskienė (2018) pastebi, kad svarbu ne tik ištekliai, o konkreiti ir aiški įtraukiojo ugdymo vizija, kuri būtų įgyvendinama nuosekliai visuose švietimo lygmenyse. Dyson (2011) **išskyrė įtraukios mokyklos plėtros komponentus**:

1. **Mokyklos kultūra**. Ji reiškia normas, vertybes ir priimtus veiklos būdus mokyklose. Šiai kultūrai būdingas įvairovės priėmimas, aukštas darbuotojų bendradarbiavimo lygis, mokytojų noras mokytis, mokinių, mokyklos bei tėvų bendradarbiavimo skatinimas, įsipareigojimas visiems mokiniams pasiūlyti pilnavertiško mokymosi galimybes.
2. **Lyderystė ir sprendimų priėmimas**. Bendradarbiaujančių mokyklų kultūros pobūdį lemia stiprūs mokyklų vadovai, įsipareigoję laikytis įtraukią vertybių. Pastarieji turi pripažinti bendradarbiavimo procesų svarbą ir tapti be autokratai, o jų darbuotojų, kurie dalyvauja bendradarbiaujant mokyklos procese, rėmėjais ir įgalintojais.
3. **Struktūra ir praktika**. Nėra vieno modelio, kaip turėtų būti organizuojamos įtraukios mokyklos, nes tai priklauso nuo konteksto, tačiau svarbu yra restruktūrizuoti mokyklas tam, kad jos galėtų

sukurti lankstesnę ir mažiau segreguotą ugdymą vaikams. Kitaip sakant mokyklose tampa svarbu ne konkretus metodų rinkinys, bet pedagoginių metodų įvairovė ir lankstumas, reaguojant į individualius poreikius.

4. ***Palaikantis politinis kontekstas.*** Mokyklos plėtojančios įtraukia vidinę kultūrą – negali atsiriboti nuo politikos ir platesnio socialinio konteksto, kuriame yra susikūrusios. Čia svarbi tampa svarbi nacionalinė politika, kuri ne tik palaiko, bet ir remia įtraukties procesus mokyklos lygmeniu

Taigi, įtrauki mokykla yra ta, kurioje mokosi SUP turintys mokiniai kartu su jų neturinčiais. Kitaip sakant, atliepami visų mokinių poreikiai. Sėkmingą įtraukia mokyklą sudaro teigiamas požiūris, pakankami mokytojų įgūdžiai, infrastruktūros pritaikymas, pedagoginės strategijos, lanksti ugdymo programa, vertinimo sistema bei šeimos ir bendruomenės įsitraukimas, palaikantis politinis kontekstas.

Įtraukties plėtra: mokyklų vadovų vaidmuo

Vienas pagrindinių veiksnių, kuris sąlygoja įtraukių mokyklų sėkmę yra mokyklų vadovų (*angl. school principals*) požiūris į SUP turinčius mokinius, todėl šiame skyrelyje yra aptariama mokyklų vadovų vaidmens svarba įtraukties plėtros procesuose.

Mokyklų vadovų vaidmuo yra svarbiausias pradedant ir adaptuojant bet koki įtraukiojo ugdymo įgyvendinimo pokytį mokykloje (Cohen, 2015). Luddeckens et al (2021) atliktame tyrime paaiškėjo, kad mokyklos vadovas yra pagrindinis pokyčio kūrėjas, kuris gali inicijuoti procesus, kurie pagerina mokyklos kultūrą link bendros įtraukties vizijos. Įtrauki lyderystė, kuriai būdingas socialinis procesas ir komandinis darbas, yra svarbi, norint plėtoti įtraukijį ugdymą visiems mokiniams (Dorczak, 2011). Svarbiausi pokyčiai, galintys padėti mokyklos plėtrai link labiau įtraukiančios organizacinės kultūros yra mokytojų rengimas, organizacinės kultūros pavertimą bendradarbiavimo kultūra, vadovavimo modelio skatinimas, kuriame kuriami tarpasmeniniai santykiai, o ne kontrolė ir patikrinimai (Dorczak, 2011). Europoje nedaug vadovų įgyvendina įtraukia švietimo politiką: „*Daugumos jų požiūris apsiriboja siauru pagalbos specialiuųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams organizavimu, bet ne vadovavimu aukštos kokybės teisingam ir nešališkam švietimui visiems.*“ (Galkienė, 2021, p. 191). Mokyklų vadovų vaidmuo yra ypač svarbus, ruošiant mokyklas, SUP turinčių mokinių priėmimui, nes kuomet vadovai turi pakankamai kompetencijų ir supratimą apie SUP turinčių mokinių įtraukimo svarbą, tik tuomet gali vykti įtraukaus ugdymo plėtra mokyklos lygmenyje (Brussino, 2020). Pagrindinis mokyklų vadovų uždavinys yra suteikti geriausią ugdymą visiems vaikams, o tai pasiekti galima skatinant darbuotojų motyvaciją, plėtojant įgūdžius bei žinias bei užtikrinant palankias darbo sąlygas (Lambrecht et al, 2022). Vienas svarbiausių lyderystės komponentų, kuriant įtraukias mokyklas, yra pamokų rengimas ir bendradarbiavimo procesai, kurie

veikia efektyviai tada, kai vadovai palaiko bendradarbiavimo kultūrą mokykloje (Dyson, 2010). Mokyklų vadovai skiriasi savo vadovavimo stiliumi ir pastarieji yra susiję su tuo, kaip mokyklų vadovai planuoja ir organizuoja įtraukties pokyčius mokyklose. Lambrecht et al (2022) atliktas tyrimas pateikė naujų įžvalgų apie mokyklų vadovų vaidmens svarbą, įgyvendinat įtraukujį ugdymą – tiek transformacinę, tiek mokomojo vadovavimo praktikos derinys turi bendrą teigiamą poveikį įgyvendinat individualizuotą ugdymo planavimą bei yra geras būdas remti bendradarbiavimo struktūrų kūrimą ir įtraukaus ugdymo įgyvendinimą. Mokyklos vadovo vaidmuo tampa sukurti struktūras, kuriose švietimo pagalbos specialistai, mokytojai ir kiti veikėjai galėtų kurti individualų ugdymo planą, atsižvelgiant į kiekvieno vaiko poreikius. Transformacinė lyderystė reiškia supratimą ir ugdymą žmonių, kad jie skatintų produktyvius socialinius santykius ir tai apima pagalbą mokytojams, personalo darbo pripažinimą bei dalyvavimo skatinimą (Lambrecht et al, cit. pg. Day & Sammons, 2013). Tuo tarpu mokomoji lyderystė pabrėžia mokymosi tikslų svarbą, mokymų programos koordinavimą, patarimus mokytojams dėl jų mokymo ir mokyklos tikslų įgyvendinimo stebėsenos užtikrinimą (Lambrecht et al, 2022). Vienos svarbiausių atsakomybių mokyklų pasiruošime vadovams tenka skatinti mokytojus išbandyti naujas ugdymo praktikas ir plėtoti savo profesinį pasirengimą darbui su SUP turinčiais mokiniais (Brussino, 2020). Įtraukiojo ugdymo sėkmė priklauso nuo mokyklos transformacijos ir sistemos pasikeitimo, o pagrindinės kliūtys, trukdančios sėkmingai įgyvendinti įtraukujį ugdymą yra politinių sprendimų priėmimas, neatsižvelgiant į mokyklų kontekstą, išteklių stoka, infrastruktūros nepritaikymas, švietimo pagalbos specialistų trūkumas, mokytojų nepakankamas pasirengimas darbui su mokinių įvairove (Neves et al., 2023). Neves et al (2023) atliktame tyrime paaiškėjo, kad mokyklų vadovai nuolat pabrėždami kylančius iššūkius, įgyvendinat įtraukujį ugdymą, jį supranta ne kaip transformacijos ir plėtos procesą, bet kaip ugdymą, kurį reikia pasiekti. Kitaip sakant, šiuos klausimus turėtų spręsti mokyklos vadovai, norint kokybiškai organizuoti įtraukties plėtrą mokyklose. Panašius iššūkius identifiko ir Mbua (2023), su kuriais susiduria mokyklų vadovai, plėtojant SUP turinčių mokinių įtrauktį mokyklose: neigiamas mokytojų požiūris į SUP turinčius mokinius, mokomosios medžiagos stoka, finansavimo trūkumas infrastruktūrai pritaikyti, mokytojų ir kitų mokyklos darbuotojų kvalifikacijai kelti, nepakankamas šeimų ir mokyklos bendradarbiavimas. Miltenienės et al (2022) atliktame tyrime apie mokyklų vadovų požiūrį į įtraukujį ugdymą buvo išsiaiškinta, jog vadovų nuostatos vertinant įtraukujį ugdymą yra pozityvios, tačiau daugiau kritiško ir neigiamo požiūrio atsiranda apie praktinį įtraukties realizavimą. Mcleskey ir Waldron (2015) taip pat pabrėžia, kad kuriant įtraukias mokyklas sisteminiai pokyčiai jos struktūroje ir kultūroje neįvyks be mokyklos vadovo įsitraukimo ir įvairiapusės paramos darbuotojams. Įtraukiojo ugdymo realizavime, anot Lisauskienės (2018), direktoriaus vaidmuo yra svarbus, gebant spręsti iškilusias problemas per mokymą(si) ir personalo plėtrą, sukuriant mentorių sistemą, kuri leidžia mokytojui naudoti įvairias mokymo strategijas. Lyderystė ir vadovaujančias

pareigas einantys darbuotojai privalo palaikyti įvairovę, užsibrėžtą ir siektą aukštą bei realistišką įtraukties standartų (ŠMSM, 2022). Mokyklų vadovai turi nuolat palaikyti šias sritis (ŠMSM, 2022):

- Garsiai išsakyti įtraukties nuostatas ir tikslus.
- Dražinti ir skatinti darbuotojus palaikyti įtrauktį.
- Ieškoti įtraukčiai reikalingų išteklių, sąžiningai juos paskirstant.
- Nustatyti, kokios kliūtys trukdo užtikrinti įtrauktį.
- Aktyviai siekti pašalinti kliūtis.
- Stebėti ir vertinti, kaip vyksta įtraukties procesai mokykloje (kaip mokykla pasirengusi įtraukčiai).

Neves et al. (2023) atliktame tyrime buvo išsiaiškinta, kad įtraukiojo ugdymo vadybos praktika ir kokių žingsnių mokyklų vadovai imasi savo organizacijose įtraukiojo ugdymo link – yra tema, kurią reikia tirti toliau, o daugiau šios temos tyrimų turės tiesioginę įtaką organizacijoms kuriančių vadovų elgesiui. Ruškus (2022) taip pat akcentuoja, jog reikėtų skatinti įtraukiojo ugdymo tyrimus, siekiant išanalizuoti organizacinius ir institucinius įtraukiojo ugdymo plėtros veiksnius. Mbua (2023) atliktas tyrimas parodė, kad mokyklų vadovų vaidmuo yra esminis sėkmingai formuojant SUP turinčių mokinių įtrauktį mokyklose, o pagrindiniai veiksniai, kurie skatina sėkmingą įtraukios mokyklos plėtrą yra šie:

- Kūrimas įtraukios ir įvairovę palaikančios mokyklos kultūros.
- Teigiamas vadovų požiūris į įtraukiojo ugdymo procesus.
- Pagalbos sistemos mokytojams sukūrimas ir parama darbuotojams (priemonės ir žmogiškieji ištekliai).
- Mokyklos vizijos kūrimas, įtraukiant mokyklos bendruomenės narius.
- Kūrimas pasitikėjimo ir tikėjimo mokytojais kultūros.
- Santykių tarp mokyklų ir bendruomenių kūrimas, palaikant mokyklos viziją, misiją, vertybes įtraukties atžvilgiu.
- Skatinti profesionalias mokymosi bendruomenes (*angl. professional learning communities*) įtraukiajam ugdymui.

Viena iš įtraukties švietime plėtros krypčių Lietuvoje yra **nuostatas keičianti lyderystė**, kuriai pasiekti reikalingos vadovų kompetencijų įtraukiajam ugdymui ir įtraukiajai lyderystei stiprinimas per valstybės investicijų didinimą į mokyklų vadovų kvalifikacijos kėlimą ir gerųjų mokyklų patirčių praktikų sklaidą (ŠMSM, 2022). 2021 – 2022 m. buvo atliktas 61 bendrojo ugdymo mokyklos išorinis vertinimas, kurio tikslas buvo įvertinti įtraukiojo ugdymo įgyvendinimo kryptingumą mokyklose. Svarbu paminėti, kad atliktame tyrime nebuvo įtrauktos privačios mokyklos. NŠA parengtoje

ataskaitoje matyti, jog *lyderystės ir vadybos* sritis buvo įvertinta, kaip turinti aukštą potencialą stiprinti įtraukiojo ugdymo principus, nuostatas ir praktiką mokyklose. Lyderystė ir vadyba įtraukiojo ugdymo srityje buvo matuojama pagal šiuos veiksnius:

- **Perspektyva ir bendruomenės susitarimai.**
- **Vizijos bendrumas.**
- **Veiklos kryptingumas** – ugdymo planų, veiklos aprašų, veiklų programose nurodytų aspektų įgyvendinimas realiai.
- **Sprendimų pagrįstumas**, remiantis duomenimis, susitarimais ir diskusijomis, atsižvelgiant į veiklų įsivertinimo rezultatus ir numatant įtraukiojo ugdymo plėtrą.
- **Strateginių ir metinių planų dermė**, bendruomenės įsitraukimas, kuriant strategiją.
- Optimalus išteklių paskirstymas – tikslingas planavimas, paskirstymas bei panaudojimas.
- **Lyderystė** – mokytojų, švietimo pagalbos specialistų, vadovų.
- **Mokyklos savivaldos veikla** įtraukties klausimams plėtoti ir įgyvendinti.
- **Veikimas kartu** – profesinė tarpusavio parama, komandinio darbo principai.
- **Bendradarbiavimas su tėvais (globėjais, rūpintojais)** – švietimo pagalbos teikimas, informavimas, grįžtamasis ryšis.
- **Tinklaveika** – bendradarbiavimas su vietos bendruomenėmis, organizacijomis, kitomis mokyklomis, socialiniais partneriais.
- **Mokytojų kompetencijų stiprinimas** įtraukiojo ugdymo kokybės gerinimo srityje.
- **Nuolatinis profesinis tobulėjimas** – mokyklos bendruomenės telkimas įtraukiojo ugdymo pokyčiams.

Pagrindiniai aspektai, kurie turėtų būti stiprinami mokyklose *lyderystės ir vadybos* srityje, remiantis gautais rezultatais, yra šie:

- Mokyklos bendruomenės dalyvavimas, kuriant kiekvieno vaiko pilnavertišką įsitraukimą: poreikiai, vaiko pažinimas, galimybės, vidiniai resursai, pagalba iš išorės (steigėjas, ppt, NVO, socialiniai partneriai, ŠMSM, NŠA).
- Mokyklos savivaldų stiprinimas, sudarant galimybes įsitraukti į diskusijas ir sprendimų priėmimą dėl ugdymo(si) planavimo, organizavimo ir tobulinimo procesų ir prisiimant atsakomybę už įtraukiojo ugdymo plėtra politikoje, praktikoje ir kultūroje.
- Mokyklos dokumentų optimizavimas, atsižvelgiant į praktinį pritaikomumą ir veiksmingumą, atsižvelgiant į mokinių įvairovę, kontekstą, dokumentų dubliavimąsi.
- Skatinamas mokytojų tobulinti kompetencijas įtraukiojo ugdymo srityje bendradarbiaujant tarpusavyje.

- Skatinti mokytojų profesinį tobulėjimą.
- Organizuoti kvalifikacijos tobulinimo, gerųjų praktikų reflektavimo veiklas, atsižvelgiant į mokyklos kontekstą.
- Komunikacijos svarba – mokytojų, švietimo pagalbos specialistų įvaizdžio gerinimas, bendradarbiavimas su žiniasklaida, dalinantis pozityviais įtraukiojo ugdymo pavyzdžiais.

Taigi, SUP turinčių mokinių įtrauktis priklauso nuo mokyklų vadovų indėlio į organizacijos plėtrą, stiprinant aspektus, kurie sąlygoja kokybišką įtrauktį mokyklose.

Tvarus švietimas ir SUP turinčių mokinių įtrauktis

Tvarus švietimas ir SUP turinčių mokinių įtrauktis yra neatsiejamos viena su kita koncepcijos, todėl šiame skyrelyje yra apžvelgiama tvaraus švietimo samprata ir SUP turinčių mokinių vaidmuo tvaraus švietimo kontekste.

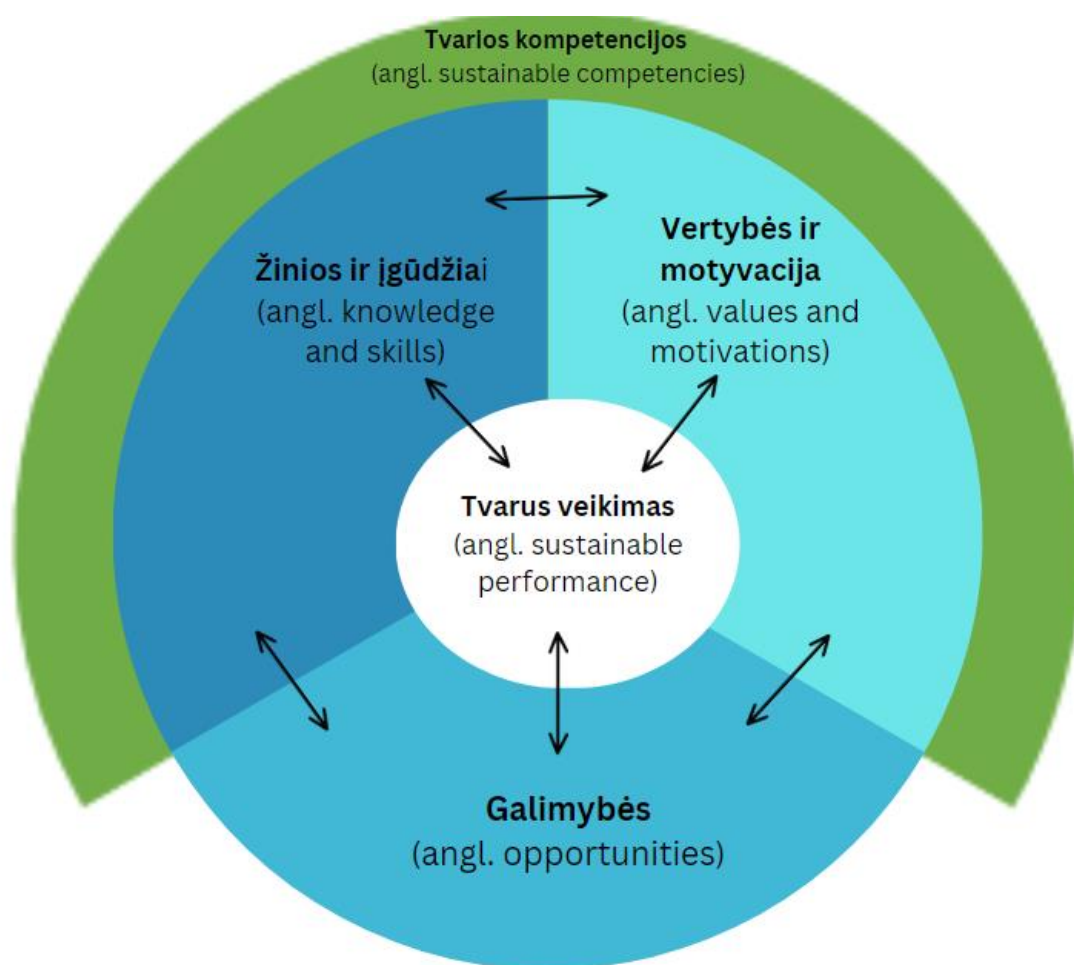
Tvarus švietimas (*angl. Education for Sustainable development*) yra suprantamas, kaip švietimas, skatinantis keisti žinias, įgūdžius, vertybes, nuostatas, kad visuomenė būtų tvaresnė ir teisingesnė visiems, suteikiant besimokantiems galimybę priimti pagrįstus sprendimus ir imtis atsakingų veiksmų, siekiant aplinkos vientisumo, ekonominio gyvybingumo ir teisingos visuomenės dabarties ir ateities kartoms, gerbiant įvairovę (Leicht et al, 2018). Darnios visuomenės pagrindą sudaro efektyvus lygiateisiško įtraukiojo ugdymo visiems besimokantiems prieinamumo užtikrinimas (Europos Tarybos rekomendacija, 2018). UNESCO (2013) akcentuoja, jog taika, tvarus vystymasis, įtrauki ir socialiai teisinga visuomenė yra neįmanoma be įtraukiojo ugdymo, o SUP turinčių mokinių atskirtis nuo bendrojo ugdymo yra šalių praleista galimybė kurti darnią visuomenę. Tvarumą skatina trijų veiksmių trianguliacija – vertybės, nuostatos ir kultūra: „<...> *tvarų judėjimą remiantys elementai yra visuomenės nuostatų ir vertybinės bei kultūrinės patirties harmonijoje.*“ (Galkienė 2021, p. 205). Pasaulinėje švietimo darbotvarkėje 2030 (*angl. the Global Education Agenda 2030*) 4 – ais darnaus vystymosi tikslas ypatingai siejasi su SUP turinčių mokinių lygių galimybių užtikrinimu, įtraukiant juos į bendrojo ugdymo mokyklas. Jis reiškia įtraukaus, kokybiško ir teisingo švietimo visiems užtikrinimą, skatinant mokymąsi visą gyvenimą ir galimybes visiems – tai procesas, kurį sudaro veiksmai, palaikantys įvairovę ir kuriantys bendrumo jausmą, pagrįsta įsitikinimu, jog kiekvienas žmogus yra vertingas ir turintis potencialo. Ugdymo sistemos turi reaguoti į visų besimokančiųjų poreikius ir jų įvairovę – laikyti juos ne problema, o ištekliumi, kuris skatina pozityvius pokyčius teisingos visuomenės link. Vienas iš būdų yra įgyvendinti mokyklose *Pasaulinės švietimo darbotvarkės 2030 4.7. tikslą*, kuris reiškia užtikrinimą, jog visi mokiniai įgytų žinių ir įgūdžių, reikalingų tvariam vystymuisi skatinti – mokytūsi tvaraus gyvenimo būdo, žmogaus teisių ir lyčių lygybės, taikos, pagarbos įvairovei. Rieckmann (2018) išskyrė pagrindines *tvarias*

kompetencijas (angl. sustainable competencies), kurios turi būti ugdomos mokyklose, norint kurti tvariai veikiančią visuomenę arba sąlygoti ateities ir dabarties visuomenių elgesį:

- Sisteminiis mąstymas (*angl. systems thinking*) – gebėjimas atpažinti ir suprasti ryšius.
- Numatymo (*angl. anticipatory*) – gebėjimas suprasti ir numatyti ateitį.
- Normatyvinė (*angl. normative*) – gebėjimas suprasti ir apmąstyti normas ir vertybes.
- Strateginė (*angl. strategic*) – gebėjimas kartu kurti ir įgyvendinti sprendimus.
- Bendradarbiavimo (*angl. collaboration*) – gebėjimas mokytis iš kitų, būti empatišku, spręsti konfliktus, suprasti ir gerbti kitų poreikius.
- Kritinio mąstymo (*angl. critical thinking*) – gebėjimas kvestionuoti nuomones, normas.
- Savęs suvokimo (*angl. self – awareness*) – gebėjimas apmąstyti savo vaidmenį bendruomenėje ir visuomenėje, gebėti ugdyti savo emocinį bei socialinį raštingumą.
- Problemų sprendimo (*angl. problem – solving*) – gebėjimas taikyti skirtingas problemų sprendimo būdo strategijas, atsižvelgiant į įtraukius ir socialiai bei tvariai teisingus sprendimus.

Egzistuoja trys dimensijos, kurios sąveikauja tarpusavyje ir daro įtaką žmogaus tvariam veikimui/elgesiui: *žinios ir įgūdžiai, vertybės ir motyvacija bei galimybės* (Rieckmann, 2018). Tvarių kompetencijų ugdymas mokyklose suponuoja žinias, įgūdžius, motyvaciją bei vertybes, o pastarosios turi potencialą daryti įtaką žmogaus elgesiui ateityje. Be galimybių dimensijos toks tvarus veikimas yra neįmanomas (5 pav.). Galimybės yra aplinkos ir konteksto mechanizmai, kurie įgalina veikti, o individai aplinkos negali kontroliuoti taip pat, kaip savo įgūdžių, žinių, vertybių ar motyvacijos (Rieckmann, 2018). Kitaip sakant, nacionalinio lygmens švietimo sistemos judėdamos įtraukties link ir įtraukdamos į procesus visas suinteresuotas šalis, gali sudaryti lygias galimybes mokiniams mokytis bendrojo ugdymo mokyklose, tačiau čia labai svarbus tampa mokyklų vaidmuo ir jų ryžtas nuosekliai keisti mokyklų kultūrą įraukties požiūriu, padedant mokiniams įgyti kompetencijų, darančių įtaką SUP (ne)turinčių mokinių elgesyje ir mąstyme/veikime (5 pav.). Judėjimas ir ryšiai tarp dimensijų yra abipusiai, o tai reiškia, kad ugdant tvarias kompetencijas ir sudarant lygias galimybes vaikams įsitraukti į bendrojo ugdymo mokyklas reiškia būdą, kuriuo galima sukurti tvariai veikiančias ir mąstančias visuomenes, o tvarios visuomenės ilgalaikėje perspektyvoje formuos įtraukią visuomenės kultūrą, palaikančią ir gerbiančią įvairovę.

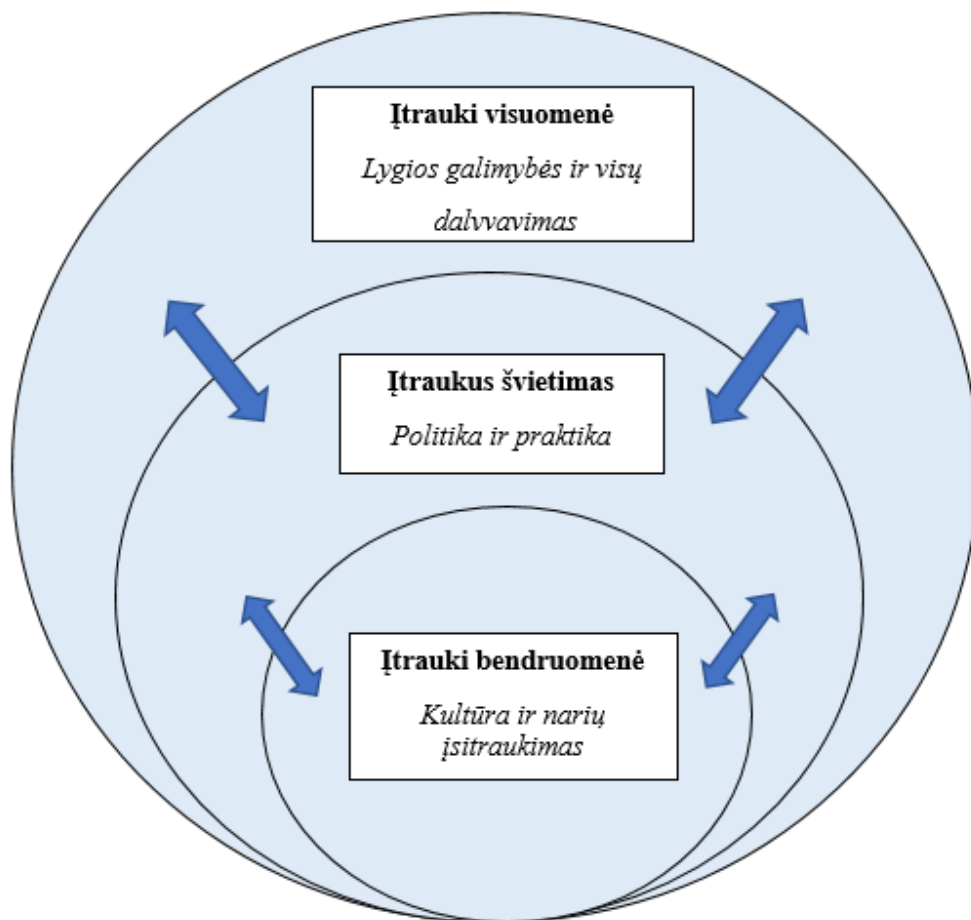
5 pav. Tvarų veikimą sąlygojančios dimensijos pagal Rieckmann (2018)

Kadangi tvaraus švietimo kontekstas yra neatsiejamas nuo sudarytų sąlygų mokiniams įgyti tvarių kompetencijų ir užtikrinti, kad ateityje egzistuos tvariai veikianti visuomenė, svarbu paminėti įtraukties vystymosi elementus. Stubbs (2008) akcentuoja, kad įtrauktis gali būti suprantama skirtingai įvairiuose kontekstuose nacionaliniu lygmeniu, tačiau kiekviename kontekste sąveikauja 3 elementai, kurie užtikrina lygias galimybes visiems: įtrauki visuomenė, įtraukus švietimas ir įtraukios bendruomenės. Kitaip sakant, įtraukties plėtra vyksta per šias tris sudedamąsias dalis: įtraukios bendruomenės daro įtaką įtraukiam švietimui, o įtraukus švietimas kuria įtraukią visuomenę (žiūrėti į 6 pav.). Ilgalaikėje perspektyvoje įtraukioje visuomenėje gyvenantys asmenys, priimdami sprendimus, daro įtaką švietimui, o pastarasis skatina kurti įtraukias bendruomenes. Įtraukusis vystymasis, remiantis Subbs (2008) apima šiuos aspektus:

- Visų žmonių įtraukimas ir galimybė naudotis savo teisėmis.
- Pripažinimas, kad tvarus vystymasis negali vykti be visų visuomenės narių dalyvavimo ir į(si)traukimo.
- Visų vaikų į(si)traukimas kuo ankstesniame amžiuje.

6 pav. Įtraukties vystymosi elementai pagal Stubbs (2008)

Taigi, SUP turinčių mokinių įtrauktis į bendrąsias klases yra glaudžiai susijusi su tvaraus švietimo kontekstu, kuriame įtraukios bendruomenės – kuria įtraukų švietimą, o pastarasis – įtraukia visuomenę, kuri atitinkamai ateityje priims tvarius sprendimus.

Neoliberalizmo samprata

Neoliberalizmas yra ekonominė ir politinė filosofija, plėtojanti klasikinio liberalizmo idėjas ir akcentuoja laisvą rinką ir ribotą valstybės įsikišimą. Šios ideologijos apraiškų galima rasti ir švietime, o konkrečiau – švietimo sistemoje atsiradusios nevalstybinės švietimo struktūros beveik visuomet yra vertinamos kaip vienas iš švietimo liberalizavimo požymių (Želvys, 2003). Nors neoliberalizmas kilo iš klasikinio liberalizmo, svarbu nepainioti šių sąvokų tarpusavyje. Klasikinis liberalizmas atstovauja negatyviam požiūriui apie valstybės įsikišimą, kuomet neoliberalizmas palaiko ir turi pozityvų požiūrį į valstybės intervenciją teisine, sąlygų sudarymo plėtotis privačioms struktūroms valstybėje prasme (Olssen et al 2004). Neoliberalizmo principas „mažinti valstybės įsikišimą“ reiškia ne kontrolės mažinimą, bet biurokratizmo mažinimą, kuomet valstybė yra laikoma įvairių procesų tarpininku (*angl. mediator*) ir iniciatoriumi (*angl. instigator*) (Olssen et al 2004). Neoliberalistinei politikai labiausiai rūpi sustiprinti privatų sektorių švietime, kadangi valstybinis sektorius yra

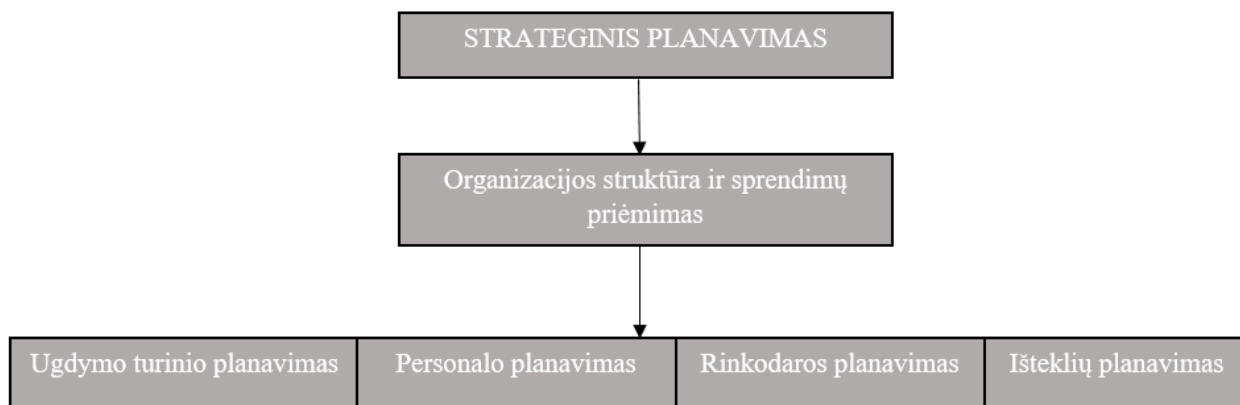
nepajėgus užtikrinti kokybės (Duoblienė, 2011). Pagal neoliberalią filosofiją, valstybė turėtų atsitraukti ir leisti rinkai ir vartotojams ištaisyti problemas šiuolaikinėse mokyklose (Lakes & Carter, 2011). Neoliberalizmas padeda sumažinti valstybės išlaidas švietimui, kuomet pastaroji tampa nebepajėgi kokybiško užtikrinti visiems ugdymo. Švietime neoliberalizmas atsispindi decentralizuota sistema, siekiant suteikti daugiau galių vietos bendruomenei, privatizavimui, marketizavimui, žmogaus individualiu pasirinkimu (Hill & Kumar, 2012).

Strategijos samprata

Strategija – tai yra plati bendra kryptis, kuria siekia judėti organizacija (Fidler 2006). Strategija reiškia tikslų nustatymo, uždavinių apibrėžimo ir veiksmų plano, kuris būtinas išsikeltiems tikslams pasiekti. Tai yra sprendimų priėmimo sistema, kuri padeda mokyklos vadovui nustatyti, kaip paskirstyti išteklius, įvertinti mokyklos pažangą bei prioritetus. Strategija gali būti laikoma schema arba planas, sujungiantis pagrindinius organizacijos tikslus, politiką ir veiklos segmentus į darnią visumą arba gali būti suprantamas, kaip apimantis strateginį tikslą ir priemones tam tikslui pasiekti (Fidler, 2006). Kadangi strategija yra susijusi su planavimu, svarbu išryškinti **strateginio planavimo veiksniai** (žiūrėti į 7 pav.):

- ugdymo turinio (ir mokinių rezultatų) planavimą, kuo yra numatyta prisidėti prie vaikų mokymosi;
- personalo planavimas – kaip numatoma pritraukti ir tobulinti žmones;
- finansų planavimas (materialūs ištekliai), kaip numatoma gauti ir išleisti pinigus, kuriais galima pasiekti užsibrėžtų tikslų;
- rinkodaros planavimą, kaip ketinama gauti kitų išteklių ir paramos, kuri leistų pasiekti užsibrėžtus tikslus.

7 pav. Strateginiai planavimo veiksniai pagal Fiedler (2006).

Strategija yra neatsiejama nuo vadovavimo. Anot Fidler (2006), formuojant, įgyvendinant ir įtvirtinant strategiją, egzistuoja trys vadovavimo vaidmenys, kurie padeda generuoti strateginius veiksmus:

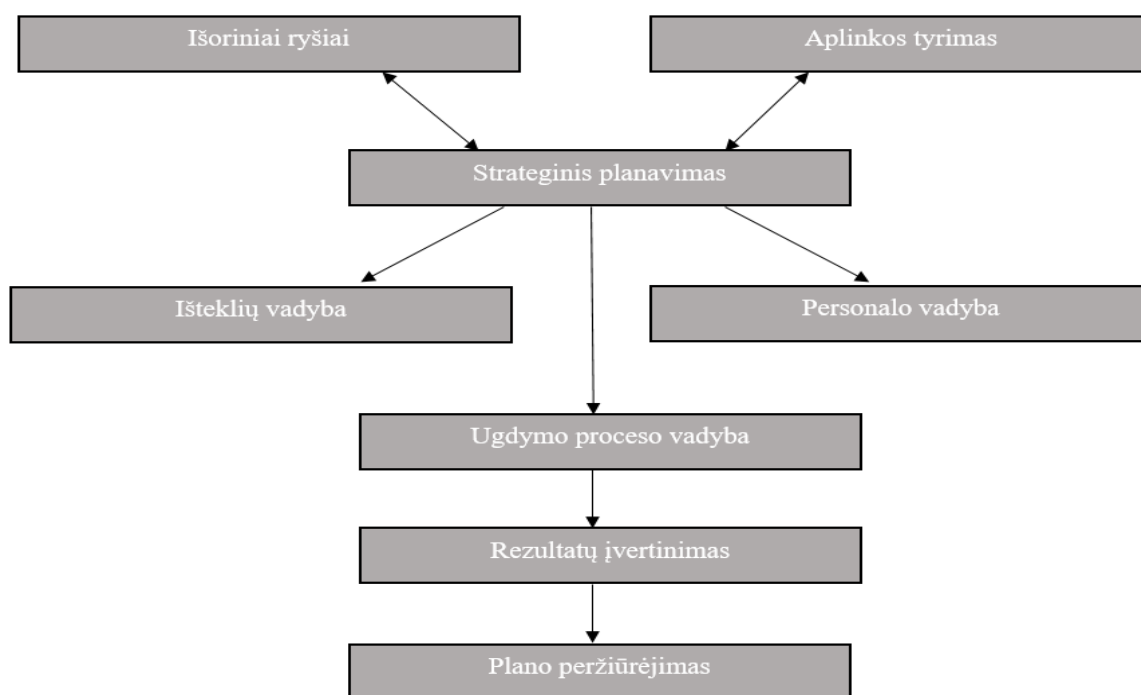
- **Vadovavimas** ir jo vaidmenys: verslumą (randa naujų galimybių), motyvavimą (įkvepia ir skatina kitus prisidėti), reprezentavimą (atstovauja organizacijai), aiškinimą (išreiškia organizacijos siekius).
- **Vadyba** ir jos funkcijos: planavimas, organizavimas, personalo priėmimas, aprūpinimas, stebėseną ir kontrolė, ryšių palaikymas ir derėjimasis, komunikavimas.
- **Administravimas**: nuolatinės tvarkos įvedimu, užtikrinimu, kad sistema veiktų sklandžiai, duomenų rinkimu, laikymu ir analizavimu.

Strateginė vadyba – reiškia planavimo ir strategijos įgyvendinimo procesus. Šiandieninė mokykla, kurioje daugėja SUP turinčių mokinių, reikalauja gebėjimo strategiškai mąstyti. Strateginį mąstymą apima tokią minčių eigą, kai stengiamasi nepamiršti ilgalaikių tikslų. SUP turinčių mokinių įtrauktis į nevalstybines mokyklas neišvengiamai siejasi su kaita ir mokyklų tobulinimu. Mokyklų tobulinimas reiškia sistemingos ir nepertraukiamos pastangos mokyklose pakeisti mokymosi sąlygas ir kitas su tuo susijusias vidines sąlygas, kad galiausiai efektyviau būtų siekiama ugdymo tikslų. Fidler (2006), remdamasis mokslininkais (Mortimore ir kt. 1988; Sammos, Hillman ir Mortimore, 1985; Sammos, Thomas, Mortimore, 1997), išskiria pagrindinius **mokyklos efektyvumo veiksmus**:

- Tikslingas, aiškus ir profesionalus vadovavimas.
- Bendra vizija ir tikslai.
- Mokymosi aplinka.
- Besimokanti organizacija.
- Mokytojų tarpusavio darna.
- Tėvų parama ir į(si)traukimas.
- Aiškiai suformuluoti lūkesčiai.
- Teigiama atmosfera.
- Telkiamas dėmesys į mokymą(–si).
- Mokinių teisės ir pareigos.

Strateginis planavimas yra siejamas su kitomis vadybos funkcijomis (žiūrėti į 8 pav.). Išoriniai ryšiai ir aplinkos tyrimai tiesiogiai veikia strateginį planavimą. O strateginis planavimas daro įtaką pokyčiams išteklių, personalo bei ugdymo proceso vadybos funkcijoms. Svarbu nepamiršti, kad strategija reikalauja stebėsenos – tai yra rezultatų įvertinimo ir nuolatinio plano peržiūros, nepametant ilgalaikių mokyklos, kaip organizacijos, tikslų.

8 pav. Strategijos ir kitų vadybos funkcijų ryšių apibendrinta apžvalga

Mokyklos veiklos planavimo ir organizavimo aspektus, kurie svarbūs įtraukties principams įgyvendinti pagal Auškelis et al (2022):

- Mokyklos strateginiame plane užtikrinama įvairių ugdymosi poreikių turinčių mokinių sėkminga įtrauktis, tikslingai planuojami materialiniai, finansiniai, žmogiškieji ištekliai.
- Mokyklos veiklos planuose pabrėžiama įstaigos bendruomenės nuostatų svarba, sutarti prioritetai, numatomas mokinių socialinių ir emocinių kompetencijų bei pozityvaus elgesio ugdymas.
- Mokyklos plane numatomas nuolatinis pedagogų mokymasis ir tikslingas kompetencijų tobulinimas įgyvendinant įtraukties principą.
- Mokyklos veiklos planavimas siejamas su užsibrėžtais rezultatais, veiklų organizavimas yra lankstus atsižvelgiant į grįžtamojo ryšio tarpinius rezultatus ir situacijų analizes, vadovaujantis pasiteisinusių gerųjų praktikų patirtimi.

Taigi, strategija yra susijusi su planavimu, kuris leidžia organizacijoms judėti viena kryptimi, adekvačiai įsivertinant situacijas ir išteklius planams įgyvendinti. Mokyklos veiklos planavimas ir organizavimas SUP turinčių mokinių įtraukties tematikoje yra svarbus, norint atliepti įtraukties principus.

TYRIMO METODOLOGIJA IR TYRIMO PROCESO ORGANIZAVIMAS

Tyrimo tikslas: išsiaiškinti SUP turinčių mokinių įtraukties į nevalstybines mokyklas strateginius veiksnius tvaraus švietimo kontekste.

Tyrimo objektas: specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių įtrauktis į nevalstybines mokyklas.

Tyrimo uždaviniai:

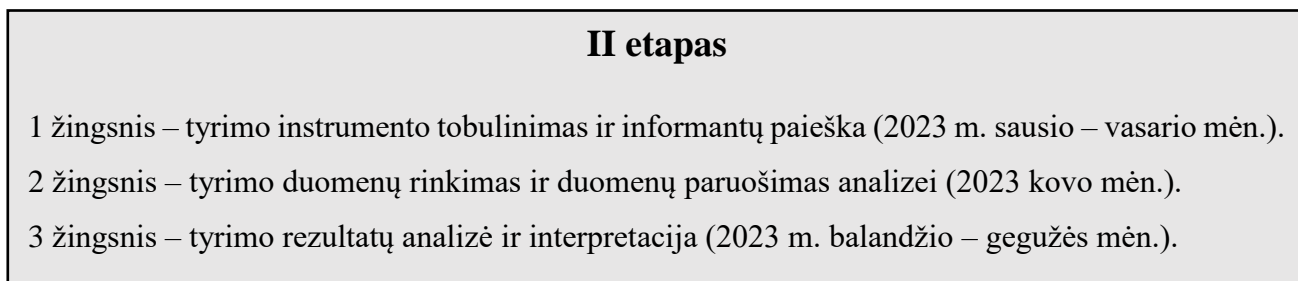
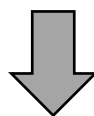
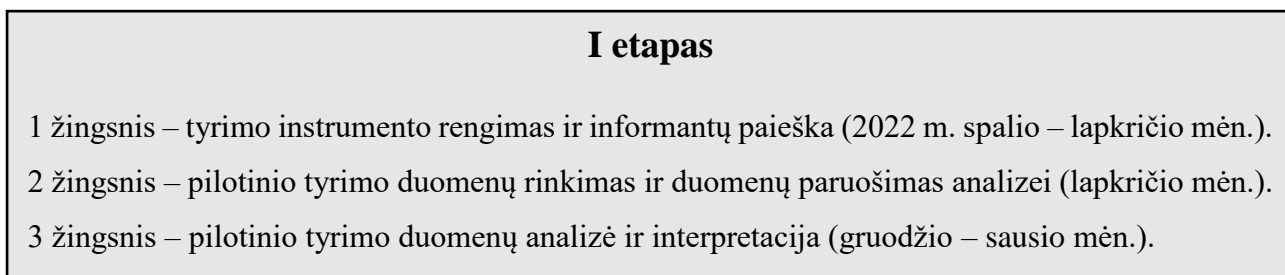
1. Atlikus kokybinius interviu su nevalstybinių mokyklų vadovais:
  - 1.1. Atskleisti įtraukties praktiką priėmimo, rizikos valdymo ir mokyklos pasirengimo užtikrinti ugdymo kokybę aspektais privačiose mokyklose.
  - 1.2. Identifikuoti SUP turinčių mokinių įtraukties privačiose mokyklose strateginius elementus organizacijos tikslų, uždavinių, priemonių, siekiamų rezultatų aspektais.
  - 1.3. Atskleisti švietimo įstatymo pakeitimo dėl įtraukties numatomus padarinius, švietimo politikos vertinimą, švietimo sistemoje egzistuojančias problemas SUP turinčių mokinių įtraukties tematikoje.
  - 1.4. Išskirti privataus ir valstybinio sektoriaus ypatumus SUP turinčių mokinių įtraukties organizavimo tematikoje bei visuomenės požiūrį į privacias mokyklas.
  - 1.5. Atskleisti privačių mokyklų vadovų įvardintus SUP turinčių mokinių įtraukties strateginius veiksnius, atspindinčius tvaraus švietimo kontekstą, kaip tinkamai ir kokybiškai organizuoti SUP turinčių mokinių ugdymą įtraukties būdu.
    - 1.5.1. Atskleisti vadovų požiūrį į SUP turinčius mokinius tvaraus švietimo kontekste ir jų įsitraukimo prognozes 10 metų perspektyva į bendrojo ugdymo mokyklas.
2. Remiantis tyrimo rezultatais, parašyti rekomendacijas privačių mokyklų vadovams, švietimo politikos formuotojams, PPT tarnybai, tėvams, pedagogams, švietimo pagalbos specialistams, aukštosioms mokykloms.

Tyrimo metodologija. Tyrimas buvo atliktas, taikant kokybinio tyrimo metodą. Siekiant išsiaiškinti SUP turinčių mokinių įtraukties į privacias mokyklas strateginius veiksnius tvaraus švietimo kontekste, duomenų rinkimui buvo naudojamas pusiau struktūruoto interviu metodas. Kokybiniam interviu buvo pasitelktas iš dalies struktūruotas klausimynas – interviu gairės, kuriose buvo parengtos ir iš anksto apsvaistytos pagrindinės pokalbio temos bei kiekvienos temos klausimai. Klausimyno struktūra buvo lanksti ir sudaranti galimybes reaguoti į realią interviu eigą – keitėsi užduodamų klausimų tvarka, jų formuluotės ir užduodami papildomi klausimai. Kokybiniais duomenimis apdoroti buvo naudojama *Microsoft Office* programa *Word*. Kokybinės analizės procesas buvo atliktas pasitelkiant kokybinę turinio analizę, kuri leido koncentruotis labiau į reikšmių aspektus,

kurie susiję su tyrimo tikslu. Kokybiniai duomenys buvo analizuojami pagal Yino (2011) penkias kokybinės analizės fazes:

1. **Duomenų parengimą analizei.** Šioje fazėje surinkti duomenys buvo transkribuojami, numeruojami ir išsaugomi.
2. **Duomenų skaidymą.** Šioje fazėje buvo atliktas surinktų duomenų kodavimas, skirstant juos į kategorijas ir subkategorijas bei priskiriant joms konkrečias teksto dalis/įrodančius teiginius.
3. **Duomenų jungimą.** Šioje fazėje kategorijos ir subkategorijos buvo pergrupuotos.
4. **Duomenų interpretaciją.** Šioje fazėje duomenims pavaizduoti buvo pasitelktos lentelės.
5. **Išvadų formulavimą.** Šioje fazėje buvo pateiktos ir duomenų analizės ir interpretacijos apibendrinimas.

Tyrimo organizavimas ir eiga. Tyrimas buvo atliekamas dviem etapais (žiūrėti į 3 schemą). Iš pradžių buvo atlikti 6 pilotiniai/bandomieji pusiau struktūruoto klausimyno tipo interviu su privačių mokyklų vadovais. Vėliau atlikti interviu išrašai, kuriuose žymima tiek verbalinė, tiek neverbalinė informacija (veido išraiška, emocijos, intonacija). Atsižvelgiant į gautus pirminius rezultatus bei atlikus interviu gairių korekcijas – buvo įgyvendintas antrasis tyrimo etapas, kurio metu kokybiniai duomenys buvo renkami iš 13 privačių mokyklų vadovų, duomenys analizuojami, interpretuojami bei sisteminami.

Informantų paieškai buvo pasitelkti privačių mokyklų internetiniai puslapiai. Kadangi daugumoje privačių mokyklų internetinių puslapių nėra nurodomi mokyklų vadovų kontaktai, tad buvo pasitelkti socialiniai tinklai – „LinkedIn“ ir „Facebook“. Kvietimai dalyvauti tyrime buvo išsiųsti 52 privačioms

mokykloms elektroniniu paštu, tačiau grįžtamojo ryšio buvo sulaukta iš 5 mokyklų, todėl tyrėjas informantų ieškojo minėtuose socialiniuose tinkluose. Dalyvauti tyrime sutiko 22 privačių mokyklų vadovai, su jais buvo susisiekiama elektroniniu paštu, suderinta data, laikas, interviu pobūdis. 3 iš 22 mokyklų vadovų – nepasirodė, 5 atsisakė dalyvauti tyrime dėl laiko stokos. Informantams buvo pasiūlyta pasirinkti interviu formą – nuotolinis vaizdo pokalbis arba kontaktinis susitikimas. 13 interviu buvo atlikti, pasitelkiant nuotolinę vaizdo pokalbio formą (sinchroninę komunikaciją žodžiu, su vaizdu) naudojant Microsoft Teams programą, o 6 interviu buvo atlikti kontaktiniu būdu. Tyrime iš viso buvo atlikta 19 interviu, kurių vidutinė trukmė – 52 min. Trumpiausias interviu truko 36 min., o ilgiausias – 1 val. 22 min. Klausimynas buvo sudarytas pusiau struktūruoto tipo su iš anksto apsvaistytomis pokalbio teminiais blokais, tačiau pati struktūra klausimyno sudaryta lanksti ir tyrėjas galėjo reaguoti į realią interviu eigą, pagal ją buvo keičiama užduodamų klausimų tvarka, jų formuluotės bei užduodami papildomi klausimai. Interviu gairės buvo parengtos tematiniais blokais ir jiems priskirtais atvirais klausimais (žiūrėti į 1 lentelę prieduose).

Tyrimo etika. Atliekant kokybinį tyrimą buvo laikomasi kokybinių tyrimų etikos principų – tai yra buvo apsaugomos interviu dalyvių tapatybės nuo viešinimo ir korektiškai pateikiami tyrimo rezultatai, remiantis Gaižauskienės ir Valavičienės (2016) pateiktais svarbiausiais interviu tyrimo etikos principais:

- 1) Pripažinti ir gerbti asmens nepriklausomybę, jo laisvę dalyvauti arba atsisakyti dalyvauti tyrime.
- 2) Suteikti (potencialiam) tyrimo dalyviui pakankamai informacijos apie tyrimą.
- 3) Saugoti tyrimo dalyvio anonimiškumą, konfidencialumą ir privatumą.
- 4) Rūpintis tyrimo dalyviu saugumu, apsaugoti nuo moralinės žalos arba kiek įmanoma jos vengti.

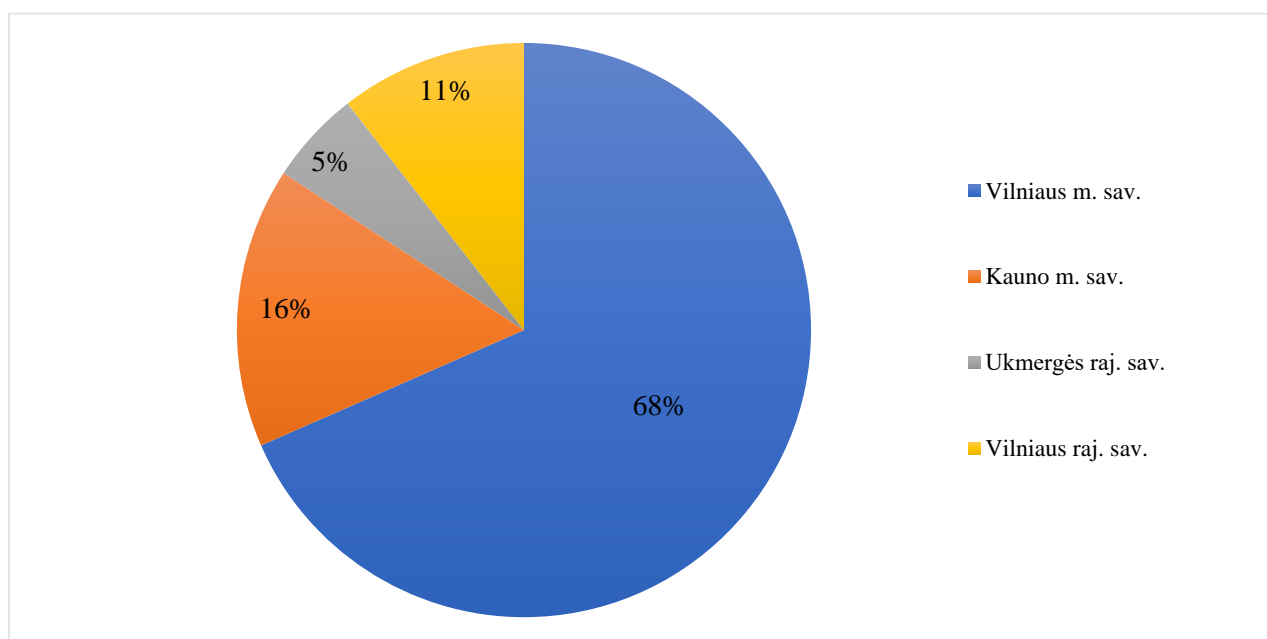
Taip pat tyrimo dalyviams buvo priskirti kodai (pvz. I1, I2 ir t.t.), o atliekant išrašą pašalinta informacija, kuri leistų identifikuoti konkrečius asmenis. Prieš prasidedant interviu su kiekvienu tyrimo dalyviu buvo aptarti šie aspektai:

- Kiekvienam tyrimo dalyviui išsiųstame laiške su kvietimu dalyvauti tyrime buvo nurodytas tyrimo tikslas, atliekamo tyrimo nauda, mokyklos pavadinimo ir mokyklos vadovo anonimiškumo užtikrinimas bei tyrimo rezultatų pasidalinimo galimybė.
- Prieš prasidedant interviu buvo primintas tyrimo tikslas – išsiaiškinti SUP turinčių mokinių įtraukties į privačias mokyklas strateginius veiksmus tvaraus švietimo kontekste.
- Taip pat buvo akcentuojama, kad surinkta informacija bus konfidenciali ir pilnai užtikrintas informanto anonimiškumas bei konfidencialumas.
- Buvo pasiteirauta, ar pokalbį būtų galima įrašyti, kad vėliau tyrėjas galėtų atlikti išrašą. Gavus sutikimą, įrašymas buvo pradėtas.
- Tyrėjas baigęs atlikti interviu transkripcijas – įrašus ištrynė.

- Duomenų teikėjas buvo įspėtas, kad jeigu jaučiasi nepatogiai, į klausimus gali neatsakyti ir bet kuriuo metu interviu nutraukti.
- Taip pat buvo pasiteirauta, ar kyla dar papildomų klausimų dėl vykdomo tyrimo proceso ar konfidencialumo aspektų. Klausimų nei vienam tyrimo dalyviui nekilo.

Tyrimo dalyvių imtis ir charakteristika. Tiriamųjų kontingentas buvo pasirinktas, naudojant tikslinės imties atrankos būdą, kuomet pasirenkamai tiriamieji, atstovaujantys tikslinei grupei. Atrankos kriterijus buvo nevalstybinių (privačių mokyklų) įvairių pakopų (pradinio, progimnazijos, gimnazijos) vadovai. Nors kokybiniai tyrimai nesiekia reprezentatyvumo populiacijai, ši logika buvo iš dalies atmesta, sudarant imtį, stengiantis, kad surinkti duomenys būtų kuo reprezentatyvesni. Sudarant tyrimo imtį, buvo siekiama atrinkti tyrimo dalyvius, kurie atstovautų su tiriamuoju reiškiniu susijusių pozicijų įvairovei ir geriausiai atspindėtų galimas reikšmingai besiskiriančias patirtis (King, Horrocks, cit. pg. Gaižauskienė I., Valavičienė N., 2016). Tai yra privačių mokyklų vadovai buvo iš 14 skirtingų privačių mokyklų, kurios lokaliai išsidėsčiusios Vilniaus m. sav. – 68 proc., Vilniaus raj. sav. – 11 proc., Kauno m. sav. – 16 proc., Ukmergės raj. sav. – 5 proc. (žiūrėti į 3 pav.).

3 pav. Informantų pasiskirstymas pagal mokyklos vietovę savivaldybių lygmeniu.

Informacija apie tyrimo dalyvius yra buvo surinkta dviem būdais – prieš interviu atsiųsta anketinė apklausa, kurioje informantas pildė duomenis apie savo charakteristiką arba tie patys uždari klausimai buvo pateikti prasidėjus interviu įrašymui, kuomet tyrimo dalyvis nebuvo užpildęs anketinės apklausos iki prasidedant interviu su tyrėju (žiūrėti į 2 lentelę). Tyrimo dalyvių charakteristiką nusakantys kintamieji buvo pasirinkti pagal Sahin ir Ilcin (2023) tyrime surinktais charakteristiką

apibūdinančiais duomenimis apie mokyklų vadovus: vadybinė patirtis, mokytojavimo patirtis, amžius, lytis. Tyrėjas papildė charakteristiką vietoje, kurioje informantas dirba, užimamomis pareigomis bei darbo patirtimi dabartinėje įstaigoje. Privačiose mokyklose mokyklų vadovų pareigybės skiriasi nuo tradicinio valstybinėse mokyklose vartojamų sąvokų – direktorius arba pavaduotojas. Privačiose mokyklose mokyklų direktorių ar pavaduotojų pareigybės sąvokų vartojimo prasme konstruojamos tokios, kaip ugdymo vadovas, mokyklos vadovas, mokyklos įkūrėjas, specifinės pakopos vadovas, koordinatorius, pagalbos ugdymuisi vadovas (žiūrėti į 2 lentelę). Bet kokių atveju bendraja prasme informantai buvo žmonės, dirbantys mokyklos administracijoje – organizuojantys bei planuojantys mokykloje vykstančius procesus vadybos lygmenyje (toliau – mokyklų vadovai). Interviu buvo atliekami su 19 privačių mokyklų vadovų, iš kurių 15 moterų (79 proc.), 4 vyrai (21 proc.). Amžiaus vidurkis – 43 m. Informantų amžius svyravo nuo 31 – 52 m. 18 vadovų iš 19 yra dirbę mokytojais, tačiau analizuojant vadybinės patirties ir mokytojavimo patirties santykį, galima teigti, kad daugiau privačių mokyklų vadovų turi didesnę vadybinę patirtį švietime nei mokytojavimo – 10. Likę 9 informantai turi daugiau mokytojavimo patirties nei vadybinės. Tyrimo dalyvių vadybinė darbo patirtis privačiose mokyklose, apie kurias buvo renkami kokybiniai duomenys interviu metu, svyravo nuo 6 mėn. iki 13 m., o vidurkis yra 5 metai. Tą galima paaiškinti sparčiu privačių mokyklų skaičiaus didėjimu, kuris buvo analizuotas teorinėje dalyje. Tyrimo dalyvių darbo patirtis švietime svyravo nuo 7 – 43 m., todėl galima teigti, kad surinkti kokybiniai duomenys yra reprezentatyvūs ir atskleidžiantys skirtingų amžiaus kategorijų vadovų požiūrį į SUP turinčių mokinių pilnavertiškos įtraukties organizavimo veiksnius mokyklose (2 lentelė).

2 lentelė. Tyrimo dalyvių charakteristika

Informantas	Pareigos	Lytis	Amžius	Darbo patirtis	Vadybinė patirtis	Mokytojavimo patirtis	Iš viso metų dirbant švietime
I1	Mokyklos padalinio vadovas(– è)	Mot.	31 m.	4 m.	5 m.	2 m.	7 m.
I2	Ugdymo strategijos vadovas(– è)	Vyr.	48 m.	6 mėn.	25 m.	12 m.	37 m.
I3	Mokyklos vadovas(– è)	Mot.	45 m.	5 m.	20 m.	4 m.	24 m.
I4	Direktorius(– è)	Mot.	49 m.	8 m.	8 m.	25 m.	33 m.
I5	Mokyklos vadovas(– è)	Mot.	41 m.	5 m.	6 m.	15 m.	21 m.
I6	Ugdymo koordinatorius(– è)	Mot.	41 m.	4 m.	4 m.	10 m.	14 m.

I7	Pagrindinės mokyklos vadovas(-ė)	Mot.	45 m.	6 m.	12 m.	10 m.	22 m.
I8	Pagalbos ugdymui(si) skyriaus vadovas(-ė)	Mot.	36 m.	2 m.	4 m.	7 m.	11 m.
I9	Ugdymo vadovas(-ė)	Mot.	37 m.	6 m.	12 m.	4 m.	16 m.
I10	Ugdymo vadovas(-ė)	Mot.	53 m.	10 m.	10 m.	33 m.	43 m.
I11	Direktorius(-ė) ugdymui	Vyr.	35 m.	2 m.	2 m.	13 m.	15 m.
I12	Mokyklos vadovas(-ė)	Vyr.	47 m.	10 m.	11 m.	10 m.	20 m.
I13	Mokyklos vadovas(-ė)	Mot.	42 m.	8 m.	15 m.	0 m.	15 m.
I14	Progimnazijos vadovas(-ė)	Mot.	52 m.	1 m.	20 m.	3 m.	23 m.
I15	Komunikacijos vadovas(-ė)	Mot.	37 m.	3 m.	7 m.	1 m.	8 m.
I16	Mokyklos įkūrėjas (-a)	Mot.	49 m.	13 m.	13 m.	30 m.	43 m.
I17	Ugdymo vadovas(-ė)	Mot.	46 m.	1 m.	1 m.	20 m.	21 m.
I18	Ugdymo vadovas(-ė)	Mot.	48 m.	4 m.	4 m.	20 m.	24 m.
I19	Progimnazijos ugdymo vadovas (-ė)	Vyr.	37 m.	2 m.	6 m.	2 m.	8 m.

SUP TURINČIŲ MOKINIŲ ĮTRAUKTIES Į NEVALSTYBINES MOKYKLAS EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI

Empirinio tyrimo rezultatai yra aprašomi ir pateikiami lentelėse, išskiriant kategorijas, subkategorijas, įrodančius teiginius ir atskirais atvejais – įtraukiant tarpines kategorijas. Atlikto tyrimo rezultatai yra pateikiami šiais temų blokais ir potemėmis:

- SUP turinčių mokinių priėmimo situacija: *strateginiai priėmimo žingsniai, mokyklų vadovų vaidmuo, sutarties nuostatos, mokyklų vadovams kylantys iššūkiai.*
- Rizikos valdymas: *rizikos, atsako strategijos rizikoms įveikti.*
- Privačių mokyklų pasirengimas ugdyti SUP turinčius mokinius: *pasirengimą sąlygojantys veiksniai, nepasirengimo aspektai, įtraukties realizavimo praktiniai pavyzdžiai, susitarimai mokykloje.*
- Strateginiai elementai: *tikslai, uždaviniai, strateginės priemonės, siekiami rezultatai.*
- Švietimo politika: *švietimo įstatymo pakeitimo dėl įtraukties nuostatų įgyvendinimas privačiose mokyklose, švietimo politikos vertinimas nevalstybinių mokyklų vadovų požiūriu, švietimo sistemos problemos, PPT darbo vertinimas, pagalbos iš išorės poreikis, vadovų požiūris į vaslybės įsikišimą, reguliuojant SUP turinčių mokinių skaičius.*
- Privataus ir valstybinio sektoriaus ypatumai: *skirtumai, panašumai, visuomenės požiūris į privačias mokyklas.*
- Strateginiai veiksniai tvaraus švietimo kontekste: *strateginiai veiksniai, tvarus švietimas ir SUP mokiniai, įtraukios mokyklos kūrimo svarbos priežastys, prognozės.*

SUP turinčių mokinių priėmimo situacija

Tyrimo dalyviai išskyrė kriterijus, kuriais remiantis SUP turintys mokiniai priimami į nevalstybines mokyklas, todėl šiame skyrelyje yra aptariama SUP turinčių mokinių priėmimo į nevalstybines mokyklas praktika.

3 lentelė. Kategorija: strateginiai priėmimo žingsniai

Tarpinė kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Įtraukiamos švietimo pagalbos specialistų	PPT išvadų peržiūra	<p>Pirmausia tai, jeigu turi (turi omenyje SUP), tai turi jie išvadas, tai mielai mes jas pasižiūrim, ar tai būtų atskirų specialistų, ar jau ppt išvados <...> prasideda nuo tų formalų dokumentų <...> [I-1].</p> <p><...> turi išvadas, mes tada mokyklų viduje su vaiko gerovės komanda susėdame ir pasižiūrime, kokios yra išvados. Ką mes, kaip mokykla, galim nuo savęs padaryti, kad tas vaikas galėtų būti kokybiškai įtrauktas į ugdymo procesą [I-5].</p> <p><...> paprastai išvados paskaitome, tačiau labiau formalumas negu kažkokia būtinybė [I-6].</p> <p><...> su išvadomis mes jau turime platesnį kontekstą, išsamesnę informaciją, kaip galėtume tam vaikučiui padėti pažinti konkretų dalyką, dėl ko yra tie mokymosi sunkumai – ar tai dėmesys, ar tai disleksija, ar diskalkulija, ar aibė kitų dalykų, kurie gali būti <...> [I-8].</p> <p>Jeigu mes, kaip sakau, turime vaikučius, kurie ateina iš Raidos centro ir jau turi kažkokią diagnozę nustatytą, tai labai turime pažiūrėti išvadas ir įsivertinti, ar mes priimam ir kokią pagalbą mes suteikiama. [I-18].</p>

komandos ir tarnybos	Vadovai tariasi su V GK	Vizija ir noras yra kuo geriausias ir tikrai norim tą daryti, bet prieš prisiimant atsakomybę, <i>įsivertinam, ar tikrai galim – tai čia dalyvauja ir visa vaiko gerovės komanda, tie patys specialistai, kurie po to, tikėtina ir daug dirbtų su vaiku. Ir jeigu jie sako, kad tikrai taip – matom, kad galim matom, kad sugebėsime, tada apsimame ir ugdom.</i> [I–13].
Dialogas su tėvais	Mokytojams sudaromos sąlygos susipažinti su tėvais ir vaiku	<...> mokytojai <i>įsiterpia pasižiūrėt, susipažinti su tėvais.</i> Tai tada ir mokytojas yra irgi pakviečiamas ir vaikas pabūna netgi pas mus. [I–16]. <...> pas mus bet kuris vaikas atėjęs į mokyklą, ateina per pokalbį, per susitikimą su mokytojais. <i>Pas mus priėmimas vyksta nedirektyviai, ne vadovas priima mokinius, o <...> priima grupę žmonių</i> [I–10].
	Bendradarbiavimas per pokalbius su šeima, susidėliojat atsakomybes	Dabar turim vaikų, kurie pereina iš tam tikrų mokyklų ir turi tam tikras savo išvadas. <i>Tai tas priėmimas vyksta per glaudų bendradarbiavimą šeima. Susipažįstam per tėvus su tuo vaiku, koks jis yra ir pateikiame, kaip mokykla prisitaikys tokiam vaikui būti mūsų mokykloje.</i> Kadangi suprantu, kad kalba eina, apie specialiųjų ugdymosi poreikių, tokių kaip aš vadinu „popierinių“ <...> [I–1]. <...> visada mes bendraujame ir bendradarbiaujame su tėvais, ar tas vaikas turi specialiųjų ugdymosi poreikių, ar jų neturi. <i>Jeigu matom, kad su mūsų pagalba ir su tėvėlių pagalba vaikas galės mokytis mūsų mokykloje,</i> tai mes tada priimam tą vaiką į mokyklą. [I–5]. <...> mes esam privati mokykla ir <i>galim tiesiog kalbėti, tartis su šeimomis,</i> kokiomis sąlygomis galime užtikrinti tą tinkamą tai ką ir įvardinot (turi omenį įtraukties švietime principą), kad jam būtų patogų, kad vaikui būtų gera mokytis ir būtų nauda. <...> <i>čia yra tokia didelė bendradarbiavimas su tėvais.</i> Labai tokių atsakomybių susidėliojimas, kaip mes padėsime <...> <i>susipažįstam, kaip ir su kiekviena šeima, kažkokių išskirtinimų tikrai nėra, bet nu reikia pripažinti, jeigu vaikas turi kažkokį apdovanojimą, nu nereikia jo slėpti ir visi suprantam, kad viskas tai, kas yra pagal kažkokį standartą numatyta, tam vaikui reikės kažkokių išskirtinių sąlygų. Ir tada jau prasideda pokalbis su šeima, kaip mes galėtumėm kartu bendradarbiaudami padėti vaikui</i> [I–7].
Išsami vaiko SUP aspektų analizė ir diskusija apie ugdymosi galimybes	Vadovai tariasi su mokytojais	<...> mes turim susitikimus su mokytojais <...> <i>turim savo komandos bendrą tokį apsitaramą, įsivertinimą ir nusižiūrėjimą, kur mes galim stipriai pridėti ir kaip sudaryti tas sąlygas.</i> [I–1]. <...> aš visuomet tariuosi su mokytojais, ar mes dar galim priimti papildomą vaiką, turintį ten kokių nors sunkumų. <i>Jeigu matau, kad mokytojai tyliai arba sako drąsiai ne, tai aš paisau ir to neįgijamo atsakymo, paisau ir tylos.</i> [I–4]. <...> mokytojai – jie pasveria savo jėgas ir pasako, kad tiek ir tiek – tai dar mes bandytume ir patemptume, o šitiek – tai jau atrodo, kad gali būti per daug sudėtinga. Ir taip gana sunkiai yra priimamas tas sprendimas, atsižvelgiamas į mokytojų galimybes, į jų klasės bendrą vaizdą <...> [I–12]. <...> aš visą laiką tardavausi su mokytojais. Nes mokytojai turės ir įgyvendinti tuos dalykus. <i>Ne aš stovėsiu klasė. Mokytojas stovės klasėje</i> (...) buvo konkrečiai vienas atvejis su mokytoja (pamini vardą), <i>kada aš tikrai nenorėjau priimti to vaiko, nes aš nenorėjau dėl to, kad mačiau, kad reikės daug skirti laiko, išreikiu, kur yra sudėtingų ir jo emocijų niuansų ir aš jau buvau linkus tai šeimai sakyti NE ir turėjau pokalbį su mokytoja ir ji pasakė – aš galiu, aš galiu paimiti. Ir ta mokytoja mane netgi įtikino, kad jiniai sugebės tą padaryti ir iš tikrųjų tą sugebėjo.</i> Bet jeigu mokytoja patiki, kad gali tą padaryti, tai tada greičiausiai viskas ir bus gerai, bet <i>jeigu tu įstumi į klasę mokytojai, kuri jus priešiškuam ir nenorės to daryti – tai tada na nesėkmės tikimybė yra labai didelė.</i> [I–15]. <...> tada ir mokytojas yra irgi pakviečiamas ir su juo tariamasi <...> [I–16]. <...> kalbamės su mokytoja, tada ateina vaikas pabūti kelias pamokas, kelias dienas. Matom, žiūrim, kaip jis elgiasi, kaip gupėje dirba, kaip su mokytoja sutaria, kai reaguoja į mokytojos tam tikras taisykles ir prašymus. [I–17].
	Poreikis iš šeimos išgauti informaciją apie vaiką	<...> to susitikimo tėvais, šeima metu – <i>identifikavimas situacijos, gavimas reikalingos informacijos ir iš šeimos, ir kažkoks pastebėjimas vaiko, kad būtų galima aiškiai apibrėžti <...></i> [I–2]. Pirmiausia mes kalbame su tėvais, mus susiranda tėvai, turėkim omeny, čia yra privati mokykla, <i>jie pasakoja apie savo sudėtingumus, visokius iššūkius, kas jiems nepavyksta ir panašiai <...></i> [I–6]. Matyt, vis tiek verta ar privati, ar valstybinė – turėti susikalbėjimą su šeima, nes nesvarbu, ar vaikas turi apdovanojimą, ar ne – su kiekviena šeima sėdam ir kalbam, nes kiekvienas turim savo poreikių, tai kur mes galim kažkokių sąlygų taškų rasti ir užtikrinti, kad tas vaikas mokytųsi. [I–7]. Tada kitas žingsnis yra sėsti į ratą su tėvais. Tas ratas irgi tada nėra toks didelis, ten sėda 2, 3 ar 4 mokytojai ir šeima, kartais su vaiku, kartais be vaiko, įvairiai būna ir tada aiškinamės, <i>kokia iš tikrųjų yra sunkumai, kokius sunkumus tėvai patiria namuose. Jeigu jis ateina iš kitos mokyklos, tai kokius ten patyrė sunkumus ir kokią pagalbą iki šiol gavo.</i> [I–10]. Antras etapas yra identifikavimas tiksliai, kokios papildomos pagalbos tam vaikui reikia, nes vieni vaikai jau ateina su ppt pažymom, antri vaikai ateina su kažkokiais įtarimais, ar tai tėvų, ar tai buvusios mokytojų, ar tai mūsų įtarimais. <...> reikia nepamiršt, kad čia mes kalbam ne tikrai apie ppt vaikus, bet ir šiaip apie visus vaikus, kuriems sunkiau atrasti motyvacijos, kuriem, galbūt, netinka tam tikri ugdymo metodai. Tai vis tiek mes turime identifikuoti. Vienu atveju užtenka, sakykim, kažkokios formalios pažymos, kitu atveju, reikia laiko pastebėti tą vaiką, įvertinti jo dabar turimus gebėjimus ir panašiai. [I–11]. <...> susitikimas su tėvais ir vaiku. Dažnai būna, kad šeimos ateina iškart su vaiku. Tai mes <i>jau tada matom, koks vaikas, galim jį pakalbinti <...></i> [I–16]. Tėvai ateina su vaiku – mes pasišnekame. <...> <i>sėdame su tėvais ir kalbam apie tai, kokie iššūkiai galėtų kilti.</i> [I–17]. Tuo metu buvo atsiradus anketa, kurioje tėvai turėjo užpildę fiksuoti tam tikrus dalykus prieš priimant vaiką į mokyklą, <i>kad mes galėtume matyti, su koku vaiku mes susiduriame ir jeigu tėvai neparąšo, o vėliau mes ta prasme turime kažkokių tai atvejų, tai tada tai yra kaip pretekstas kalbėti apie tai, kas kodėl ir panašiai.</i> Bet yra tikrai buvę tėvų, kada jie sako, bet mes parašėme, bet na, nebūtinai mes taip perskaitėm (juokiasi). Vaikas judrus, ar ten vaikas – labai žingeidus, ne visada nori ten atlikti užduotis (...) bet tas slepiasi truputėlį kartais ir giliau. [I–18].
	Pasimatavimas mokyklos – kaip prielaida vaikų stebėsenai ir poreikių identifikacijai	<...> vykdom tą priėmimo ir pasimatavimo mokyklos principą <...> Tada vaikas yra su mokytojais pabendraujantis atitinkamai akademiniais ir socialiniais aspektais. Socialiniu aspektu mes prašome pasimatuoti mokyklą poros dienų bėgyje ir tas priėmimas, sakykim, turi tam tikrą strategiją nebebūti toksai pagal sutarties reikalavimus, o per tą bendradarbiavimą. [I–1]. <...> atvyksta moksleivis į mokyklą moksleivis, išsibando ar jam mokyklą tinka, ar patinka, jis pabūna dieną, dvi, pasišėliauja, pavaikšto <...> [I – 6]. <...> jeigu būsime pirmokai, tai jiems yra organizuojamos paskaitėlės <...> ir tada mes stebime vaikus veikloje, organizuojam veiklą, kurioje vaikai veikia ir tada ateina patyrę mokytojai, stebi ir iš mokinių veiklos iš karto matosi, kuriems reikia pagalbos. Kartais kažkurie atsiskleidžia vėliau, bet dažniausiai, jeigu vaikai turi specialiųjų poreikių – tai jau pamatom. [I–10]. <...> prieš ateinant į mokyklą, kad būtų pasimatavimas tam, kad mes žinotumėm, koks tas vaikas, ar reikalingi kažkokie specialistai papildomi <...> per porą metų gan nebogai tą procesą atidirbom – jis aišku netobulas – visko būna, bet jau labiau mokam pamatyti prieš dar pasirašant sutartį, nes iš to išėina ir kiti dalykai. [I–13]. <...> vaikas pabūna netgi pas mus. Vaikai ateina, susipažįsta su klasiškais ir darželinukais, kadangi mažesni ir su tėvais kartais būna. Čia yra tokia grandinė, kuri yra sujungta į vieną <...> tada kviečiame jį pabūti mūsų aplinkoje, [I–16]. <...> aš jau įtraukiu specialistus, psichologę su tuo, ateis pastebėti specialioji pedagogė. Tada ten stebim 2 savaites ir po to mes susitinkam su tais tėvais. Tai tas mechanizmas yra man atrodo galvoje padėliotas tam, kad mes galėtume ne tikrai patys susipažinti su vaiku, bet dar ir duoti grįžtamąjį ryšį tėvams – tai ką mes turime, kokį mes vaiką turime. Kalba eina apie tą berniuką, kuris yra naujas ir jisai turi tokius truputėli kraštutinius atvejus, kad mums truputį buvo neramu. Tai šis mechanizmas visą laiką taip veikia, jeigu mes turim tą vaiką ir kur ateina tėvai labai atvirai kalba ir mes visą laiką sakau, įvertiname, būtent, tą tėvų atvirumą, bet ir įsivertiname savo galimybes. Dėl to mes visą savaitę, taip pat ir dėliojam, planavome, stebėjom, žiūrėjom, kaip čia daryti. [I–18].

Mokinių priėmimo strateginius žingsnius reprezentuoja 3 lentelė, kurioje matyti, jog mokinių priėmimo procese dalyvauja vadovai, švietimo pagalbos specialistai, mokytojai, tėvai ir mokiniai. Atėjus vaikui, kuris turi PPT išvadas, vyksta formalių dokumentų peržiūra ir pasitarimai su švietimo pagalbos specialistais dėl įsivertinimo, kiek mokykla yra pajėgi užtikrinti reikiamą pagalbą vaikui. Ne ką mažiau svarbus strateginis žingsnis yra dialogas su vaiko šeima, siekiant susidėlioti atsakomybes, kiek mokykla ir kiek tėvai galės padėti vaikui pilnavertiškai įsitraukti į ugdymo(–si) procesą. Vienas iš vadovų paminėjo, kad susitikimai su šeima vyksta ne tik tarp vadovų ir šeimos, bet ir mokytojams yra sudaromos sąlygos susipažinti su vaiku ir šeima. Informantu požiūriu, mokinių priėmimo metu tampa svarbu atlikti išsamią vaiko SUP aspektų analizę ir diskusiją apie ugdymo(–si) galimybes. Kalbinti mokyklų vadovai pabrėžė, kad prieš priimant ugdyti SUP turinčius mokinius, pastarieji turi galimybę išsibandyti mokyklą ir tokiu būdu mokykla vykdo išsamią vaiko stebėseną ir poreikių identifikaciją. Mokinių priėmimo proceso metu mokyklų vadovams yra svarbu išgauti kuo daugiau informacijos apie vaiką iš šeimos tam, kad galėtų būti planuojamas ir užtikrintas kiekvieno vaiko kokybiškas įsitraukimas į ugdymo(–si) procesą. Mokyklų vadovai akcentavo, kad vienas iš svarbių strateginių žingsnių yra pasitarimai su mokytojais ir atsižvelgimas į jų galimybes ir norą priimti SUP turinčius mokinius (3 lentelė).

4 lentelė. Kategorija: papildomų sąlygų poreikis

Tarpinė kategorija	Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
Glaudus santykis su tėvais	<i>Šeima privalo finansuoti asistentą</i>	<p><...> <i>jeigu mes turim klasėje jau vieną fiziškai sunkiai judantį vaiką, mes veikiausiai antro pagal resursus negalėsime priimti arba galėsime priimti vėl su papildomom sąlygom, kad, pavyzdžiui, ta šeima turėtų savo asistentą</i></p> <p><...> jeigu mūsų klasė yra švari ir mes neturim kažkokių papildomų resursų dėti į tų speciuokų ugdymą, tai mes mieliau priimsim, o jeigu mes ten jau turim tikrai tam, kad užtikrintume akademiškumo tą lygį paslaugos teikimo prasme – jau yra nu tas maksimumas pasiektas, mes galim pasakyti ne <...> [I–1].</p> <p><...> mūsų klasės nedidelės, nes mokykla – maža, po vieną paralelę klasę, klasėje maksimaliai 16 vaikų. <...> Greičiausiai bus vienas iš klausimų, kaip ir kiek mokykla pasiruošusi priimti tokių vaikų, tai galiu pasakyti, kad norime padėti, bet ne visada gali patys fiziškai tą padaryti, kadangi dėmesys kiekvienam vaikui ir į kiekvieno gebėjimus atsižvelgiama – tai šiuo metu mes turim galimybę ne daugiau vieno naujai ateinančio vaiko priimti į klasę, <i>nebent tai yra su asistentu, tai tada pagalba automatiškai kitokia yra. Taip mes turim iš šalies rankas, kurios gali skirti dėmesio.</i></p> <p><...> [I–14].</p> <p><...> yra su autizmo spektro ir cerebrinio paralyžiaus diagnoze – tai mes jį priėmėm iš anksto su sąlyga, kad tėveliai finansuos jam pusę etato asmeninio asistento. Konkrečiai tam vaikui pasisekė, kad jo tėveliai galėjo tai finansuoti ir mes tokiu būdu galėjom jam užtikrinti orią integraciją <...> [I–9].</p> <p><...> mes sakome, žiūrėkit, mes galime priimti, bet jis turės turėti asistentą ir kurį turėsit apmokėti jūs <...> Faktas tame, kad aš nemanau, kad mokykla turėtų visiškai taip atsiriboti nuo asistentų, bet jų sąskaitas turėtų apmokėti tėvai. Aš manau, kad tas momentas toks svarbus, kad mes sakome – gerai, mes galim priimti, bet tada automatiškai finansinis lūkestis iš jūsų yra didesnis. Ir tada galėtų, galbūt, ir mažesnė klasė būti. [I–18].</p>
	<i>Individualūs susitarimai su tėvais</i>	<p><...> negalėtume priimti 30 vaikų su negalia, <i>nebent tai yra atitinkamas susitarimas su tėvais</i> [I–4].</p> <p><...> žiūrint iš mokyklos tos filosofinės pusės ir iš to, kad mes iš tikrųjų norim labai padėti kiekvienam vaikui, o mokykla turi tokią specifiką, kad tai yra labai maža mokykla ir vaikų yra nedaug, mes tuos vaikus labai gerai pažįstam <...> noras padėti yra tikrai didelis – tiek iš administracijos žiūrint, tiek ir iš mokytojų, ir labai yra <i>dažnai daromi na ektra žingsniai ir tokie susitarimai ir su tėveliais, bet mes kalbam labai atvirai, kad sakom, žiūrėkit, pas mus nėra tų specialistų, jų iš tikrųjų nėra (...)</i> nėra nei specialiojo pedagogo, psichologas ateina tik kartą per savaitę arba pagal poreikį ateina, bet su tėvais mes vis tiek surandam būdų, nes tėvai, netgi nepaisant to, kad pas mus tikrai nėra tų specialistų, vis tiek nori vest pas mus į mokyklą, todėl, kad tai yra mažos klasės, todėl, kad daug individualaus dėmesio, todėl, kad mokytojas yra labai profesionalios ir geba dirbti su tais vaikais. <...> Tuo tarpu pas mus vis tik yra lūkestis, kad priešmokyklinukai – skaitys (...) mes tas bendrąsias ugdymo programas įgyvendiname ir išpildome. Tai pirmą klasę pabaigęs vaikas – gebės rašyti rašytinėmis raidėmis, nes nu tai pagal programą turi tokį lūkestį (...) kai tuo tarpu jų, kai trečiokas ateina spausdintinėmis raidėmis ir dar veidrodiniu principu rašo, tai jau mums kyla nerimas (...) <i>mes surašėm su tėvais ilgiausią susitarimą, kad ten adaptacijos periodą numatėm, pagalbą numatėm, jeigu prireiks, numatėm specialistus, jeigu prireiks ir tik tokiomis sąlygomis jį priėmėme. Bet tai buvo – nieko tam vaikui neprireikė. Jis baigė 4 klasę puikiausiai – tai toks sėkmės buvo pavyzdys ir tiesiog kada įsai jau įėjo į tas vėžes (...)</i> taip jam teko papildomai pasidėti [I–15].</p> <p>Turime <i>vieną berniuką ir sunkių poreikių, labai buvo su aiškiais susitarimais priimtas tas vaikas.</i> Tai yra todėl, kad <i>jisai turi kochlearinį implantą,</i> bet tėvai įvardino, kad mes tą ir tą darom ir tas vyksta. Jeigu tai yra vaikas, kuris iš tikrųjų neturi emocijų sutrikimų, kur netrikdo mūsų, kaip žmonių, kaip specialistų (...) nes tu nuosekliai ta prasme dirbi, <i>susidarai planą, ateina logopedė, specialioji pedagogė, psichologė ar ten mokinio asistentas,</i> bet tai nėra, kad jisai žodžiu visiškai iškrenta iš klasės konteksto nei emociškai, nei kažkaip tai kitaip – tai viskas valio. [I–18].</p>

		<...> tikslas yra su šeimom atskirai susitarti arba papildomas priemonės , kurių galbūt dar reiktų kurių mokykla šiuo atveju negali skirti labai didelio dėmesio iš specialaus pedagogo ar logopedo. Tai įšvardinant tikslus skaičius ar tikslų įsitraukimą – tai čia vienas iš temų. [I–19].
	Privalomas tėvų įsitraukimas	Dar vienas labai svarbus dalykas, žiūrime, kaip tėveliai reaguoja į informaciją, kai pasakome, jog, pavyzdžiui, jie neturi išvady, bet mes pasakome, kad tikrai akivaizdu, jog vaikus turi mokymosi sunkumų, ar jie yra linkę bendradarbiauti, jei tėveliai nėra linkę bendradarbiauti, mes pasirenkam tą variantą, kad mes nepriimam tos šeimos. [I–8]. Tik kartu su tėvais, kai tėvai irgi įsitraukia, pagal mūsų rekomendacijas dar skiria papildomo dėmesio savo vaikui – tai gali būti papildomos psichologo paslaugos, susitikimai ar papildomi kažkokie kitokie (...) susiję su vaiko vystymosi pagalbos teikimu. Priimam, bet tik tai su sąlyga, kad dirbsime kartu. <...> tada mes sėdam ir kalbam su tėvais, ar mes galime kaip mokyklą padėti tokiai šeimai? Ar tėvai gali bendradarbiauti su mumis tuo klausimu dėl vaiko? [I–10].

Tyrimo rezultatai parodė, kad SUP turinčių mokinių priėmimui yra reikalingos papildomos sąlygos (4 lentelė). Buvo pastebėta, kad mokyklų vadovai ir tėvai individualiai susitaria dėl papildomų priemonių, švietimo pagalbos specialistų ar kitų aspektų, reikalingų vaikui įsitraukti į ugdymo(si) procesą ir užtikrinti visą reikiamą pagalbą. Neretai mokyklų vadovai priima SUP turinčius mokinius su sąlyga, kad bus didelis tėvų įsitraukimas ir šeima privalės finansuoti asistentą (4 lentelė).

Vadovų vaidmuo mokinių priėmimo procese

5 lentelė. Kategorija: veiksniai, kuriuos vadovai įvertina mokinių priėmimo proceso metu

Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
Tėvų norą bendradarbiauti	<p>Pirmiausia, aišku, vyksta tas formalusis persižiūrinėjimas tų dalykų, ko reikalauja ir kokius patarimus dalina jau tie specialistai iš ppt tarnybos. Tada žiūrim, kaip mes galim tą įgyvendinti ir jau, sakykim, jeigu mes nusprendžiam ir tėveliai nusprendė, kad visos tos sąlygos yra įmanomos, kad tas vaikas puikiai integruotųsi ne tik šiaip į ugdymo procesą, bet ir mūsų paslaugos procesą, kuris yra susijęs su tam tikra ugdymo filosofija – tai tada viskas vyksta <...> Tai vėlgi pradedama nuo to, kad jau dabar stipriai komunikuojame ir šitą juokaudami pasakome, kad taip nebus, nu tai yra jūsų vaikas, tai yra jūsų atsakomybė ir vaikai. Vaikai skaitytajais užauga ant tėvų kelių <...> [I–1].</p> <p><...> pasižiūrim, ko trūksta ir kuo galėtų pagelbėti tėvai [I–5].</p> <p>Jeigu tai yra mokymosi sunkumai, tuomet mes kviečiame tėvelius ir kalbamės su jais, kuo galime vaikui padėti. Ir jeigu tai yra mokymosi sunkumai, kurie trukdo mokymosi procesui, vaiko savivertei, sėkmės patyrimui, tai mes siūlome kreiptis į psichologinę, pedagoginę tarnybą išsitiirti. [I–8].</p> <p><...> sakom tėvam, ką mes turime ir ką mes galėtume daryti, bet daryti mes galim tik tai bendrystėje su tėvais. Jeigu tėvai bando slėpti vaiko kokius tai sunkumus, negebėjimus ar problemas arba jeigu tėvai sako, kad mes atvedam į mokyklą, jūs esat specialistai ir jūs pasirūpinkit mūsų vaikų ir padarykit viską, nes jūs žinote, ką reikia daryti – tai šitoj vietoj mes iškart matom ateityje problemas. Labai svarbu yra ta trinarystė: mokytojai, tėvai, vaikai. Tik bendrystėje kartu su tėvais mes galime padėti vaikui. Jeigu tos bendrystės nėra, jeigu tėvai norėtų palikti vaiką mokyklai ir kad mokykla išspręstų mokymosi ar elgesio sunkumus, mes manome, kad šito mes padaryti negalime. [I–10]</p> <p><...> su tėvais tada pasikalbu bendrai, ar yra numatyta ppt pažymoj, kokia pagalba reikalinga vaikui, nes mes iš specialiųjų pedagogų, švietimo pagalbos specialistų – turime tik tai du žmones – tai yra psichologą ir logopedę. Tai tada tėvams sakau labai paprastai, jeigu jam užtenka šitų dviejų švietimo pagalbos specialistų plius individualizuojamas ugdymo turinys – tai viskas yra gerai, bet jeigu jums yra reikalinga papildoma pagalba, kurios mes neteikiame, o jūs ateinat turėdami galimybę rinktis, nes mes esam privati ugdymo įstaiga, tai tėvai moka už mokslą, tai iš tiesų geriau tada pasirinkti kitą ugdymo įstaigą, nes taip ar taip jūs mokate, kuri suteiktų maksimaliai kompetetingą pagalbą jūsų, būtent, vaikui? Tai šiuo atveju toks yra bendravimas. [I–11].</p> <p>Jeigu tai yra tokie specialieji poreikiai, kurie yra nebūtinai matomi, nebūtinai suprantami iš pirmo žvilgsnio – tai tokiu atveju vienoks dalykas yra ir tiesiog žiūrime ar yra normalus ir geras bendradarbiavimas su šeima, ar mes teisingai vienodai įsivertinam ugdymosi tikslus ir ar mes matom, kad su šeima galėsime kartu dirbti. <...> Jeigu per šiuos pokalbius mes tai matom ir tarpe to pamatom arba sužinom apie galimą vaiko kažkokį tai specialų ugdymosi poreikį kažkokį tai, gal įtarimas dėl spektro, gal įtarimas dėl nerimo, gal (...) kai tu dirbi mokykloj kurį laiką, tu pradedi matyti tam tikrus dalykus ir natūralu tada paklausti tėvų, apie tai yra, nes tai svarbu žinoti. Nėra principo, kad okay, jeigu tu esi disleksikas, tai mes tavęs nemokysim. Nėra principo, kad mes nepriimsime vaikų dėl kažkokios priežasties. Mes galime nepriimti vaikų tik dėl vienos priežasties, jeigu mes nematom bendradarbiavimo su šeima galimybės [I–14].</p> <p>Tai tiesiog šnekamės, žiūrim, kai randam bendrą sprendimą ir matymą tėvuose – tada galime dirbti <...> [I–17].</p>
Tėvų lūkesčius aukštam akademiškumo lygiui	<p>Dar išskirčiau, kad ne visada mes susiduriame su vertybiškai artimais klientais ir tada jie būna gražūs, kol pasirašo sutartį, o paskui pasirodo, kad nu tarsi aš moku pinigų, vaikas yra tavo ir dabar tu padaryk savo, ką ten man sakei <...> yra tėvų, kuriems itin svarbus akademinis lygis <...> dar vis yra klientų, kurie renkasi atsivertę reitingų žurnalą ir žiūri, kuriam lygį yra ten ta mokykla ir jiems labai svarbu ir jie nori užauginti pasaulinis vaikus. [I–1].</p> <p><...> mes turime labai mažai todėl, kad ugdymo programa yra sudėtinga ir tiesiog atėję pasikalbėti specialiųjų poreikių tėvai nesirenka mūsų mokyklos, todėl, kad yra didelis vaikams krūvis, daug reikės mokytis ir tėvai žiūri tai atsakingai ir pasirenka kitas mokyklas <...> O sakykim, kad diskriminuoti, būtent, kad nepriimti jų dėl specialiųjų poreikių – tai ne, jie tiesiog jie nesikreipia į mus, kad mes juos priimtume <...> [I–3].</p> <p>Tai, aišku, įšvardiname, kokią pagalbą teikia tėvai, kas jau su tuo vaiku dirba, kokie tėvelių lūkesčiai, nes jeigu tėvų lūkesčiai yra didesni, negu suprantame, kad turintis vaikas disleksiją – gali pasiekti. Tarkim tėtis ar mama sako, kad čia labai svarbu, kad tie akademiniai pasiekimai būtų aukšti, tada suvoki, kad tu nepateisinsi lūkesčių. Jeigu tėvai sako, kad labai svarbu, kad vaikas gerai jaustųsi, kad jis eina įšilietų į kolektyvą, kad jisai jaustųsi patogiai, kad jisai galėtų turėti antrą šansą. Nes gal kažkokie stereotipai kitoje mokykloje susiformavo jo atžvilgiu, kad jisai kažkoks kitoks, bet mes dirbom ir jisai dabar yra kitokiam ten, pavyzdžiui, savo suvokime ir savo pateikime ir jis gal tiesiog patogiai atėjęs į kitą mokyklą turės baltą lapą. [I–18].</p>

Tėvų požiūrį į gyvenimo būdą	Mes nepriimam mokinių pagal intelektualius gebėjimus, mes priimam tiesiog pagal tai, koks yra tėvų požiūris į gyvenimą būdą, į mokymąsi. Tai tokiu būdu mūsų mokiniai, kai nėra atrūšiuojami pagal intelektą <...> Čia žinai, tik žodžiai yra, kodėl nepriimat tų vaikų? Bet reikia suprasti, kad su tuo priėmimu arba nepriėmimu yra visas gyvenimas, yra vaikų gyvenimas, yra mokytojų, tėvų ir abiejų tų pusių gyvenimas. Tada tos pusiausvyros jausmo išgyvenimas yra labai svarbus <...> tų pirminių poreikių patenkinimo klausimas – čia yra tėvų klausimas. Ar jie tą padaro? Gal tikiai to ir reikia vaikui, sutvarkius ritmą, sutvarkius pirminius poreikius, atėmus ekranus, kad tas vaikelis taptų (...) jam ne tiek reikėtų daug tos specialios pagalbos. Čia toks labai svarbus klausimas šandieninei visuomenei, nes tie specialieji poreikiai, jie atsiranda ne be suaugusiųjų dažnai pagalbos, kartais yra prigimtis, bet kartais tai yra suaugusiųjų indėlis. Žiauriai skamba. Labai gaila iš tiesų. [I–10].
Mokyklos ir tėvų vertybinių nuostatų atitikimą	antro susitikimo yra struktūra truputėlį kitokia, nes tada jau susitikime dalyvauja ir tėvai, ir vaikas, ir dalyvauja iš mokyklos irgi du žmonės – aš ir priėmimo konsultantė. Tada mes turime dalį pokalbio visi trys ar keturi kartu ar penki netgi, jei abu tėvai atvyksta ir visi penki mes galim būti, tada po tokio susipažinimo ir įvado, mes kalbame atskirai. Su vaiku aš atskirai kalbuosi, priėmimo konsultantė kalbasi atskirai su tėvais. Po kokių 15 – 20 min. mes apsiekičiam ir dar toliau pasikalbam atskirai, tada jau aš su tėvais kalbu. Per tuos pokalbius mes bandom išsikalibruoti pirmiausiai vertybinių nuostatų sutapimą, nes tos vertybinės nuostatos turi sutapti, jeigu mes tikimės bendradarbiavimo su šeima, o šeima yra neišvengiamas ir labai svarbus ugdymo proceso dalyvis, kaip kad vaikas svarbus dalyvis, kaip kad mokytojai yra svarbūs dalyviai, kaip kad kiekvienas suaugęs žmogus mokykloje yra ugdymo proceso dalyvis – lygiai taip pat šeima yra ugdymo proceso dalyvis. Yra dalykų, kur mes niekaip už šeimą nepadarysim ir yra dalykų, kurių niekaip šeima už mus nepadarys. Dėl to šitam santykiu labai svarbu pamatyti tą kontaktą ir tam tikrus panašumus, kodėl mes galėsime kalbėti ir susikalbėti. [I–14]. Pirmiausia, ką renkasi tėvai? Ne dėl to, kad man pakeliui ar arti namų taip? Nes dažniausiai valstybines mes taip renkamės, kad man būtų pakeliui į darbą ar šalia darbo, ar šalia namų. Su privačiom jau yra kitaip, tėvai skiria kitus prioritetus, tėvai žiūri vertybinius dalykus. Pavyzdžiui, jeigu mūsų mokykloje mes žiūrime, kad būtų balansas tarp sąmoningumo ugdymo ir stiprus gebėjimų, akademinį žinių ugdymo – tai, galbūt, kitur yra daugiau tik į akademinės žinias investuojama. Tai čia yra pasirinkimas <...> Būna taip, kad nereikia jokių ypatingų poreikių, bet tiesiog matom, kad vertybiškai mums visiškai nepakeliui. Pavyzdžiui, tas pats smurtavimas ir tai nėra, kad kažkas ten, tarkim, su vaiko kitokiais poreikiais, ten iš šeimos atėję dalykai, ten šeimoje taip yra įprasta tyčiotis iš kitų, o pas mus mokykloje – ne, pas mus patyčios yra netoleruojamos, nulis tolerancijos tokiems dalykams. Tu turi gerbti draugą. [I–16]. <...> tai prieš priimant bet kokį mokinį į mokyklą, tai pirmas dalykas, ką mes turim – tai pokalbį su šeima ir mokinio. Šiandien irgi turėjau pokalbį vieną su mama ir viena mergaite ir labai dažnai tėvais patys atsako į daug klausimų savo komunikacija, buvimu (...) aš sakýčiau mes labiau renkamės ne mokinius, o mokinių tėvus, nes iššūkis (...) mokinio elgesi, vertybinius įsitikinimus – tu gali pakeisti. Tai tikrai yra daug šaunių mokytojų, kurie dirba tokį darbą, bet jeigu tėvai yra tam tikrų įsitikinimų arba nuostatų, tai čia darbas sudėtingesnis, tai sakýčiau, labiau renkamės ne vaikus, kurie turi iššūkių, o labiau renkamės tėvus ir bandom išgirsti visus signalus iš šeimų, kurios ateina (...). [I–19].
Tėvų keliamus lūkesčius	Pirmiausia nusimatant, kokie yra lūkesčiai iš tėvų ir ar mes tai galime įgyvendinti, nes kartais negalim, nes jeigu šiai dienai labai daug yra tų vaikučių, kurie turi tam tikrus sutrikimus, tai, kad mes užtikrintume kokybišką produktą, mes kartais turim pasakyti, kad nebeturim resursų įgyvendinti, jeigu tai yra koks šeštas vaikas klasėje, tai tas sąžiningumas yra tam, kad patys tėvai apsispręstų, kad vis dėl to mes norim didesnio dėmesio ir taip toliau. [I–1]. Tikrai mes turime tų pavyzdžių, gražių ar visada pavyksta? Ne visada, galbūt, galim atliepti, bet darom viską, kad vaikui būtų čia patogiu ir susidėliojom lūkesčius su šeima, kokių lūkesčių turi mūsų mokyklai ir mes tada atsakom, ar mes užtikrinsim tai, ar ne <...> priėmimo procedūra yra tokia kompleksinė. Su tėvais apsižiūrim mokyklos, kaip mūsų yra aplinka klasėje ir tada sprendžiam. Tikrai ne vienam nepasakysim ne, bet gali būti toks atsakymas, nes tiesiog įsivertinam tėvų lūkesčius ir mokyklos pajėgumą <...> [I–7]. <...> prieš ateinant į mūsų mokyklą labai aiškiai susidėliojame lūkesčius ir netgi pasidarius susitarimus, netgi ir rašytiškai tie lūkesčiai ilgainiui pradeda kisti, pradeda augti (šypsosi) <...> tuos lūkesčius ir tuos uždavinius mes susidėliojame su tėvais ir mes susidėliojam taip labai individualiai. <...> jeigu atėjo pas mane Aloyzas (juokiasi) trečiojo klasės spausdintinės raidės ir veidrodinės raidės, ir žiūrim, kad ir sakinio nelabai sudėlioję, ir su matematika yra ten nu žinios ir gebėjimai – daug menkesni negu jo klasės silpniausio vaiko, kuomet mes įvertiname, tai tada mes ir dėliojam, ką mes darom konkrečiai su Aloyzu (...) tai tu įsivertini, kurioj vietoj jis ateina. Mokytoja paruošia testuką pasidaryt, nes tėvai iš karto sako (...) mes klausiamo, kokios pagalbos reikės, kodėl jūs ateinat (...) kai tu kalbiesi ir gausi tuos atsakymus ir mes tada pasimatuojame, ar mes galėsime padėti tam Aloyzui ar negalėsime padėti. [I–15]. <...> mūsų tėvų lūkesčiai yra tikrai yra labai dideli, nes jie PIRKO <...> [I–18]. <...> pavyzdžiui, sutartis juos būti atsakingais už tai, kad vaikai pasiektų sėkmę, nenumesti mokyklai, bet turim susitarimų. Kitaip sakant arba mes labai jiems nežadam aukso kalnų, kad štai atėję į mūsų mokyklą – jūs patirsite tokią sėkmę, čia mes pridėsime jums per savaitę 10 logopedų ar paskaitų. Labai aiškiai įsivardijame, koks yra jų lūkestis, koks mūsų lūkestis, kokios mūsų galimybės ir girdėdami jų nusiteikimą, matom, kad jie dės papildomas pastangas, mokysis, bus suinteresuoti, kad jų vaikas patirs sėkmę nei paliktų mums tų iššūkių, nematydami tos problemos. [I–19].
Klasės sudėtį/mikroklimatą	Tai priklauso nuo klasės sudėties, jeigu klasėje išaiškės, kad ypatingai daug yra specialiųjų poreikių, tai tada ir ta pagalba turi būti atitinkamai adekvati. Jeigu tai yra vaikai, kurie nori prisijungti po kažkurio laiko, mes galime jų nepriimti, matydami, kad situacija klasėje jau yra mums sunkiai įveikiama. [I – 4]; <...> kada jų susikaupia daugiau, tada reikia ieškoti, kaip tiems vaikams padėti, tai aš manau, kad jeigu tose klasėse, kuriose koncentracija tokia yra didesnė <...> tai tiesiog nereikia priminti naujokų, bet čia yra vėlgį sakau yra verslo struktūros, gi tie tėvai nemoka daugiau, jei pavadinkim mano vaikas turi disleksiją <...> iš tikrųjų toks labai toks slidus dalykas. [I–18].
Vaiko amžių	<...> kiekvieną kartą priimti kitą mokinį yra didelis iššūkis. <...> kuo anksčiau priėmė, jeigu nuo pirmos klasės arba nuo pradinių klasių mokosi kartu, tuo procesas sklandesnis, nes vaikai labai gerai priima kitokius vaikus. Sunkiai priima, pavyzdžiui, į paauglių klasę. Mes neseniai priėmė irgi vieną vaiką, turintį autizmo požymius, tai mes matom, kaip paaugliai nenoriai jį priima ir tai yra susiję su tuo, kad tie jau paaugliai, jie galvoja, kad tu turėtum kitaip elgtis dėl to, kad tu nori kitaip elgtis, jiems sunku kažkaip (...) žinot, pradinėse klasėse, jie dažnai (...) tie jaunesni vaikai, jie ne tiek pastebi tavo kitoniškumą, tavo keistumą priima kaip natūralų. Paaugliai taiko kitokius kriterijus – tu jau turi, tarkim, pataikyti jūsų subkultūrą. O tie autistiški vaikai labai neteisingai muskaito socialinius santykius, kitaip juos muskaito ir tada būna bendravimo prasme sudėtinga ir tada mes turim daug gana dėti mokytojų pastangų, kad vis tiek išlyginti ir darbinę atmosferą, ir to vaiko priėmimą, o tai užtrunka laike. [I–4].

Mokinių priėmimo metu vadovai bando išsiaiškinti ir įvertinti ne tik apie vaiko poreikius ir jo situaciją, bet ir potencialų tėvų norą bendradarbiauti, tėvų keliamus lūkesčius aukštam akademiškumo rezultatui, tėvų požiūrį į gyvenimo būdą bei mokyklos ir tėvų vertybinių nuostatų atitikimo lygį (žiūrėti į 5 lentelę). Informantu požiūriu, svarbu atsižvelgti į kontekstines klasės sąlygas: mikroklimatą, sudėtį. Mokiniai nevisuomet priimami į mokyklą, nes esant daugiau SUP turinčių mokinių klasėje – naujokams tampa sudėtinga įsitraukti. Vienas iš informantų pastebėjo, kad ankstesnis vaiko priėmimas sąlygoja sklandesnį ugdymo procesą, o įsitraukiant naujokams vyresnėse klasėse tampa sudėtinga socialiai įsitraukti į klasę, todėl svarbu įvertinti vaiko amžių (5 lentelė).

6 lentelė. Kategorija: aspektai, į kuriuos vadovai atsižvelgia, norint įvertinti mokyklos pajėgumą atliepti poreikius

Tarpinė kategorija	Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
Žmogiškieji resursai	Švietimo pagalbos specialistų skaičius	Tada mes pasimatuojam su savo mokyklos specialistais, ar mes iš tikrųjų galime atliepti tokios šeimos vaiko ugdymą, nes, galbūt, mes neturim to specialisto, kurio reikia <...> pagal savo turimų specialistų kiekį [I–10]. Jeigu mes jau turim grupėje tokius du vaikus, mes tada sakysim, kad dabar šiame etape mes negalim trečio priimti ne dėl to, kad nenorim, o dėl to, kad jų priėmimas yra atsakomybės prisiėmimas ir mes turime tą sąžiningai pasverti, kad čia ne pinigų klausimas, mes turim pažūrėti, ar turime resursų. O resursai yra pagalbos specialistai, kurie dirba ir su vaikais, ir su mokytojais, kad padėtų visiems ugdytis. Kartais, pripažinkime, ir su šeima tie pagalbos specialistai turi padirbėti, padėti šeimai priimti tam tikras žinias <...> [I–14]. Mūsų mokykla, sakau, žiūri, kiek ji gali priimti pagal pagalbos specialistų kiekį, kokį turime mokykloje, nes nėra pas mus, kadangi mokykla maža <...> [I–16].
	Galimybes teikti pagalbą	<...> tai iš karto priėmimo metu, pasikvietus šeimą, susitikimo metu apie tai yra kalbama ir įsivertinama, ar pajėgi dirbti mokykla ar nepajėgi. Retai, bet būna tokių atvejų, kai pasakoma tėvams, kad ne, nebūs gerai, čia tam vaikui [I–2]. <...> Įsivertinam, ar mes, turėdami savus resursus, jam suteiktume visą reikiamą pagalbą. [I–7]. <...> mes tikrai labai nuoširdžiai žiūrim, ar galim padėti, nes ten su vaiku surinkimu ir su ta rinka yra visai kita situacija negu čia. Vilniuje mokykla labai auga ir jau turi galimybę rinktis, ką priimti, o ko – nepriimti. Ir labai dažnai yra įsivertinama, kad yra na per daug resursų, pernelyg sudėtinga ir tai yra normalu, nes tai yra didelė mokykla ir mokykla turi tikrai įsivertinti, ar galės padėti ar negalės. [I–15].
	Personalo požiūrį	<...> reikia įsivertinti ir mūsų pačių galimybes, ir specialistų požiūrių, ir mokytojų požiūrių, nes jie tikrai nėra milžinai – jie irgi yra žmonės su savo poreikiais, su savo emocijom, su išsekimo lygiu <...> [I–18].
	Mokytojų kompetencijas	<...> mes priiminėjame ir priiminėsime, atsižvelgdami pagal savo galimybes <...> pagal mokytojų gebėjimą <...> svarbu yra matuoti, kiek mokykla pajėgi yra – tai yra sunkiausia, nes mokytojams tai norisi priimti visus mokinius, net šturpas nuėjo. Kai ateina šeima į mokytojų ratelį ir sako, tik jūs vieni galite padėti mano vaikui, tik jūs vieni žinote, ko reikia mano vaikui, priimkite mus. Tai be galo yra sunkus momentas tokiems tėvams pasakyti – ne, labai sunku ir sudėtinga, todėl kad norisi padėti, o pasimatuoti, ar mes pajėgūs esam padėti tiek, kiek tėvai nori, kad padėtume – irgi nepaprasta <...> [I–10].
Finansiniai resursai	Finansavimo galimybes švietimo pagalbos specialistams	<...> visais kitais atvejais aš nematau priežasties, jeigu dėl visų kitų dalykų mes sutariame, mes priimsime tokį žmogų. <...> Jeigu yra tokie poreikiai, kur, pavyzdžiui, vaikui reikalinga bus papildoma ugdymo, specialistų pagalba, galbūt, jam reikės periodiškai kas savaitę ar kas 2 savaites dirbti, pavyzdžiui, ar su specialiuoju pedagogu, ar su logopedu ar psichologo reikės kelias savaites iš eilės, bet pirmiausia žiūrim pagalbos ugdymui specialistų, toks kaip mokytojo padėjėjas, ypač jeigu tai yra individualus padėjėjas arba jeigu ir grupėje dirbantis – tai vėlgi privati mokykla turi žinoti, iš ko tai bus finansuojama ir jei turime krepselį, kuris ateina kartu su savivaldybės lėšomis, nes specialiųjų poreikių vaikams dažniausiai yra šiek tiek didesnis krepselis ir mes pirmiausia išnaudojam tai, ką gauname iš savivaldybės. [I–14].
Infrastruktūros resursai	Infrastruktūros pritaikymą	<...> jeigu mes fiziškai arba finansiškai negalėsime parūpinti vaikui tokio ugdymo, kokio jam reikia. Pavyzdžiui, mūsų mokykloje, kokia yra problema, kokių vaikų mes tikrai negalėtume priimti, nors labai norėtumėm – pas mus nėra lifto. Mes esam per tris aukštus. Mes svarstėm, kaip čia būtų galima padaryti, bet tada klasę tu įkalini visą tam tikram aukšte. Tai mes suprantam, kad jeigu žmogus turi judėjimo negalią, mes šiuo metu, kol esam šiose patalpose, tikrai niekaip negalėtume tokios misijos atlikti. Dėl to galvojame apie perspektyvą tolesnių kelių metų, kaip tai pakeisti <...> [I–14].
	Klasės dydį	Kitas dalykas, jeigu jau mes žinome ir turime informaciją, kad nu kažkas yra kito, ko mes turėsime dar daugiau prisidėti, ko mums daugiau reikės papildomų specialistų, tada mes žiūrim pagal situaciją toje klasėje, kas yra ir kiek mes pajėgūs <...> [I–16]. Tai sakau, priimam visus, o tie, kurie turi jau nustatytus specialiuosius poreikius, tai mes tada svarstom, kokios mūsų galimybės teikti pagalbą. Mūsų mokykla nevykdo jokių atrankos patikrinimų, mes neturim tokio dalyko. Mes priimam visus, kiekvieną kartą sukuriame klasę kaip unikalią organizmą nepažinū mums iš pradžių. Ateina į pirmą (...) nors į priešmokyklinę grupę gal labiau kas ateina, tą ir priimam. Po to pamatė, kokie tai vaikai, kokie poreikiai išryškėja, mes tada jau toliau sprendžiam ar papildom tą klasę, ar nepapildom <...> [I–4]. Stengiamės priimti visus norinčius tiek, kiek turime vietos. Tokių būdu pas mus patenka įvairiausi vaikai tame tarpe ir vaikai su ugdymosi poreikiais. Sakyčiau, bendras maždaug procentas maždaug mokykloje yra apie 20 % vaikų, kurie yra su specialiais ugdymo poreikiais – tai ko gero yra mažas rodiklis, nes dažnai būna taip, kad kokie psichologai rekomenduoja mūsų mokyklą, kaip kad tokią tinkamą mokyklą, kur sėkmingai yra integruojami vaikai su specialiaisiais ugdymosi poreikiais [I–12].
Mokinių įvairovė	SUP grupės	Mes neturim psichinę negalią turinčių vaikų, kurie gali leptelti kažką. Tą vaiką turėti, kad tik turėti <...> tai čia ne visai sąžininga iš privačios mokyklos filosofijos pusės žiūrint. <...> jų yra visokių su stipriom negalėm, net ir protinėm, autistai, dauno sindromą turintys vaikai, kur net yra kai kur neadekvačių tokių poelgių, tai šitų vaikų mes kol kas neturim <...> esame turėję atvejų, kada tu turėjai pasakyti ne, bet tas ne (...) mes visą laiką einam į stiprią komunikaciją, tai jis buvo abipusis, nes tu pasakai, kad mes darom taip ir taip ir mūsų tikslas toks ir toks. Ar jūs turit galimybę padėti mums su savo vaiku tą pasiekti? Galbūt reikalingas papildomas asistentas, bet kartais ir susiduri, o mokykla ir šiaip kainuoja, papildomai asistento pučiasi šita suma. [I–1]. Tikrai galiu pasakyti, kad jeigu tai būtų pakankamai rimti specialieji ugdymosi poreikiai, jeigu, sakykim, vaikai nevaikščiotų, nu nežinau, koks tai būtų (...) nekalbėtų, nematytų, kur tikrai yra rimti ugdymosi poreikiai, tai mūsų padalinį tikrai mes neturime sąlygų įtraukti tokius vaikus. Bet jeigu mes kalbėsime apie tuos, sakykim, lengvesnius specialiuosius ugdymo poreikius, tai natūraliai mes stengiamės įtraukti tuos vaikus. Tai yra tai, kad mes priimame į mokyklą. Dažnai tėvai sako, va kitur mūsų ten nepriima ir turime tokių atvejų ir su dauno sindromu ir autizmo spektro sutrikimais. Tai mes tikrai priimame tokius vaikus [I–5]. <...> įvardinome, kad gal – tai galėtų būti vidutinių ir nesunkiųjų specialiųjų ugdymosi poreikių vaikai. Apie sunkius – tikrai niekas nekalbėjo. Kitas momentas buvo apgalvotas, kokių mes tikrai negalėtume ir vėl vaikų priimti ir poreikių tenkinti – tai yra kada nėra diagnozuota tarnybos ar tai Raidos centro kažkokia diagnozė, bet tai yra išreikšta per emocijas – per stipriai – tai yra elgesys, kuris destruktivus, agresyvus. Tai čia tokie punktai, kada mes negalime toleruoti tokių. Ir toliau šiandien mes na nesame grįžę prie to įsivardijimo – tai kokius vaikus mes priimame su specialiaisiais ugdymosi poreikiais, bet tokia, kaip ir nerašyta taisyklė, kad na vidutiniai specialieji ugdymosi poreikiai – tai dar yra tas toks galimybės momentas <...> Jeigu kalbam apie tuos (...) neurologinius susirgimus – tai yra autizmas, aspergeriai (...) jeigu mes turim tokius vaikučius, tai jau tada vėl reikia įsivertinti, kokios pagalbos mums reikės. [I–18].

SUP turinčių mokinių priėmimo proceso metu **mokyklų vadovų vaidmuo tampa svarbus, norint įvertinti mokyklos pajėgumą atliepti vaikų poreikius**. Mokyklų vadovai interviu metu paminėjo aspektus, į kuriuos atsižvelgia, norint įvertinti mokyklos pajėgumą atliepti mokinių poreikius. 6 lentelėje matyti, kad prieš priimdami SUP turintį vaiką, mokyklų **vadovai įvertina resursus**: žmogiškuosius (*švietimo pagalbos specialistų skaičių, galimybes teikti pagalbą, personalo požiūrį, mokytojų kompetencijas*), finansinius (*švietimo pagalbai teikti*), infrastruktūros (*klasės dydį, infrastruktūros pritaikymą*). Tyrimo dalyviai taip akcentavo, jog reikia atsižvelgti ir įvertinti sąlygas mokykloje mokyti specifinėms SUP grupėms (žiūrėti į 6 lentelę).

Mokyklų vadovai išskyrė **priežastis, kodėl siekiama normuoti SUP vaikų skaičių klasėje**, ko pasekoje ne visuomet SUP turintys mokiniai yra priimami į privačią mokyklą. Viena iš priežasčių yra **resursų SUP turintiems vaikams stoka**. **Mokyklų vadovai išskyrė infrastruktūros parametrų ribotumą**: *yra vietos klasėje tiek, kiek yra, tarkim, pradimukų daugiau negu kokių nežinau 30, tiesiog fiziškai negali priimti, nes patalpų dydis riboja, o norinčių yra žymiai daugiau negu (...) ir mes susiduriame vis tiek su tuo, kad kažkas bus už brūkšnio bet kuriuo atveju. [I-13], nenorima kelių asistentų klasėje: *<...> mes esam privati mokykla ir žiūrime irgi kiek tokių vaikučių klasėje yra ir tiesiog tada labai taip nuoširdžiai sakom, kad matom, kad bus mums per sudėtinga. Pavyzdžiui, jeigu yra vienas vaikas su asistentu, kitas vaikas su asistentu – nu negali būti keturi ir dabar turim klasę, kurioje vaikučiai turi du asmeninius asistentus – tai yra labai sudėtinga. [I-7]. Kita priežastis, kodėl privačių mokyklų vadovai siekia normuoti SUP turinčių vaikų skaičių klasėje yra ta, kad mažesnis SUP mokinių skaičius veiksmingiau dalyvauja ugdyme: *Tai mes tikrai priimame tokius vaikus, aišku, irgi stengiamės, kad tokių vaikų klasėse nebūtų dauguma. Tai būtų 1–2 vaikai. Natūraliai jie lygiaverčiai dalyvauja ugdymo procese, kaip ir visi kiti normalūs vaikai [I-5]; <...> nes bendra klasės gerovė yra vertinama visuomet. Čia yra susiduriama su tuo, kad daug norinčių patekti, būtent, su specialiaisiais poreikiais. Kartais tokie iškyla tokie sudėtingesni klausimai, o šiaip tai jeigu yra vienas – kitas, tai jokių problemų – mes juos priimam ir mums tai yra vertybė. [I-12]; <...> svarbu įsivardinti, įsivertinti, kad toje klasėje koncentracija vaikų, turinčių spec. poreikių būtų neperdidelė, ta prasme, jeigu mes turim 3 – 4 tokius vaikus – tai svarstom ir galvojam į kurią klasę kelti vaiką, kad jis geriau jaustųsi (...) patirtų džiaugsmą mokydamasis, nededam jų į vieną klasę kažkaip selektyviai. Bandom paskirstyti, kad vienas arba keli būtų skirtingose tam, kad gebėtų ir galėtų būti aplinkoje, kuri visus juos skatina labiau mokytis, o ne atvirkščiai, neturim spec. klasės. [I-19]. Tyrimo metu buvo pastebėta, kad viena iš priežasčių, siekiant normuoti mokinių skaičių klasėje yra **bendraamžių nepasirengimas priimti ir mokytis su SUP turinčiais mokiniais**: *Aišku, tikrai žiūrime, kad tai nepakenktų bendrai klasės atmosferai, nes jeigu klasė nepasiruošusi priimti dar daug daugiau vaikų, negu gali suvirškinti ar negu gali padėti – tai tada nesąžininga nei tų vaikų, kurie turi specialiuosius poreikius, nei tų sveikųjų mokinių atžvilgiu, nes tada ir jiems yra žala daroma. Tai sakau, mes priiminėjame ir priiminėsime, atsižvelgdami pagal savo galimybes <...> galėjimą turėti klasėje vienokį ar kitokį kiekį tų vaikučių, kuriems reikia pagalbos. [I-10]. Informantų nuomone, dar viena priežastis yra ta, kad **didėsnis SUP vaikų skaičius klasėje sąlygoja problemas**: *Kai yra specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų, jeigu jų yra vienas – kitas, tai jokių problemų nėra. Problemos ir klausimai kyla tada, jeigu į tą klasę bando patekti kokių 10 specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ir tada kyla toksai iššūkis, kaip ir ar mes šitą iššūkį apžiosime ar ne. [I-12]; dar vienas momentas, į kurį mes turim, kaip mokykla, atsižvelgti. Vis tiek mūsų klasės yra nedidelės, keliolika vaikų*****

ir kiekviena grupė, ar tai būtų klasė ar kažkas didesnio, **ar ji yra pajėgi integruoti į save tam tikrą skaičių kitokių žmonių per tam tikrą laiką.** Tai natūralu, jeigu mes turime klasėje 12 vaikų – tai toje klasėje galime turėti vieną arba du, kuriems reikės truputį specifinio daugiau dėmesio ir tos grupės susitvarkys ir jie vienas kitam padės ir auginsim juos kaip grupę. Galbūt, pavyzdžiui, po dviejų metų, į tokią grupę, kuri jau bus su 14 vaikų, galbūt, mes dar ir 15 – tą galėsime įsileisti ir **grupė jau bus pasiruošusi jį priimti ir integruoti.** Vis dėl to, jeigu mes turim grupėje 12 vaikų ir ateina (...) **6 iš jų turi specialiųjų poreikių – tai nebus gerai nei vaikams, nei grupei, nebus kokybiško ugdymosi ir dėl reikia labai atsakingai, priimant vaikus žiūrėti, iš ko komponuojasi grupė.** [I–14]; Kada yra klasei, pavyzdžiui, 20 vaikų – tai tikrai yra įsivertinama, kad nu jau priimti vaiką su specialiaisiais poreikiais – **tu turėsi jiems skirti daugiau laiko, nes nu tu turėsi padėti dar daugiau.** [I–15].

Taigi, SUP turinčių mokinių (ne)priėmimas priklauso nuo privačioje mokykloje egzistuojančių vidinių susitarimų, įtraukiant visas suinteresuotas grupes bei įsivertinant mokyklos pajėgumą atliepti mokinių poreikius.

Sutarties nuostatos

Nevalstybinėse mokyklose, prieš priimant ugdyti mokinius yra sudaroma sutartis su vaiko tėvais. Atliktas tyrimas padėjo **išsiaiškinti sutartyje numatytas sąlygas, norint priimti SUP turinčius vaikus.** Vienas iš sutartyje numatytų punktų yra **papildomas mokestis tėvams už švietimo pagalbą vaikui:** <...> mes tikrai esame įsirašę šitą punktą apie tai, kad mes logopedo, spec. pedagogo ir psichologo pagalbą teikiame kaip papildomą paslaugą <...> [I–1]; <...> tai kainuoja tėvams papildomai. <...> [I–2]; <...> tai brangiau kainuos, bet tokie yra rinkos dėsniai už papildomas paslaugas – reikia mokėti daugiau <...> [I–4]; <...> savo ugdymo sutartyje įsitraukti ir esame įsitraukę tokį punktą, kad jeigu vaikui reikia specialios pagalbos – **už tą pagalbą papildomai moka tėvai.** <...> tarpininkaujant, padedant surasti specialistą, bet tėvai už tai turi mokėti papildomai, jeigu eina kalba apie vaikus, labai ypatingus vaikus, kuriems reikia individualaus asistento <...> [I–9]; <...> priimant vaiką su specialiaisiais poreikiais ir iš tėvų gaunam pažadą, kad jie bus įsitraukę ir **gali tekti papildomai apmokėti kažkokią specialistų konsultacijas ir tas irgi yra labai svarbu – vienas toks lemiančių veiksnių, dėl kurio mes sutinkam pasirašyti ir padaryti ten viską, kad vaikas gerai jaustųsi.** [I–13]. Tyrime paaiškėjo, kad ne visos privačios mokyklos iškart apmokestina švietimo pagalbą. Vienas iš informantų paminėjo, jog jų mokykloje **tėvai sutartyje įsipareigoja apmokėti švietimo pagalbos paslaugas tik tuomet, kada baigiasi valstybės skiriamos krepšelio lėšos:** <...> **kai tos lėšos iš krepšelio baigėsi, kad būtų galima užtikrinti tą patį ugdymosi ir įtraukties lygį, mums reikia sutarti, iš kur tai finansuosime ir čia vienintelis finansavimo šaltinis yra tėvų finansavimas ir rėmimas.** Jeigu mes matom, kad visa tai įmanoma užtikrinti – tai tie vaikai taip ir mokosi <...> jie gauna pirmiausiai specialistų stebėjimą, mokytojai gauna pagalbą, kaip pritaikyti tą medžiagą ar programą <...> atitinkamai ta pagalba vaikui yra skiriama taip, kad jisai kuo labiau savo tempu galėtų mokytis ir įsisavinti medžiagą, kuri jam yra reikalinga mokantis. <...> Jeigu yra reikalinga papildomai finansuoti, pavyzdžiui, mokytojo padėjėjų arba specialistų papildomas valandas – tai tada rašomas priedas prie sutarties, kur tos valandos konkrečiai įvardinamos ir už jas sumokama papildomai. <...> [I–14]. Keletas mokyklų vadovų paminėjo, kad **ugdymo sutartyje yra apibrėžtos kvotos, kiek mokykla gali priimti SUP turinčių vaikų:** <...> mes priimdami vaikus turime **aškią tas vadinamas kvotas, kiek mes galime tų vaikučių priimti, nes žinome, kad bet kokių atveju, šitų vaikų, kurie neateina su išvadomis (...) iš jų vis tiek bus vaikų, kur galiausiai paaiškės, kad turi mokymosi sunkumų.** <...> kartais

tėvams turim pasakyti – ne, nes paaiškinam priežastį, kad šiai dienai, toje klasėje yra jau daug vaikų su spec. poreikiais ir mes tiesiog nebeturime vietos. [I–8]; <...> esame sau atsakę, kad mes esame mokykla, kuri priima vaikus su specialiaisiais poreikiais, tačiau **turime nuolatots budėti ties riba 30 proc., todėl mes labai stipriai stebime tą 30 proc. ribą, todėl, kad nuogaustaujame, kad susikursime įvaizdį, kad esame specialiųjų poreikių mokykla priešingu atveju** <...> mums yra itin svarbu laikyti tą ribą 30 proc. ir skleisti žinią, kad nesame mes spec. mokykla, nes tada vaikai, kurie yra ne spec. poreikių, šitos šeimos nenori pas mus ateiti. [I–9]. Kiti interviu dalyviai akcentavo, **jog kvotų, kiek priimti SUP turinčių vaikų, jie nėra apsirėžę:** <...> kad mes kažkaip tai sakytume, jog sutarty parašyta, kad mes ten nepriimam kažkokio sutrikimo vaikų, **niekada taip nėra, yra viskas per bendradarbiavimą. Dėl tų pačių kiekio vaikų specialiųjų poreikių vaikų grupėje į sutartį mes nesame išitraukę, nes nu ta prasme čia apibrėžti sunku.** [I–1]. **Nėra pas mus tokio dalyko, kad mes nepriimame sutartyse, kad mes nepriimam kažkokių poreikių vaikų arba priimam tik tam tikrą dalį.** [I – 3]. Dar viena sąlyga, kuri yra numatyta sutartyje, norint priimti SUP turinčius vaikus, yra tai, kad **tėvai privalo informuoti mokyklą apie turimus vaiko poreikius:** Yra sutartyje numatyta, kad **tėveliai turi pasakyti, jeigu vaikas turi mokymosi sunkumų, nes jeigu mes priimame ir galiausiai paaiškėja, kad vaikutis turi išvadas, bet tėvai tai slėpė, tai tada jau prasideda, kad tai yra nelygiavertiškas santykis, tėvai slepia informaciją, kuri yra labai svarbi. Tėvai turi nuoširdžiai pasakyti, jei kažkokių yra mokymosi sunkumų iš karto perspėti mokyklą.** [I–8]. <...> **nebent tik tai apie atvirumą, ką mes šnekėjom, kad nu prašom tėvų, kad jie pasakytų atvirai, kad mums nereiktų patiems spėlioti arba kitais būdais išieškoti informacijos.** [I–16]. Interviu metu keli mokyklų vadovai paminėjo, kad sutartyje yra įsirašę punktą, kad **švietimo pagalbos specialistai turi teisę tyrinėti vaiką:** <...> **specialistai turi teisę pasižiūrėti, patyrinėti vaiką, pastebėti pamokoj, pažiūrėti, kaip jam sekasi.** [I–8]; <...> **ką mes esam tėveliams įsipareigoję pagal sutartį – labai noriu atskirti dalyką – tai logopedinį patikrinimą, kai vaikai atkeliauja į mokyklą ir psichologas pasižiūri bendrą klasės mikroklimatą.** [I–15]; Vienas iš informantų paminėjo, kad sutartyje apskritai keliamos papildomos sąlygos ar dininamas mokestis: <...> **mes kažkaip nesudarom atskirai, kad kažkokios sąlygos tėvams yra iškeliamos, ar ten mokestis didinamas – to nėra.** [I–11]. Tyrimas padėjo išsiaiškinti, kad vienoje iš mokyklų **pagal sutartį numatyta, kad mokykla neugdo SUP turinčių vaikų, tačiau realybėje jų turi.** Susitarimas yra toks, kad jeigu atsiverstum sutartį ugdymo, kurią gauna tėveliai, tai ten yra ir įrašyta, kad kaip ir neugdome vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, mes neįsipareigojame, tačiau praktikoje jų labai daug mokosi pas mus <...> [I–15]. Interviu su mokyklų vadovais padėjo išsiaiškinti, kad ne visuomet sudaromos standartinės sutartys su SUP turinčių mokinių tėvais. Prieš priimant SUP turintį vaiką, **mokyklos siūlo galimybę sudaryti terminuotą sutartį,** kad tėveliai ir mokyklą įsivertintų, kiek yra pajėgi atliepti vaiko poreikius: *Kitas instrumentas yra tas, kad yra galimybė sudaryti terminuotą sutartį ir kažkuriam laikui, ir po to žiūrėti, kaip sekasi laikui, kad nebūtų taip (....) reikėtų kažkaip spręsti, kaip nežinomą situaciją. Tai jei situacija yra žinoma, tai yra galimybė sudaryti terminuotą sutartį, po kurio ir tėvai įsivertinti gali ir mokytojai ir mokykla, kaip čia viskas vyksta ir ar esam pajėgūs dirbti su tokiu vaikui* [I–2]; <...> *kartais mes pagailime ir priimam, ir tada sakom, gerai, pabandykime metus, pabandykim dar pusę metų ir pažiūrėsime, ar bus iš to naudos vaikui* <...> [I–10].

Taigi, nevalstybinių mokyklų sutartyse yra apibrėžiamos papildomos sąlygos, kuriomis remiantis SUP turintys mokiniai yra (ne)priimami mokytis.

Sutarties nutraukimas

Tyrimas padėjo išsiaiškinti, kokios priežastys sąlygoja sutarties nutraukimą su SUP turinčių mokinių tėvais. Viena iš priežasčių, kodėl nevalstybinės mokyklos nutraukia sutartis su SUP turinčių vaikų tėvais yra **grėsmė vaikų saugumui dėl netinkamo elgesio**: <...> *kai išskyla grėsmė kitų vaikų sveikatai ir saugumui <...> [I-2]; <...> galiu pasakyti – tai buvo, bet buvo dėl elgesio. Bet tai yra nu tam tikras mokyklos taisyklių pažeidimas, kilo grėsmė vaikų saugumui <...> [I-16]. Netinkamo elgesio – tai fizinio smurto. [I-19].* Kita paminėta priežastis buvo **nepakankamas mokytojų pajėgumas padėti vaikui**: <...> *kuomet mokytojai yra nepajėgūs užtikrinti to saugumo ir tai būna labai radikalūs atvejai, ar tai kartojasi ir nepadeda jokios kitos priemonės, kurias išbanda mokykla ir šeima <...> [I-2]; Kai matome, kad vis tikrai mes nepajėgūs padėti vaikui ir yra taip buvę per mokyklos istoriją. <...> tai nutraukiame sutartis, kai matom, kad nebegalime atliepti. Pavyzdžiui, kai jau nebeišėina ir mokytojai sako, mes matom, kad tam vaikui nebegalim skirti pagalbos arba nebeturim kompetencijų <...> [I-10].* Dalis nevalstybinių mokyklų vadovų įvardijo, kad dažniausiai nutraukiamos sutartys **dėl tėvų neįsitraukimo į bendradarbiavimo procesus, suteikiant vaikui visapusišką pagalbą**: <...> *mes matom patys, kad vaikas turi specialiųjų ugdymosi poreikių. Kalbiesi su tėvais, kurie nesuvokia, nesupranta, kad turi tų specialiųjų ugdymosi poreikių. Jeigu visgi nepavyksta nei mums, nei specialistams visgi įrodyti, nes tada jie atsisako kreiptis į psichologinę, pedagoginę tarnybą ar į kitus specialistus ir taip toliau, tai natūraliai, jeigu nerandam to bendro sutarimo <...> [I-5]; Jeigu mokykla nustato poreikį papildomos pagalbos, kad tėvai įsipareigoja tą pagalbą suteikti <...> jeigu tėvai šitame tėvai šitame visiškai nebendradarbiautų, o mes matom, kad ten reikia asmeninio asistento, ar ten kažko ir tėvai visiškai neina į jokias derybas, kad mes tiesiog tuo pagrindu galime nutraukti ugdymo sutartį <...> šitas punktas – jisai yra, mes guodžiam gal labiau save, kad turime tokį „exit“ išėjimą, bet realybėje mes juo nežongliruojam taip dažnai ir kažkaip labiau su bendradarbiavimu su tėvais ieškom kažkokių sprendimų. [I-9]; <...> tėvai pradeda traukti, kaip čia liaudiškai pasakyti, traukti į vieną pusę vežimą, o mes – į kitą pusę ir pradėdam nebesusikalbėti, nes mes tėvams sakome, kad norim, kad jis kuo mažiau naudotųsi internetinėmis priemonėmis, kad riboti jam telefono naudojimą ar kompiuterio naudojimą, nes tai veikia jo elgesį, jo fizinį vystymąsi. Kitas dalykas yra mityba, kas labai svarbu vaikams, kurie turi mokymosi sunkumų ar elgesio sunkumų jų mitybą reikėtų peržiūrėti ir tada mokykla nebeįgali šitoj vietoj yra padėti, nes vaikas gal valgo vieną ar du kartus mokykloje, bet visą kitą laiką jis valgo namie. Tai ekranų naudojimas, mitybos režimas, ritmas šeimoje, ar jis laiku eina miegoti, ar gauna pirminius tuos poreikius, ar juos patenkina. Tai šitoj vietoj yra mokyklos lūkesčiai tėvams. Jeigu su tėvais neina susitarti ir mokykla nebepajėgi kažkokių dalykų padaryti – tai tada nusitraukiam sutartį. <...> [I-10]; <...> kai mama turėjo psichologinių problemų ir ten tiesiog persekiojo, sekė mokykloj, prie durų stovėjo savaitgaliais – tai ten jau su teisininkais labai rimtai ėmėmės ir tada jau buvo nutraukiama sutartis <...> [I-17].* Vienas iš informantų paminėjo, kad viena iš priežasčių, kodėl tėvai nutraukė sutartį su mokykla – tai **nepritaikyta aplinka regėjimo ir klausos sutrikimų turintiems vaikams**: <...> *vaikai, kurie turi, pavyzdžiui, klausos aparatus mokykloje, turėjom vaikučių, kurie turėjo regos sutrikimų, bet tiesiog irgi jau buvo sprendimai tėvų priimti, nes tiesiog blogėjo, nes mes neturim brailio rašto ar kažko kito, ko reikėjo šitam vaikui. Tai buvo priimtas sprendimas pasirinkti specialią mokyklą <...> [I-7].* **Sutartys nutraukiamos tuomet, kai nepakanka finansų šeimoje**: *Tėvai nutraukia, jei prasta finansinė padėtis ir negali išsimokėti tokios sumos, tai tikrai tuo atveju. [I-3]; <...> tam berniukui, jis buvo agresyvus ir jam reikėjo žmogaus, kuris būtų nuolat šalia jo. Mes esam nevalstybinė mokykla, tėvai moka papildomus pinigus už tai, kad mokykla*

galėtų gyvuoti ir tie pinigai skiriami mokyklos išlaikymui, fiziniam kūnui, pedagoginiam procesui mes gauname iš ministerijos pinigėlius, bet tokiu atveju, jeigu vaikui skirti visiškai asmeninį žmogų – pedagogą ar spec. pedagogą šalia jo – tai yra finansinis klausimas ir ne tik finansinis iš tikrųjų – tai susiję ir su tėvų požiūriu. Kartais tėvai sako, kad nu ne, mes tada negalime, tada ieško kitos mokyklos ir kažkur iškeliauja. Tai tokiu būdu mes nutraukiame, bendrai ieškant tos pagalbos geresnės vaikui negu galim pas mus mes suteikti. [I–10]. Sutartis taip pat gali būti nutraukia tuomet, kai tėvams stinga atviros komunikacijos ir yra nuslepiami vaiko poreikiai: <...> turime ir kitų pavyzdžių, kada ateina vidury mokslo metų – tėvai NUSLEPIA – po savaitės turėjome atsisveikinti su ta šeima ir su tuo vaiku <...> [I–18].

7 lentelė. Kategorija: motyvai nepriimti SUP turinčių vaikų

Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
Tėvų išitraukimo teikti pagalbą vaikui stoka	Kartais pasakyti – ne – <i>reikia nebūtinai pakenkti</i> . Pasakyti – ne, kartais yra ir padėti, <i>nes kartais tėvai turi įsivaizdavimą, kad kažkas turi už juos padaryti</i> . Dabar yra labai daug jaunų tėvų, kurie galvoja, kad jeigu jau į šeimą atkeliauja vaikelis, kuriam reikia daugiau pagalbos – tai kažkas turi už juos padaryti. Pirmiausia – tai tėvai turi daryti. <...> [I–10]. <...> aišku didžiąja dalim yra ta dalis, kur turi nežymių tų tokių spec. poreikių, kurie išlenda eigoje. Kadangi jau vaikas priimtas, mes labai daug ko negalime padaryti, nebent kažkaip elgesys ima keistis ir tada mes jį galime kažkaip stebėti, fiksuoti netinkamą elgesį ir tada teikti rekomendacijas tėvams ir jeigu jie neįvykdo jų, tai tada prašom ir sakom, kad jau reiks atsisveikinti. [I–17].
Pagalbos resurso stoka	<...> mes žiūrime, ar mes turėsime resursų, nes labai svarbu priimant vaiką, <i>mes priimam juk su pažadu, kad mes jam padėsime, tai jeigu mes neturėsime pakankamai resursų jam padėti, mes to pažado neišpildysim</i> . Tai tuomet tokiu atveju, jeigu matom, kad tų resursų neužteks, pasiūlome alternatyvias mokyklas, kur žinome, kad tikrai rūpinamasi tais vaikais, atliepiami tie poreikiai, kad tiesiog turėtų galimybę tėveliai kitur pasibandyti. [I–8].
Nenoras tapti specialiąja mokykla	Suprantam, kad mes visų vaikų, kurie turi spec. poreikių, mes negalėsime patenkinti, <i>nes tikrai tada ir patys tapsime spec. mokykla, o tada tėvai turintys specialiųjų poreikių turinčius vaikus irgi nenorės pas mus</i> , nes nebus įprastos raidos vaikų socio, kuriame jų ypatingi vaikai galėtų socializuotis. Tai toks labai užburtas ratas gaunasi. [I–9].
Nėra pagalbos iš valstybės	<...> jeigu sakyčiau, kad taip, mes čia priimsim visus iš eilės (šaržuoja), tai taip negali būti, nes <i>mes neturim tiek toks valstybinės pagalbos struktūrine prasme (...) iš tų specialistų pusės ir taip toliau, kad galėtume sau tai leisti – tai viskas yra mūsų resursuose <...></i> [I–1].

Remiantis informantų istorijomis, galima teigti, kad pagrindiniai motyvai, kodėl SUP turintys vaikai gali būti nepriimti į privačią mokyklą yra tėvų išitraukimo teikti pagalbą vaikui ir pagalbos resurso stoka, nenoras tapti specialiąja mokykla ir valstybinės pagalbos nebuvimas (žiūrėti į 7 lentelę).

Mokyklų vadovams kylantys iššūkiai

Interviu metu paaiškėjo, kad kalbinti mokyklų vadovai neretai susiduria su iššūkiams, norint priimti SUP turintį vaiką. Vienam iš vadovų yra sudėtinga **identifikuoti poreikius mokinių priėmimo proceso metu: Kaip tą diagnozuoti? Tai neįmanoma. Atėjus, pamačius vaiką ir pasižiūrėjus į jo veidą, čia dabar pasakyti, ar jisai čia turi kažkokių tai emocinių sutrikimų, ar neturi.** [I–18]. Dar vienas iššūkis, kylantis vadovui yra tai, kad **atsiradus poreikiams eigoje tampa sudėtinga formuoti klases:** <...> *Jie atsiranda mokslo metų eigoje ir šiuo atveju, pavyzdžiui, turim, kelių mokytojų klases <...> jų atsiranda eigoje ir tu negali dabar tai šitoje klasėje kažkaip sukrito 5 vaikai, tai kaip dabar daryti, juos pernešime į kitą klasę? (šaržuoja) <...> šiemet tarp pirmųjų mes nė vienas tokio nepriėmė, kad jau būtų iš PPT tarnybos su kažkokiu tai įrašu, jų tiesiog labai daug atsirado eigoje.* [I–18].

8 lentelė. Vadovams kylantys iššūkiai su tėvais

Kategorija	Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
Iššūkiai, kylantys su tėvais priimant SUP turinčius vaikus	Slepia/neigia pripažintus SUP	<p>Mes turim tokių atvejų, kurie ateina (..) sveiki, <i>mes kaip visi ir tik paskui pasirodo, kad kai tu gauni tas ppt išvadas, matai, kad yra 2 metai atgal <...> ne visi tėveliai ateina pasisakydami</i> [I–1].</p> <p><...> jie netgi <i>juk turi galimybę ir nebūtinai deklaruoti jau nustatytus ugdymosi poreikius, atnešti į mokyklą <...></i> [I–2].</p> <p>Turim vieną šeimą, kur mes matom, kad vaikas tikrai turi specialiųjų ugdymosi poreikių ir man šiaip dažnai pagalvoju tai, kaip yra vis tiek ir šeimos gydytojas, ir kiti specialistai (..) <i>nekalbėti? Nesakyti? Ar čia tada tėvai nuo mūsų slepia?</i> Ir kai tu pasikalbi su tėvais, tai jie įvardina, kad tiesiog vaikui vėluoja raida, nes ir jiems patiems jinai vėlavo. [I–5].</p> <p>Kita tėvų kategorija – <i>jie labai neigia</i> ir paprastai, kai valstybėj mokykloje nesiseka vaikams – jie tada tokie emociškai jautresni tampa ir žiūrėk, ateina pas mus po kurio laiko – mes irgi turim pasakyti, kad čia mums irgi ne viskas atrodo taip, kaip pagal normalią raidą. [I–9].</p> <p><i>Mes ne visada žinom, nes būna, kad tėvai ateina nekalbėdami apie tai, netgi kartais neigdami ir bandydami nuslėpti <...></i> Būna, kad <i>tėvai to neįvardina <...></i> [I–14].</p> <p><...> visada yra pirmas susitikimas su tėvais, pokalbis su tėvais, mes esam atviri, todėl <i>visada laukime ir iš tėvų to paties atvirumo</i> ir tikimės, kad tėvai taip pat bus atviri, bet tikrai taip nebūna ir labai dažnai, didžiaja dalimi, tai <i>netgi sakyčiau apie 80 % tėvų, jei turi ir augina vaikus su ypatingais poreikiais – jie nepasako. Jie slepia ir tai išlenda jau vėliau</i>. Tai mes prašom ir iš karto klausiam, sakykit, nes nu mes negalėsim padėti, jeigu mes neturėsime informacijos. Tai pirmas etapas – susitikimas su tėvais <...> [I–16].</p> <p><...> yra tokia specifika ir daug vaikų turi poreikį ir tam tikrų specialiųjų poreikių, tik gaila, kad <i>dažnai tėvai nepripažįsta ir tėvai ignoruoja šitus vaiko poreikius</i>. Manau, kad tai viena iš priežasčių, kodėl mums yra sunku vykdyti tą įtraukujį ugdymą. <...> [I–17].</p> <p><...> Tėvai visą laiką ateina, labai gražiai kalba, <i>labai gražiai prisistato vaiką. O vėliau išlenda <...> Čia ir prasideda neigimas <...></i> Vakar – laba diena (parodijuoja mamą), mama sako – <i>mes įtariam, kad jįsai turi autizmo bruožų ir mes kreipėmės pas psichiatrus</i>, bet reikia ten diagnoze ta prasme patvirtinti, reikia tyrimą daryti. <i>Sakau, o tai kodėl jūs viso šito nepasakėte mums prieš ateidami, kad jūs įtariate? Ta prasme?</i> Tai čia pirmas signalas, kad mums reikėtų tai irgi įsivertinti, ar mes tokį vaiką galim priimt ir ką mes darysime tam, kad šitos situacijos nebūtų. [I–18].</p>
	Nėra linkę tirtis poreikių	<p><...> neretai ir tėvai patys tų vaikų atsiduria tokioje gynybinėje pozicijoje, tai tiek pačių tėvų, tiek aplinkos <...> <i>tikrai ne visi tėvai linkę tirti tuos poreikius <...></i> [I–2].</p> <p><...> mes labai daug <i>vaikų turim, kuriems ir nediagnozuota</i>, nes dar kolkas (..) <i>nes tėvai vis dar yra labai gynybiški</i> ir visi skaitymo, skaičiavimo, rašymo sutrikimai ta plačiaja prasme – disleksija. Turim tokių <i>vaikų daug tokių, kuriems nediagnozuota, nes tėvai nesutinka tirtis <...></i> [I–9].</p> <p>Matyt, mes irgi galėtum, kaip čia daugiau pasakyti – daugiau siųsti vaiką išsivertinti, kur matom, <i>nes kartais, matyt, irgi būna, kad kyla abejonių ir ne visus siunčiam arba ten ne visada tėvai sutinka <...></i> [I–13].</p>
	Žinių apie SUP stoka	<p>Tas <i>tėvų nežinojimas, nesupratimas vaiko specialiųjų ugdymosi poreikių, kurie nebūtinai susiję su intelektiniais gebėjimais</i>. Jų <i>nesupratimas neatliepia vaiko poreikių</i>. Tada mes negalime. Vaikas labai sunkiai patiria sėkmę, dingsta motyvacija mokytis ir matome daug tokių pavyzdžių, kur vat per tai ir nukenčia vaikas. [I–17].</p> <p>Gaunasi užburtas ratas, kad vienas vertus, mes esame vaikų su spec. poreikiais taikiny, nes tėvai pašąmoningai kartais (..) <i>nu jie gal ir ignoruoja, kad vaikas turi kažkokį sutrikimą arba jie dar nežino, kad jis jį turi dar darželyje, bet toks jausmas, kad jie jaučia, kad tas vaikas toks ypatingesnis, jiems atrodo toks jautresnis</i>. Tada jie ieško, nenori leisti su visa minia to vaiko, nori jį taip pagloboti, tarsi atveda tada pas mus, kad mus mažesnės grupės, daugiau individualaus dėmesio, tas vaikas paglobojamas. Koncentracija pas mus vaikų, kuriems reikia šitos pagalbos, ji yra labai didelė. [I–9].</p>
	Sunku pripažinti, kad jų vaikas turi SUP	<p><...> su tėvais turbūt pagrindinis dalykas yra (..) <i>jie jaučia kaltę, nes jų vaikas atsiduria, kur atsidūrė. Ta kaltę verčia juos blogai jaustis, o ne keistis</i>. Ir yra labai sudėtinga vieta naviguoti todėl, kad, jeigu bent truputį įlypi į tą tašką, kur žmogus jaučiasi kaltas, tai „trigerinami“ iš karto labai kompleksiniai, audringi jausmai, nuo kurių žmogus pats stengiasi pabėgti, bet tokiam tikram, <i>nuoširdžiam pokyčiui iš tikrųjų pasiryžta labai nedaug tėvų. Tai iššūkiai tokie ir lieka, kaip išmokyti vaiką gyventi toje šeimoje, kurią jįsai turi</i>. [I–6].</p> <p><...> tėvai, kurių vaikas turi poreikį ir juos reikia identifikuoti, mes matom, kaip mokykla, <i>kartais jiems sunku pripažinti, kad mano vaikas turi kažkokį apdovanojimą, poreikį, galbūt, disgrafijos, disleksijos, o gal iš akademinės pusės yra dalykai arba išryškėja šitie dalykai paauklystėje, gal pradinėje pakopoje gali kažko atsirasti</i>. Šitas dalykas irgi turi stigmų tėvai. [I–7].</p> <p><...> kuriems <i>sunku pripažinti</i>. Ypatingai <i>sunku pripažinti tiems tėveliams, kurie pirmą kartą išgirsta</i>, kurie, tarkim, darželyje ar pradinėje, ar atėję į vyresnes klases ir jau yra praėję kažkiek laiko ir yra pakeitę tam tikras mokyklas ir nėra ten jiems pasakę tokių dalykų, kad gali būti mokymosi sunkumų <...> [I–8].</p> <p><...> tėvai <i>apsimeta, kad nemato arba ignoruoja, jiems sudėtinga pripažinti</i> [I–17].</p> <p><...> tų specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų <i>šitie tėveliai jie bijo pripažinti, kad mūsų vaikas turi kažkokių išreikštus poreikius</i>. <...> yra dalis tikrai tokių, kuriems <i>reikia išvis pribirsti prie tos minties ir suprasti</i>, nes gali būti tikrai <i>tas toks šiek tiek tėvelių ir požiūris, kad aš čia vadovas, aš čia pasiekiau aš čia žodžiu, turiu ten verslą kažkokį tai, kodėl čia tas mano vaikas?</i> (parodijuoja tėvus) Jisai irgi toks pat čia protingas, bet jisai gali būti tikrai kitoks ir nebūtinai jis toks labai protingas (...) <i>Čia ir prasideda, kad neigimas, nenoras, reikia įtikinti, o mes vis tiek turime dirbti</i>. [I–18].</p>
	Kaltina mokyklą	<p><...> Tada <i>kaltinimo tokio dalyko yra, kad čia mokykla</i>. Bet žiūrėkit mokykloje mes turime vaikų tokį būrį ir išsiskiria jūsų vaikas elgdamasis būtent šitaip ar kažko nedarydamas, nesuvokdamas, nesuprasdamas <...> [I–7].</p> <p><...> kai jie pirmą kartą išgirsta, <i>jų reakcija natūraliai būna gynybiška, jie jautriai sureaguoja, jautriai tą pasako, iš kur aš jūs čia žinot, kodėl čia diagnozuojuot? Kaip čia mokytojai nemoka dirbti, kaip čia pamokose nuobodu?</i> [I–8].</p>
Sudėtinga įtikinti tėvus dėl poreikių patikrinimo	<p>Dažniausias iššūkis yra tas, kad jeigu mes matom, kad vaikui kyla nemažai ugdymo iššūkių ir reikalingas būtų profesionalnesnis įvertinimas – tai įtikinti tėvus, nes tėvai visi giliai supranta, kad kažkas su jų vaiku yra kitaip, nes vis tiek būna su draugais, su kažkuo ir tas vaikas elgiasi kažkaip kitaip. Tai juos įtikinti <...> [I–11].</p>	

	<p>Kitų mokinių tėvai, kurių vaikai neturi SUP, priekaištuoja dėl būsimų klasiokų turinčių SUP</p>	<p>Buvo tėvų, kurie sunerimo, kai sužinojo, kad pas juos autistiškas vaikas bus ir buvo priekaištų, kad ten jis kažką gali stumtelėti ar padaryti – tai atsiranda priešprieša iš kitų tėvų, kad kodėl turėtų čia būti (turi omeny tas vaikas). [I–17].</p>
--	---	--

Interviu dalyviai, pasakodami apie kylančius iššūkius, mokinių priėmimo proceso metu, išskyrė tėvų tikslinę grupę, su kuria kyla didžiausi iššūkiai dėl to, kad pastarieji bando nuslėpti arba neigia pripažintus vaiko SUP, nėra linkę tirtis poreikių, stokoja žinių apie SUP arba kaltina mokyklą dėl jos neprofesionalumo, sudėtinga įtikinti tėvus dėl poreikių patikrinimo bei kitų mokinių tėvai, kurių vaikai neturi SUP, priekaištuoja dėl būsimų klasiokų turinčių SUP (žiūrėti į 8 lentelę).

Atviros komunikacijos su tėvais nauda

Tyrimo metu buvo išsiaiškinta, kad **tėvų pripažinimas ir supratimas apie vaiko SUP yra naudingas dėl to, kad yra suteikiama pagalba vaikui:** <...> pokalbių su tėveliais būna labai įvairių nuo to, kurie tikrai supranta ir pasiryžę viską padaryti <...> [I–8]; <...> to įsitraukimo tikrai reikia dėl pagalbos vaikui [I–13]; <...> dar kai kuriems yra tvarkomi dokumentai, bet klasėse jų yra, jūs turbūt puikiai žinot, kad tai vėlgi priklauso nuo tėvų, jeigu švietimo įstaiga inicijuoja, bet visa kita priklauso ir nuo tėvų. [I–16]. Vadovai neretai paminėjo, kad **tėvų įsitraukimas sumažina iššūkių tikimybę:** <...> būna tokių, kur viskas tvarkoj, supranta ir geranoriškai, ir atvirai vyksta bendravimas, tuomet mums mažiau kyla problemų. [I–2]; Išvis praeitą savaitę buvo atėjusios dvi naujos šeimos su trim vaikais ir patys tėvai yra pasigilinę ir įtaria, kad visi trys vaikai turės skaitymo sutrikimų. Tėvai jau pasigilinę yra į tą, kaip atpažinti ir jie sako, kad tikrai čia ne viskas gerai – jie turės skaitymo sutrikimų <...> Aš kaip tik turėsiu rytoj tokį susitikimą, nes mama paskambinus jau iš karto įvardino, kokia yra situacija ir kokią sveikatos problemą mergaitė turi. Tokiu būdu mums tikrai nekyla tiek daug problemų [I–9]; <...> Kita, svarbu suvokti, kad šeima mato problemą, jeigu ji yra, ją įsivardina, o be ignoruoja, tai tada kaip ir iššūkių didelių – nėra. [I–19]. Atviros vidinės komunikacijos stokos su vadovais **iš tėvų pusės dėl SUP pripažinimo pasekmės gali pasireikšti per vaiko emocinės būklės pablogėjimą,** todėl svarbu nenuslėpti poreikių: <...> jusiai tiesiog patyrė frustracijas tokias, kad mes vos ne iki vaikų teisių ir policijų galėjome problemą iškelti. Tai labai svarbu, kad tėveliai tiesiog neslėptų apie savo vaiką <...> [I–18]. Dažnai **tėvų pripažinimas apie vaiko SUP sąlygoja lengvesnį ugdymo(si) procesą:** <...> mūsų viena aštuntokė, jinai tikrai žino, kad jinai yra disleksikė <...> Kai vaikas žino, kad aš tai turiu, ateina pas fizikos mokytoją ir sako, žinot, aš sunkiai skaitau, žiūrėkit, kaip mes galim dirbti? Aš turiu įrankius tokius, man tas, tas, tas padeda. Tai yra branda iš šeimos, tai yra branda ir vaiko – ir čia tada tokia bedarbystė. Yra vaikų, kurie niekada neįvardins, bet kai pripažįsta ir šeima ir vaikas su tuo auga, dieve mano, kokie stebuklai gali atsitikti, tik nestigmatizuojant, kad aš esu toks ir anoks. Tada, kai tėvai pripažįsta, mes neatimam laiko iš vaiko žinodami, nes kai žinai, pripažįsti kažkokį sunkumą, tada yra lengviau. [I–7]. Be to, mokyklos vadovų nuomone, **didėja pasitikėjimas mokykla, kuomet tėvai būna atviri ir nenuslepia vaiko poreikių:** <...> reikia padirbti ir kelių susitikimų, kol atsirastų pasitikėjimas ir pamatymas, kad mokykla čia nenori atsikratyti nepatogių klientų, o deda pastangas <...> [I–2]; Kadangi tėvai jaučia tą tokį pagarbų santykį ir turim pasitikėjimą tėvų – tai jie sutinka, po trupučiuoką jie prisileidžia mintį, kad gal nėra nieko blogo tą vaiką ištirti. [I–9]; Tada jau kai tėvai pripažįsta – tada jau jie bendradarbiauja ir jie pasitiki mumis, nes šiaip tai mes visą laik sakom, ar atveda į darželį, ar į

mokyklą vaikus, jeigu jūs paliekatė mums – jūs turite mums pasitikėti, nes jei nėra pasitikėjimo – vadinasi nebus to tvirto santykio. Svarbiausia yra tas, kai tėvai pripažįsta. [I–16].

Apibendrinant galima teigti, kad SUP turinčių mokinių priėmimas į nevalstybines mokyklas yra vykdomas atidžiai, vadovams bendradarbiaujant su mokyklos bendruomenės nariais. Vadovų vaidmuo tampa svarbus mokinių priėmimo metu, gebant adekvačiai įsivertinti tiek mokyklos pajėgumą atliepti vaiko poreikius, tiek šeimos potencialias galimybes įsitraukti. Taigi, nevalstybinėse mokyklose priimami mokyti SUP turintys mokiniai, keliant papildomas sąlygas tiek sutartyje, tiek komunikacijoje su tėvais įsitikinimui, kad mokykla ir tėvai bendradarbiaudami pajėgs užtikrinti visą reikiamą pagalbą ir kokybiškai atlieps vaiko individualius poreikius. Mokinių priėmimo proceso metu didžiausi iššūkiai vadovams kyla su tėvais ir tas sąlygoja neigiamas pasekmes vaikui, todėl itin svarbi tampa atvira komunikacija su tėvais.

Rizikos

Kalbinti informantai išskyrė didžiausias rizikas, su kuriomis susiduria mokykla, norint priimti ugdyti SUP turinčius vaikus. Atliktas tyrimas parodė, kad mokyklų vadovai, kaip vieną iš rizikų išskiria **pavojų sveikatai ir smurtinius atvejus, kurie gali nutikti ateityje, įtraukiant SUP turinčius vaikus į bendrojo ugdymo klases:** *<...> jei tai yra atvejis su vaikais, kurie (...) turi emocijų sutrikimų ir gali kitiems vaikams pakenkti <...> jeigu tai yra vaikas, kuris gali kelti kažkokią grėsmę – smurtauti <...> ir mokytojams, esam turėję tų atvejų – tiek fizinę, tiek emocinę riziką <...> [I–2]; Tikrai turėjom smurto išpuolių ir tu pasiruoši vienam, o kartais būna visai ką kita gauni. Jeigu nedarai – tai nieko ir nebus. Čia vėlgi tada yra tokiose sudėtingose situacijose, kai tikrai būna, pavyzdžiui, smurtaujantis ypatingas vaikas gali būti prieš tave, gali būti prieš kitus – tokių atvejų turėjom. [I–16]; Didžiausia rizika yra priimti per daug tokių vaikų <...>, kurių poreikis išreiškiamas yra per fizinį veiksma ir tada kyla pavojus tiek mokytojais būti sužalotai, tiek vaikams – tai mes turėjome tokių patirčių, tai labai liūdna, kad tuo metu <...> [I–17]. Kita rizika, kurią informantai paminėjo – **tai yra stabilaus ugdymo tęstinumo stokos neigiamos pasekmės vaikui, kurias sąlygoja mokyklos keitimas:** *Rizika turbūt jinai (...) ateina klientai ir tu iš karto strateguoji apie ilgalaikę perspektyvą mūsų bendradarbiavimo, bet tu niekada nežinai, kad šeimai kažkas nepatiks, išeis, keis mokyklą, tai ta rizika vaikiausi pirmiausia atsiremia į tą vaiką, kad tu pradėjęs kažką vykdyti, tu gali nepasiekti šitų tikslų, nes nu tarsi mūsų ryšys nutrunka. Kadangi vaikai natūralu, kad pereina ne taip, kad iš vieno filialo į kitą, o į tam tikrą kitą mokyklą, su dar kitom filosofijom. Tarkim atsiras vieni, kurie ten stiprina menus, kiti sportą ir **taip blaškomas vėjo vaikas išlieka** (...) mūsų atveju tai kartais irgi ateina lygiai taip pat vaikai, kurie pagal tam tikrą filosofiją buvo ugdomi kitose mokyklose. <..> [I–1]; <...> **kada nutrūksta bendradarbiavimas su mokykla** (...) tai ne rizika, turbūt tai yra gyvenimas, bet esam turėję atvejų kada neradom bendros kalbos su tėvais, tėvai su mokykla ir įsikišę psichologai irgi padarė labai meškos paslaugą. [I–4]. <...> jeigu mes kalbame apie tikrai labai laisvo mąstymo mokyklas <...> jeigu tu nori stipriai akademiškumo, tai yra bėda, kai vaikas vis dėl to antroji klasė ateina dar ne visai abėcėlė mokantis, nes nu ten tą leido daryti. Čia ir problema, **jie tą savo filosofiją diktuoja, tas vaikutis, jeigu jisai pasiliktu ilgalaikę perspektyvą, matyt, viskas ten būtų gerai, kadangi tėvai išsigąsta, viskas smagu, kad tas vaikas ten gerai jaučiasi, bet nu dar vis neskaito, o mano draugų vaikai skaito, rašo ir tada****

nutrunka bendradarbiavimas ir tie tikslai, ar tai būtų specialiųjų poreikių vaikas, ar ne specialiu – čia ir yra ta rizika [I–5].

9 lentelė. Kategorija: rizikos (1)

Tarpinė kategorija	Sub–kategorija	Įrodantys teiginiai
Prastas mokyklos pasirengimas	Mokytojų profesinio pasirengimo	<p>Viena gal yra ta, kad priėmus vaiką ir neįvertinus, ar pasirengus mokykla, ar pasirengę mokytojai dirbti su juo – ar galėsime suteikti reikalingą pagalbą, na, kad tam pačiam vaikui <...> bus tik blogiau <...> didžiausias atvejis yra įsivertinti, ar mokykla pajėgi konkrečiam atveju suteikti visą reikalingą pagalbą ir organizuoti pilnavertišką vaiko įtrauktį [I–2].</p> <p><...> aš nelabai suprantu, kur čia mes galim rizikuoti, mes galim rizikuoti kame? Nebent, kad priimam vaiką ir nesugebėsime teikti pagalbos <...> [I–4].</p> <p><...> mes atradom per savo gyvavimo laikotarpį, sunkiausia, kas yra (..) sunkiausia yra padėti tiems vaikams socializuotis. Susirasti tikrų draugų, nes negali versti it kito. <...> visada rizika yra, kad negebėsime integruoti, nesukursime tam vaikui socialinės terpės, kalbant apie bendraamžius. [I–6].</p> <p>Didžiausia rizika yra priimti per daug tokių vaikų, kur poreikis yra stipriai išreikštas ir nesugebėti susitvarkyti su tuo. [I–8].</p> <p>Pagrindinė rizika, kad mes negalėsime tam vaikui padėti, nes dirbsim neprofesionaliai <...> kad mes nesugebėsime padėti <...> [I–11].</p> <p><...> prisiims vaiką, su kuriuo nesugebės dirbti – tai čia didelė atsakomybė yra tiems, kas įsivertino <...> [I–13].</p> <p><...> kaip žmonėse natūraliai, kai mes nežinom, kaip elgtis, kyla gynybinė reakcija ir tas vaikas tampa blogas (šaržuoja) ir vat čia yra didžiausia rizika. [I–17].</p>
	Personalo nenoras profesiskai tobulėti	<p>Tai yra viena iš tų rizikų <...> kodėl čia yra galimybė augti, nes taip pat nutinka visiems vaikams anksčiau ar vėliau, nes vaikai jaučiasi saugiai mokykloje, vaikai ateina į mokyklą, jie jaučiasi saugiai, daug saugiau nei namie. Yra geras ryšys, suaugę, kurie yra betarpiški ir šitoje vietoje pakyla viskas, kas buvo kaupta. Viskas ką tu neatidavęs esi, viskas, ką tu nešioji ir psichika neatsispiria pagundai to išmesti. Jeigu su neurotipiniu vaiku – tai labai nesunku jam tą supakuoti atgal ir pasakyti, prašau su manim taip nekalbama ir taip toliau (parodijuoja kitus). Tai vaikas, kuris nėra neurotipinis, jisai nepasiduoda šitai strategijai, jis nesuspakuoja atgal. Tai vėlgi yra galimybė kiekvienam augti. Bet vėlgi, yra rizika, kad jeigu mėginsi supakuoti tokį vaiką atgal, tai iš esmės mes turime tada sudėtingus atvejus, kur yra sumušti suaugę ir panašiai. Tai yra suaugusio problema, o ne vaiko – aš tą noriu pasakyti, bet ne visi suaugę yra pasiruošę augti tokiu tempu, greičiu, įskaitant mane. Tai rizikos <...> su darbuotojų nenoru tobulėti <...> [I–6].</p>
	Personalo stoka	<p>Rizika gal užtikrinti reikiamą pagalbą, kad būtų visi specialistai ir ta reikiama pagalba būtų čia ir dabar <...> [I–3].</p> <p><...> arba nebeužtenka specialistų, kuriuos turi, kad vaikui padėti sėkmingai mokyti ir turėti gerą mikroklimatą klasėj, nes nori ar nenori (..) daug reikia pastangų padaryti, kad ir viskas klasėje būtų gerai. <...> [I–13].</p> <p><...> vienintelė rizika, ar aš sugebu susirasti specialistų ir padėjėjų arba mokytojų, arba personalo. [I–14].</p> <p><...> kai įvyksta kažkoks incidentas, mes neturime specialisto, kuris būtų kiekvieną dieną mokykloje ir tiesiog tą vaiką paimtų tą vaiką ir su juo dirbtų, nes tam vaikui reikia dėmesio ir, būtent, reikia dėmesio tuo metu, kai jam yra sunku, jam yra sunku tas emocijas suvaldyti ar susitvarkyti su tuo, kas jam nesiseka. Tada yra labai liūdna, nes kaip žmonėse natūraliai, kai mes nežinom, kaip elgtis, kyla gynybinė reakcija ir tas vaikas tampa blogas (šaržuoja) ir vat čia yra didžiausia rizika. [I–17].</p>
	Priemonių pagalbai stoka	<p><...> rizika ne tiek, kiek tas pats vaikas pritaps toje aplinkoje, bet ar mes būsim pajėgūs jam padėti, ar turėsime visus reikiamus įrankius <...> [I–5].</p> <p><...> didžiausia rizika yra, kad vis dėlto tu prisiimsi vaiką ir po dviejų, trijų mėnesių <...> gali pamatyti kažkurioj vietoj, kad tu nebeturi priemonių <...> [I–13].</p>
	Informacijos išgavimo iš šeimos stoka prieš priimant vaiką	<p><...> kad gali neturėti tos objektyvios informacijos, priimdamas vaiką ir gali išaiškėti kai kurie atvejai tik jau priėmus. Tai šitą yra sunkiau suvaldyti – tada jau stebėjimas ir kuo operatyvesnis reagavimas <...> [I–2].</p>
	Nekokybiškos privačios psichologų konsultacijos	<p>Ir aš turiu labai daug pastabų psichologams. Aš manau, kad labai netinkamos yra kai kurios konsultacijos, nes psichologai konsultuoja vaiką savo privačiame kabinete viena ir niekuomet neturi galimybės stebėti, kaip jis grupėje veikia. Kiekvienas vaikas, kai individualiai su juo bendrauji, jis dažniausiai būna vienoks ir atsidūręs grupėje gali ženkliai skirtis elgesys ir tai, ką parašo psichologai savo kabinetuose pastebėję po individualių bendravimų mokyklai, kaip patarimus – jie nebūtinai tinka. [I–4].</p> <p><...> tai tada pagalba tampa tokia labai ne visą laiką, ne čia ir dabar. Kai pagalba teikiama mokykloje, tada gali matyti vaiko progresą, specialistas gali patarti mokytojams, kaip dirbti su tuo vaikučiu, kokias užduotis pritaikyti, kaip pateikti medžiagą. Kai tėveliai išorėj išeina tos pagalbos ieškoti, mums jau tampa sunkiau, nors mes labai stengiamės ir prašom tėvelių, jeigu galima, kad kuo daugiau kontaktuotų specialistai su mokykla ir mums patartų, bet ne visada yra bendradarbiaujama <...> [I–8].</p>

Viena didžiausių rizikų yra **prastas mokyklos pasirengimas**: mokytojų profesinis, nenoras profesiskai tobulėti, personalo, priemonių pagalba, informacijos išgavimo iš šeimos prieš priimant vaiką trūkumas ir nekokybiškos privačių psichologų konsultacijos (9 lentelė).

10 lentelė. Kategorija: rizikos (2)

Tarpinė kategorija	Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
Tėvų neigiamos reakcijos	<i>Slėpdami SUP, neįsitraukia į bendradarbiavimo procesus</i>	Didžiausia rizika yra susidurti su šeima, kuri ne tai, kad meluoja, bet jinai, tarkim, nutyli arba nesako tiesos. Tai pakenkia visom pusėm – mes nebūname pasiruošę, vaikas naujai atėjęs į mokyklą, jįsai kurį laiką irgi (..) normalu, kad atėję į naują vietą, jie kol adaptuojasi, jie nebūtinai atsiskleidžia iš karto, iš pradžių stebi. <...> norint pažinti vaiką, reikia laiko, tai jeigu tėvai nuslepia, kad yra kažkokie sudėtingi poreikiai ir kad jie, tarkim, iš kitos mokyklos išėjo dėl to, kad ten jau kažkas tokio įvyko ir jie neišsprendė – tai mes visada prašome tėvų sakyti tiesą <...> kaip dažnai tėvai priešinas žiniai, kad vaikas kitoks, kaip dažnai neigia ir niekaip nesutiks bendradarbiauti su mokykla, pasipriešins bet kokiam siūlymui, tarkim, pritaikykime programą, kas yra vaiko labai, pritaikyti programą – tai reiškia gėris, mokykla prisitaikys prie vaiko gebėjimų. Aš nežinau, kas galėjo geriau būti sugalvota. Bet tėvai dažkodėl turbūt kažkokių stereotipų paveikti, kad mano vaikas atrodys nenormalus, ar kažkaip išryškinsime jo kitiškimą (...) būna tėvų, kurie pasipriešina ir nesutinka.[I-4]. Rizika, kad tėvai nuslėpė ir paskui mes papuolame į konfliktinę situaciją – gali būti, bet tai nerizika, o darbinė situacija.[I-6].
	<i>Klasės bendruomenės nerimas dėl klasėje besimokančių SUP turinčių mokinių</i>	<...> su tėvais yra taip, kai susiburia klasės bendruomenė, nauja klasė, tarkim, pirmoje klasėje ir tada paaiškėja, kad koks nors vaikas labai agresyvus ir jis ten skriaudžia mano vienintelį vaikelį (parodijuoja tėvus). Tai tada tėvai kreipiasi į mokyklą, kas čia per vaikas, galbūt, reiktų kažką daryti, kodėl jis toks, kodėl užgaulioja arba ten užgauna? <...> [I-4]. Sakykim, turim dar vieną mergaitę, kuriai yra emocijų ir intelekto sutrikimas ir ji dėl, būtent, to intelekto sutrikimo nelabai supranta<...>, kada vaikai juokauja, kada nejuokauja, vis nukenčia kas nors nuo jos, tai ji nesupranta ribos tarp to, kur baigiasi juokas ir kur jos ten kažkoks pliaukštelėjimas, ar ten koks pastūmimas jau yra kitam vaikui visai nejuokas. <...> Pas mus pradėjo eiti kitų vaikų tėveliai, kad vis jų vaikai nukenčia ir nukenčia – tai ta mergaitė tą, tai aną, tai vienam, tai kitam. Ir labai ryškiai ten per vieną mėnesį sulaukėm gal kokių 8 tėvų, kurie sako, nu, jo suprantam taip, tai yra ypatinga mergaitė, bet aš nenoriu, kad mano vaiką muštų, ar ten netyčia užgautų. <...> Kitų vaikų tėvai ir sako, jeigu ji padarys mano vaikui ką nors, aš iš karto važiuosiu į policiją. [I-9]. Rizikos yra patys tėvai ir tų sveikų vaikų tėvai, jie labai dažnai kelia klausimą, o kodėl turi būti klasėje čia tas vaikas? Mes turim tokių situacijų, kai tėvai pasakė – nebandykit daugiau priimtį į klasę nei vieno specialiu poreikių vaiko. Tai gali skambėti labai egoistiškai <...> [I-10]. <...> rizika yra, kad tai gali iššaukti kažkokią neigiamą priešiškas reakcijas iš socialinės bendruomenės, iš tos klasės dažniausiai, ypatingai, jeigu ten yra aukštesni negu vidutiniai specialieji ugdymosi poreikiai, jeigu vaikai yra emocijų valdymo sutrikimai, nes tada tėvai natūraliai kelia tokį klausimą, tai jums tas vaikas svarbesnis už mus visus? <...> tai, kad bus neigiamos reakcijos iš tėvų pusės. <...> kartais tėveliai ima kaltinti vieną ar kitą vaiką <...>[I-11]. Sąžiningai pasakysiu, didysis iššūkis, kaip mes, mokykla, jį matom, dažniausiai yra ne tai, kad vaikai nepriima tų kitų vaikų, bet kaip vaikų tėvai nepriima tų kitų vaikų arba kartais savo pačių vaikų. [I-14].

Kita rizika, su kuria susiduria privačios mokyklos, norint įtraukti SUP turinčius mokinius, yra **tėvų potencialiai neigiamos reakcijos**, kurios pasireiškstų neįsitraukimu į bendradarbiavimo procesus, nuslepiant vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius bei klasės bendruomenės nerimas dėl klasėje besimokančiųjų įvairovės (žiūrėti į 10 lentelę).

11 lentelė. Kategorija: atsako strategijos

Tarpinė kategorija	Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
	<i>Taikyti atvirą vidinę komunikaciją, bendradarbiaujant su SUP turinčio vaiko šeima</i>	Įveikinėjam ir dabar, kai apie tai šnekamės su tėvais, kaip aš kartais sakau, ačiū, kad jūs įleidote mus į savo šeimą ir nu sakau, amen juokaudama, kad jau iki tol, kol jau mus išskirs atitinkamas laikas. Čia tas pats, kas nusipirkus sporto klubą abonimentą, per mėnesį tu ten nieko nepadarysi, tai tu turi ilgalaikę perspektyvoj turi bendradarbiauti, kad tą rezultatą pasiekti <...> o ne kad metus pasimokiau, jūs sakėt (...) Vaikai skirtingi, skirtingi jų tempai. Atvira komunikacija yra raktas, tai labai daug, bet kokią sritį palietus, tai šitas klausimas, nuo ko jau pradėjau pokalbį nuo bendradarbiavimą. Turbūt gal atrodys ir banalu, bet į kiekvieną klausimą tuo pačiu galiu atsakyti, kad to bendradarbiavimo principu <...> [I-1]. <...> ko mes netoleruojame, bet ir iškomunikuojame tėvams – mes prašome tėvų nenuslėpti negalės. Aš suprantu, kad kai kurie tėvai ne tai kad sąmoningai slepia, galbūt, patys nesustaito su tuo, su ta žinia, kad vaikas kitoks, kad jam bus sunkiau bendrauti, sunkiau mokytis ir patys būdami neigime va tokia stadija (..) Žinot, kaip yra tos gedėjimo stadijos, kad kol kas dar neigia, nepripažįsta, kad vaikas kitoks. Bet kada jau yra juodu ant balto užrašyta, kada jau ir šeimos gydytojas pažymi, psichologų yra išrašai ir taryboje apsilankė ir vis tiek į mokyklą ateina nuslėpdami poreikį. Tai mes ir negalime įvertinti ir savo galimybių. Nuo melo pradėti kurti santykiai, jie visada baigiasi blogai. [I-4].

Tėvams		<p><...> tai tiesiog akcentuojam tuos dalykus, kad stengiamės, dirbam, bendradarbiaujam su šeima, nes visais atvejais taip ir nutinka, stengiamės pakeisti ir mes čia nesam ta mokykla, kuri vaikus pradeda mėtyti vien todėl, kad jisai turi vieną ar kitą sutrikimą, ar tai emocijų valdymo, ar kažkokį kitą sutrikimą. <i>Mums visi mokiniai yra lygūs ir stengiamės sukurti tą atmosferą, kad visi galėtų ugdytis jiems tinkamoje erdvėje ir tinkamais metodais.</i> [I–11].</p> <p>Tai tada yra sprendžiamas situacija. Iš karto atvirai kalbama su tėvais. Sprendžiame, kaip elgiamės <...> [I–16].</p>
	Padėti pajusti priimtų sprendimų mokykloje rezultatus	<p><...> labai svarbus dalykas, kad rasti kažkokį sprendimą. Mūsų atveju mes radome sprendimą. Kadangi mes esame visos dienos mokykla, tai nuo ryto, nuo 8 iki 6 valandų vakaro, tai mes su visa komanda, bendradarbiaudami ir su mokytojais, ir visi analizuodami, kur jai sunkiausia būti, kur jai sunkiausia išbūti, kada daugiausia tų visų įvyksta konfliktų, mes supratome, kad jai yra per ilgą visos dienos mokykla <...> daugiausia incidentų įvyksta, kai būna nestruktūruotas laikas, kadangi eina kalba apie emocijų sutrikimą – tai jai ir sunku, kada būna laikas draugauti vieniems su kitais, kai turime lauko pertrauką valandos trukmės, kur vaikai užsiima tokių laisvu žaidimu, jie žaidžia, kas kam patinka. Tada jai būna sunkiausia, tai mūsų sprendimas buvo, kad jį tėveliai pasiima nuo pusės dienos ir tada tų incidentų labai stipriai sumažėjo, tai man atrodo, jeigu kitų vaikų tėvai jaučia, kad yra realiai kažkas daroma, stengiamasi ir kad matosi kažkoks rezultatas, jie tada ir lengviau gali toleruoti kažkokius tokius atvejus. Bet jeigu būtų situacija nepasikeitus – tai mūsų tas toksai, supraskite, jinaip ypatinga – tas kalbėjimas nebūtų ilgai padėjęs. Labiausiai padėjo, kad iš tikrųjų mes smarkiai sumažiname tokio netinkamo jos elgesio. [I–9].</p>
	Šviesti tėvus	<p><...> mes suburiame ir tėvus, mes kalbamės apie vaikų skirtingumus, kai kada mes tėvam pranešam, žiūrėkit, mes turim vaikiuką, kuriam kol kas sunku bendrauti, bet mes padėsim jam išmokyti tinkamai ir dažniausiai tai ir pavyksta. Tėvai, nu jie (...) visi žmonės yra (...) visi žmonės yra geri iš esmės. Aš nesu sutikusi tėvų, kurie sakyty ne, prašom pašalinti šitą vaiką iš mokyklos, nes jis trukdo mano vaikui mokytis. <...> Kai tu pasakoji apie tokius vaikus, tai tu kalbi, kad nu tam tikra prasme jie patiria kančią, bet kažko negeba, jiems sunku suvokti, kaip veikia pasaulis, ir kai tu padėdi tėvams suvokti, kad tai yra vaikas, kuriam labai reikia mūsų visų pagalbos – tai dažniausiai ir tėvai labai geranoriškai įsijungia į tą kitokių vaikų palaikymą. Kaip tai atrodo? Jie, tarkim, savo įprastos raidos vaikui sako, nieko tokio, tu jam padėk, tu jį paglobok, ta prasme jie iš savo pusės irgi moko vaikus, kad kai ko nepastebėk, kad čia taip būna. Tarkim, kodėl jis taip keistai juda? Kodėl jis laiks nuo laiko sustingsta ir žiūri į vienas tašką? Kad čia taip būna, čia nieko tokio. Tada tarpusavy tėvai pradeda bendrauti <...> vis tiek ta bendruomenė, mažos klasės jos linkusios padėti vienas kitiems ir tikrai nėra tokių, kad pašalintų kitokį vaiką, dar tokio dalyko mes nesame išgirdę. Visi vaikai skirtingi. Tačiau esam turėję ir sėkmės, ir nesėkmės istorijų mes taip pat esam turėję. [I–4].</p> <p><...> tėvų švietimas – tai jisai yra labai svarbus <...> kalbėtis su tais su tais kitų vaikų tėvais [I–9].</p> <p>Tie mūsų ugdymo pagalbos specialistai – jie dirba ne tik su mokytojais, ne tik su vaikais, jie taip pat dar kartą nuo karto veda paskaitas arba edukacijas tėvams, mokyklos bendruomenei tam, kad mes suprastume, kad mes esam visi ta pati visuomenė. Mes visi esam skirtingi, mes tiesiog turim išmokyti, jeigu dar iki šiol neišmokom, mes turim dabar pradėt mokytis priimti visus ir būti atvirais visiems žmonėms. [I–14].</p> <p>Aš sakyčiau labiausiai, ko norėtuši – tai atvirumo, kad žinoti, nes kartais būna taip, kad jeigu mažiukas darželyje – tai ir tėvai nežino ir po kurio laiko tik pamato, kad yra tam tikrų poreikių, kitokių. Ir va čia yra sudėtingiausias darbas – tai yra darbas su tėvais, dėl jų pripažinimo, kad tas vaikas yra kitoks ir jam reikia kitokios pagalbos, kito priėjimo, kito ugdymo, su juo kiek kitaip šnekėti, jį nuraminti, o ne pultį jį paniką ar šaukti, ar barti ar ten dar kažką, neduok dieve ranką pakelti. [I–16].</p> <p><...> tėvus reiktų šviesti, kalbėti, kad norint kad jų vaikas būtų laimingas, jie turėtų kažkaip prisimti, pripažinti, kad yra kažkas, kad jie galėtų tam vaikui padėti, nes tik tada, bendradarbiaujant su tėvais, galime tam vaikui labai padėti. [I–17].</p> <p><...> reiktų tėvus šviesti ir sakyti, kad jie turėtų atsižvelgti, nes specialistai išsamiai įvertinę ir parašę išvadas, jie suteikia gaires, kaip mokytojas gali pritaikyti programą ir iš naujo parašyti, nes iš tiesų tas autistiškas berniukas dabar mokosi 2 – oje klasėje, bet jo lygis tikrai yra pirmos klasės, gal net žemesnis kai kuriuose dalykuose. Tai yra pritaikoma ta programa. [I–18].</p>
Kurti bendradarbiavimo kultūrą tarp tėvų mokykloje	<p>Tada labai svarbu, kad tėvai tarpusavyje kartu bendrautų, bendradarbiautų ir būtų kartu, eitų kartu į žygius, ir matytų, kad tas vaikas, kuris atrodo, kad, galbūt, jis kažko negeba, bet jis gali išmokyti, o tas vaikas, kuris yra gabus, gali išmokyti iš to sunkumus patiriančio vaiko kažko. Tas bendruomeniškas yra labai svarbus mokyklose, nes pedagogai gali priimti, bet tėvai gali sakyti – ne. Mokykla yra kas? Mokytojai, mokiniai, tėvai. Tik bendrame matyme ir susitarime mes galime keliauti visi ir tie, kuriems reikia daugiau pagalbos, nes, būtent, jie vieni kitiems ir gali padėti. Tie sunkumus patiriantys vaikai – gali padėti tiems gabiesiems kažkuriuose kompetencijų dalykuose. O tie gabieji gali padėti tiems, kuriems gal kiti dalykai sunkūs, bet tą turi suprasti ir tėvai, ne tik mokytojai. Čia irgi darbas su tėvais yra sudėtingas. Kad tėvai suprastų, kad jo vaikui yra sveika matyti kitokį. [I–10].</p>	
Personalui	Dalinimasis tarp mokytojų gerąją patirtimi	<p>Reikia itin aukštos meistrystės, kaip įjungti šitą vaiką į bendrą veiklą, į grupę į žaidimą, į laisvalaikį. <...> žiūrėkit, kas pavyksta, dalinamės vieni su kitais, man pavyko tas ir tas <...> išmokyti socialinių dalykų yra viena, kitas dalykas yra taikyti <...> [I–6].</p>
	Pagalba mokytojui	<p><...> mokytojams iš karto yra didžiulė injekcija pagalbos iš administracijos, iš visų kitų specialistų, iš kolegų pagalbos yra, nes ir mokytojai patys sakosi, kad yra taip ir man reikia, sakykit, kaip padėti. Čia turbūt ir šitas niuansas svarbus yra, nes mes sakom – sakykit, netylėkit, nes kartais tikrai nežina, kas už durų vyksta. Tai čia yra labai svarbu. [I–16].</p> <p><...> prieš priimant daug tų vaikų ar didesnį kiekį kažkaip suteikti paramą pirmiausia visam kolektyvui. Nes tikrai buvo atveju, kai mokytoja matom, kad stengiasi, tikrai daro, ką gali, tikrai pati domisi ir gilinasi, ką reikia daryti, bet to nepakanka. Reikia specialisto, kuris būtų išmanantis ir žinotų, ką tiksliai reikia daryti. [I–17].</p>
Vadovams	Didinti švietimo pagalbos specialistų etatus	<p>Jeigu atsitinka tokie dalykai, tai tiesiog galvojame, kad reikia daugiau specialistų, mokytojų asistentų priimti, bet tai gal tik tiek, kad darbuotojų kiekį padidinti, kad tuos vaikus prižiūrėt labiau <...> [I–3].</p>
	Organizuoti mokymus	<p><...> vis dėl to dar reikia labai auginti personalą žmones taip kad gebėtų suprasti, jog čia yra vaikas ir vaikas, kad jis gali grubiai pasakyti, kad jis gali pasiūsti keiksmazodžiais ir kad čia yra ne apie tave tiesiog jam dabar yra blogai. [I–6].</p> <p><...> yra duoti tikrai tokius pilnaverčius veiksmingus įrankius patiems mokytojams. Kas liečia dar pradinę – yra vis tiek vienas žmogus, bet jau toliau einant į pagrindinę mokyklą, kur ateina dalykinė sistema – va čia kaip reaguoją, nes mokytojus reikia apmokyti čia, žinok, klausiat kaip vadovai, bet kaip tie praktikai, ti amatininkai,</p>

		<i>kurie dirba su šitais vaikais, jiems reikia duoti daug didelės pagalbos <...> Kaip mokytojams užtikrinti tą pagalbą ir jis neliktų vienas. Mokytojo apmokymai tų mūsų praktikų, kad jiems duoti atsakymus, kaip man dirbti, kai klasėje yra toks vaikučiai. [I-7].</i>
	Įsivardyti mokyklos poziciją	<i>Vienas dalykas yra, kad čia tokia vidinė mūsų pozicija, sau patiems pasisakymas, kad mes vaikų nemėtom iš mokyklos <...> Mes netgi esame sau pasisakę, kad mes nenorime, kad mūsų vaikai augtų kažkokiam burbulė, visai nesusijusiam su realybe ir norime, kad vaikai mūsų matytų visokių vaikų. [I-9]</i>
	Pasiūlyti specialistus išorėje	<i><...> siūlai tėvams išorėje ieškoti pagalbos <...> [I-8].</i>
	Palaikyti ryšius su specialiomis mokyklomis	<i>Lengviausia būtų atsakyti į šitą klausimą, kai susiduri su problema ir problemos išsprendžiamos tokiu būdu – žingsnis po žingsnio. Padarai žingsnį – tai kažkaip tai teoriškai gali tik pasiruošti tam žingsniui pradžioje, kol nepriėmėi. Po to, kai priimi, tada susiduri neteoriškais iššūkiais, kurie gali būti visai kitokie negu buvo įsivaizduoti. Tai šitoj vietoj, galbūt, galima būtų daugiau ryšių palaikyti su tomis specialiosiomis mokyklomis, kaip tie vaikai gyvena ir kur ta patirtis yra. [I-12].</i>

Vadovų paminėtas atsako strategijas reprezentuoja 11 lentelė, kurioje matyti, kad jos yra taikomos pagal tikslines grupes: tėvams, personalui ir vadovams. Rizikoms suvaldyti tėvų tikslinei grupei stengiamasi šviesti juos, padėti pajusti priimtų sprendimų poveikį, taikyti atvirą komunikaciją, bendradarbiaujant su SUP turinčio vaiko šeima, kurti bendradarbiavimo kultūrą mokykloje. Personalui kylančias rizikas mokyklų vadovai sprendžia, skatinant dalintis gerosiomis praktikomis tarp koelgų bei suteikiant įvairiapusišką pagalbą ir paramą mokytojui. Vadovai rizikas įveikinėja, bendradarbiaudami su specialiosiomis mokyklomis, didindami švietimo pagalbos specialistų etatus, organizuodami mokytis, įsivardydami mokyklos poziciją bei pasiūlydami specialistus ne mokyklos viduje (11 lentelė).

Privačių mokyklų pasirengimas ugdyti SUP mokinius

Atliktame tyrime mokyklų vadovai išskyrė veiksnus, kurie nurodo mokyklų pasirengimą įgyvendinti įtraukųjį ugdymą. Vienas iš informantų išskirtų veiksnių yra **SUP turinčių mokinių skaičiaus didėjimas nevalstybinėse mokyklose yra kaip prielaida argumentuoti nevalstybinių mokyklų pasirengimą**. Tyrimo dalyvių pasisakymuose buvo užkoduotos priežastys, kodėl SUP turinčių mokinių skaičius didėja nevalstybinėse mokyklose. **Pirmoji priežastis yra susijusi su neoliberaliąja švietimo ideologija, nes informantų nuomone, valstybinės mokyklos atsisako priimti SUP turinčius vaikus:** *<...> dažnai jų nepriimdavo į valstybines ir jie ieškodavo privačių mokyklų. [I-1]; <...> šita situacija kinta – vaikų su specialiais poreikiais – jų daugėja, jų įvairėja <...> valstybinės dažnai atsisako <...> [I-2].; Kaip privačios mokyklos specifika taip pat yra daug vaikų, kurie buvo išmesti iš visokių mokyklų, ten dėl elgesio ar dar kažko. Kažkada skaičiavom, kad iš sąmoningumo turbūt ateina ne daugiau 10 – 12 vaikų tėvų, visi kiti ateina iš skausmo, dėl to, kad jų vaikas – jis tenai netiko. [I-6]; Pas mus yra tokia mokyklos specifika, kad labai daug ateina vaikų, kurie nepritampa iš tiesų valstybinėse mokyklose, kuriems ten trūksta dėmesio <...> [I-17]. Antroji priežastis yra susijusi su segregacinėm apraiškom, nes valstybinėse mokyklose SUP mokiniai yra siunčiami į namų mokymą: *<...> mes vadiname savo sėkmės istoriją, nes berniukas pas mus atėjo išvis nekalbėdamas, jisai su pasauliu bendravo kalbėdamas tik su mama. Iš valstybinės mokyklos pirmoj klasėj juos per kelis mėnesius išsiuntė į namų mokymą ir jis visus tuos metus nelankė mokyklos ir neturėjo jokios erdvės socializacijai. Tai toje ketvirtoje klasėje, kai pas mus prisijungė – tai per pusmetį jisai pradėjo kalbėti daugiau mažiau visais, su manim, konkrečiai, pradėjo balandį kalbėti. Jis sakė, kad aš atsiprašau, kad aš taip ilgai su tavim nekalbėjau, aš jau seniai norėjau su tavim**

kalbėti. Jisai šiuo metu mokosi 6 – toje klasėje, vis dar turi asmeninį asistentą. Tai toksai gal ryškiausias mūsų pavyzdys, kurį turim. [I–9]. Trečioji priežastis, kodėl daugėja mokinių nevalstybinėse mokyklose yra tėvų nenoras, kad jų vaikai lankytų specialią mokyklą, kuomet valstybinė mokykla nebuvo pasirengusi: <...> į spec. mokyklą jie nenori (...), nes irgi ji yra tokia stigmatizuota ir mes sulaukiame tokių tėvų, kurie atsidūsta ir sako, nu, nenoriu dar į spec. mokyklą, norėčiau dar pabandyti kur nors kitur, gal kaip nors kitur pavyktų. Ir tas kaip nors, kur nors kitur, tai suprask, kad pas mus, nes valstybinėje mokykloje nepaėjo – tai tarp valstybinės mokyklos ir spec. mokyklos esam dar mes, kaip tarpinė stotelė pabandymui, gal pavyks čia. [I–9].

12 lentelė. Kategorija: pasirengimą sąlygojantys veiksniai

Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
<p>Mokosi SUP turintys vaikai</p>	<p><...> tie atvejai, kada tėvai ateina turėdami vaiką su specialiais ugdymo poreikiais, gal nusivylę savo ankstesnėm patirtim, o čia atranda tokią ramybę ir vaikas gali pilnavertiškai jaustis ir bendruomenės, ir mokytis. Tai turim tokių atvejų ir tas džiugina. <...> mes tikrai (pabrėžia) turim daug vaikų su specialiaisiais ugdymosi poreikiais [I–2].</p> <p><...> aišku, kad yra to specialių poreikių vaikų, tačiau mes turim jų nedaug <...> turim vaikus, kur mokymosi, skaitymo problemos <...> kadangi mes turime tokių mokinių, kurių specialieji poreikiai nėra labai tokie ypatingi, tai turbūt mums yra paprasčiau. <...> Yra vidutinių arba nedidelių poreikių. [I–3].</p> <p><...> Kiekvienoje klasėje mes turim disleksikų, KIEKVIENOJE, tai yra jau labai išplitę. Tai toje klasėje yra ir įprastos raidos vaikai. <...> ji yra mišri, bet ten matot, iš aštuonių vaikų, trys – turintys specialiųjų poreikių, vienas iš jų, galbūt, vienas labiau panašus į aspergerio sindromą, tai yra ypatingai gabus vaikas, tačiau jo disleksija yra labai tokia sudėtinga. Vėlgi tai yra gabus tiksliesiems mokslams mokintis, tačiau jo mokymosi nesklundumai susiję su tuo, kad jisai (...) raštingumas jo labai žemas. [I–4].</p> <p><...> mes jų turime labai nemažai. <...> mes turime specialiųjų ugdymosi poreikių [I–6].</p> <p><...> jie dabar mokosi mūsų mokykloje. Tikrai ne vieną ir ne du turim vaikus. Klasėje yra ir vienas, ir kitas vaikas. [I–7].</p> <p><...> mes kaip nevalstybinė mokykla susilaukiame (...) esame labai didelis taikinyš šeimų, kurios augina vaikučius su specialiaisiais poreikiais. [I–8].</p> <p>Turim dar vieną mokinį, berniuką su aspergerio sindromu, turim mergaitę, tikriausiai tuoj turėsime dvi su stipriai išreikšta disleksija. Bet yra dar ir labai daug vaikų, kuriems yra nedideli poreikiai. Arba dar nedideli poreikiai, arba jų tie specialieji poreikiai nėra tokie išreikšti, kaip kad ten cerebralinis paralyžius, yra daug paprastesnis – kad ir skaitymo visas tas spektras kompleksinis disleksijos <...> Šiai dienai mes turime visokių vaikų, turime nemažai vaikų iš įvairių šeimų, esame turėję ir vaikų, kurie laikinos globos, kai šeimos yra laikini globėjai ar budintys globėjai, jie gauna vaiką ar du ir mes juos priimame mokyklą ten tiems keliems mėnesiams, kuriems jie pas tą šeimą pateko. Iš socialiai remtinų šeimų turim vaikų. Mes turim visokių vaikų, tai aš galvočiau, kad mūsų vaikų kontingentas toks gana margas yra. [I–9].</p> <p><...> mes jau seniai turime mokinių, kurie turi aspergerio sindromą <...> klausos ar regėjimo negalia – tai šitų mokinių irgi turim. Šitoje srityje mes dirbame turbūt (...) kiek mokykla gyvuoja, tiek visą laiką ir turim vaikų, kuriems reikia kitokios pagalbos arba tas ugdymas organizuojamas jiems turi būt kitaip – tai mes tą ir darom. <...> Mes turim savo mokykloje, tokį kiekį tų vaikų, kuriems reikia padėti, kad apie daugiau kalbėti – tai jau net nelabai išeina, nes kiekvienoje klasėje yra mokinių, kuriems reikia tos specialiosios pagalbos. <...> Tai mūsų mokykloje, todėl ir yra visą laiką visokių vaikų ir jų bus visą laiką, nors mes esame nevalstybinė mokykla, todėl, kad mums rūpi augantis žmogus. Mes tą darome jau ir šiandien. Nėra taip, kad mes darysim tai nuo 2024 metų, mes šiandien tai darom <...> [I–10].</p> <p>Reikia čia pastebėti, kad pas mus mokykloje vaikų skaičius, kurie turi oficialių specialiųjų ugdymosi poreikių yra labai menkas. Jeigu bendrai mokykloje mes turime apie 160 vaikų – tai specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų mes turime šešis. Penki oficialūs ir vienas, kuris dabar eina vertinimo. Tai tie skaičiai tikrai nėra pas mus labai dideli, bet todėl aš ir sakau, kad mes žiūrime bendriau šiek tiek į situaciją, į kiekvieną vaiką, kad jisai galėtų padaryti tam tikrą pažangą ir be kažkokių čia oficialių formalių pažymų [I–11].</p> <p><...> popierėliai sutvarkyti pas ugdymo vadovę (juokiasi). [I–16].</p> <p>Tikrai turime daug tokių, kur matosi požymių autistiškumo ir elgesio sutrikimų, yra tų vaikų <...> [I–17].</p>
<p>Teigiamos nuostatos</p>	<p><...> dabar iš tikrųjų, tu, kaip privatininkas padedi tiems spec. vaikams savo sąskaita ne tą formalią ir ne tik iš to krepšelio(...), kadangi stipriai lavinam ir propaguojam ir visaip prevenciskai ir neprevenciskai taikome vertybinių ugdymą – tai yra daug daugiau negu kažkokie skaičiukai sutartyse ir panašiai. Tai mums labai svarbu galėti tą įgyvendinti. [I–1].</p> <p>Vertybiškai, taip pasirengusi, jeigu pagal šią dieną, mes esame pasirengę ugdyti specialiųjų poreikių vaikus <...> [I–3].</p> <p>Mes visus juos mylim savo vaikus ir per tiek metų ir ta negalia tapo sava. Mes suprantam, kaip jis veikia, kaip jisai jaučiasi, kokia pagalba jam turi būti teikiama. Mes auginam tai kaip savo vaiką <...> [I–4].</p> <p>Tai iš tiesų mūsų mokykla yra pakankamai atvira visiems vaikams. Tai, ką aš turiu omeny visus – tai yra vaikus, kurie turi specialiųjų ugdymosi poreikių. [I–5].</p> <p><...> mes tikrai norim būti atvira mokykla <...> valstybinės mokyklos va čia labai man įdomu, kaip joms sekasi ir kokie ten visi resursai yra ir galimybės, o aš tai labai džiaugiuosi, kad pagaliau Lietuvoj vaikai laukiami visi mokykloje, tik va čia (...) kaip mes su tuo išmoksime gyventi ir kaip užtikrinsime? Nes kiekvienas vaikas – vertas. [I–7].</p> <p>Mūsų taikoma pedagogika yra iš tų, kuriai yra svarbu išmokyti gyventi su visa įvairove, kuri egzistuoja, tai mums tai yra vertybė ir viena iš tokių pamatinių vertybių, todėl mums idėjiškai tai įtraukties idėja – ji nėra nauja ir mes jaučiamės taip, kad mes ją taikome. [I–10].</p>
<p>Pritaikyta infrastruktūra</p>	<p><...> mes turim ir atitinkamas patalpas, kurios ir turi pritaikymo negalių turintiems vaikams. Anksčiau mes turėjom patalpas, kuriose nebuvo pritaikymo, tai būtume turėję pasiruošti nuo įvažiavimo į mokyklą, liftų <...> Šiandienai mes tą turim <...> tas sienelės susipirkom <...> [I–1].</p> <p><...> mokykloj turim takelius sužymėtus, kur vaikučiams pajusti reikia, kur čia laiptas prasideda, kur baigiasi, kur dar kažkokius durys. Tai mokykloje atliepiam visus tuos poreikius, tarkim turim liftą, visas užvažiavimo tas estakadas, jeigu tokių būtų. Turime vaikučių, kurie turi judėjimo, sunkiai juda, vaikšto, bet tiesiog naudojami liftu <...>. Aplinka pati mūsų tikrai jau yra pritaikyta, gali ateiti ir su fizine negalia vaikas. [I–7].</p> <p><...> bendruosiuose principuose yra numatyta, kad tiek planuojant, pavyzdžiui, naujas patalpas ar ne naujas erdves, kad būtų pritaikyta vaikams arba tos specialiosios erdvės, kur ateiti vaikams nusiraminti, pabūti arba ten tiesiog pailsėti, kad būtų kiekvienam aukšte, tai irgi planas toks yra, tikrai atsizvelgiam, galimybės ribotos, bet noras didelis. <...> kadangi šiuo metu</p>

	<p>projektuojam naują mokyklą, kurią planuojam statyti, tai ten jau tos erdvės yra labiau (...) čia ribotos galimybės yra, kadangi patalpų – kiek turim, tiek turim (...) ribotos galimybės kažką techniškai pakeisti. <i>Tai naujoje mokykloje daugiau numatyta erdvių arba ten, galbūt, tų specialių priemonių, kurios bus skirtos tokiems atvejams.</i> [I–13].</p> <p><...> mes tą tylos kambarį pernai įsirengėme <...> [I–18].</p>
Stipri komanda	<p>Mes tikrai turim labai stiprią komandą ir labai daug dedame pastangų, kad tikrai galėtume atliepti tuos poreikius. <...> Aš žinau, kad šiai dienai mūsų mokykla yra pasirengusi [I–8].</p> <p>Tai ir pedagogai atliepia šiai idėjai ir skiriame tam resursus, nes du mokytojai yra klasėje – tai reiškia, kad antrasis – jis visą laiką pagalbėja ir turime papildomų specialistų, kurie vienas ar kitais būdais įsitraukia ir teikia tą pagalbą. [I–10].</p> <p>Aš manau, kad mes esame pasirengę 70 procentų, tai rodo tas mūsų įdirbis, veikianti sistema su dabartiniiais mūsų vaikais, dirbantys švietimo pagalbos specialistai. [I–11].</p> <p>Žiauriai nemėgstu popierėlių, bet pedagogų noras ir įsitraukimas į kiekvieną situaciją, bendruomeniškumas, bendradarbiavimas, kaip ir sakiau grandis: vaikas, tėvai, mokykla, tam tikros įstaigos. <...> Pas mus mokykloje įtrauktis vyksta jau nebe pirmi metai <...> [I–16].</p>
Universalios ugdymo priemonės	<p><...> ausines susipirkom, tas membranas ir ant kur dėti disgrafikams, disleksikams <...> Kinestetam nuperkam ir tų priemonių liesti, tai po truputį taip jau ir pilnėja <...> [I–1].</p>
Strategijos turėjimas	<p>Manau, kad taip. Tai nereiškia, kad nekyla iššūkių bet kokių, bet kurią dieną gali kilti su bet kuriais vaikais, bet šiaip, aš manau, iš to, kaip mes susiplanavę esam savo veiklą ir organizuojamės visą ugdymo procesą ir pasiruošimą jam ir aptarimą, ir visą moderavimą. Manau, kad mes esam daugiau, mažiau pasiruošę iš tikrųjų. [I–14].</p>

Ankstesniuose skyreliuose buvo aptarta, kad privačios mokyklos prieš priimdamos mokinius įsivertina mokyklos pajėgumą atliepti vaikų SUP, todėl dažniausiai pasikartojantis argumentas, kodėl mokyklos yra pasirengusios, **nes mokosi SUP turintys vaikai jų mokykloje** (12 lentelė) – vadinasi besimokantieji buvo priimti todėl, kad mokykla yra pasirengusi atliepti jų poreikius. 12 lentelė reprezentuoja informantų išskirtus veiksnius, sąlygojančius mokyklų pasirengimą ugdyti SUP turinčius mokinius: teigiamos nuostatos, stipri komanda, universalios ugdymo priemonės, strategijos turėjimas bei pritaikyta infrastruktūra.

13 lentelė. Kategorija: nepasirengimo aspektai

Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
Mokytojų profesinio pasirengimo stoka	<p><...> jeigu kalbant apie tai, kad jie neturi kitos pagalbos, tai tikrai ne [I–5].</p> <p><...> kaip padėti mokytojui, kad jisai jaustųsi komfortiškai ir jis galėtų mokyti, lavinti ir auklėti vaikus. <...> Esame pasirengę tiek, kiek mes turime galimybių, priemonių ir išteklių, nes, jeigu, kaip ir sakiau, jeigu kalbėsime apie labai rimtus specialiuosius ugdymo poreikius, tai tikrai nesame pasirengę. <...> trūksta mokytojų, kurie gebėtų dirbti su aklais, kurčiais vaikais. [I–7].</p> <p>Kodėl 70 proc., o ne 100 proc., nes natūralu, kad reikalingas papildomas pasirėngimas tiek kalbant bendrai apie mokytojus <...> mokytojas turi tapti visų galų meistras. Jis turi viską žinoti, jis turi eiti klausyti seminarų, tai vai čia irgi trūksta to pasirėngimo <...> labai apunkina mokymosi procesą, nes ta klasė gaunasi, kad mokytojas negali taip išdiferencijuoti užduočių, kad visa klasė dinamiškai judėtų. [I–16].</p> <p><...> yra problema su kai kuriais dalykininkais mokytojais, pavyzdžiui kūno kultūros mokytoja: jei nėra asistentės, ji negali paimti vaikų su spec. poreikiais į pamokas dėl jų saugumo, nes jie nevykdo tam tikrų paliepių, taisyklių, kurios užtikrina vaikų saugumą ir tiesiog kelia ir pačiam vaikui ir kitiems vaikams saugumo problemas, iššūkius. <i>Tai galbūt, šioje vietoje ir trūksta gal kažkokių specialistų ar kažkokių pamokymų, kad jie žinotų, kaip jie galėtų užimti. Neturi specialaus pasirėngimo.</i> <...> mokytojams vat kartais pritrūksta žinių, vat pavyzdžiui, ką daryti, kai jis kažkaip pasielgia, pasako, paliečia, vat tas berniukas labai liest norėjo pradžiot visus – tai tiesiog ką man daryti, kaip man elgtis (mėgdžioja mokytojus, klausia retoriškai). <...> trūksta žinių. [I–17].</p>
Teigiamų visuomenės nuostatų stoka	<p>Kai mes kalbame apie specialiųjų poreikių vaikus dažniausiai įsivaizduojam (...) aš išvis galvoju, kad tai, kad visuomenė priešinasi ir nenori priimti specialiųjų poreikių vaikų į mokyklas, va dabar nuo 2024 m. yra susijęs su labai blogu stereotipu, kad specialiųjų poreikių vaikai yra agresyviūs, neprognozuojamo elgesio ir dar ten kažkokie linkę nusikalsti. Čia yra didžiausias blogis – va šitas stereotipas, nes linkę nusikalsti, agresyviūs neadekvačiai besielgiantys gali būti ir įprastos rankos vaikai. Tai gali būti, tarkim, dėl netinkamo auklėjimo. Jis neturi jokio sutrikimo, jam nieko nedidžiuota, bet va tas stereotipas, kad specialieji poreikiai – tai mums reiškia kažkokią grėsmę visuomenei, aplinkai – šitą stereotipą reikia naikinti. Tai čia yra dėl to bendro požiūrio, kad mes priešinamės, nes galvojom, kad specialiųjų poreikių vaikai ateis ir, tarkim, sumuš šalia sėdintį vaiką, tai nieko tokio panašaus nėra. [I–4].</p> <p><...> visi įsivaizduoja, kad nu vaikai turi būt „normalūs“. Jeigu kažkas tarsi yra ne taip, kaip turėtų būti, tai kai kuriems yra labai sudėtinga priimti, kad kažkas yra ne taip. Bet mes nekalbam, kad tai yra blogai. [I–5].</p> <p><...> kad ir visuomenė turėtų tokio supratimo, kad tokie žmonės gyvena tarp mūsų, ne kažkur tai, kaip anksčiau, pensiuose, pušynuose ir panašiai atskirti nuo visko. Reikia mums išmokyti matyti tokius vaikus [I–7].</p> <p>Iš tikrųjų yra išlikęs toks gajus, senas kažkoks likęs nuo senų laikų, kad vaikas, kuris turi pedagoginės, psichologinės tarnybos išvadas, yra jau pasmerktas, tarsi jo gyvenimas baigėsi. [I–8].</p> <p>Tėvų požiūris – nu jisai vis dar labai stigmatizuotas yra, kad čia, jeigu aš mokykloje nustatysiu, tai tada jam čia bus šampas visą gyvenimą, kad jau mokykloj jam tiktai piešti duos, nieko jo nemokys, kad iš karto nurašys jį mokykloje. [I–9].</p> <p><...> yra tokia stigma, jeigu ten jau nueisi (turi omeny PPT), tai jau bus šakės vaikai, visiškai. Tada vaikas gauna ne tokią pagalbą, kokią jis gautų, jeigu nueitų ten, nes tikrai profesionaliau vertina vaiką negu čia mokykloj vienas ar kitas žmogus gali pastebėti.</p>
Švietimo pagalbos	<p><...> Gal kad mes neturime specialaus pedagogo. Kadangi nedaug tų vaikų, tai ir neturime to specialaus pedagogo <...> [I–3].</p> <p><...> šiai dienai, kaip jau ir minėjau keliuose atsakymuose, vienintelis – tai specialistų trūkumas. Šiai dienai, kaip tik ir skelbimus dedam, žinau, kad šiandien turėtumėte įdėti ieškoti logopedo ir dar vieno spec. pedagogo. Tam, kad tų resursų nepritrūktume ir mūsų esami specialistai neperdegtų, tai irgi yra labai svarbu, nes jie tikrai daro, ką tik įmanoma ir dirba viršvalandžius, kad galėtų atliepti visų mokinių poreikius, bet natūralu, kad kažkada tie resursai gali ir pasibaigti, jeigu nebus papildymo. <...> svarbu turėti resursų ir pagalbos pakankamai <...> [I–8].</p> <p><...> specialistų turime nepakankamai <...> [I–10]</p>

specialistų trūkumas	<...> reikalingas papildomas pasirengimas kalbant apie papildomus švietimo pagalbos specialistus, kurie galėtų efektyviai padėti, tiek apie jų laiko didesnę praleidimą čia mokykloje <...> aš suprantu ir mokyklas, nes jeigu neturi specialiujų kažkokių pedagogų, kaip mes turime, nes nu nėra to poreikio, nes gal nėra poreikio šiandien dienai laikyti žmogų, kai neturi tokių mokinių – tai labai sunku tada irgi prisitaikyti prie viso šito reikalo. [I–11]. Taip pat mokyklos gal šiek tiek yra problema, kad per mažai yra specialistų, manau, čia visos Lietuvos problema yra. Labai trūksta specialistų: spec. pedagogų ir socialinių pedagogų, kurie būtų didžiulė pagalba mokytojui <...> [I–17].
Pasirengimo stoka ugdyti labai didelių poreikių turinčius vaikus	<...> didesnis klausimas man kiltų, jeigu ateitų vaikai su ypač dideliais poreikiais. Tokių vaikų mes kažkaip tai nesusidūrę esam, nebuvo iki šiol pas mus atėję ir paprastai jie renkasi tas spec. mokyklas. Nežinau, kaip bus, jeigu jie ateis tai, ko gero, tai bus mums nauja, nes mes tiesiog net neturėjome tokio atvejo, precedento, ar priimti, ar nepriimti, nes nieks nesikreipė, turiu omeny su labai dideliais poreikiais <...> su ypač dideliais poreikiais tų vaikų – neturim ir nieks nesikreipė, nežinau, jeigu kreiptųsi, nežinau (...) tai šitoje vietoje mums turbūt būtų klausimas, kurį reikėtų spręsti. [I–12].
Metodinių priemonių stoka	<...> tam tikrų metodinių priemonių, nes ateina laikas, atsiranda tam tikras vaikas ir prireikia ten <...> [I – 1].
Savanorystės stoka	<...> savanorystės trūksta mokykloje. Iš esmės būtų nuostabu, jeigu žmonės ateitų pasiimti, pašėšeliuoti, pažiūrėti, prisidėti, pabūti savaitę, pagyventi, palydėti kažkurį vaiką, pabūti su kažkuriuo pedagogu. Man kažkaip atrodo, būtų smagu, jeigu tai nutiktų, jeigu būtų tokios praktikos, bet labai dažnai viskas yra nurašoma, kad pas mus mokykloje taip negali būti, bet tai yra dalykai, kurie gali būti: santykis – gali būti, kontaktai – gali būti, požiūris – gali būti. Taip, yra dalykų, kurie negali šiandien dienai būti tradicinėje mokykloje, bet yra daug dalykų, kurie gali būti, kuriems nereikia nieko „extra“ [I–6].
Nepilnai pritaikyta infrastruktūra	Tiek klasės, tiek laisvalaikio erdvės ne visais atvejais vaikai turi pakankamai vietos, kur jie galėtų būti ramiai, saugiai, kur galėtų pabūti po vieną tada, kad jiems iš tiesų to reikia, kas iš tiesų labai svarbu <...> manau, kad galėtų būti situacija geresnė tų erdvių turėjimas, kurios labiau atlieptų vaikų specialiuosius poreikius [I–2]. Mes galvojame keisti savo pastato vietą, mes galvojame persikraustyti. Galvojant apie naują vietą, mes jau manom, kad ji turėtų būti per vieną lygį ir kad nereikėtų niekam galinėtis su laiptais. [I–14].

Didžioji dalis tyrimo dalyvių pasakodami apie mokyklų pasirengimą nurodančius aspektus, paminėdavo ir ko trūksta iki pilnos parengties. 13 lentelė iliustruoja privačių mokyklų nepasirengimą sąlygojančius aspektus: nepakankamą mokytojų profesinį pasirengimą, teigiamų visuomenės nuostatų stoką, švietimo pagalbos specialistų trūkumą, pasirengimo stoką ugdyti labai didelių poreikių turinčius vaikus, metodinių priemonių, savanorystės stoką bei nepilnai pritaikytą infrastruktūrą.

Įtraukties realizavimo praktiniai pavyzdžiai

Tyrimo dalyviai pasidalino praktiniais kokybiškos įtraukties realizavimo pavyzdžiais. Vienas iš taikomų SUP turinčių mokinių kokybiškos įtraukties realizavimo sprendimo būdų yra **sudėtingų vaiko elgesio atvejų schema**: *Sudėtingo mokinio elgesio atveju, kas yra neretai išraiška vaiko nepatenkintų poreikių ar nesuteiktos pagalbos, ar sudėtingų kitų situacijų. Tai apibrėžėme 4 žingsnius. Pirmas – pastebėjimas, antras – pagalba, įsitraukimas didesnis kuratoriaus, trečias – vaiko gerovės komandos įsitraukimas ir svarstymas ir ketvirtas, pats paskutinis, kraštutinis – inicijavimas sutarties nutraukimo <...> [I–2].* tyrimo dalyviai minėjo, kad **teikiant pagalbą yra svarbu aiškiai įvardyti ir susirašyti atsakomybes**: *Kiekviename žingsnyje apibrėžti požymiai, kas nutinka, numatytas reagavimas ir atsakomybės, kas, kaip, kokiais būdais fiksuoja, kaip komunikuoja, kaip informuojami visi susiję, tiek tėvai, tiek kuratoriai ir trečiam žingsnį – vaiko gerovės – pakankamai aiškiai ir apibrėžta procedūra, pavadinkime taip, ir kas rodo, kad kiekvienas žingsnis turi kažkokią savo prasmę ir sureikšminimą tokį situacijos, kad tam būtų skiriamas papildomas dėmesys ir suprantama, kad ankstesniame žingsnyje taikytos priemonės nesuveikė <...> [I–2]; žinai – ŽODIS – suteikiame pagalbą. Aš nemanau, kad yra pagalba. Pagalba yra tada, kada labai konkrečiai susirašau, ką tu gali šitai klasei padėti, o kuo tu, o kuo tu? (rodo pirštais). Nes mokytojas, jis tik sako, man reikia padėti ir vaiko gerovės komanda turi labai aiškiai įsivardinti: aha šitoje klasėje yra šita problema, gerai, tai dabar, kuo tu, kuo tu ir ko mes sieksime, ką mes darysime ir susirašyti <...> [I–18].* Kitas informantas paminėjo, kad mokytojams dalykininkams taiko garsiai įvardytų ir visiems matomų metodų mokytojų

kambaryje sprendimo būdą, kuris skirtas mokytojams vienodai spręsti kylančius iššūkius su tam tikromis sudėtingesnėmis klasėmis: <...> *jeigu užeitum į mokytojų kambarį pamatytum priemones ir metodus, kurie veikia arba neveikia šeštokams konkrečiai, tai tikim, kad įsivardijimas metodų arba priemonių garsiai tiem, kam sekasi jas įgyvendinti ir tiem, kam – ne (...) padeda turėti bendrą matymą, bendrą viziją, dirbant su viena ar kita klase.* [I–19]. SUP turinčių mokinių kokybiškos įtraukties realizavime tampa svarbus vadovų vaidmuo. Remiantis informantų istorijomis, **vadovai prisideda prie įtraukties kokybiško realizavimo, kuomet kartu su mokytojais, kylant iššūkiams, ieško sprendimo būdų:** <...> *tas mokytojas tada ateina pas mane ir mes kartu tariamės, kas šiuo atveju galėtų padėti (...) Priėjimas prie kiekvieno yra labai individualus <...>* [I–15] arba įsitraukia į bendradarbiavimo procesus su mokytojais, švietimo pagalbos specialistais tėvais ir PPT tarnyba: <...> *mokytojos paprasčiausiai <...> pasitaria su tėvais, vadovais, specialistais ir dirba.* [I–3]. Pačios direktorės jos iš tiesų daug bendradarbiauja ir tarpininkauja santykiuose – tėvas, mokykla, tarnyba <...> [I–16]. Vienas iš informantų paminėjo, kad ne tik organizuoja mokymus, bet ir stengiasi **įtraukti visą mokyklos bendruomenę, įskaitant valytojus, kas leidžia naikinti pareigybių hierarchiją mokykloje ir kurti horizontalius santykius:** *Aš esu žmogus, kuris organizuoju tuos mokymus <...> tą organizuoju kaip žmogus, ar aš vadovas, ar aš mokytoja – pas mus nėra tokios labai didelės takoskyros mokykloje, ar tu esi vadovas, ar tu esi mokytojas, ar tu esi ne netgi kai kada pas mus į renginius ateina mūsų valytoja. Jos būdamos valytojos ateina į pedagoginius renginius, tai yra nuostabu, nes tai liečia žmogų, liečia žmogaus vystymąsi <...>* [I–11]. Mokyklų vadovai pasidalino, kad mokykloje jiems padeda **SUP turinčių vaikų sąrašo turėjimas,** kuris leidžia reguliariai aptarti specifinius atvejus ir užtikrinti prevenciją bei aiškiai įsivardyti teikiamos pagalbos niuansus: <...> *tikslus skaičius arba sąrašą bent jau tikrai girdėjau diskutuojant, kad jisai būtinas ir verta turėti ir prevenciškai, galbūt apkalbėti tuos atvejus reguliariai.* [I–14]; <...> *jeigu kalbėt apie tą sąrašą – jis visą laiką būdavo. Jis labai padėdavo ta prasme matyti situacijas klasėse, kiek ten tarkim įsitraukus specialioji pedagogė, kiek psichologė, kiek mokytojai patys turi tokių vaikų ir čia mes kalbame ne vien apie specialiuosius ugdymo poreikius, kur turi PPT tarnybos, <...> Mes kalbam ir apie tuos vaikus, kurie yra gabesni – jie reikalauja, kad kažkokio specializuoto dėmesio. Mes kalbam ir apie tą vaiką, kuris yra ir vidutinių gebėjimų.* <...> [I–18]. Kitas praktinis sprendimo būdas yra **vykdomi reguliarūs kassavaitiniai susitikimai su mokytojais ir švietimo pagalbos specialistais tarpusavyje ieškant geriausių sprendimų bendradarbiavimo principu:** <...> *vyksta mokykloje tiek pradinės, tiek pagrindinės mokyklos mokytojų reguliarūs susirinkimai, kuriuose mes keliamo klausimus, su kokiom elgesio, dėmesio problemom, ar ten kažkokios motyvacijos problemom susiduriame, pasižiūrime, kokia yra bendra tendencija, ar vaikas yra, sakykim, individualiai nusiteikęs prieš kažkokį dalyką mokytojo ar tai yra globali problema, tai tuomet ieškom tų sprendimų <...>* [I–1]; <...> **mūsų mokytojai susitinka kiekvieną ketvirtadienį – turime taip vadinamą mokytojų kolegiją <...> Kiekvieną savaitę mes sprendžiam pedagoginius klausimus rate – tai yra kolegialiai ir 2 val. yra skiriamos bendrai visiems mokyklos mokytojams, o dar papildomai paskui turim valandą arba pusantros ir skirstomės į grupes. Tai mažiukų mokytojos, ten pirmų ir ketvirtų klasių, eina atskirai ir sprendžia pedagoginius klausimus ir dalinasi metodiniais dalykais ir vyresniukų <...> šitų susitikimų metu, mes irgi analizuojame, jeigu yra vaikų, kuriems reikia pagalbos, mes sprendžiame, bandome spręsti grupėje su mokytojais kartu, ką daryti.** [I–10]; <...> **yra reguliarūs vaiko gerovės komandos susitikimai ir ten tie klausimai yra sprendžiami, ko prieš porą metų dar tikrai pasigėsdavom** [I–13]. Vienas iš informantų paminėjo, kad **reguliarumas yra svarbus**

prevencijai užtikrinti: *Daug žingsnių yra padaryta per gana trumpą laiką. <...> Reguliarių – nebūdavo arba būdavo tik tada, kada ekstra jau kažkokia problema. Ir aš matau, kad čia reguliarumas daug lema ir kartais tu prevenciškai gali užbėgti už akių daugeliui dalykų, jeigu tu juos matai, esi išsianalizavęs (..) Prieš porą metų, matyt, mes daugiau tik reaktyviai reaguodavom, jeigu jau bėda, mažiau gal būdavo, kad aptarti klausimus, kurie yra tiktais kylantys dar, o ten neiškilę iki didesnės problemos. [I–13].* Tyrimo dalyviai dalinosi, kad kokybiškai realizuoti įtraukijį ugdymą jiems padeda **vykdomi pristatymai mokytojams apie mokykloje besimokančius SUP turinčius mokinius:** *<...> mes turime rugpjūtį, kai tik grįžta mokytojai po vasaros atostogų bendrą susirinkimą, kurio metu praeinami visi vaikučiai, mūsų spec. pedagogė būna paruošę skaidres, kur pristato, kad šitoje klasėje yra tokie vaikučiai, su tokiais sunkumais, su jais reikia dirbti taip ir taip. Tą medžiagą metų eigoje vėl kartojame.* Ne ką mažiau svarbu yra **vykdyti nuolatinę SUP turinčių mokinių stebėseną, paraleliai dirbant su mokytojais:** *<...> stebimas procesas, mokslo metų eigoje žiūrима, ar tikrai visi vaikučiai yra įtraukti, ar tikrai visi mokytojai žino, kad kai kuriems vaikams reikia pritaikyti programas. Tai tas stebėjimas yra nuolatinis procesas ir darbas su mokytojais. [I–8].* Vienoje iš mokyklų yra **organizuojamos psichologų konsultacijos mokytojams išorėje:** *Psichologai, kurie yra komandos nariai, bet jie nedirba mokykloje, jie dirba kaip išoriniai konsultantai, kurie supervizuoja mokytojus, nes supervizijos irgi reikalingos tam, kad mokytojai galėtų sau patys atsakyti į klausimus, truputį išsikalbėti, kažkokį nervą nuraminti ir tiesiog atrasti savyje daugiau jėgų. <...> išorinių papildomų pagalbų mes iš tikrųjų ieškome <...>. [I–14].* Vienas iš tyrimo dalyvių atskleidė, kad jų mokykloje **ypatingai pasiteisinusi praktika buvo, kuomet mokykla įgalino mokinį kalbėti apie negalią:** *<...> konferenciją, kur vaikas iš pagrindinės mokyklos kalbės ir mes pasiūlėm temą – autizmas, nes yra tokių dabar „slengų“ tarp vaikų, kai būdavo kažkada (..) atsiprašau su visa pagarba, kažkas tai daunu pavadina, tai dabar yra šitie žodžiai į trasą išėję – tai norisi paneigti šituos dalykus – kad tai yra įžeidu, nepagarbu <...> [I–7].* Informantas atskleidė, kad svarbu **turėti strategijų, kaip pritraukti švietimo pagalbos specialistus:** *Bet kokiū atveju šitam lygmeny mes turim strategijų, kaip sudaryti tas sąlygas ir specialistams ateiti pas mus dirbti ir norėti dirbti ir tai nėra tik susiję su darbu su vaikais. Pavyzdžiui, įtraukti per patį mokyklos filosofijos konceptą, projektus, kad būtų įdomu. [I–1].* Vienas iš nevalstybinių mokyklų vadovų dalinosi įžvalgomis apie tai, kad **specialiojo pedagogo funkcija jų mokykloje nėra konsultuoti vaikus kaip valstybinėse mokyklose, bet apmokyti mokytojus:** *<...> apie specialųjį pedagogą <...> tas susiklostęs modelis valstybinėse mokyklose, kad per savaitę sudaromos vaikų grupės, tam tikras sąrašas, kam teikiama speciali specialiojo pedagogo pagalba ir po to sudaromas grafikas, kada, jie ateina į specialiojo pedagogo kabinetą. <...> mums tai netinka, mes tokį bandėm taikiam ir labai nepatiko, todėl kad tai yra niekinės reikšmės pagalba. <...> ekspertinės žinios galėtų būti šito specialisto (...) tai, kad jis išmanydamas įvairių negalių ypatumus ir žinodamas, ko reikia, tarkim, girdimojo suvokimo, sutrikimo atveju – galėtų iš karto pasakyti, kaip reiktų keisti procesą. <...> Mums reikia tokio žmogaus, kuris nuolat apmokytų pedagogus, dalyvautų pamokose ir užvestų ant kelio, kaip organizuoti procesą. Išsivedimo į savo kabinetą, kad dabar vieną pamoką padirbėjęs su specialiu poreikiu vaiku kažkokia tema ir po to jisai grįžta į klasę, mūsų akimis, tai yra bevertė pagalba. Aš čia kalbu apie sudėtingus, tarkim, didelius ir labai didelius specialiuosius poreikius <...> čia yra kasdienis sunkus darbas, kai neužtenka to tokio spec. pedagogo inkluzo 2 kartus per savaitę [I–4].* Kita mokyklų vadovų patirtis, organizuojant kokybišką įtrauktį mokykloje yra paremta tuo, kad **darbas vyksta efektyviau, kuomet pedagogai tampa mokinio asistentais:** *<...> komandoje yra pedagoginį išsilavinimą turintys žmonės, kurie*

*dirba kaip mokytojų padėjėjai. Mes pamatėm, kad mes galime dirbti efektyviau patys, kada yra mokytojų padėjėjai ir jie dalyvauja beveik visose pamokose ir tariasi su mokytoju, kada teikti individualią pagalbą ir išsivesti, pavyzdžiui, išeiti atskirai padirbėti, kada būtina dalyvauti klasėje ir truputėlį padėti vaikui, paasistuoti jam, mokantis naują medžiagą. [I–4]; arba **psichologinį išsilavinimą turintys žmonės dirba kaip mokinio asistentai:** <...> turim dvi mokytojas, kurios turi psichologinį išsilavinimą, bet ne magistrą, o bakalaurą, todėl negali dirbti psychologėmis, bet užtai dirba pagalbininkėmis klasėje ir priklauso gerovės grupei mokykloje. [I–10]. Kitas informantas atvirksčiai mano, kad **švietimo pagalbos specialistai neturėtų dirbti mokinio asistentais:** Beje, turbūt patys blogiausi asistentai yra specialistai. <...> buvo nusamdytas žmogus programos (pamini pavadinimą), tai, turbūt, patys blogiausi. <...> reikia šitiems vaikams <...> meilės, šilumos, atliepimo, nestabdymo jo. Ką tu darai? (parodijuoja specialistą). Mes taip nedarom (parodijuoja specialistą). **Aš tave paliksiu, dabar išeisiu.** (parodijuoja specialistą). Ne tokio reikia požiūrio, reikia tokio: ei, aš jau matau, kad tau nebeatinka, kas vyksta, aš dabar tave pasiimu pakalbėti. <...>[I–6] ir apskritai **švietimo pagalbos specialistai nėra reikalingi mokykloje, nes mokyklos bendruomenės nariai turi pakankamai profesinių žinių, o švietimo pagalbos specialistai mato diagnozę, o ne vaiko potencialą:** <...> kai ateina specialistai, jie supranta, kad mes žinom daugiau ir užduodame klausimus, kurių jie gyvenime nėra uždavę. Čia nebuvo mūsų planas neturėti pagalbos specialistų. **Mes tiesiog, kai jie ateina ir kai klausome, ką jie kalba, yra toks siauras matymo taškas, toks jau baigtumas tose diagnozėse. Šitam vaikui reikia paveikslėlių (parodijuoja specialistą), tas vaikas vemia nuo paveikslėlių, jis jaučiasi pažemintas, nuvaikintas, paauglys <...> jam paveikslėlius po nosim kišti? <...> jam reikia struktūros – taip, paveikslėlių – ne, bet nu, kai su tokiu užsiblokavimo ateina ir JAUNI ŽMONĖS ateina. Autizmo spektras – PAVEIKSLĖLIAI (parodijuoja). O viešpatie tada, suprantat, čia yra baigtinis taškas. Va čia ir yra esmė – jie nemato – specialistai. Specialistai, mes dar nesutikome, nes jeigu sutiktume tokį, turbūt, įdarbintumėm tą pačią sekundę, nemato jame potencialo ir žmogaus, o mato jame diagnozę. [I–6].** Kitas informantas dalinosi išvalgomis, kad **praktikoje nereikėtų per anksti siųsti vaikų dėl įtariamų mokymosi sunkumų tikrintis į PPT, o geriausia tą padaryti antroje klasėje:** *Aš esu tos pozicijos, kad pirmoje klasėje iš tikrųjų reikia labai atsargiai vertinti vaikų pasiekimus ir žiūrėti, ar tai tikrai nėra tiesiog tokia vaiko raida ir branda, nes (...) 2 klasėje vyksta lūžis ir tarkim vaikai, kurie turėjo silpnesnius skaitymo įgūdžius, jie kažkaip per vasarą tiesiog pasikeičia ir pradeda skaityti. <...> pirmoje klasėje visus reikia vaikus stebėti, žiūrėti, matyti <...> apie specialiuosius ugdymosi poreikius pradėti jau kalbėti, būtent, mokslo metų pabaigoje ir įsivardinti, kad jeigu 2 klasėje grįžus mes matysim, kad vis dėl to ta situacija nesikeičia, bet tada mes jau kreipėmės į psichologinę, pedagoginę tarnybą. Bet čia eina kalba apie mokymosi sunkumus. Tada jau 2 klasės rudenį jau nusiųsti ir tada mes gauname kažkokias rekomendacijas, kažkokius tai patarimus ir panašiai. <...> pirma klasė stebima, o antra – darom tada jau pokytį. [I–18].* Vienas iš sprendimų, kuri taiko tyrimo dalyvis savo vadovaujamoje mokykloje yra **specialios klasės suformavimas didelių poreikių turintiems vaikams vyresnėse klasėse dėl akademinės atskirties sumažinimo klasės lygmeniu:** <...> mes dar turime specialiųjų ugdymosi poreikių klasę. Tai yra vaikai, kur yra jau su dideliais ugdymosi poreikiais. Ji yra sudaroma taip, kad kol jie yra pradinukai – tai jie visi mokosi bendrosiose klasėse, o kai jie užauga 5 – 6 klasėje – tai kai kuriems vaikams ta atskirtis vis tiek atsiranda. Ji tokia nesocialinė. Kadangi jie gyvena nuo pirmos klasės ir tuos vaikus, aš turiu omeny su dideliais ugdymosi poreikiais, ne vidutiniais, nes su vidutiniais – tai jie išlieka klasėje ir būna iki pat galo neblogai, o vaikai su dideliais ugdymosi poreikiais – ta atskirtis, tas atotrūkis didėja ir jie patys tą supranta ir kiti vaikai jau juos išmokę priimti ir myli juos, todėl su tuo socialiai – nėra problemų. Užduotis jie gauna tokias stipriai pritaikytas programas ir tas atotrūkis, norint nenorint, jis vis tiek išryškėja, kad jie patys supranta, kad jam yra viskas kitaip nei*

kitiems ir jis visada yra tas mažasis, kur visą laiką jam yra viskas kitaip. Kartais nuo to jiems taip vieniša būna ir mes esame priėję prie to, kad kartais jiems yra turėti savo klasę, kur jie turėtų, galėtų išgyventi lygiaverčius santykius su panašiais į save, kur pamokos būtų skirtos, būtent, jiems – kaip pagrindiniams dalyviams, o ne nuolat pritaikomos. **Pastanga yra, kad visą laiką pamokos būtų lanksčios ir skirtos visiems, bet visgi vyresnėse klasėse priename prie to, kad vyresniems vaikams su dideliais poreikiais, mes formuojam jiems atskirą klasę, kurioje jie vėl kažkuria prasme sužydi, turi vėl lygiaverčių santykių, turi galimybę lyderystei, bendroje klasėje jie – neturi šansų lyderiauti – arba turi, bet tik labai siaurose srityse [I–12].** **Sprendimas vaikus sukelti į specialią klasę yra aptariamasis su tėvais:** Šitoj vietoj jau su tėvais keliam tą klausimą ir siūlom arba vieną, arba kitą sprendimą, arba mišrus sprendimą, kad pusiau taip, pusiau taip, kad išsibandyti ir pagyventi, pajusti, kaip vaikas jaučiasi vienokioj ar kitokioj aplinkoj. Turim visas šitas opcijas, tuomet turim įvairias galimybes vairuoti įvairias situacijas. <...> su vidutiniais poreikiais gyvena pas mus bendrose klasėse, su dideliais siūlom tokią galimybę pasirinkti vyresnėse klasėse, formuoti jau jiems atskirą klasę. [I–12]. **Specialioje klasėje besimokančiųjų įtrauktis į bendras klases vyksta per bendrus projektus:** <...> kadangi mes turime tą specialiųjų ugdymosi poreikių klasę su kai kuriais vaikais suformavę, tai po to vėlgi ieškome būdų integracijai vėl į bendrąsias klases. Kadangi mes matom, kad kai kuriems vaikams geriau turėti savo tokį ratelį žmonių, kur turi lygiaverčius santykius, kur turi galimybę lyderystei, kur pati pamoka yra skirta būtent jiems, kad jie turėtų dar ryšį su bendrosiomis klasėmis – tai kai kurie projektai yra daromi kartu su bendrosiomis klasėmis ir tada jie vėl atsiranda tokiose jungtinėse klasėse kartu su bendrąja klase. Kai kuriuos projektus, pavyzdžiui, fizikos eksperimentus, chemijos atskirus projektus darom bendrus ir tokiu būdu juos vėl grąžinant ir vėl įtraukiant į procesus. [I–12].

Taigi, įvairios nevalstybinės mokyklos taiko skirtingas įtraukties realizavimo praktikas, kurios atsižvelgiant į mokyklos kontekstinę situaciją leidžia SUP turintiems mokiniams įsitraukti į mokykloje vykstančius procesus kokybiškiau.

Susitarimai mokykloje

Mokyklų vadovai interviu metu įvardijo, kad **susitarimai mokykloje** yra svarbūs, norint kokybiškai realizuoti SUP turinčių mokinių įtrauktį. Visų pirma, svarbu **dėti pastangas pastebėti ir identifikuoti SUP:** <...> apibrėžti ribą, kurie specialūs poreikiai yra tie, kuriems reikia visiškai jau specialaus ugdymo <...> mums žymiai svarbiau matyti vaikus, **identifikuoti tuos ugdymosi poreikius**, čia pas mus, kiekvieno vaiko, kuris jau mokosi ir tam mes skiriam tikrai daug dėmesio <...> [I–2]; Kitas dalykas labai svarbu **žinoti, kokie yra tie specialieji ugdymosi poreikiai** <...> [I–5]; <...> pirmiausia stengiamės, kad **tie vaikučiai būtų pastebėti**. Tai tam dirba visa komanda kartu – tai yra švietimo pagalbos specialistai, administracija ir mokytojai. **Mokytojai yra pirmieji signalizuotojai, kurie pastebi, jei vaikui yra sunku pamokose**. Tuomet mes jau įtraukiame specialistus, kurie stebi, ar tai yra visgi spragos, ar tai yra tikrai galimi mokymosi sunkumai. <...> Mes pastebėjime, kad kartais tie patys vaikučiai, kur turi tokių emocinių sunkumų, **mokytojai kartais juos identifikuoja kaip vaikus, kuriems yra sunku mokytis. Jie iš tikrųjų yra gabūs, bet juos taip iš karto pamatyti, neturint tam tikrų žinių, nėra taip lengva.** [I–8]; <...> jeigu jau prasidėjus ten, lapkričio, gruodžio mėnesį, matau, kad problemos su mokymusi, su skaitymu, rašymu, susikaupimu, dėmesio koncentracija, tai tada jau **kreipiuosi į specialistus, kad pasižiūrėtų logopedė truputėlį rašto darbus, kad ateitų psichologė pastebėtų, kad ateitų socialinė pedagogė**. Kadangi kuriojantis – tai tiesiog tas stebėjimas su truputėli tokia įsitrauktimi dar kitų žmonių. Pastebėjus pirmą pusmetį – tada aišku, ar yra tendencija, kad jau mes matom kažkokius tai

pirminius požymius specialių ugdymosi poreikių, kuriuos svarbu identifikuoti <...> [I-18]. Kitas susitarimas, kuris svarbus mokykloje yra **greitas reagavimas į kylančias problemas**: <...> negali sakyti, kad tas kažkaip specialiai planuojama, tas reagavimas mūsų ir kiekvienu atveju tikrai sprendimas konkretaus atvejo yra veiksmingiausia priemonė ir ką galiu pasakyti iš savo ankstesnių patirčių, kad tas tikrai veikia <...> [I-2]; <...> įtrauktis kiekvieno vaiko yra vienodas klausimas ir jeigu maršrutizatorius skambina man ir sako, tavo vaikui reikia tavęs, nes kartais reikia tiesiog mentoriaus, tiesiog žmogaus, kuris turi labai gerą ryšį su vaiku, nes vienas berniukas – jisai įkrenta tiesiog į tokią fazę, kuris tiesiog susipakuoju į kamuoliuką ir nešneka. Jeigu jį mėginti, jis tikrai gali pasišvaistyti kumščiais taip, kad mažai niekam nepasirodys. Tai sako jis – jau ta fazė jam yra, nes jau žino, tai viskas aš ateinu ir išbūnu su juo jo procesą ir tuo momentu priimam kažkokį sprendimą <...> [I-6]. Vienas iš informantų dalinasi, kad vietoj asistento įdarbinimo siūlo privalomo tėvams jų operatyvaus atvykimo priemonę: <...> susitarimas yra, kad, jeigu sako, mes negalim sau leisti asistento. Gerai mes sakom, viskas tvarkoj, bet tada jūs esate on call, mums reikia, mes skambinam ir jūs tučiuojau atvykstat, nes vadinasi mums reikia. Šitoje vietoje jau yra pasitikėjimas, bet paprastai tai yra tėvai, kurie daug dirba su savim, nes jie pirmą kartą atsiduria, kur į jų vaiką žiūrima kaip į normalų. [I-6]. Taip pat mokykloje sukuria kultūrą, kurioje darbuotojai nežino mokinių diagnozių: <...> po mūsų vidinių mokymų mes priėmėm sprendimą – griežtai nežinoti vaikų diagnozių. Nė vienas pedagogas, nežino vaikų diagnozių, nes mes negalim atsispirti pagundai nurašyti to diagnozei. O diagnozės... Yra labai daug diagnozės ir labai mažai žmogaus. Yra labai daug baimės, o čia yra apie žmogų. Yra labai daug nerimo, bet čia yra apie žmogų. Yra labai daug noro padaryti gerai, o čia yra apie žmogų, ne diagnozę. <...> [I-6]. Keli tyrimo dalyviai dalinasi, kad susitariama su tėvais dėl sutrumpintos mokymosi dienos: **Kažkam yra sutrumpinta diena mokymosi, bet vėlgi, sakau, tai yra suderintas su tėvais ir kartu su mokykla.** [I-7]. <...> tarkim mokykla (pamini mokyklos pavadinimą) yra visos dienos mokykla. Tai turint specialiųjų poreikių – tai labiau tiktų mokykla, kurioj dienele yra trumpesnė <...> [I-15]. Informantas akcentavo, kad jų mokykloje tėvai privalo duoti leidimą garsiai kalbėti apie vaiko poreikius: **Per mūsų praktiką aš buvau tai ir vienam seminare girdėjusi, bet mums ir praktikoje – tai labai pasiteisino – tai, kad būtinai, kai mes priimame vaiką su specialiaisiais poreikiais, mes iš karto tėvams pasakom, kad jūs turite mums duoti leidimą su visais su vaikais kalbėtis apie jūsų vaiko išskirtinumą.** [I-9].

Strateginiai elementai

14 lentelė. Kategorija: keliami uždaviniai (1)

Tarpinė kategorija	Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
	Didinti švietimo pagalbos specialistų skaičių mokykloje	<p><...> didinti ir ieškoti specialistų, nes šiai dienai ir mums jų trūksta, mums reikia tikrai pastiprinimo, pagalbos, kad galėtume atliepti visus poreikius. Apie tą strategiją kalbant, mes bandome plėsti švietimo pagalbos specialistų ratą [I-8].</p> <p><...> kaip tik po mūsų susitikimo, eisiu į kitą susitikimą mūsų čia vietoj, mokykloj, su gerovės grupe, tai, būtent, ko reikia, tai mums reikia daugiau kompetentingų specialistų reikia mokykloje. <...> Mes mokykloje keliamė uždavinį, kad mums reikia specialistų, bet specialistų, kurie mokėtų ir žinotų būdus, kaip veikti su tais mokiniais ir kaip veikti su skirtingo amžiaus mokiniais. <...> [I-10].</p> <p><...> mes kalbam, ar šį pavasarį jau kažką kviesimės į komandą, nes irgi tai yra adaptacija ir ypatingai, kai ateina žmonės, kuriems numatyta dirbti su specialiųjų poreikių vaikais, tai ypatingai turi turėti laiko, kad pažinti juos. Pažinti juos, kaip jie elgiasi socialiniuose santykiuose su klasės vaikais, kaip prisijaukinti juos, nes dažnai tie vaikai taip tiesmukiškai ir paprastai neprisileidžia švietimo atėjusio žmogaus. Jie turi dažnai įvairių poreikių dėl prierašumo, dėl pasitikėjimo. Kitais metais tai tikrai bent du ar tris žmones tikrai ieškosime. [I-12].</p> <p><...> komandos suformavimas <...> stiprių specialistų, kurie atsakingi už tą vaiko gerovės komanda ir jau ten iš to išplaukiančias visas priemones <...> vienas iš tokių uždavinių, ką aš matyčiau, visų pirma, komandą persižūrėti, ar</p>

Personalo planavimas		<i>tikrai mes turim pakankamai ir ar nereikia daugiau, ir tas iš tikrųjų vyksta. <...> planuojam specialistų poreikį ir šiuo duotuoju momentu ir vyksta kitų mokslo metų, ne kitų metų, bet kitų mokslo metų 2023 – 2024 m. planavimas ir ten didelis dėmesys yra tų papildomų specialistų poreikiui <...> Papildomas specialistų poreikis – tai irgi turime apsibrėžti, kiek mum jų reikia dar net nežinodami, kiek turėsime vaikų, kuriems reikalinga didesnė pagalba ir tų mokymų poreikis. [1–13].</i>
	Skirti finansavimą dviems mokytojams klasėje	<i>Administracijos vaidmuo čia yra svarbus tuo kad arba biudžetas yra suskirstomas taip, kad nu tų žmonių yra arba jis yra taupomas ir tų žmonių nėra. Kadangi mokykla turi savo vertybinę tokių dalį – tai ta vertybinė dalis ir ji yra persmelkta ir administracijoje – tai reiškia, kad mums tai yra prioritetas, nes turėti du mokytojus klasėje, tai yra beveik dvigubai brangiau negu jo neturėti. Tai yra labai reikšmingi skaičiai ir biudžete ir visgi mes tą ne tik darome, bet ir planuojame daryti toliau. [1–11]. Mes taip pat turime praktiką, kur jaunesnieji mokytojai per kelias veikas dirba su mokytoja ir tada dar labiau galima ir padėti diferencijuoti ir įtraukti tuos vaikus <...> [1–17].</i>
	Įdarbinti gydantįjį pedagogą	<i><...> mes pagal savo specifiką svajojame turėti gydantįjį pedagogą. Tai yra pedagogas, kuris turėtų pedagoginį išsilavinimą, bet turėtų ir medicininių žinių, nes jeigu mes norime padėti vaikui, kuris turi specialiuosius poreikius, mes turime žinoti jo vystymosi raidos sutrikimus. Jeigu mes elementariai turim, sakykim, negirdintį vaiką arba neregintį vaiką (..) turim mergaitę, kuri turi regėjimo labai stiprų sutrikimą, tai mes kaip ir žinom, kad arba ten tada jai reikia brailio rašto mokyt, jeigu jis negirdi, tai tada reikia gestų kalbos. Vaikai, kurie turi aspergerį, autizmą, emocijų sutrikimą intelektualinį vystymosi sutrikimą, paprasti mokytojai, baigę tiesiog pedagoginius mokslus, jie turi per mažai žinių arba visai net neturi ir nėra įgalūs padėti tam vaikui, nes norint padėti, reikia žinoti ką ir kuom padėti. <...> mes labai norim tų gydančiųjų pedagogų ir netgi Lietuvoje tokio specialisto mes neturim nei vieno, kuris galėtų kitiems padėti, mes turim tik užsienyje. Tada savo ruožtu mūsų mokykla organizuoja nuo 2024 metų, yra pradėti pradėtas ruošti projektas, kad mes turėsime Lietuvoje gydančiųjų pedagogų mokymosi kursą tiems mokytojams, kurie turi jau pedagoginį supratimą, pedagoginį išsilavinimą, papildomai, kad papildomai galėtų įgyti žinių, kaip elgtis su įvairiais vaikais, nes to labiausiai reikia žinoti, reikia pažinti vaiką. [1–10].</i>
	Didinti asistentų skaičių	<i>Dar ką mes turim šiandien dienai – tai mes turim mažesnėse klasėse mokytojus pagalbininkus. Viena iš jų baigusi psichologijos mokslus ir turinti supratimą, kita – turinti didžiulę pedagoginę patirtį. Tai pagalbininkai klasėje yra vienas dar iš tų pagalbos būdų ir kompetencijos, žinios apie vaiko raidą ir būdus, kaip jam padėti, esam numatę kitiems metams būtinai žmones dar tikrai įdarbinsim, didindami savo gerovės grupės komanda. [1–10]</i>
	Tinkamai įvertinti būsimų darbuotojų pasirengimą	<i><...> galim turėti tokius rodiklius ir kai kalbėjome apie tą sistemą pasirošimo – tai dabar tas įvertinimas – nėra toks labai išsamus, priimant žmones, kai vertini bendrai kompetencijas ir pasirengimą <...> tai visai tiktų ir galėtų būti geras žingsnis – tiek tada produktyviau planuojant ir augimą <...> [1–2]. <...> Jeigu mes naujo žmogaus ieškome į mūsų mokytojų komandą – tai iš karto eina klausimai apie tai <...> [1–11].</i>

Atlikta kokybinė turinio analizė padėjo identifikuoti mokyklų vadovų keliamus uždavinius, skirtus SUP turinčių mokinių kokybiškam įsitraukimui mokyklos ir klasės lygmeniu. Visų pirma, vadovai kelia uždavinius mokyklos lygmeniu, skirtus personalo planavimui: didinti švietimo pagalbos specialistų ir mokinio asistentų skaičių mokykloje, skirti finansavimą dviems mokytojams klasėje, įdarbinti gydantįjį pedagogą, tinkamai įvertinti būsimų darbuotojų pasirengimą (žiūrėti į 14 lentelę).

15 lentelė. Keliami uždaviniai (2)

Tarpinė kategorija	Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
Mokyklos bendruomenės	Didinti mokytojų profesinį pasirengimą	<i><...> kalbant apie uždavinius – tai vienas, kurį jau paminėjau – mokytojų profesinis augimas šioje srityje, tiek dalinantis tarpusavyje turima patirtim, tiek iš išorės, mokyklos lygiu, organizuojant mokytojų kvalifikacijos tobulinimą, tiek mokytojams, sudarant galimybes tobulintis išorėje – taip šitas yra.[1–2]. Tai uždaviniai lieka tie patys <...> reikia labai daug dirbti ir labai auginti komandą. [1–6]. <...> žiūrėti, kaip gabių vaikų programą įgyvendinti, kad būtų daugiau balanso ir, aišku, tiek pat tobulinti mokymosi sunkumų turintiems vaikams pagalbą – tai yra šviesti mokytojus <...> [1–8]. <...> tikriausiai nebus niekada tokios idealios situacijos, kad turim po specialistą kiekvienam vaikui, niekada nebus taip, kad užtektinai tų specialistų turėsime (..) ko labai norėtusi, kad kiekvienas mokytojas jįsai jaustųsi stipriau ir įgalintas turintis kažkokius žinių pradmenis, žinantis tam tikras priemones, galbūt, galintis pasikviesti prevencinėms veikloms specialistus ir ten kažkokiems apmokymams tam, kad mokytojas drąsiau jaustųsi ir tvirčiau jaustųsi ugdymo metu <...> tai visos komandos – ne tik specialistų, bet ir visų mokytojų pradmenų suteikimas (..) ten tikrai neišmokysim kiekvieno, kad būtų specialiuoju pedagogu, bet manau, kad pradmenis žinoti visiems labai sveika. [1–13]. <...> reikia turėti ir supervizijų mokytojams <...> [1–14].</i>
	Gerinti mokytojų teigiamas nuostatas	<i>Visų pirma, pedagogai turi būti pasirošę tam, jie turi žinoti, ką su tuo daryti, jiems – tai turi būti artima ne tik formaliai, bet ir idėjiškai <...> yra mokytojai, kurie dirbs su ta klase. Mūsų sistemoje, mokytojai, klasės mokytojai yra mūsų mokykloje tokie du, kurie veda klasę pagal savo galimybes nuo pirmos klasės iki aštuntos ir jie didžiausią krūvį neša su ta klase, prie jų dar jungiasi dalyko mokytojai vis daugiau vyresnėse klasėse ir pirmoj klasėj jau turi tą tokį vaidmenį suformuoti klasę. [1–12].</i>

kompetencijų augimas	<i>SUP atžvilgiu</i>	
	<i>Didinti vadovų profesinį pasirengimą</i>	<...> administracijai mokyklos visai vertinga būtų toks žinojimas ir naujų galimybių, kas padeda tiems vaikais, kaip pritaikyta galėtų būti ta pati fizinė mokymosi aplinka, tai vėlgai tai yra dalykas, ko tu taip neišmoksi vien būdamas čia, tu turi važiuoti, matyti, kaip kitur veikia (...) tai ir žiūrėti iš geriausių pavyzdžių tiek Lietuvoje, tiek ne Lietuvoje (...) Ir viso to situacijų valdymo organizavimo – tai irgi čia nereikia užstrigti vien ties tuom, ką esam sugalvoję ir kas veikia, bet irgi galim ieškoti geresnių būdų, kaip koordinuoti šių sprendimų gerinimą. [I–2].
	<i>Didinti tėvų supratimą apie įvairovę</i>	<...> šviesti tėvelius, kad jie nebijotų kalbėtis su vaikais. [I–8]. Jeigu mes kalbam apie pradinių klasių mokytojus, dažnai jie to neužfiksuoja, užfiksuoja tik tai jų tėvai. Tai todėl tas darbas yra orientuotas į klasę, kaip vaikų ir tėvų bendruomenę, kad jiems išaiškinti tam tikrus dalykus pernelyg neakcentuojant to, ko mes negalim akcentuoti ir tada vykdome stebėseną, kaip šitas dalykas sekasi. Tai nėra taip paprasta tuos dalykus padaryt. [I–11]. <...> planuose pas mane yra, kaip ir sakiau, atėjo pas mus psichologė, kuri, būtent, mato prasmę dirbti labai daug su tėvais – tai dabar bus pirmasis mūsų toks bendras susitikimas su tėvais, kur mes labiau kalbėsime apie ribas vaikų ir kaip ribos teikia saugumo jausmą. Nes tikrai <...> kai kurių išskirtinis sluoksniu socialinis kai kurių, tas leidžia jiems būti tokiems – nesiskaityti su tam tikrai dalykais, su suaugusiais elgtis ne visai pagarbiai – tai mes kažkaip stengsimės apie tai kalbėti su tėvais, nes tai daugiausiai ateina iš šeimos, bet taip pat reikės, kai kvietėmės tą specialistę dėl autistiškumo, tai ji siūlė, kad šnekėti su tėvais – mokytojais ir jiems irgi pasakoti <...> [I–17].

Tyrimas padėjo išsiaiškinti, jog privačių mokyklų vadovams tampa svarbu ne tik planuoti personalą, bet ir užtikrinti, kad mokyklos bendruomenės kompetencijos augtų. Informantai minėjo, kad pagrindiniai keliama uždaviniai yra didinti mokytojų ir vadovų profesinį pasirengimą, gerinti teigiamas nuostatas SUP turinčių mokinių atžvilgiu ir didintų tėvų supratimą apie įvairovę (žiūrėti į 15 lentelę).

16 lentelė. Kategorija: uždaviniai (3)

Tarpinė kategorija	Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
Išteklių planavimas	<i>Užtrinti mokytojams įgalinančią aplinką</i>	<...> pirmiausia mes turime nuostatą, kad mokytojas yra pagrindinis mokyklos resursas. <...> kad mokytojas galėtų įtraukti kiekvieną vaiką tam, kad mokytojas galėtų dirbti su visais vaikais, o ne tik su tais, kuriems reikia daugiau pagalbos ir ne tik su tais, kurie yra gabūs ir labai greitai šuoliuoja per programą, tam jam reikalinga užtikrinti, kad visa aplinka mokyklos yra įgalinanti. Reiškia tokie mokytojai turi būti ramūs ir dėl to, kad turės pagalbą, žinant, kad yra vaikas, kuriam reikia kažkokių specialių dalykų, turės pagalbą, kaip pritaikyti programą arba mokymo priemones, nes vieniems reikia vieno, o kitiems reikia kito – tada mūsų, kaip mokyklos administracijos, pareiga yra užtikrinti, kad tos pagalbos mokytojai gaus <...> ta pagalba yra ir ugdymo pagalbos specialistai <...> reikia turėti normalaus mikroklimato ir diskusijos mokykloje, kad jie jaustųsi saugūs, galintys priimti sprendimus ir daryti dalykus su vaikais tokiais, kokius reikia, tai ir yra akademinė laisvė, bet lygiai taip pat ir ta tokia emocinė laisvė ir emocinis saugumas. Nebijoti, kad aš čia kažko nemoku ir padariau klaidą, ir man nesigavo ir aš gerai, jeigu apsisverčiau, nors tai irgi yra blogai, o jeigu aš pratrūkau, pradėjau šaukt klasėj, čia ne dėl to, kad mokytojas staiga vaikus nustojo mylėti, čia dėl to, kad mokytojas išėjo iš savęs, nes jo vidinis resursas išsitaškė. Tai mūsų pareiga yra kaip administracijos pasirūpinti, kad mes turėtume resursų mokytojams, tiek sudaryti jiems geras darbo sąlygas, tiek pasirūpinti, kad jie neįkristų į nuovargio užburtą ratą. [I–14].
	<i>Išlaikyti procesų valdymą</i>	<...> padaryti darbai – galvojam, kad jų įgyvendinimas ir tęstinumas yra labai svarbu. Tai uždavinys – išlaikyti procesų valdymą, įtraukiant kokybiškai mokykloje turimus specialistus ir toliau didinant tėvų supratimą apie tai, gerinant komunikaciją, mažinant tam tikrą stigmatizaciją šito reiškinio <...> [I–2]. <...> uždavinys, kurį irgi jau pradėjom sėkmingai įgyvendinti, kad turi būti labai aiški struktūra ir procesas su numatytais žingsniais tiksliais, ką, kokiu atveju darom, kaip komunikuojam, tai čia tiek komunikacija su tėvais, tiek su mokytojais (...) tai va tas toks proceso sukūrimas ir jo paleidimas į gyvenimą <...> [I–13].
	<i>Tinkamai įvertinti galimybes</i>	<...> mes esam numatę ir laikysimės tos strategijos, kad mes turim pirmiausiai gerai įvertinti savo galimybes, įtraukiant tokius vaikus. <...> strategiškai yra taip: adekvačiai įsivertinti savo galimybes, ar mes galėsim dar papildomai teikti pagalbos. Tai lemia ir klasės sudėtis, ir tėvų finansinės galimybės, nes kai kurie tėvai moka papildomai didesnį mokestį, nes jiems yra papildoma pagalba skiriama jų vaikams. <...> Strateginis toks momentas yra įvertinti klasės sudėtį, kokiu jau dabar turime vaikų ir kiek dar galime priimti specialiųjų poreikių vaikų papildomai. Tarkim šiuo metu mes netgi turim klasę iš 8 vaikų ir nepapildysim jokių papildomu vaiku, nors finansškai gal mums ir apsimokėtų tai padaryti, bet šita klasė ir liks tokia maža, nes ten ugdomi tikrai labai sudėtingos situacijos vaikai. Ir mokslas aštuntoj klasėj gana rimtas ir (...) aštuntoj, devintoj, čia turiu omeny, kad kyla nuo aštuntos ir vaikams reikia teikti daug pagalbos, kai kada tokioje klasėje dirba net trys suaugę žmonės su aštuoniais vaikais. <...> [I–4]. <...> mes tai darom daug paprasčiau ir mes tikrai nedarom biurokратиškai arba dėl to, kad yra įstatymas ir dabar priimkim poįstatyminius vidinius teisės aktus, kurie tai įgyvendintų. Taip, mes planuojam mokyklos veiklą, taip mes žinom, kokius resursus mokykloje turime ir kokius mokinius priimam <...> jeigu dabar bandyčiau kažkaip reziumuoti, kaip mes planuojam, kokius išteklius ir priemones tam, kad tas didysis biurokратinis parašytas įstatymas veiktų – tai mes per tai ir planuojamės. Pirmiausia žiūrime mokyklos strategiją ir žiūrime, ką mes turime pasiekti ir ką mes turime įgyvendinti, kiek ir kokių resursų mums tam reikės, o resursai – tai yra ir žmonės, ir laikas, ir priemonės ir mes visą tą ir darom. [I–14].

Trečiasis informantų paminėtų keliamų uždavinių blokas yra susijęs su ištekliu planavimu: užtikrinti mokytojams įgalinančią aplinką, išlaikyti procesų valdymą, tinkamai įvertinti galimybes, įtraukiant SUP turinčius vaikus (žiūrėti į 16 lentelę).

17 lentelė. Kategorija: keliami uždaviniai (4)

Tarpinė kategorija	Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
Ugdymo proceso vadyba	Skatinti individualią pažangą pagal savo gebėjimus	<p><...> ugdytūsi pagal savo asmeninius rezultatus, pagal asmeninius gebėjimus, siektų savo asmeninio rezultato <...> [I-3].</p> <p><...> tiesiog pas mus yra priimta, kad mes neatsisakome tokių vaikų, kad mes juos mokom, kad stebime jų progresą tiek, kiek gali kiekvienas vaikas pagal savo galimybes, stengiamės atliepti jų lūkesčius ir sėkmingai vesti tą vaiką. [I-5].</p> <p><...> šių metų uždavinys iki pat birželio mūsų – statistika, kuri reiškia, kad kiekvieno vaiko ūgtis matuojama statistiniais parametrais pagal savo gebėjimus – tai čia yra mūsų uždavinys dabar, judam link to – susirinkti duomenis, kurie jau būtų nebe istorijos konkrečių vaikų. Tai norisi matyti bendras tendencijas jau ir kitais pjuviais. [I-6].</p> <p><...> uždaviniai kiekvienam vaikui, kad jisai patirtų sėkmę savo lygyje. Tai yra pagrindinis dalykas. Jeigu vaikui, kuris turi poreikių ir jis nemoka socializuotis, tai tikslas yra apie tai, kad jis būtų socialinėje aplinkoje, būtų tarp vaikų, kad jis gerai jaustųsi, nėra keliamas lūkestis akademiniam kažkokiam iššūkiui. Tai tada apie tai kalbam su šeima ir tokių turim irgi šeimų. [I-7].</p>
	Plėsti neformalaus ugdymo įvairovę	Mes galvojam, kad reikia daugiau šitokių (...) <i>molio darbų, meninių užsiėmimų daugiau, judesio visokių – tai norime savo mokykloje aktyvinti</i> . Tą gerovės grupę turėti ir toliau, bet šalia to arba kartu su ta gerovės grupe, kad veiktų veikimo grupė, mokinių įveikimo grupė. [I-10].
	Sudėlioti tinkamai tvarkaraštį mokytojams	<...> mokytojas galėtų iš tikrųjų tausodamas save dirbt, kaip resursas – tai, manau, kad reikia ir tvarkaraščio neperkrauto padaryti <...> [I-14].
	Parengti individualizuotus planus	Trečias uždavinys yra <...> <i>individualizuotas planas</i> , iš kitos pusės, ir <i>planas orientuotas į klasę</i> , nes labai svarbu, jog toje klasėje nekiltų kažkokių tokio <...> sąmyšio ar pasipiktinimo, kad ten vienam ar trim vaikam yra skiriamas didesnis dėmesys [I-11]. Kažkur tu patirsi sunkumų, bet nieko tokio, va kiek yra privalumų tai apeiti, pavyzdžiui, pritaikant programą tam tikra disleksinių klaidų grupė skaičiuojama, kaip vienas klaida, 30 klaidų skaičiuojama kaip vienas klaida, dieve, koks gėris. Nuostabu ir tam vaikui nebaisu, kad ten visas diktantas žaliuoja ištaisytose vietose, vis tiek ten yra skaičiuojama kaip viena arba kaip 2 klaidos. [I-4].
	Įsitraukti į klasę socialiniu aspektu	<...> uždavinys gal ir, kad <i>pirmiausia jie įsitrauktų į bendrą klasės veiklą, būtų emociškai jiems palanki aplinka emocinė būsena vaiko <...> tokia socializacija jau bendravimo su bendraamžiais ir kitais vaikais. <...></i> [I-3].
	Atliepti mokinių poreikius	<...> uždavinys yra kelti kiekvieno moksleivio poreikio atliepimo kokybę. [I-6].
	Skatinti mokinių fizinį aktyvumą	<...> mūsų mokyklos uždaviniai yra, kad <i>ieškoti būdų, kaip su jais išveikti, išveikimo įvairius būdus žiūrime, kad juos pamant iš klasės</i> , nors ir tai pas mus klasėje juda ritminėj daly visi, bet su kai kuriais mokiniais reikia tiesiog daugiau judėti, jie nemoka eiti atgal, jie nemoka eiti šonu ar pašokti, jie nemoka pereiti per rąstą, nes neišgyvenę yra pusiausvyros pojūčio. <i>Tokie atrodo paprasti fiziniai pratimai, bet jie susiję su mąstymo jėgų aktyviniu.</i> [I-10].
	Didinti tėvų įsitraukimą	<...> <i>visais atvejais mes labai kalbamės su tėvais</i> ir jeigu ateina vaikas ir mes jau žinom, kad turi tam tikrų poreikių – tai yra turim nuo autizmo spektro jau nustatyto su visom išvados ir rekomendacijom iki daug vaikų grįžtančių iš užsienio (...) vienoj klasei yra mergaitė, kuri grįžusi ir kuriai irgi reikia pagalbos. <i>Tai tie uždaviniai yra (...) tariamės ir kalbamės su tėvais</i> (...) [I-17]. <...> vienas pagrindinių yra <i>bendruomenės įsitraukimas šiuo atveju, labai daug dėmesio skiriam susitikimams su tėvais, viešosioms diskusijoms, dabar organizuosim, tai mes tą esame įsivardinę <...></i> tai mūsų rūpestis ir uždavinys yra <i>sudėti tokias aplinkybes, kurios metu tėvai domėtūsi vaiko mokymūsi, skaitytų TAMO, būtų įsitraukę ir laikytūsi bendrų susitarimų</i> . Tai mūsų toks interesas – kuo labiau tėvai bus įsitraukę į ugdymo procesą, reflektuos su vaikais, kaip jiems sekėsi mokykloje, domėsis, skaitys laiškus – to vaiko sėkmė mokykloj bus didesnė. [I-19].
	Fiksuoti mokyklos darbuotojų veiklos metodus	<...> šių metų kryptis ir jina yra laikoma ne tik su vaikais, bet ir su suaugusiais, <i>apie jų darbą, jų darbo metodus, viską stebėti, ką suvesti, ką užpildyti</i> . Tai dokumentai pildomi, bet jie neveltui pildomi, ne dėl ataskaitos, bet dėl mūsų pačių, kad matytume, kaip mes augam, judam ir atliepiam kiekvieną. [I-6].

Informantų istorijos atskleidė ne tik mokyklos lygmeniu keliamus uždavinius SUP turinčių mokinių įsitraukimui, bet ir klasės lygmeniu. 17 lentelė matyti, kokius mokyklų vadovai kelia uždavinius ugdymo proceso vadybos srityje: skatinti individualią pažangą pagal savo gebėjimus, plėsti neformalaus ugdymo įvairovę, sudėlioti tinkamai tvarkaraštį mokytojams, parengti

individualizuotus planus, įsitraukti į klasę socialiniu aspektu, atliepti mokinių poreikius, skatinti mokinių fizinį aktyvumą, didinti tėvų įsitraukimą ir fiksuoti mokyklos darbuotojų veiklos metodus.

Keletas tyrimo dalyvių paminėjo, kad **surašytų uždavinių SUP turinčių mokinių įsitraukimui mokyklos strategijoje – nėra**: *Sakykim, kad tokios surašytų uždavinių – tai tikrai jų nėra <...> [I-3]; <...> mes šiuo klausimu tikrai nekeliame kažkokių labai čia skambių dalykų ar frazių <...> [I-5]; <...>* Kitas informantas akcentavo, kad **nemato prasmės susirašyti uždavinių**: *Dar kažkokį smulkesnių uždavinių, kad suteikti 15 konsultacijų trečiųjų klasių per lapkričio mėnesį, ne, mes to dalyko tikrai nerašome, nes kam? <...> aš pati, kai su savo kolegomis kalbuosi – tai labai sąžiningai, prieš darydama bet kokią darbą ir ypatingai prieš prašydama bet kokio lentelės pildymo, aš paklausu savęs, o kam? Jeigu aš turiu gerą atsakymą, tada darau toliau, jeigu neturiu – tada nedarau. [I-14].* Taip pat SUP turinčių mokinių rašytinės strategijos neturėjimą vienas iš mokyklų vadovų grindžia tuo, kad jos turėjimas būtų dirbtinas, nes ji reikalinga tik valstybės kontekste: *<...> Strateginiai (...) ne, nėra, sakau, neturim tokio dokumento, jeigu turėtume, kad štai mūsų uždavinys šiais metais yra disleksikų įtraukimas (...) Manau, kad kas būtų labai nenatūralu, dirbtina, nes natūraliai pati mokykla taip veikia, kad mes esam labai arti įvairių iššūkių ir galimybių, kurias patiria šeima ir stengiamės įgyvendinti (...) dėl to atskiro tokio neturim (...). <...> čia suprantu valstybės kontekste arba šiuo atveju ministerijos projektuose (...) ta įtrauktis atsiranda todėl, kad atsiranda vis daugiau ir ypatingai provincijos arba nebūtinai provincijos miesteliuose, kuriems reikia tam tikrų techninių priemonių ir vizijos, kad jie būtų įtraukti. [I-19].* Kitas informantas paminėjo, kad SUP mokiniams ir jų įsitraukimui yra nekeliami uždaviniai todėl, kad **nėra patrauklu verslui**: *<...> uždavinių pas mus nėra. Yra pagal esamą situaciją sprendžiama kažkokia tai situacija. Aš drįstu suabejoti, ar tikrai turėtume turėti strategiškai šitą vietą, nes jeigu mes kuriame tokią mokyklą, tai jau turi būti labai aiškiai identifikuota vieta lokaliai, kur mes tokius vaikus priimsim, specialistų, kiek tokių turėsime ir išvis ta prasme, kaip juos integruosime į klasę, finansiškai – kiek tas kainuotų kiekvienai šeimai, jeigu būtų toks modelis, kas kompensuoja, kaip kompensuoja, bet čia jau verslas, čia jau ir prasideda verslas – kiek tas kainuos, kiek tas atsipirks. [I-18].* Tyrimo dalyviai uždavinių poreikio nebuvimą grindė tuo, kad sudėtinga uždavinius išskirti, nes **egzistuoja per didelė įvairovė SUP mokinių**: *<...> čia jau labai individualizuotai, priklausomai nuo to vaiko, jeigu vienu atveju yra, pavyzdžiui, kažkokios elgsenos problemos, atsiradusios todėl, kad su vaiku ne taip yra dirbama ir tada jisai negali susifokusuoti arba jam nėra iškeliamas kažkoks individualus, aukštesnis mokymosi uždavinys, tada jis vėl sufokusuoja elgesį. Kitiems vaikams yra bendradalykinės problemos, disleksija, disgrafija, diskalkulija ir panašūs dalykai. Tai šiuo atveju kažkokią bendro uždavinio, kuris apimtų visus vaikus – nėra. [I-11]; <...> specialiųjų ugdymosi poreikių vaikai, nes tai galėtų būti labai didelis spektras: iš užsienio grįžę, disleksikai, nekalbantys lietuviškai, tai gali būti iš viso pasaulio besimokantys čia <...> surašytų uždavinių pas mus nėra <...> [I-18].*

18 lentelė. Kategorija: tikslai

Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
Įtraukti kiekvieną vaiką	Matot (pamini tyrėjos vardą), čia ir yra esmė nereikia nei vieno uždavinio specialiųjų poreikių mokinių įtraukimui, jeigu tikslas yra įtraukti kiekvieną vaiką <...> [I-6]. Tikslas, kad mokytojas, kuris dirba su klase, kurioje yra tokių vaikučių paskirstytų dėmesį visiems vienodai. [I-7]. Šiuo metu yra dėltojiama mokyklos strategija apskritai, mes ją atsišviežinam, atsinaujinam – tai įtrauktis – yra vienas iš strategiųjų tikslų, kur kalbame bendrai. Kalbame ne tik apie vaikučius, kurie turi mokymosi sunkumų, bet kalbame ir apie gabius vaikus, nes šita sritis irgi yra apleista. [I-8]. <...> mūsų kožiris ir visa stiprybė yra tame, kad mes nuoširdžiai susėdę apie tą vaiką galvojame. Kiek mums pavyksta, kiek reikia, nes tų specialiųjų poreikių jų gi labai platus spektras. [I-9]. Tai pirmasis tikslas – tai yra įtraukti juos. [I-10]. Nuo pat pradžios mokyklos buvo tai, kad vaikai priimtų ir vaikas įsitrauktų <...> [I-16].

	<p><...> mūsų tikslas, kad kiekvienas šitos bendruomenės narys, kokioj jis bebūtų socialinėj ar emocinėj situacijoj gautų grįžtamojo ryšio, dėmesio ir būtų įtrauktas. [I–19].</p>
<p>Užtikrinti gerą mokinių savijautą</p>	<p><...> tikslas mūsų mokyklos visada padaryti, kad jįsai tarsi priimtų tą savo kitiškumą, kaip tokią duotybę, kaip normą ir nesijaustų kažkuo blogesnis už kitus, nes (...) charakterio ir visokiausių bruožų pakankamai visi turim, kuriais galėtume didžiuotis arba kaip tik jausti gėdą. [I–1].</p> <p>Mums svarbu, kad vaikas būtų su vaikais, kad jis gerai jaustųsi, jįsai turėtų santykių, be abejo, mokytis irgi reikia, bet pagrindiniu tikslu keliamas yra šitas, tai čia be išimties, nes kažkokios išskirties nesinori daryti. [I–7].</p> <p><...> tikslas, kad tas kiekvienas vaikas gerai jaustųsi kolektyve – tai vienas dalykas. <...> aš labiau žiūriu čia tokia bendraja prasme, kad visi jaustųsi gerai mokykloje, nes toks ir yra bendrasis tikslas, nesvarbu, koks tu ir šiek tiek kalbant apie specialiuosius poreikius, tiek gal apie mokslo pasiekimus, dalykines žinias – tai norim, kad tiek tas, kuris labai gerai mokosi – gerai jaustųsi tiek tas, kuriam gal šiuo šiuo metu prasčiau sekasi, bet jis irgi lygiai vienodai gerai jaustųsi mūsų mokykloje. [I–14].</p> <p><...> mes irgi turime tokį grėsmingai skambantį organą kaip vaiko gerovės komanda, bet mes ją sąmoningai labai vadinam ugdymo pagalbos specialistų komandą, nes mūsų tikslas yra ne gąsdinti, o padėti išmokyti, padėti suprasti, padėti patirti kiekvienam mokymosi džiaugsmą ir viskas. [I–14].</p>
<p>Užtikrinti orią integraciją</p>	<p>Mes norime tą integraciją garantuoti orią. Nenorime tiesiog priimti vaiko su spec. poreikiais ir tada bus, kaip bus. [I–9].</p>
<p>Gerinti ugdymo kokybę visiems</p>	<p>Toli gražu nesame patenkinti tuo, ką duodame šitiems mokiniams ir visą laiką, kiekvienais metais, ugdyme turime išsiskėlę tikslą – gerinti ugdymo kokybę ir tai susiję yra ir su normaliais, gerai besimokančiais mokiniams ir su tais, kuriems yra sunkiau. [I–10].</p>
<p>Sudaryti sąlygas patirti individualią sėkmę</p>	<p>Tikslas yra tai, kad kiekvienas mokinyš, kuris yra pas mus mokykloje, patirtų ugdymosi sėkmę, kad kiekvienas mokinyš galėtų padaryti individualią ugdymosi pažangą ir tada jau yra tos individualios priemonės. [I–11].</p> <p><...> tikslas yra – tai, kas tam vaikui blogai sekasi, tą mažiau eskaluoti, patiprinant jo gebėjimus, kas jam geriau sekasi. Tai čia matyt yra bendra strategija mokyklos, kuri yra tiek iš strategijos ugdymo vadovų, tiek iš ugdymo vadovų. [I–19].</p>
<p>Ugdyti savarankiškumą</p>	<p><...> kiekvienas mūsų išėjęs mokinyš, tikimės <...> kad jįsai būtų ta asmenybe, kuri yra akademiškai ir vertybiškai pasirodusi išėiti į tą gyvenimą. Tai turbūt kiekvienam šitas galioja, o tiems specialiujų poreikių vaikams, kuriems reikia tam tikrų specialiųjų įrankių, tai tas procesas tampa įdomesnis ir tikslas yra išlaikyti tą kiekvieno buvimą mokykloj, sveiką gyvenimą. [I–1].</p> <p><...> mus yra tokia viena iš kryptų, nežinau, kaip kitur, vadinasi – nuo ugdymo prie saviugdės. Jeigu su mažiukais mes dirbam tokiu būdu, kad mes jiems visas sąlygas, kaip autoritetai, to viso švietimo lauko mokytojai, o vidurinėj pakopoj – mes jau atsakomybę už mokymąsi dalinamės ir išleidžiant vaikus, jau baigiant mokyklą, išleidžiam juos su tokia nuostata, kad jis jau yra suaugęs, savarankiškas žmogus, o aš lieku jam 12 – toje klasėje kaip toksai tik konsultantas, į kurį jis kreiptis. Tikslas yra kad jis būtų išmokęs mokyti savarankiškai ir tą darytų visą likusį savo gyvenimą. Tai su specialiujų ugdymosi poreikių turinčiais vaikais – tai tas tikslas yra panašus. Aišku, jis yra daugiau siekiamas ir daugiau ribotas, bet visgi ta linija ir kryptis yra ta pati, kad jis taptų kuo savarankiškesnis, kuo labiau galėtų pats save ugdyti ir kuo labiau ruošti savo kažkokiai profesijai, kad žinotų save. <...> [I–4].</p>
<p>Užtikrinti, kad kiekvienas turėtų supratimą apie įvairovę</p>	<p><...> norim, kad ir tie likę vaikai, jie irgi turėtų tą tokį supratimą arba atjautimą, jeigu vaikas turi specialiųjų poreikių, kažkokią negalią – tai nėra procento niekada, matyt ten ir nustatysim, kad ten 100 % vaikai būtų įtraukti. [I–14].</p>

Interviu dalyviai ne tik paminėjo keliamus uždavinius SUP turinčių mokinių įsitraukimui, bet ir tikslus. 18 lentelė reprezentuoja mokykloje keliamus tikslus SUP turinčių mokinių įtraukčiai į mokyklą.

Keletas nevalstybinių mokyklų vadovų SUP turinčių mokinių įtraukties neišskyrė kaip prioritetingą kryptį jų mokykloje todėl, kad įtrauktis **tampa prioritetinga savaime ir vėrauja kasdienišrame požiūryje**: <...> mes nenešam negalės kaip vėliavos. Čia yra kasdienišrame požiūryje, pavyzdžiui, aš kartais susiduriu šeimomis, kurios jau, tarkim, pažangios šeimos, kurios supranta, kas yra disleksija ir vaikui sako, tu esi disleksikas, šiandien disleksijos diena, pasveikinkime visus disleksijos dienos proga. Ir vat neša tą disleksiją vaiko išskirtinumą kaip vėliavą. Mes elgiamės turbūt mokykloje, laikomės tokio santūraus požiūrio, kad disleksija nebūtinai (...) nei ji aukštinama turi būti, nei čia su siaubu reikia į ją reaguoti. Tai yra tavo išskirtinumas, bet mes galim su tuo gyventi, mes galim su tuo mokyti. <...> Nei mes labai plevėsuojam, kad disleksikais reikia labai didžiuotis, nei mes labai kažkaip tai su kančia žiūrim, kad o dieve disleksikas klasėje, kaip čia bus [I–4].; <...> jinai prioritetinge, turbūt, aš neįvardinčiau tikrai kaip prioriteto dalykų, bet tai yra higiena mūsų mokykloj, <...>. Vis tiek prioritetas yra vaiku ugdymas. Nesam tikrai ten specialiųjų poreikių mokykla <...> mūsų mokykloje aš galiu drąsiai sakyti, kad tikrai yra, kurie baigė net ir tarptautinę programą, turėdami kažkokį apdovanojimą <...> [I–7]; . <...> manau, kad ji tiesiog natūraliai tampa prioritetinge, nes pas mus ateina daug tokių vaikų. Nes kaip ir sakau, tėvai labai vertina tą individualizuotą, asmeninį požiūrį. Ir tikrai, aš pati – pažįstu kiekvieną vaiką, žinau kiekvieno vardą, su visais sveikinuosi ir visos, kurios valgykloje ir administracijoje dirba – tikrai tie vaikai jaučiasi pamatyti, išgirsti ir manau, kad tai yra didelė vertybė. [I–17]. Kitas respondentas įvardijo, jog įtrauktis netampa prioritetinga, nes mokykla

specialiai nieko nedaro dėl SUP vaikų: <...> *tai nėra mūsų prioritentinė kryptis, mes tiesiog į kiekvieną vaiką žiūrime individualiai ir žiūrim, ką galim padaryti ir specialiai mes dėl to nieko nedarome. Mums kaip tik reikia labiau sukti galvą, kaip pritraukti vaikus, kurie neturi spec. poreikių, nes spec. poreikių vaikų šeimos pas mus eina šniūrais* <...> [I-9]. Vienas iš tyrimo dalyvių aiškiai įvardijo, kad įtrauktis tampa prioritetine, nes **didėja SUP turinčių mokinių skaičius:** <...> *čia top pirma užduotis yra, įvertinant tai, kad, pavyzdžiui, praeitais metais tikrai turėjom daug labai naujokų ateinančių <...> Tai tikrai šita tema yra viena prioritetinių temų ir jau eskaluojama nuo mokslo metų pabaigos labai stipriai. [I-13].* Kitas informantas paminėjo, kad ji nėra prioritentinė, nes svarbūs yra visi vaikai: *Tokio dokumento, kuris sakyty, kad štai mūsų prioritetas yra SUP turinčių vaikų įtrauktis, arba tai, kad staiga mūsų fokusas yra – tai neturime. Manau, kad to neturėtų būti bent jau mokykloj, todėl kad visi vaikai arba visų interesai yra svarbūs. Ar SUP ar ne SUP – nesvarbu. Mokinys, kuris mokosi, turi vidurkį 9,7 arba mokinys, kurio vidurkis 4,8, yra taip pat svarbūs. Ir tas SUP yra svarbus tiek vienos, tiek kitos šeimos interesams. Tai tie, kurie gerai mokosi, svarbu pastebėti ir dar labiau pastiprinti stipriąsias puses. Ir čia nėra jokia strategija. Čia turbūt įgyvendinama rutina <...> [I-19].*

Strateginės priemonės

19 lentelė. Kategorija: personalas

Sub-kategorija	Irodantys teiginiai
Švietimo pagalbos specialistų komandos suformavimas	<p><...> <i>yra VGK komisija, kaip ir kiekvienoje institucijoje, mes turim kiekvieną kartą, rugsėjo mėnesį, tą pirmąjį posėdį apie tuos savo „išrinktuosius“ galima pasakyti taip vaikučius (šyposi) ir kuriems numatom tą paslauga <...> yra psichologas, logopedas, mes irgi jų labai norim <...> strateguojam, visada ieškom <...> [I-1].</i></p> <p><...> <i>konkreči situacija ir instrumentas – tai vaiko gerovės komanda, kur yra specialistų komanda, kur jie padeda tiesiogiai pačiam vaikui, stebdami ar tai individualiais pokalbiais, rekomendacijom, ar tai šeimai, ar tai pedagogom, kurie dirba. Tai specialistų pagalba man atrodo yra labai svarbi <...> tas tikrai veikia ir operatyvumas ir sprendimų priėmimo greitis vaiko gerovės komisijoj (<...>) tą pačių savaite vyksta dalykai, jeigu sudarėt – tai kitom dienom prasideda darbas (<...>) [I-2].</i></p> <p><...> <i>specialiojo pedagogo mes šiuo metu neturime, bet planas, kadangi mokykla didėja, tai yra įdarbinti specialiuji pedagogų <...> iš specialistų dar turim logopedą, nes tai yra labai svarbus specialistas, jis gana plačiai konsultuoja ne tik vaikus, bet ir tėvus vaikus, ten ne tik tarties taisydas įeina, bet logopedė pataria visokiais psichologiniais klausimais pačioms šeimoms, kaip spręsti, kaip daryti. <...> [I-4].</i></p> <p><...> <i>nuo tų specialiųjų ugdymosi poreikių priklauso ir Vaiko gerovės komandos specialistų pagalba. Tai čia kalbu apie socialinį pedagogą, specialijų pedagogą, logopedą. Vėlgai, pagal tuos poreikius yra sudeliojama ta pagalba, tiek, kiek mes galim iš mokyklos pusės <...> [I-5].</i></p> <p><...> <i>mes turim savo vaiko gerovės komandą. Joje šiuo metu yra specialusis pedagogas, logopedas, pradinėje mokykloje yra mokinių kuratorius, o pagrindinėje ir gimnazijoje dar turime psichologus ir yra mentorių komandą, ir dar mentorių koordinatorius. <...> [I-7].</i></p> <p><...> <i>mūsų mokykloje dirba tikrai profesionalūs švietimo pagalbos specialistai ir mes turime labai daug psichologų, kelis spec. pedagogus ir kelis logopedus. Psichologų mes turime šiai dienai tikrai pakankamai, turime jų daug. [I-8].</i></p> <p><...> <i>pas mus mokykloje dirba psichologas, kuris dirba turbūt dvigubai didesniu etatu, gal net ne dvigubai, o keturgubai didesniu etatu, kiek mums priklausytų pagal vaikų skaičių, jeigu būtumėm valstybinė mokykla. Tai reikšia visą kitą to psichologo darbo krūvį – mes apmokame iš savo lėšų. Tai mes turime psichologą mokykloje. [I-9].</i></p> <p><...> <i>turime mokykloje pagalbos specialistus, bet jų irgi neturime visos puokštės, kurią rekomenduoja turėti Švietimo ministerija, nes net ir turint tuos žmones, kuriuos mes dabar turim, tai turim socialinį pedagogą, turim logopedą <...> Tai ta gerovės grupė mokykloje yra viena iš pagrindinių tokių grupių, kuri peržiūri, kokios pagalbos reikia ir kokiems vaikams. <...> [I-10].</i></p> <p><...> <i>švietimo pagalbos specialistų – turime tikrai du žmones – tai yra psichologą ir logopedę <...> [I-11].</i></p> <p><...> <i>aš galvoju dar prieš porą metų mes turėjom tiktais vieną psichologę ir socialinį pedagogą, kuris net nepilnu etatu dirbdavo ir šiuo metu jau tikrai ta komanda yra išsiplėlus <...> [I-13].</i></p> <p><i>Ir tada aš vėl sugrįžtu prie tų pačių ugdymo pagalbos specialistų ir mes turime visą skyrių mokykloje, kuris užsima tokiems darbais ir tame skyriuje yra ir logopedas, ir specialusis pedagogas, ir psichologas, kuris dirba su klasėmis ir veda socialinių įgūdžių pamokas, ir psichologai, kurie konsultuoja vaikus ir pasikalba ne per terapiją, bet tiesiog pasikalba su vaikais, nes kitą kartą reikia tiesiog pasišnekėti, nes santykį mes kuriam per kalbėjimąsi. Tai šitokia personalo, ugdymo pagalbos specialistų komanda, kurioje yra 5 žmonės mūsų mažoji privačioji mokykla – čia yra tas branduoliukas, tas strateginis resursas, kuris sprendžia klausimus, kaip mes galime užtikrinti visų vaikų įtraukimą <...> yra pagalbos ugdymo specialistai ir tai yra komanda žmonių, kurie dirba su šiais vaikais ir viskas <...> [I-14].</i></p> <p><...> <i>visi pagalbos specialistai, logopedas, spec. pedagogas, psichologas, socialinis darbuotojas. Su socialiniu darbuotoju mes tokio santykio dar neturim radę tai šito norėtumėm daugiau, bet nėra tokio didelio poreikio, pagal tai, ką matom. <...> pas mus nėra taip, kad psichologas sėdėtų kiekvieną dieną. Pas mus ateina psichologas tada, kada reikia, spec. pedagogas, logopedas irgi ateina tada, kada reikia. Aišku, jis yra, mes turim logopedą, spec. pedagogą, tris ar keturis kartus per savaitę atitinkamai vėlgai pasiima tuos vaikus dirbti su jais. Kaip ir sakiau, tų vaikų nėra tiek jau labai daug, bet nepamirškim, kad ypatingas tai yra ir labai gabus vaikas. Tai va čia noris daugiau, tada automatiškai jau yra ruošiamas mokytojas. <...> jeigu mums reikia kažkokios konsultacijos, mes dabar turim jau specialistus, kurie konsultuoja mus. [I-16].</i></p> <p><...> <i>dabar sandome psichologę, kuri padeda su emociiniu intelektu, emocijomis padeda susitvarkyti ir tas labai jaučiasi ir tėvai iškart labai pajaučia, labai dėkoja. O socialinė ir specialioji pedagogė kaip ir ant visos mokyklos yra po vieną – Vilniui ir Kaunui ir kadangi Vilniuje yra irgi maždaug 500 vaikų, tai jos tiesiog net Vilniuje neapsidirba, pernai metais dar būdavo atvažiuodavo 1 kartą į maždaug dvi savaites. Į Kauną šiais metais buvo priimtas sprendimas nevažiuoti. Tai mes manau, kad pagal poreikį bandysime ieškoti ir samdyti, jei mums iškils tokių rimtesnių problemų, bet kol kas dirbame taip – be specialistų. [I-17].</i></p> <p><...> <i>vaiko gerovės komanda – jinai išvis atsirado tikrai prieš dvejus metus, ir tai tikrai tada, kada aš jau pradėjau labai aiškiai įvardinti, argumentuoti, kodėl išvis tokia komanda turi būti, ką jinai išvis turi veikti, kokių mums reikia žmonių, specialistų (<...>) šiuo atveju – socialinių pedagogų būtinai reikia, kad reikia ne tik tiktai logopedo, bet ir spec. pedagogo, kad turi būti šiuo metu, labai stipriai išreikštas poreikis progimnazijos ir pradinukų psichologo ar žmogaus, kuris dirba su vienu amžiumi, kitas dirba – su kitu, nes kada yra vienas ir apimti visus, o dar šalia yra ir mokytojai, kuriems reikia teikti rekomendacijas. <...> [I-18].</i></p> <p><...> <i>mūsų vidiniai specialistai – tai psichologė gimnazijos, socialinė pedagogė ar kiti turi gebėjimus ir geba ugdyti ir mokyti mokytojus (<...>) tai tokie vidiniai treneriai ar koučeriai irgi turi didelės įtakos ir mes patys savo pavyzdžiu, kaip ugdymo vadovai ar pagalbos specialistai irgi padedam greitai reaguoti į iššikius, spręsti juos, dėlioti strategijas ir panašiai. [I-19].</i></p>
Mokinio asistentų įdarbinimas	<p><...> <i>Asistentų taikymas – kai sprendžiam individualiai vaiko vienas iš žingsnių poreikius (<...>) jau siemet turėjom tokį atvejį <...> [I-2].</i></p> <p><...> <i>skiriam pagalbam mokytojų padėjėjų [I-4].</i></p> <p><...> <i>yra vaikų, kurie turi savo asmeninius asistentus, kurie, sakykim, būna vieni visą dieną kartu ir padeda vaikui siekti savo užbrėžtų tikslų ir kad tas progresas būtų. Kaikurie būna tikrai tam tikru laiku, bet tai yra labai individualu pagal kiekvieną situaciją. [I-5].</i></p> <p><...> <i>kai yra agresijos atvejai ir keliama grėsmė kitiems vaikams. Tokiu atveju mes prašome, kad vaiką lydetų koks nors asmuo, jis turėtų asmeninį asistentą. Tai tokių atvejų yra buvę du per septynerius metus. <...> Asistentas reikalingas suformuoti teisingiems neurotakeliams, kad pamatyt, kaip agresija kyla dar <...> kur turim išskirtinius atvejus dėl fizinės negalės turim patydeimą, nes tiesiog mergaitė jinai fiziškai juda erdveje sudėtingai. Jai reikia patydeimą, palaikymo, kad ji kažkieno ranką ji įsikibyt. Pavyzdžiui, tėvai nusprendė nebeduoti jai vaikštyklės ir tai ją apribojo judėjimui labai nedidelėmis distancijomis, tai kadangi ten reikia kažkur toliau ir ji pati nori, ji paauglė, jai norisi socializavotis, tai tada asistentė gabaliuką po gabaliuką ją kartais paveda. Bet jinai yra kelių vaikų, padeda keliems vaikams toj pačioj erdvėj ir ji tuo pačiu yra asmeninė jos mentorė. Tai tada tokia asistentė, kuri yra kartu ir mentorė. [I-6].</i></p> <p><...> <i>Yra mokinių, kurie turi tikrai tokių stiprių raidos sutrikimų ar kitų kažkokių – aš vadinu apdovanojimais. Tada jie turi asmeninius asistentus, net ir tai turime. [I-7].</i></p> <p><...> <i>Šiuo metu turim vieną vaiką, kuriam reikia asistento. Asistentai konkrečiam vaikui priskirti yra ir daugiau tėvų iniciatyva. [I-16].</i></p> <p><...> <i>jeigu matome, kad tikrai yra spec. poreikiai – tai mes jau su tėvais bendradarbiaudami, kaip dabar turime labai konkretų atvejį – samdomi papildomi žmonės, kurie su tuo vaiku dirbtų. [I-17].</i></p> <p><...> <i>dėl to aš visą laiką tą klausimą per VGK ir keliu (<...>) asistentas (<...>) aš nemanau, kad yra gerai, kada yra tėvų asistentas, nes jie tada ir turi lūkestį asistentui (<...>) ir sako nufilmuok, parodyk nes jis atėjo dirbti ir tai nėra žmogus iš mūsų rato, galbūt, net vertybiškai gali neatitikti (<...>) daug dalykų gali neatitikti taip, kaip mes tikėtumėmės, kad jisai turėtų dirbti, o jis ateina dirba taip, kaip jam lūkestį iškelė tėvai. [I-18].</i></p>

Pedagogų, kurie turi antrą psichologo išsilavinimą įdarbinimas	Psichologo kaip atskiro, turinčio savo kabinetą, mes neturime, tačiau <i>turime daug pedagogų, kurie turi antrą išsilavinimą, kaip psichologo išsilavinimą</i> , ir mūsų truputėlį požiūris skiriasi. <i>Mes manom, kad psichologinė pagalba, jeigu ji nėra labai sudėtinga, nes, matot, jei yra sudėtinga pagalba, sudėtingais atvejais turi teikti psichologai ne mokykloje. Mokyklinės problemos turi padėti išspręsti patys mokytojai, jie turi turėti pakankamai psichologinių žinių, kad galėtų, tarkim, sudalyvauti, sprendžiant kokį nors konfliktą.</i> Jie turi turėti pakankamai žinių, kad suvoktų, kaip vyksta mąstymo procesas ir ko reikia, ar ten artumo reikia ar kaip sąvokos yra pateikiamos. <i>Tai yra mokytojo duona. Psichologai, kurie egzistuoja mokyklose, kaip atskiri specialistai, jie dažnai yra kaip tokie konsultantai, kurie, galbūt, gali pakonsultuoti kokiu nors teoriniu klausimu, bet pykęs sudėtingai situacijai – jų juk nebūna šalia. Šitas situacijas turi spręsti mokytojas <...></i> kas liečia dėl jaunųjų pažinimo, jaunųjų įvardinimo, tinkamos raškos konfliktų sprendime, bendradarbiavimo mokytis su vaikais. [I-4].
Empatinio mediatoriaus įdarbinimas	<...> mokykloje yra visą laiką pilnu etatu dirbantis empatinis mediatorius – ėia yra pagal Rozenberga, Maršalą. <i>Pagal šitą metodiką yra apmokyti visi žmonės, tačiau specializuojasi ir tam yra pilnas etatas dėl to vaikai, nesvarbu kokie vaikai, savo visus konfliktus jie eina ir rašo ant lentos. Aš kviečiu ji ir keliaujame tą dieną į mediaciją, aš kviečiu ir suaugusius tarpusavio santykius suaugę, pavyzdžiui, vakar kolegė iškvietė mane į mediaciją. Tai yra procesas, kurį naudoja visi <...></i> [I-6]
Dviejų mokytojų įdarbinimas klasėje	<...> kadangi mes turim du mokytojus, jie abu yra klasėje ir tai leidžia mums turėti tą vaikų su įvairiais poreikiais, nes yra du žmonės klasėje. [I-12].
Terapeutų įdarbinimas	<...> pavyzdžiui, yra jau dailės terapeutas, kaip ir nereikalauja, bet planas yra, kad būtų ir judesio terapeutas ir dar kiti specialistai. [I-9]. <...> mes turime mokykloje <i>ergoterapeutę</i> ir tai yra nuostabu, ir panašu, kad gal mums jos vienos neužtenka <...> [I-10]. <...> nuo šių metų pas mus dirba <i>muzikos terapijos mokytoja</i> – tai ji šiek tiek irgi užsiima su tais vaikais, ypač vakarais, kai lieka jau mažiau vaikų individualiai užsiima su tais vaikais ir dirba. [I-17].

Atliktas tyrimas padėjo išsiaiškinti mokyklų vadovų taikomas strategines priemones, kurios padeda SUP turintiems mokiniams pilnavertiškai įsitraukti į nevalstybines mokyklas. Dažniausiai pasikartojančios su personalu susijusios taikomos strateginės priemonės yra švietimo pagalbos specialistų komandos suformavimas ir mokinio asistentų įdarbinimas (19 lentelė). Kiti vadovai akcentavo, kad svarbu įdarbinti terapeutus, du mokytojus klasėje, empatinį mediatorių bei pedagogų, kurie turi antrą psichologo išsilavinimą (19 lentelė).

20 lentelė. Kategorija: ugdymo organizavimas

Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
Organizuoti papildomas pamokas	<p>Mes turim dar tokią <i>unikalią pamoką, kur ji susideda vien tik iš psichologinių metodų.</i> [I-4].</p> <p><...> <i>atskirą tinklę SEU veiklą – tai reiškia socialinio, emocinio ugdymo.</i> <...> tai yra užsiėmimas, kuriame tu gali dalyvauti. Jeigu tu nenori dalyvauti šitame užsiėmime, gali eiti į erdvę, kur gali šito dalyko mokytis su mokėjimo mokytojas asistentu, individualiai, taip kaip su korepetitoriumi, bet kuris padeda mokytis, o ne dalyką paaiškinti. Tada, jeigu nori gali eiti visiškai individualiai, savarankiškai dirbti. Ir tada, jeigu tu nenori visų šitų trijų – gali eiti į SEU veiklą, tai reiškia gilintis į save, socialines, emocines kompetencijas, motyvaciją nagrinėti, emocinę higieną savo tvarkyti arba gali eiti (...) dar vienas lygmuo arba gali keliauti pas maršrutizatorių, sakykim, pas budintį, ir jisai tau asmeniškai randa tinkamą strategiją pagal tai, kur tu esi ir ko tau reikia. Man reikia gal susikaupiti – tai štai susikaupimo strategijos. Nori išbandyti jas grįždamas į veiklą ar nori išbandyti jas kitoje veikloje? Aš dabar alkanas – štai tau duona su sviestu, užkąsk, arbatos išgerk, kaip jautiesi? Jautiesi geriau? Jau gali grįžti į veiklą? Jo, jau gali grįžti į veiklą. [I-6].</p> <p><i>Turime socialinių įgūdžių pamokas</i>, kur dirbame tais klausimais, jeigu atsiranda, pavyzdžiui, patyčių kažkokių atvejų. Tai kalbėti su vaikais, kad mokymosi sunkumai yra natūralu, kad yra daug žymių žmonių, kurie turi tuos mokymosi sunkumus ir kad tai yra visiškai normalu. [I-8].</p> <p>Dar ką mes mokykloje turim – tai <i>judesio meno tokį užsiėmimą, judesio menas yra euritmija</i>, toks specifinis mūsų mokyklos judėjimo būdas. Panašus, kaip būna tokie auros šokiai, kur juda ir tas judėjimas yra specifiskas tuom, kad <i>kiekvienas judesys turi savo reikšmę.</i> <...> Tai va šitą pamoką mes turim ir aš galvoju, dar vienas iš būdų, kaip padėti mokiniams, šitas judesys labai padeda vaikams koncentruotis ir išjudėti savam kūne, nes ką mes pastebim, kas atrodo mano kartos žmogui nelabai suprantama, kad vaikas gali nepašokti abiem kojomis į viršų. Jums pavyksta taip paprastai? Atrodo, o tai, kaip vaikas gali nepašokti abiem kojytėm į viršų? Mes kuo toliau, tuo labiau pastebime, kad kai kurie nebepašoka dviem kojytėmis viršų, kas tas yra? Ar tai susiję tada su mąstymo jėgom? <i>Be abejo susiję, nes tai, ką mes veikiame su savo kūnu, tai tiesiogiai veikia mūsų sąmonę, proto ir intelekto vystymąsi, nes vaikai irgi dabar reikia tada pradėti nuo mažų vaikų – jie kuo toliau, tuo mažiau juda, mes matome vaikus, kurie sėdi ekranuose ir nejudą, jie juda žiūrėdami į besikeičiančius vaizdus, bet patys nebemoka įlipti medį, nebemoka pereiti per rąstą.</i> Nebemoka peršokti per upelį, jiems net nesudaromos tokios sąlygos namuose. Jeigu vaikai pradeda lakstyti baldais, tėvai sako, imk geriau sėsk ir ramiai kažką žaisk, bet vaiko pirminis poreikis yra judėti. <i>Kai vaikai neišjudą – tai gali būti priežastis to negebėjimo vienokio ar kitokio.</i> [I-10].</p> <p><i>Sąmoningumo ugdymo pamokos</i> yra ir tikrai labai veiksmingos, jos yra visiems vaikams. Čia irgi yra viena iš svarių priemonių. [I-16].</p> <p>Mes darome įvairius projektus, jie piešia visas pamokas, jie daro plakatus, jie stato, konstruoja, per STEAM'o veiklas labai daug užsiima. Tai tiesiog vaikai <i>per tas veiklas nesijaučia kitokie ir jiems tas labai priduoja pasitikėjimo.</i> Perna mes turėjome berniuką su labai stipria disleksija ir disgrafija, kai būdavo reikėdavo jam kažką rašyt ar skaityt, tai jam būdavo atmetimo reakcija, mesdavo knygas, bet paskui jam sakom – tu ir tą ir tą gali daryti, tu nupiesk, tavo draugai parašys – tai jis jausdavosi pilnavertis komandos narys. <...> <i>atsiranda motyvacija mokytis</i> <...> Kaip gaila, kad mes negalime ta patirtimi apie tą įtraukijį ugdymą pasidalinti, kad <i>būtent vaikų tą lygybę atsiranda per tas kūrybines veiklas, projektines veiklas</i>, jų išskirtinumai ar spec. poreikiai susineveliuoja ir jie visi kartu dirba ir tą džiaugsmą patiria. [I-17].</p> <p><...> <i>pagilinto mokymosi klubus</i>, kuriuose mokiniai, kuriems gerai sekasi ir kurie norėtų dar daugiau, gali juose mokytis siekti savo asmeninės sėkmės, o tiems, kurie, galbūt, praščiau geba šiuo metu mokytis matematikos, tai sąmoningai nedrožiam, nereikalaujam, nes geriau pasiūlyti ten, kur jiems geriau sekasi. [I-19].</p>
	<p><...> jie tik pirmoje klasėj ir išaiškėja, kas turi disleksijos požymių, ten skaitymo, rašymo sutrikimai, bet su tais vaikais yra paprasta dirbti. Su jais gali dirbti bet koks pedagogas susipažinęs, kas yra disleksija, pritaikęs ugdymo programą ir remdamasis jos stiprybėmis, nes disleksikai – jie labai dažnai būna aukšto intelekto ir jie turi labai daug unikalių stiprybių, kurios jiems padeda mokytis ir ta disleksija jina išvis nežymi. Na ir kas, kad jisai rašydamas ten painioja raides, bet tai, kaip jis dėsto mintis, pagaliau mes apmokome netgi (...) <i>įteikiam tokį įrankį, kad jis gali įkalbėti tekstai, yra programėlės, jis įkalba savo tekstą ir ta programėlė tame pačiame power pointe paverčia jo įkalbėtą tekstą rašytiniu.</i> VISKAS. Tai nėra problema <...> [I-4].</p>

<p>Naudoti universalias mokymo(–si) priemones</p>	<p><...> galbūt, išsilavinimas bus su tais visais dirbtiniais intelektualais kažkur tikrai privačioje, nes tiesiog nespės sukurti ta sistema visa su tuo, kas vyksta, su tuo pagrėičiu tokiu dideliu technologijose. Deja, matau gal mokykla liks tik tokia socializacijos vieta, kur susitiksim pasikalbėti, o mokys kompiuteriai ir čia bus prabanga turėti mokytoją ir eiti kalbėtis su žmonėmis. Čia labai įdomu, covidas daug atnešė pokyčių, nuotoliniai mokymai atsirado, tai čia irgi variantas, va taip dabar sujunda kalbant, tai nereikia atvesti šito mokymo ir vaikams, kurie turi kažkokių apdovanojimų ar poreikių, tai yra puikus išsigelbėjimas. Pavyzdžiui, vaikas, kuris negali būti socialinėje aplinkoje, jisai tikrai gali pasiekti aukštų akademinų rezultatų mokymdamasis vienas. Aišku, reikia rasti aplinkos, kur jis socializuotųsi, bet jeigu jam yra sudėtinga (...) pažįstu tokių vaikų ir jie laimingi, ir jie puikiai mokosi, pažūrėsim, kas bus. [I–7].</p> <p><...> šiaip tai klasėse yra universalios priemonės jau grynai ugdymo, kiekviena klasė turi. [I–16].</p> <p><...> mokiniai, kurie turi iššūkių dėl mokymosi arba elgesio – jiems siūlom kompleksines priemones. Pavyzdžiui, po kiekvienos pamokos mokinys atsineša refleksijos lapą ir padeda mokytojui, kuris pasirašo ant lapo ir sutinka su mokinio teiginiu. Pavyzdžiui, aš esu Jonas, šiandien pamokoje elgiausi pozityviai, įsitraukiau, siekiau geriausio rezultato. Jeigu mokytoja sutinka – jo elgesys sutampa su tuo ką sako – ji pasirašo, jeigu nesutinka – nepasirašo, kol nesuformuluoja teiginio, atliepančio elgesį. Tai viena iš priemonių. Kita priemonė, kurią įgyvendinam – tai tokie įsivertinimo lapai, kurie mokiniams, kuriems sunkiau sekasi arba kurie turi iššūkių, kelia klausimus apie mokymosi tikslus ir uždavinius. Turim tokią formą, kurią šiuo metu įgyvendinam. [I–19].</p>
<p>Individualizuoti ugdymą</p>	<p><...> mokykla, mokytojai mokosi, mes tikrai daug dėmesio skiriam ugdymo diferencijavimui, personalizavimui, individualizavimui. [I–4].</p> <p><...> mūsų mokykloje yra sukurtos struktūros, užtikrinančios šimtaprocentinį individualizavimą, todėl tokiu atveju kiekvienas vaikas, kuris mokosi savo tempu, mokosi tik to, ko yra pasiruošęs šiuo metu mokytis <...> Mokykloje nėra tokio dalyko kaip klasė, nėra tokio dalyko kaip pamoka, kuri praėjo ir niekada nebegrįš. Ugdyme visą laiką sudaryta galimybė visada grįžti, mokytis to, ko dar neišmokai, mokytis be spragų – tai yra ciklinis mokymosi suvokimas, savivaldaus mokymosi supratimas ir tada įtrauktis yra šimtaprocentinė. [I–6].</p> <p><...> dėl gabumų, na atėjo šiomet pas mus tėvai, kur teigė, kad vaikas nepaprastai gabus, atėjęs iš kitos pradinės mokyklos, bet kai jis pradėjo mokytis, mokytoja jau buvo pasiruošus ir pritaikyti programą ir specialias užduotis padaryti <...> Tarkim, ketvirtoj klasėj mes turėjom berniuką, kuris buvo su disleksija. Pas jį buvo vidutiniai poreikiai nustatyti, bet jeigu mokytoja netaikytų metodų, tai yra nekreiptų dėmesio į tą disleksiją arba tiesiog viską darytų lygiai taip pat, kaip daro su likusia klase – tai tada rezultatai būtų lygūs, bet pritaikius tam tikrus dalykus – jisai baigė tą 4 klasę su aukščesniu lygmeniu viską padarė. [I–15].</p> <p><...> perskaitydavom tekstą, tada mokytoja irgi iš tikrųjų padarė labai didelį darbą, konkrečiai kalbant apie tą vaiką, jina netgi jam parašė individualų planą ir aš tikrai suprantu, kaip yra tai sunku padaryti ir kartu to turbūt neįmanoma padaryti su visais vaikais, nes apie apie diferencijavimą užduočių – tai taip, kaip mes galime kalbėti, viskas tvarkoj, bet apie tą jau individualų planą – tai reiškia, kad tu turi labai daug įdėti ir laiko, ir pastangų, kad tas individualus planas atsirastų. Bet taip sutapo, kad ta mokytoja kėlėsi savo kvalifikacija ir jina, būtent, pasirinko tą temą, nes jai buvo aktualu ir jina tą darbą dar sugretino su savo studijomis, bet tam vaikui pagalba ir indėlis iš tikrųjų buvo nu labai didelis. Tai netgi buvo ne tik diferencijuojama užduotis, bet jam specialiai pritaikytos ir jina vat padarė va, tarkim, yra, jeigu yra tos pratybos, tai dar plus jina padaro užduočių paketą, konkrečiai tam vaikui. Tai buvo labai didelis įdirbis padarytas. [I–17].</p>
<p>Organizuoti individualius užsiėmimus su specialistais</p>	<p>Yra vaikų, kurie turi tokias individualias pamokas su tais mūsų specialistais, kai kurie turi grupinius užsiėmimus. [I–7].</p> <p><...> pasiima tie pagalbos specialistai būna pasiima mokinius iš klasės ir turi su jais individualius užsiėmimus. <...> tai yra irgi pagalba <...> [I–10].</p>
<p>Vykdyti ritualus vaikams</p>	<p><...> mes pamoką kiekvieną rytą pradėdame nuo rytinės dalies, ypatingai tai aktualu mažiukams, su vyresniukais ta rytinė dalis būna kitokia, gali būti ir pašnekesys, bet su mažaisiais – tai yra judėjimas, ritmas, eilėraščių sakymas, pratimų sakymas, kas irgi leidžia sujungti kairįjį ir dešinįjį tuos pusručius ir vaikams, kuriems reikia daugiau pagalbos. Tai ir vaikams, kuriems nereikia papildomos pagalbos ir vaikams, kuriems reikia papildomos pagalbos, tada jiems tos ritminės užduotys yra naudingos. [I–10].</p>
<p>Orientuotis į patyriminį ugdymą</p>	<p><...> einam vieną kartą per savaitę su mažiukais, su pirmokais, trečiokais į mišką, kiti eina į baseiną. Aš manau, kad tas fizinio kūno stiprinimas padeda ir mokiniams, kurie turi mokymosi sunkumų ir mes akivaizdžiai tą matome. <...> su vaikais reikia išveikimo programų, tiesiog veikti, ne pasisodinus ten su jais kalbėtis, ne kalbėjimo, o reikia su mokiniais išveikimo, kažkam reikia specifinio judėjimo, kažkaip judėti specifiskai, gal skirtingai judant su dešine ar kaire puse ar ten erdvėje judant, kažkam reikia gal tiesiog meninės terapijos, minkyti molį, lieti akvarelę, dirbti su medžiu ar medžio įrankiais. Mažiukai tai, pavyzdžiui, mes esam davę tiesiog pjauti rąstą su tuo senoviniu pjūklų, kur iš dviejų galų. Tai tiesiog du berniukai, kurie turi ten elgesio sunkumų, jie ryte papjauna kelias kolbeles to rąsto su tuo pjūklų ir jau jie viduje aprimsta ir jie gali tada kažkiek laiko susikaupti ir dirbti klasėje <...> [I–10].</p>
<p>Patenkinti pirminius (bazinius) vaiko poreikius</p>	<p><...> sakau, matyti vien tik tai mokymąsi, kaip tik per intelektą, tai yra tikrai vienas iš žingsnių, nes, manau, kad reikia žiūrėti ir per tų pirminių poreikių patenkinimą ir ypatingai sunkumus patiriančių vaikų gyvenimas, pirminių poreikių patenkinimas yra ypač svarbus. Jeigu normalus vaikas gali ten pabūti gal ir nevalgas, ar ten truputį ir nepailsėjęs ir turi savo stiprų fizinį kūną, stiprias gyvybines jėgas ir jisai gali atlaikyti kažkokias įtampas, tai tie vaikai, kurie turi sunkumų, jiems ypatingai svarbu patenkinti pirminius poreikius <...> [I–10].</p>
<p>Riboti skaitmenines technologijas SUP vaikams</p>	<p><...> be abejo, tų ekranų žala (...) kol kas atsiranda vienas, kitas straipsnis, kad tai veikia vaiką žalojančiai, bet ta pati mūsų ministerija nežinau, ar nukeliauja iki ten tų sprendimų priėmėjų, kad žala, ypatingai gebėjimų sunkumų turintiems vaikams, kokia yra žala, kuomet jie daug valandų praleidžia prie ekranų, nesvarbu, kokie jie būtų. Šiandien dienai net ir mokykloje yra diegiamos, būtent, mokymasis per ekranus – tai šitiems vaikams tai yra nepagalba. Nežinau net, čia gal tiesiog tokia ryškė, kurią mes turime pajusti ant savęs, ant savo vaikų, kad ateityje supratę galėtume kažką keisti ir gydyti. Dabar sergam ta liga, duok dieve, kuo greičiau prasirgtume ir suprastume, kaip tai veikia žalingai ir žalojančiai. Sprendimai dabar kol kas tokie – tai nežinau kaip čia. Atrodo tokie paprasti dalykai, bet jie yra nepaprasti ir labai svarbūs. [I–10].</p>
<p>Formuoti požiūrį, kad ugdymo metodai/priemonės atrandami per praktiką</p>	<p>Dar ką mokytojai irgi daro, kas irgi yra visiškai nesudėtinga. Tai jeigu, tarkim kažkokias užduotėles daro, tai pabraukia žodžius, kurie yra tie key wordsai (raktiniai žodžiai), kad būtų lengviau vaikui turint disleksiją atsirinkti, kur yra, tarkim, svarbu arba dar labai dažnai irgi daro patrupina tekstą, bet ne tik apie disleksiją kalbant. <...> jeigu tarkim yra užduotis pratybose pirma, antra, trečia, ketvirta tarkim ir jisai labai išsimuždavo iš vėžių ir stipriai sutrikdavo – taip sutikdavo, kad jau nebegalėdavo tęsti veiklos – jeigu mokytoja, pavyzdžiui, pasako daryti pirmą ir ketvirtą užduotis – jisai negalėdavo to palikti jos skyelės pratybose ir išsimuždavo taip iš vėžių, kad ten galėdavo sviesti daiktus. Va tas dalykas jį labai stipriai sutrikdydavo – tai irgi reikėjo sugalvoti būdą, kaip padėti tam vaikui. Mokytojas priedavo, sakydavo – tu nekreipk dėmesio ir kas paskui galiausiai padėjo, ką jina atrado – tai jina, tą užduotį va taip subraukydavo (brauko lapą su tušinuku ir rodo kaip), rodydavo, kad jos nėra (juokiasi), kad jos nesimatytų. Tai va tokiais būdais – tu ieškai raktą į kiekvieną vaiką. [I–15].</p> <p>Mes nežinom, kokie vaikai ateis. Mes žiūrim, kaip kas ateina ir tada yra pritaikoma, į kiekvieną vaiką yra žiūrima individualiai, į kiekvieną situaciją yra žiūrima individualiai, yra sutartis su tėvais ir kalbama, kaip padėti tam vaikui. Ne taip, kad sutartis, kaip dokumentas, bet yra aptariama, kokių priemonių reikės, kad tam vaikui padėti. Mums ko reikia, ką mes gavę pagal išvadą, pagal tai, kaip rekomenduoją specialistai padėti vaikui – mes turim viską susidėję, pasiruošę. Ir tą mokytojai daro, bet tai nėra kažko labai ypatingo. Pas mus sakyčiau taip labai maksimaliai pagal tai, ko reikia, nes viskas atsiranda per praktiką. [I–16].</p>
<p></p>	<p><...> pas mus dirba robotikos būrelio mokytoja, kur lavina vaikų kompiuterinį raštingumą ir ji tikrai tolygiai dirba su visais vaikais ir įtraukia būtent, per tas veiklas vaikai labai gerai įsitraukia, kur kai kuriems atrodo ta sėkmė kitur sunkiai pasiekiamas, tai per robotiką, kur jie konstruoja robotus iš lego, programuoja, jiems kažkaip daug lengviau gaunasi, nes tokia yra įprastinė aplinka. <...></p>

Organizuoti neformalų ugdymą	mes, net tokį sprendimą priėmė šiais metais, kad didinti IT pamokas – turi po dvi pamokas nuo antros klasės jau vaikai – tai tikrai labai patenkinti. [I–17]. <...> skaitymo iššūki turintis mokinys ar ne, kurį mes stengiamės integruoti per neformalų ugdymą ir sudominti <...> tam, kad tas mokinys konkrečiai jaustųsi geriau, mes organizuojame, skatiname jį užsiimti veiklomis, kuriose jam gerai sekasi ir jis gerai jaučiasi. Tas mokinys konkrečiai filmuoja įvairius renginius, montuoja. Ir tam, kad jisai sumontuotų arba nufilmuotų vieną ar kitą renginį – jis turi sukurti tam tikrą scenarijų, kuris būtų aprašytas ir aiškus. Čia atsiranda elementas, kurio metu jis turi parašyti, perskaityti, pristatyti, parengti prezentaciją komisijai, kuri skiria arba neskiria tam tikrą finansavimą tam projektui arba renginiui (...) ir tai yra tiesiogiai susiję su ugdymu ir skaitymu ir tokiu būdu mes juos integruojame (...) tai čia vienas iš pavyzdžių. Jeigu tai yra smarkiai išreikštas kažkoks hobbis ar veikla. Jeigu jų nėra – tai tada didesnis iššūkis, nes reikia jų atrasti, tokiu būdu reikia tą vaiką sudominti ir įtraukti (...). Tai tų mokinių progimnazijoje, gimnazijoje yra, koks, turbūt, 9 ar 8 bendrai paėmus – tai su dalim labiau pavyksta įtraukti, jeigu jie turi hobius. Formalus ir neformalus ugdymas yra labai susijęs, jeigu mes atliepiam neformalų ugdymą ir jį integruojam į formalų – tai tie vaikai pasiekia didesnę sėkmę formaliam ugdyme. Tai čia konkrečiai su juo – sukurdami konkrečias situacijas, kuriose jis turi pademonstruoti tam tikrus gebėjimus <...> [I–19].
Skirti dėmesį emocinei vaiko būklei	Pas mus mokytojas labai stengiasi ir daug dėmesio skiria emocinei vaiko būsenai ir jei vaikas turi elgesio problemų – tai irgi daug su tuo dirbame. [I–18].
Padaryti nusiramino erdves	<...> mes turime erdves, kur vaikai gali nusiraminti – sėdmaišiai, kilimai, turime tokiu tylos fotelius <...> [I–17].
Suformuoti nedideles klases	<...> klasės mūsų naujos vis tiek yra santykinai mažesnės ir su tokiu skaičiumi dirbant gali pilnavertiškai tą įtraukti organizuoti <...> [I–2].

Kitos strateginės priemonės įgyvendinamos nevalstybinėse mokyklose yra susijusios su ugdymo organizavimu: neformalaus ugdymo ir papildomų pamokų organizavimas, nusiramino erdvių įrengimas, požiūrio formavimas dėl ugdymo metodų atradimo per praktiką, nedidelių klasių suformavimas, orientacija į emocinę vaiko būklę, patyriminį ugdymą, bazinių poreikių patenkinimą, skaitmeninių technologijų ribojimą, ritualų vykdymą vaikams (20 lentelė).

21 lentelė. Kategorija: atvira komunikacija

Sub–kategorija	Įrodantys teiginiai
Vadovai kalbasi su darbuotojais apie teigiamas nuostatas į įvairovę	<...> nuo vidinių nuostatų, aš turiu minty nuo mokytojų vidinių nuostatų, nes nėra paslaptis ta jog, tarkime, buvo įprasta prieš 20 – 30 arba daugiau net metų, tai yra tuo metu, kai dabartiniai mokytojai mokėsi būti mokytojais, apie tai tiesiog buvo menkai kalbama, apie įtraukti, apie tai, kad reikia pamėginti rasti motyvacijos vaikams. Vaikai turi mokytis matematikos, nes turi. Visi turi mokytis taip, kaip ir visi. Jeigu nėra tų tokių vidinių nuostatų kaitos, kad mes turim pamėginti padėti kiekvienam vaikui – tai kiti du etapai yra visiškai bergždi, nu ta prasme mes nieko nepadarysim, nes aš galiu įsakymą parašyti, aš galiu paprašyti, bet jeigu žmogus neturi vidinės nuostatos, tai jis nieko ir nedarys. Tai pirmas etapas mokykloje – tai mes labai daug kalbamės apie šitas nuostatas, kad turime suprasti vaiką, turime jam padėti. [I–11]. <...> įtraukti darbuotojus bendram matymui, kad mes tokį žmogų turim, vaiką tokį turim, tokią šeimą turim, ir jį priimame <...> [I–18].
Skatina tėvus papasakoti asmenines istorijas	<...> pristatymus mes darom ir su pačiom šeimom ir šeimos ateina prisistatyti, kad nu mes esam taip ypatingi <...> šitas yra reguliariai kartojamos, nes nu vaikai, jie stipriai taisyklių žmonės ir jie tarsi tam tikrus vaikus priima ir žino, bet paskui jiems vėl kyla klausimų, tai jisai toks pats (turi omeny kaip neturintis SUP) su rankom, su kojom (šaržuoja). [I–1]. Didelė dalis yra užjaučiančių, suprantančių. Mes esame netgi darę tokius susitikimus. Tarkim, kad ateina tokio vaikučio tėvai į klasę ir papasakoja, koks yra vaikas, kaip ir kuo gyvena ir per tokią empatiją, per tokį bendradarbiavimą – tikrai gražiu yra rezultatų pasiekę, kur reikia išmokyti (...). Vaikai išvis yra tiesmuki, jiems labai kyla klausimų, o kas jam yra, o kodėl jisai toks ir kodėl jisai rankas judina, kodėl jis tyli, kodėl jis rėkia kartais? Reikia vaikams atsakyti ir vaikų yra viena pusė, kur reikia reaguoti ir atsakyti jiems – neslėpti, nestigmuoti jiems. Tai lygiai tas pats yra ir su tėvais. [I–7]. <...> žiūrime geriau į kiekvieną individualų atvejį ir mano požiūriu, kad labiau jaučiam, kada efektyviau ir kada konkrečioje klasėje, turėdami tą vaiką su specialiaisiais poreikiais, mes skatinam tos pačios klasės tėvus bendrauti ir daryti bendras išvykas, kviešti į bendrus gimtadienius ir gal daugiau tėvams paaiškinti, koks tas spec. poreikis, ar tikrai ten tas vaikas tiek skirtingas, kad jisai negalėtų su visais bendrauti. Turim tokį konkretų, pavyzdžiui, atvejį – vaiką su klausos negalia ir irgi tikrai turėjom keblumą ir nesklaidumą, kaip tam vaikui įsitraukti ir kaip ten gražiai draugauti su visais, tai kas pasimatė, kad ir tėvams reikia paaiškinti, ne tik vaikams reikia paaiškinti, kas tai per negalią ir kad gali tekti kelis kartus pakartoti tam vaikui ir čia nieko keisto ir blogo ir panašiai, bet ir tėvams reikėjo papasakoti, kas tai yra, tai aš labiau esu už tai, kad nedaryti kažkokias viešas akcijas ar ten savaites ar renginius ar dar kažko, o labiau žiūrėti kiekvienos klasės bendruomenę ir paskatinti juos bendrauti (...) Žinom, kad vaikai švenčia gimtadienius ir susitinka po pamokų ir panašiai – tai mano vizija tokia labiau per individualumą eiti, o ne per bendrą pasirodymą renginiuose. [I–13]. <...> manau, kad labiau gal reikėtų bendradarbiauti ir kviešti tėvus, nes pas mus neblogo partitis, kai specialistai tėvai ateina ir pasakoja vaikams apie sveikatą, higieną. Lygiai taip pat tėtis buvo atėjęs to vaiko ir kalbėjo apie autistiškumą su vaikais, kaip jie gyvena, kokia jų kasdienybė, ką jie daro namuose. Tai aš manau, per tai ta pagalba, toks supratimas ateina, nes tos paskaitos iš išorės, nežinau, vaikams tai gal ir nelabai padėtų ir tėvams irgi, sakau, gal daugiau bendrauti, įtraukti į kažkokias grupes, kur galėtų ateiti, pasitarti, pabendrauti, iškelti klausimus, kurie jiems rūpi. <...> Tai gal daugiau susitikti ir išgirsti tas asmenines istorijas, kurios daugiau padeda priimti tuos vaikus. [I–17].
Mokytojai reguliariai kalbasi	<...> Yra vaikų, kuriuos natūraliai įtraukiant į mokymosi procesą klasėje, mes juos ir pristatom kaip turinčių įdomias galias. Yra vaikų, ypač dabar, kai mūsų mokykla auga jau į pagrindinę mokyklą, mes turim jau vyriausius šeštokus ir tai yra nu tikrai akademiškumo lygis yra daug stipresnis ir vaikams kyla klausimų, kodėl šitas vaikas ten gali naudotis vadovėliais? O kodėl jis naudojasi savo taisyklių sąsiuviniais? Kodėl aš negaliu naudotis? <...> Tai aš čia daugiau kalbu apie tuos, kur iš tikrųjų mes turim mergaitę, kuri yra su judėjimo

<p><i>su vaikais apie įvairovę</i></p>	<p><i>negalia. Nu tai, kas yra labai akivaizdu ir turi vaikams paaiškinti, kodėl jai nereikia ten eiti į šokių. Lygiai taip pat, kur tie, kurie turi ten vaikystės autizmą ir jie matematikoj (...) viskas sustoja ties tam tikra klase ir kad jie būtų procese ir lavėtų ir savo tą maksimalų toliau lavintų – tai turi naudotis papildomom priemonėm. Aš sakyčiau, kad tas bendravimas <...> [I-1].</i></p> <p><i>Tada yra kitas baras – darbo su vaikais. Su vaikais reguliariai kalbėti, kad mes visi skirtingi ir numatyti tą tokį palankumą ir palaikymą kitokio vaiko išplatinti kaip mokyklos kultūrą. Tam reikia laiko, tam reikia daug bendrų patirčių, tam reikia tokio gana išmintingo ir įautraus pedagogo ir visai mums neblogai sekasi. Kiekvienoje klasėje mes turim tokių vaikiukų ir jie normaliai jaučiasi. [I-4].</i></p> <p><i>Mokytojai tikrai daug apie tai kalba su pačiais vaikais, nes viena iš mūsų mokyklos vertybių yra įautrumas, tai natūraliai, kada liečia šitą temą, apie tai nemažai kalba, diskutuoja ir tikrai nu būna tų situacijų, aš nekalbu apie specialiųjų poreikių vaikus, kur yra tas klausimas paliečiamas, kad mes visi skirtingi, tai yra gerai ir tai yra mūsų stiprybė, bet ne silpnybė. [I-5].</i></p>
<p><i>Organizuojami pristatymai mokyklos bendruomenės nariams</i></p>	<p><i><...> buvo apie disleksiją turėjom du seminarus, tokie labai įtraukiantys, vaikams informatyvūs ir tinkamais būdais suorganizuoti, tai manau, kad jie geriau suprato tuos vaikus ir kas tai yra per sutrikimas. Matyt gera praktika, reikėtų tęsti tą su pačiais vaikais daugiau apie tai kalbėti, jiems suprantamais būdais. [I-1].</i></p> <p><i><...> bendrai renginiai – mokytojams ir mokiniams – jei darai kažką mokykloje, atkreipti dėmesį ir į kažkokį konkretų sutrikimą, paminėjimą ir tada paanalizavimą geresniam susipažinimui, supratimui to, tai galėtų būti ir universaliai <...> [I-2].</i></p> <p><i><...> organizuojam, paprastai mūsų psichologinė, ji pasiruošia vaikams prienam suprantama kalba pristatyti, kas tai yra per sutrikimas šito vaiko, ji praeina per visus vaikus ir visus pedagogus. Konkrečiai atskirai kitų vaikų tėvams mes nedarome tokio pristatymo, bet nuo savo vaikų tėvai paprastai sužino. Tai tas, kad vaikus supažindinam, skiriam laiko ir supažindinam vaikus apie tai, kad štai šitas vaikas yra ypatingas ir jam suprantama kalba paaiškinam – kas tai yra per ypatingumas ir ką jie turėtų su tuo ypatingumu daryti arba nedaryti. Pavyzdžiui, turėjom berniuką su intelekto sutrikimu ir iš jo išvaizdos, iš išorės – nieko nesimatė, jisai buvo toks pats vaikas kaip visi ir vaikams buvo labai sunku suprasti, nes kai yra fizinė negalia, tai tada labai gerai matosi ir tada vaikams yra daug lengviau suprast, kai yra intelektinė negalia – tai yra labai sunku vaikams suprasti ir to berniuko atveju mama mums pusę metų nedavė sutikimo su vaikais apie tai kalbėti ir mes negalėjom kalbėti, vaikai mato, kad jisai kažkoks ne toks, kad jis juos nervuoja, kad jis nesupranta, kad jisai ten nieko nemoka. Ir toks netgi įsisuko patyčių atspalvis ir vos tik tai mes įkalbėjom tą mamą duoti sutikimą – apėjom, pasakėm, paaiškinom visiems vaikams viską, kaip ten jo smegenys, kad trupučiuką kitaip veikia, kad ten visai nesupranta, kas yra liūdnas, kad yra linksmas ir akimirksniu situacija pasikeitė. Šitas darbas su vaikais labai pasiteisino. Vaikai tada ir padeda, ir supranta. Kad ir tą berniuką su cerebriniu paralyžiumi – jisai eina į žygius po 20 km su klasės draugais ir jį paneša kartais, jeigu jau visai pavargsta. Tas atmosferos paruošimas visiems, nes tėvai paprastai galvoja, kad jeigu visi kiti apie tai žinos – tai bus blogai. Jeigu jie žinos, kad vaikai kažkas yra – tai va tada jie tyčiosis ir sakys ką nors, o mūsų praktikoj – tai visiškai atvirščiai. Vaikams kur kas daugiau nepasitenkinimo kyla, kai jie nesupranta, kodėl jisai taip durnai (parodijuoja) elgiasi, nes turėtų tai „normaliai“ elgtis. [I-9].</i></p> <p><i><...> ir mokytojai, ir tėvai jiems sudaroma galimybė dalyvauti kursuose <...> ateina psichologė, kuri irgi dirba su tėvais, kurių vaikams reikia daugiau pagalbos, bet į tas organizuojamas paskaitas ar kursus gali eiti bet kuris bendruomenės narys, nes mes viešai skelbiame per savo elektroninius paštus tėvams. Prieš 2 savaites buvom pakvietę iš Rygos vieną antroposofinę gydytoją, kuri skaitė viešą paskaitą tėvams, galėjo ateiti kas nori, ne tik iš tėvų, per „facebook“ skelbėm, tai galėjo bet kas ateiti pas mus į mokyklą ir klausyti paskaitos apie sveiką vaiko vystymąsi. Buvo apie tai, ko reikia sveikam vaiko vystymuisi ir tos paskaitos mūsų yra atviros ir viešos. [I-10].</i></p> <p><i><...> esam turėję keletą mokymų mūsų tėveliams apie skaitymo, rašymo, skaičiavimo sutrikimus, apie psichologinius dalykus, motyvacijos iššūkius vaikams – tai organizuojam tiek „online“, tiek gyvus susitikimus. [I-11].</i></p> <p><i>Praeitais metais ir su autizmu turėjom, ta prasme daug tų įvairių akcijų ir renginių ir į priekį žiūrint jų tikrai galima padaryti. [I-13].</i></p> <p><i><...> buvo disleksijos savaitė, mes kalbėjome apie. Kai atėjo į tą klasę autistiškas vaikas, mes irgi pasikvietėm specialistę, kuri dirba išskirtinai su autistiškais vaikais, turi savo centrą. Ją kvietėmės papasakoti apskritai, kas tai yra <...> vėliau pamatėm, kad vaikams kaip ir nelabai to ir reikėjo, nes kažkaip ten pas juos natūraliai viskas vyksta, jie neišskiria jo, na tik kaip ir sakiau, kad jaučia nelygybę, kad jiems per mažai dėmesio (juokiasi). [I-17].</i></p> <p><i>Kalbant apie tą įtraukti arba specialius seminarus – tai turėjome visai neseniai vieną, tikrai puikų dėl disleksijos, kuri buvo skirta ir mokiniams ir mokytojams. [I-19].</i></p>
<p><i>Teikiamas nuoseklus grįžtamasis ryšys tėvams</i></p>	<p><i><...> ta mergaitė yra gabi visame kame ir emocinis brandumas (...) negalvojimas, ką sakau, kaip sakau, kaip bendrauju – jis rodo tokius neįsitraukimus ir nereagavimus, tai reikia signalizuoti tėvams tokius momentus <...> Antras momentas, jeigu ateina tėveliai, kurie kartais sako, o mūsų vaikas labai čia protingas, labai gabus ir jam dar tik penkeri, bet jis eina čia į priešmokyklinę, bet kartais tas socialinis ir emocinis brandumas nėra susiformavęs. Tuos vaikučius reikia stebėti, matyti ir duoti grįžtamąjį ryšį tėvams (...) [I-18].</i></p> <p><i>Savo praktikoje, kaip ugdymo vadovo, taikau tą priemonę, kad gerai besimokantiems irgi komunikuojam ir teikiam grįžtamąjį ryšį šeimoms laisvais ir komunikacija. Taip pat pastipriname ir tiems, kuriems šiuo metu sunkiau sekasi. <...> siūlom ir mokytojam, kuo labiau suteikiamam grįžtamąjį ryšį tiek mokiniui, tiek jo šeimai, tiek klasės kuratoriaus kontekste, kaip vadovo klasės ir aišku tas pavyzdys yra mūsų pačių kaip ugdymo vadovų. Tai aiškiai nubrėžti ribas, informuoti, tai aišku apsašyti laisvais, išsiųsti, kad atėjus situacijai, kuri jau bus kritinė, jeigu reikėtų linkėti mokyti kitoje mokykloje – tai ir turėtum tam tikrų argumentų. Kiekvieną žingsnį, laiškus, faktus, susitarimai, kaip ir kalbėjome telefonu. Tai leidžia jaustis ramiam ir iškilus įvairiems teisiniams klausimams – turėti įrodymų. [I-19].</i></p>

Tyrimo dalyviai akcentavo **atviros komunikacijos strateginę priemonę**, kaip svarbią, norint užtikrinti kokybišką SUP turinčių mokinių įtrauktį (žiūrėti į 21 lentelę). Atvira komunikacija, informantų požiūriu, pasireiškia per vadovų pokalbius su darbuotojais apie įvairovę, mokytojų pokalbius su vaikais, tėvų pokalbius su mokyklos bendruomene apie savo asmenines patirtis, pristatymus mokyklos bendruomenės nariams ir grįžtamąjį ryšį tėvams (21 lentelė).

Kita strateginė priemonė, kurią taiko nevalstybinės mokyklos, norint kokybiškai įtraukti SUP turinčius mokinius į ugdymo(si) procesus yra susijusi su **mokytojų profesiniu tobulėjimu, dirbant su SUP turinčiais vaikais**. Informantai minėjo, kad jų mokykloje yra **organizuojami mokymai**: <...> mes sukam ir sukam nuolatos ratus su mokymais. [I-1]; <...> siekiam mokytojų geresnio pasirengimo ir gebėjimo dirbti su tokiais vaikais <...> [I-2]; <...> mokymai <...> būna ir mokytojams. [I-5]; Pagal poreikį specialistai daro mokymus kažkokia tema, kad mokytojai jaustųsi kuo geriau ir tvirčiau ir žinotų, kaip tas programos, mokymosi

medžiagą pritaikyti. <...> [I-8]; <...>kiekvienais metais yra skiriama kiekvienam mokytojui toksai paketas, kurį jis išnaudoja kvalifikacijos kėlimui, įskaitant ir mokytis įvairius įtraukties metodus [I-12]; <...> mokymų visiems mokytojams <...> biudžetas orientuotas į tai. [I-13]; Mes organizuojam mokytojų kursą, į kurį gali ateiti ir tėvai arba bet kuris Lietuvos Respublikos, net ir užsienietis bet kuris gali ateiti, tai yra atviri kursai, kuriuose mes irgi kalbam apie vaiko raidą, kas man atrodo labai svarbu, pirmiausia, pažinti vaiko raidą. [I-10]; Vienas iš apklaustųjų minėjo, kad dirbant su SUP turinčiais vaikais yra privaloma išklausti kursus, todėl svarbu atlikti mokykloje mokymų poreikio analizę: <...> mes ir įsivertinom, pasidarėm tokią lentelę ir susižiūrėjom, ką ten kiekvienas mokytojas turi, bet ten kur trūko, nes yra su specialiųjų poreikių vaikais, turi būti 40 valandų išklausa pagal reikalavimus <...> mes darėm tą peržiūrimą, pasidarėm tą lentelę ir tiesiog ko trūko <...> Jeigu mokytojams to trūksta – tai mes rugsėjo, spalio mėnesį susižiūrėjom – kam, ko trūksta ir užpildom tas spragas. [I-15]. <...> daug efektyviau, kada organizuojam bendrus mokymus ir kviečiam mokytojus ateiti ir dalyvauti bendrai – prieš tai surenkant poreikį, nes tas poreikis irgi nėra apsprendžiamas ne mano ir ne mūsų ten dviejų ar trijų susėdus prie stalo. Dažniausiai prieš tai apsiklausiam – gaunam poreikį iš ugdymo vadovų ir po to sprendžiame, kokių bendrų mokymų reikia. [I-18]. Tyrimas padėjo išsiaiškinti, kad mokymai mokytojams yra organizuojami ne tik mokyklos iniciatyva, bet ir pačių mokytojų – tai yra jie individualiai renkasi mokymus pagal poreikį: Mokytojai net individualiai ateina. Dabar turim spec. poreikių asistentę, kuri turi akademinės valandas, kurių metu ji ten specializuojasi, skaito, domisi.[I-1]; <...> mokytojai renkasi patys kursus, kur norėtų dalyvauti ir kur norėtų patobulėti. Tai renkasi tokius kursus, kur jie skirti specialiųjų poreikių vaikų ugdymui <...> [I-3]. Mūsų tikslas yra, kad darbuotojai patys, jų darbas yra susirasti, ką jie nori mokytis, ateiti mums pasakyti, kad mes norim šito ar įperkame? Paprastai tai būna taip. [I-6]. <...> mokytojams labai įdomu. Vėlgi tik reikia mokėti pasirinkti tinkamai, kad būtų prasminga ir praktiška. Tai tikrai mokytojai labai domisi, tarkim, vaikais, kurie turi specialių poreikių – disgrafijos, disleksijos ar autizmo momentas. Tikrai mokytojai eina, visada išleidžiam, patys ieško <...> [I-7]. Jeigu reikia žinių, mokytojai patys inicijuoja, eina, dalyvauja įvairiuose užsiėmimuose. Matot, mūsų mokykloje labai stiprus sąmoningumo ugdymas, vadinasi, yra ir savęs pažinimas ir psichologiniai, psichoterapiniai dalykai, meditacija, kas yra stipru. Svarbiausia yra, kad pats mokytojas norėtų. [I-16].; Mokytojai patys registravosi į seminarus ir tikrai mokėjo iš savo lėšų ir klausė tų seminarų, nes jiems buvo įdomu ir dabar tai yra prioritetinga kryptis, į ką mes turime orientuotis <...> pas mus mokytojas tikrai nenumoja ranka ir labai daug dėmesio skiria ir labai daug energijos ir savo laiko skiria, būtent, ugdytis, šviestis šitoje srityje ir pabandyti tuos vaikus įtraukti. [I-17]. Keletas privačių mokyklų vadovų akcentavo, kad mokytojams yra reikalingos profesinio tobulėjimo patirtys užsienyje: <...> jie išvažiuoja mokytis į užsienį <...> [I-1]; <...> labai svarbu yra mokytojų tas profesinis augimas ir įvairios patirtys, kad jie tobulėdami kažkur ir kitur pamatytų, kaip galima dirbti su tais vaikais, įvaldydami ir naujus metodus, kurie padėtų tiek atpažinti tuos specialius poreikius, tiek spręsti situacijas, santykius, padėtų jiems judėti jų tempu, dalykinių pasiekimų kryptimi, tiek klasėse kurti santykius su kitais vaikais <...> [I-2]; <...> į užsienį mes išvažiuojam pasižiūrėti gerųjų praktikų. <...> [I-6]; <...> mes turime akredituotą ERASMUS programą, tai įtrauktis yra vienas iš prioritetų ir mūsų specialistai kitais metais stažuosis ir važiuos į mokymus ir konferencijas, kurios, būtent, susijusios su šių mokinių įtrauktimi. [I-8]. Profesinis tobulėjimas vyksta tuomet, kuomet dirbantys nevalstybinėse mokyklose pedagogai lygiagrečiai mokosi aukštosiose mokyklose: Nemažai mūsų pedagogų mokosi universitetuose. Tik tai tiek, kad jie žiauriai nusivylę, pareina eilinį sykį sako, geriau tu padaryk mums mokymus, nes mes gaunam 500 kartų daugiau negu dėl ten išvaistom laiką <...> [I-6].; <...> mes šiuo metu auginame savo logopedą ir savo spec. pedagogą iš mūsų kolektyvo

žmonės mokosi, turėtų artimiausiu metu baigti studijas. [I-9]. Vienas iš tyrimo dalyvių pabrėžė, kad **organizuojant mokymus labai padeda bendradarbiavimas su specialiosiomis mokyklomis:** <...> kilo labai didelis poreikis bendruomenei kalbėti apie specialiųjų poreikių atliepimą ir ugdymą. Štai pasidarėm visos dienos vidinius mokymus. **Konsultavausi su kolega, kuris dirba specializuotoje mokykloje, tai mes bendradarbiaujame tuose taškuose, kur matom, kad patiems kažko reikia dar.** <...> [I-6]. Profesinis tobulėjimas vyksta ne tik organizuojant mokymus, bet ir **dalinantis geriausiomis praktikomis tarp kolegų:** <...> mokytojams yra labai svarbu – **pagalba jų profesiniam augimui, dalinimusi tiek įstaigos viduj tarp kolegų geriausiom praktikom, kaip jiems sekasi dirbti ir su konkrečiais vaikais ir taip bendrai, užtikrinant įtrauktį** <...> [I-2]. Dalis mokyklų vadovų akcentavo, kad **efektyviau yra organizuoti mokymus mokyklos viduje:** *Mes kvalifikaciją keliam visiškai iš vidinių praktiškai resursų <...> per kiekvienas darbstogas, mes turim vidinius mokymus. Tai 3 kartus per metus ir dar turime specialių mokymų savaitę prieš mokslo metus, per kurią irgi atsišviežinam, susidedam taškus. <...> mes apmokome tuos žmones, duodame jiems įrankius, parodome, kaip lydėti vaiką toje kelionėje ir mums čia nereikalingi specialistai. [I-6].; organizuojam bendras mokymosi paskaitas arba **dienas mokymuisi skiriam mokykloje, ne išorėje. Tikim, kad mokymasis kolektyve arba bendruomenėje turi didesnę vertę nei individualiai labai skirtingose metodinėse grupėse.** [I-19].*

Kita strateginė priemonė, kuri svarbi SUP turinčių mokinių kokybiškai įtraukčiai yra **vadovų profesinis tobulėjimas.** Informantų istorijos atskleidė, kad svarbu profesiskai tobulėti ne tik mokytojams, bet ir mokyklų vadovams: *Buvo pavaduotojos dalyvavo seminare apie įtraukijį ugdymą [I-3].; <...> vadovų lygmeny visi gali semtis patirties per mokymus, seminarus, kad galėtų dirbti ir su tokiais vaikais ir kaip su jais reikia dirbti. [I-5]; <...> ugdymo vadovė prieš tuos mokslo metus – **jinai užsienyje klausė apie autizmo spektro sutrikimų vaikus, kaip darbuojasi, kaip mokyklose sekasi <...> dabar sakau buvo toks domėjimasis visu šituo klausimu iš ugdymą vadovės, bet grynai buvo toksai autizmo spektro sutrikimo ir tai buvo ne Lietuvoje – tai buvo UK, Didžiojoj Britanijoj tie mokymai. [I-7].; <...> kadangi aš atsakinga, būtent, aš su viena iš vadovų, kur atsakinga už švietimo pagalbos skyrių, tai, be abejo, žiūri išorėj mokymų, tariasi su savo specialistais, **tobulini savo kompetencijas, taip, tai nuolatinis kvalifikacijos kėlimas yra reikalingas ir žinių bagažo pildymas. [I-8]; <...> aš esu ugdymo vadovė ir aš organizuoju ugdymą ir ne tik organizuoju, bet ir pati tame aktyviai dalyvauju. <...> į tuos valstybinius seminarus irgi kartais prisijungiam. Dabar dažniausiai tai būna nuotoliniu būdu, prisijungiam, dalyvaujam <...> [I-10]; <...> pavaduotoja yra atsakinga, ji yra vaiko gerovės komisijos pirmininkė – tai **tokia labiau savišvieta užsiūma, nes jai yra šita sritis artima, svarbi – tai ji čia darbuojasi. [I-11]; <...> klausiau konferencijos apie tą įtraukijį ugdymą <...> [I-17].** Atliktas tyrimas parodė, kad **vadovai, turintys praktinės patirties, dirbant su SUP turinčiais vaikais turi daugiau žinių apie tai, kaip organizuoti SUP turinčių mokinių įtrauktį jų mokykloje:** <...> aš pati 14 metų dirbau mokykloje, kurioje bendrojo ugdymo klasėje buvo integruojami apie 30 % negalių turinčių vaikų. Tikrai labai sudėtinga, **turėjau profesinę karjerą, sudėtingą patirtį, kurią labai vertinu ir labai branginu, nes tai daug išmokė. [I-4]; <...> aš pati buvau 12 metų buvau klasės mokytoja <...> pas mane mokėsi aspergerį turintis berniukas ir tai buvo puikus pavyzdys, aš labai drąsiai galiu apie tai kalbėti <...> [I-10]; Aš patyriau asmeniškai šitą reiškinį ir man reikėjo labai daug dirbti ir su klasės tėvais, ir su mokiniiais, kad mes priimtume vienas kitus. Kai tas vaikas, kuris turi specialių poreikių, elgiasi visiškai ne taip, kaip mes tikimės, kad jis elgsis, suvaldyti tai klasėje yra be galo sudėtinga. [I-10]; Man pačiam, kaip mokytojui, yra tekę turėti mergaitę, kuri buvo kurčėnyblė ir turinti vidutinį intelekto atsilikimą. Tai mama ją leido į mokyklą, kurioj aš dirbau, vien todėl, kad ta mokykla buvo jų*******

kieme. Aš su mama kalbėdavau sakydavau, kad vis tiek yra mokyklų, kur labiau pritaikyta jūsų vaikui, nes šiandien duoda jiems geresnę pagalbą. Mama sakydavo, bet ten reikia toliau važiuot – tai mums čia nepatogu. Tada galvoji (..) taip, mokyklos užduotis padėti vaikui, bet iš kitos pusės yra mokyklos, kurios jau turi įdirbį ir tam vaikui dabar gali padėti kokybiškai. <...> [I-11]; **Aš pati kai dirbau anglų kalbos mokytoja su vaikais – tai vienas buvo su disgrafija – tai sakydavo – aš durnas, aš durnas, nors iš tikro nepaprastai protingas vaikas, nepaprastai daug žinių turintis ir į viską turintis atsakymus, bet ta vieta, kad reikia kažką parašyti ir jis mato, kad jis kažką ne taip daro – tai jam labai kliūdavo. Nors jis suprato ir mama su juo daug dirbo, šnekėjo, bet va vis tiek tam vaikui reikia suteikti labai daug psichologinės paramos ir pastiprinti.** [I-17].

22 lentelė. Kategorija: tinklaveikos didinimo kanalai

Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
Asociacijos	<p><...> mūsų mokyklos direktorė yra privačių va būtent mokyklų asociacijoje – tai jie ten tikrai bendradarbiauja ir nusprendžia, kaip čia daryti [I-1].</p> <p>Kitą dalyką, ką mes turime, tai mes turim irgi savo pedagogikos asociaciją Lietuvoje, nes mūsų tipo mokyklų yra 7 Lietuvoje. Tai mes turim savo asociaciją, kur irgi išsprendžiama ir šita įtraukiojo mokymo klausimus. Tai tarpusavyje tos mūsų sistemos mokyklos, mūsų programos mokyklos, tai mes tikrai tą darome. Tiesą pasakius jau daugiau kažkam nelabai lieka laiko ir jėgų, nes jeigu tai darome tarpusavyje savo mokyklų <...> [I-10].</p>
Valstybinės mokyklos (neformalus bendradarbiavimas)	<p><...> Čia labiau buitiskas pasidalinimas, kur sakiau mama mano dirba valstybiniam daržely ir aplinkui tų švietimiečių atsiranda. Tai toks yra, kaip jūs planuojat? Kad jūs darysite? Tė pokalbiai vyksta <...> vyksta ir forumai <...> čia drąsiai galima išskirti šias mokyklas (pamini jų pavadinimus), nes kai kada kai kuriuos vaikus pagal tėvų filosofiją ir siunčiam į tą patį (pamini mokyklos pavadinimą), kur mes sakom, kad žinom, kaip ten yra, mes ne priešai esam, turim kolegų ir ten tikrai sakom, jums ten tiktų čia labiau, lygiai taip pat ir pas mus ateina su kažkokiom rekomendacijom. [I-1].</p> <p><...> pas mus keli mokytojai, kurie dirba ir mūsų mokykloje, ir kitose nevalstybinėse mokyklose. Tada, be abejoj, jie pasidalina, kaip vyksta ugdymo procesas toje kitoje mokykloje – tai galbūt tokiu neformaliu būdu gal daugiau. [I-10].</p> <p><...> vaikas keičia mokyklą ir jisai turi ppt pažymą, kartais pabendraujam taip kolegiskai, tėvams leidus, čia per tėvus vyksta, nes negalim taip mes paprastai paskambinti mokyklai ir čia pradėt, bet jeigu tėvai sutinka – tai mes tada tokį trišalį turim susitikimą, kurio metu aptariam tuos dalykus. [I-11].</p> <p>Šiaip konkrečių gal bendradarbiavimo sutarčių – nėra, bet bendrauti tarpusavyje – bendraujam vadovų lygmenyje <...> [I-13].</p> <p><...> ar mes turime bendradarbiavimo sutartis su kitomis mokyklomis – tai neturime ir neplanuojame turėti, bet mokyklų vadovai arba ypatingai mokytojai, jeigu jie turi dar ir administracinio darbo krūvį – tai natūralu, kad mes pasižnekam su mokytojais ar kolegomis iš kitų mokyklų ir mes tikrai padedame vienas kitam, jeigu yra problema arba ieškome specialistų – tai skambini ir klausi. <...> tada ieškai pagalbos ir aš nemanau, kad kas nors atsakytų tos pagalbos suteikti, jeigu galėtų, nes mokykla yra ne apie konkuravimą, o bendradarbiavimą. [I-14].</p> <p><...> mokytojos aš žinau, kad jos tarpusavyje susikontakuoja – tai čia irgi gal dalis to yra, bet šiaip tai norėtusi dažniau, bet aš sakau tokie krūviai, kad tiesiog nebespėji. [I-16].</p> <p>Sakyčiau yra tos komunikacijos neformalios tarp švietimo organizacijų – tai natūraliai mes esam grupių, studijų rate vadybininkų, kurie baigė tas pačias studijas ar kitų, kur yra daug asmeninių kontaktų (..) tai dalinamės kontaktais turim ir turėjom atvejų, kai vaikai perėję iš mūsų mokyklos į kitą mokyklą patiria iššūkių – tai dalinamės patirtimi, kas pas mus veikė, ką jiems pataria. Tai čia toks neformalus bendravimas dėl duomenų apsaugos ar kitų dalykų – tu negali to daryti iš principo. Bet žinodami, kad tikslas padėti tai mokyklai ar tai šeimai, dažnai tėvai slepia, ignoruoja, meluoja – tai padedam. [I-19].</p>
Užsienio mokyklos (gerųjų praktikų pasižiūrėjimas)	<p><...> mokyklos mokymosi, tarptautiškumo didinimas, tai viena iš temų tokių prioritetinių, ieškant patirčių, ir dabar va pakankamai intensyviai ieškom ryšių ir su kitom mokyklom, galbūt ir skandinaviskom, tai manau, kad vienas iš klausimų, ko norėtumėm mokytis ir pasižiūrėti, kaip jie sprendžia tuos uždavinius, tai, būtent, vaikų su specialiaisiais ugdymosi poreikiais įtraukimas, nes akivaizdu, kad jų auga <...> ir kiek teko matyti tarptautinėse konferencijose – tai jie turėdami gerą ryšį su aukštosiom mokyklom, darydami daug tyrimų, turi geros patirties, kuri mano nuomone, labai praverstų [I-2].</p> <p><...> daugiau kalbamės su mūsų partneriais, kurie yra užsienyje, tarkim, Islandija turėjo pavyzdžių, kur tikrai gražių dalykų esam atsivežę, bet Lietuvoje neturim tokio <...> kol kas daugiau – tai yra su užsieniu [I-7].</p> <p>Labiausiai tai su kitomis mūsų mokyklomis mes bendradarbiaujame, įskaitant ir mūsų tipo mokyklas, kurios yra ne tik Lietuvoje. Man atrodo mūsų mokyklos taikomas metodas yra toksai paplitęs visame pasaulyje – tai mes semiamės patirties iš skandinavų, švedų, norvegų, vokiečių. Tarp kitko ta įtrauktis jau yra prasidėjusi anksčiau. Nors kiek važinėjam, žiūrinėjam – tai nesijaučiam, kad mes kažkaip jau būtume šitoj vietoj atsilikę, nes iš tikrųjų sekam jau tą dalyką seniai. [I-12].</p> <p><...> mokykla mes turime partnerius vien tik privačios įstaigos, tai yra ir valstybinės, ir Lietuvos, ir kitų šalių, nes yra tarptautinės praktikos, kuriose dalyvauja. Tai tikrai bendradarbiaujame ir dalinamės patirtimi. Iki šiol su kai kuriais projektai pasibaigę, bet mes toliau bendraujam ir su vadovais. Nėra taip, kad kartą per mėnesį, tai tikrai – ne. [I-16].</p> <p><...> didesnis pavyzdys turėtų būti užsienio šalys. Šiuo atveju – šiaurės šalys. Pavyzdžiui, jeigu mes turėsime kažkokį siekį ar ten strategiją tokių vaikučių įtraukimo su sunkiais poreikiais. Aš nekalbu apie vidutinius, nes mes jau ir dabar juos turime. Bet jeigu mes kalbam apie sunkių vaikų poreikį arba nu visų, kurie čia kreiptųsi į mus, tai manau, kad turim žiūrėti truputėlį, va ten (rodo į Šiaurės šalis), nes ten jau sutvarkyti procesai arba bent jau mūsų akimis sutvarkyti. <...> [I-18].</p> <p><...> turėjom įvairių vizitų ir užsienyje ir lietuviškom mokyklom ir bendruomenėms užsienyje, skandinavijos mokyklom. Turim prioritetą šiais metais. [I-19].</p>
Universitetai	<p><...> dar gimsta viena mintis pakeliui bekalbant pačiam sau – su mūsų mokyklom – tuo pačiu Vilniaus Universitetu – tikrai galėtume pagalvoti, kaip, pavyzdžiui, praktiką atliekantis žmonės galėtų prisidėti ir padėti mokyklai, kaip šitus uždavinius spręsti ir gal iš to gims kažkoks bendradarbiavimas platesnis, kur mes galime būti partneriais ir prisitraukti mokslininkus ir tyrėjus irgi padėti mūsų mokyklai spręsti šitus uždavinius <...> mūsų mokykla ir turi ryšius pakankamai gerus tiek su mokytojų rengiančiomis mokyklomis, tiek su kolegija, tiek su universitetu. [I-2].</p> <p>Skiriam tokių lėšų, bet per 2 metus, kad išsiųstų mokytoją į mokamus kursus, tai kažkaip tai lyg ir nebuvo. Koks yra dalykas, kadangi mes esame tokia mokykla, kuri gauna pagalbos iš Vytauto Didžiojo universiteto – jie ten turi centrą švietimo pagalbos įsisteigę – tai mes kaip ir nesumokam pinigų už šituos dalykus. Turim partnerių, padengiam tą poreikį. [I-11].</p>

<p>PPT</p>	<p><...> kiek matau jau daugiau ir teko pabendrauti su specialistais – <i>jie tikrai yra atviri, tikrai konsultuoja, padeda, pataria. Tai sakyčiau, kad santykis mūsų bendradarbiavimo jau gerokai pažengęs į priekį gerąja prasme.</i> Kiek tam vaikui turėtų būti logopedo pagalbos, kiek spec. pedagogo, kiek psichologo, tada, ar tau reikia pritaikyti programą, ar jau specialiai adaptuoti tą programą. Tada tu turi žiūrėti, ar, tarkim, diktantą vaikas gali rašyti su visais, o gal negali rašyti su visais, nu ten daug užkoduotos informacijos. <i>Tai tik dėl to, kad mes turim dabar jau gražų santykį su PPT tam tikrais specialistais, mes tą informaciją turim, nežinau, kaip kitiems, kurie to santykio neturi.</i> [I–16].</p> <p><...> <i>jeigu pamatom spec. poreikį ir siunčiam į ppt, na tada taip. Va čia šitoje vietoje – kaip ir priima ir viskas gerai (juokiasi), nesam atskirtyje (juokiasi).</i> [I–17].</p>
<p>Privatūs centrai</p>	<p>Tai mes daugiau bendraujam, pasitariam, pasikalbam su tam tikrais irgi privačiais centrukais, kurie irgi neformalaus ugdymo dėka padeda tokiems vaikams. [I–5].</p> <p><...> <i>mūsų vaiko gerovės komanda ir yra su tokiu bendradarbiavimu privačios iniciatyvos, kur gali vaikui padėti patirti sėkmę, net nenoriu gal jų įvardinti visų, bet taip – tai yra privačios iniciatyvos <...> Tai tą daro ir mūsų mokyklos mokytojai, ir su šeimom, ir su tėvais, kur seminarus darom <...> privačios iniciatyvos – gali būti vienas iš tų pagalbos dalykų, kur galima kreiptis <...> turim vaikų su specialiais poreikiais – tai daug kas kreipiasi į privačias iniciatyvas, nes kol kas nėra tos reikiamos pagalbos, kokios reikia. Kiek šeimų pažįstu, kurios buvo atėję į mokyklą pas mus ir tiesiog svarsto, ar privati kažkokia iniciatyva ar net išvykti iš Lietuvos, kad gauti pagalbą? Pavyzdžiui, autistų vaikų Airijos, Anglijos patirtis, tėvai sako, tiesiog nu tai yra atokvėpis. Turėjom vaikutį vieną, kuris turi labai didelių raidos sutrikimų, ir tėvai buvo nuvykę į Jungtines Amerikos Valstijas, vėlgi čia privati iniciatyva, bet ten valstybinė mokyklų, kur klausai ir kol kas dar tai utopinį dalyką – tai yra speciali mokyklų, bet kiek pagalbos yra šeimai – tai yra neįtikėtina. Tai čia dar Lietuvai reikia pasistengti, bet pamažu, mažais žingsniais – tai matyt kažką ir įveiksim. [I–7].</i></p> <p><i>Jeigu mes įvertinam, kad reikia individualios pagalbos, tai tada kreipiam į išorę.</i> [I–15].</p>

Dar viena strateginė priemonė, kurią taiko nevalstybinės mokyklos tam, kad pagerintų SUP turinčių mokinių įtrauktį yra **tinklaveika**. Informantai išskyrė, kokiais **kanalais didina bendradarbiavimą, sprendžiant įtraukties klausimus: asociacijos, valstybinės mokyklos (neformaliai), užsienio mokyklos, universitetai, PPT ir privatūs centrai** (20 lentelė). Keletas apklaustųjų paminėjo, kad **su valstybinėmis mokyklomis nemato poreikio bendradarbiauti, sprendžiant įtraukties klausimus: <...> nebendradarbiaujame, nėra mums poreikio bendradarbiauti.** [I–3].

Bet šiaip tai žinokit, mokykla yra kaip šeima – yra mūsų kasdienis darbas ir vis tiek visas akcentas yra ne tiek, kiek į rūpinimąsi kaip kitiems padėti, o tiek, kiek sau padėti. [I–4].; <...> *daugiau kažkokiais kitais tikslais, bet ne, būtent, ne dėl specialiųjų ugdymosi poreikių.* [I–5].; <...> *konkrečiai su mokyklomis – tai ne [I–7].; Bet jei kalbame apie įtrauktį, tai šiai dienai tokio kažkio nuolatinio projekto kol kas su valstybinėm mokyklom – nėra.*[I–8]; <...> *mes šiuo metu nesidaliname, išvis nelabai turime daug santykio su valstybinėm mokyklom arba tie santykiai būna įtempti truputiuk, nes jie irgi nenori tų vaikų atiduoti ir mato mus kaip konkurentus. Tai tos konkurencinės tokios įtampos yra daug tarp kitų mokyklų tai iki bendradarbiavimo dar reikia paaugti visoms pusėms.* [I–9]; <...> *mes bendradarbiavome su savimi, nes mes patys visi iš valstybinio sektoriaus (juokiasi). Ne, neturim tokių mokyklų iš tikrųjų yra įvairių patirčių ir rajono, ir miestų, ir švietimo politikos patirčių. Tokia koncentracija labai įvairių patirčių pas mus mokyklų tai, aš manau, kad jos pakanka. Nemanau, kad valstybinis sektorius – jisai galėtų mums būti šiuo atveju pavyzdys [I–18].* Tyrimas parodė, kokiais būdais privačios mokyklos bendradarbiauja su kitomis mokyklomis. Analizuojant duomenis, išryškėjo, kad **didinamas bendradarbiavimas per mokymų organizavimą: Mes organizuodavome konferencijas, kuriose tikrai pasidalindavom, ruošdavom pranešimus, šiuo metu, po pandemijos, dar negrįžom į tas renginių vėžias, bet pasidalinti patirtim – tai aš ir šiek tiek straipsnių rašau <...>. Tie, kas į mus kreipiasi ir norėtų apsilankyti mokykloje, mes priimam. Aš dabar turiu irgi eilę norinčių, kurie norėtų atvažiuoti. Atvažiuoja pedagogų kolektyvai, tai mes tikrai pasidalinam viskuo, mes apskritai labai atviri ir daug dalinamės, kaip mes dirbam ir mūsų socialiniuose tinkluose. Ten galbūt neakcentuodami, kuriam konkrečiai vaikui padedam, bet mes dalinamės informacija.** [I–4]; <...> *kartas nuo karto vis pasikviečiam žmones, kurie dirba su specialiųjų poreikių vaikais, kurie pasidalina būdais ir dabar kitą savaitgalį Vilniuje bus mokymai ir viena iš temų, tarp kitų temų, tarp metodikos ir meno temų, viena tema bus (...) kviečiam moterį, kuri pasakos, kas yra disleksija, disgrafija. Mes tai darome šitai daro iš poreikio, viešinam plačiai – tai žinia pasklinda ne tik tėvams ar mokytojams, bet ir išorėje, ne vien tik mūsų mokyklos bendruomenės nariams.<...> Formaliai tai (...) kartais organizuojamos konferencijos, kuriose mielai*

mes dalinamės tuo, ką mums pavyksta padaryti <...> [I–10].; <...> kaip tik atsivežam, atsinešam naujų metodų ir su jom tikrai noriai dalinamės (...) tiek konferencijos metu, kurią turėjom, kvietėm nemokamai dalyvauti mokytojų iš visos Lietuvos ir tas aš sakyčiau, rodo, kad mes kaip tik noriai einam į kontaktą <...> [I–13].; <...> pas mus tikrai **atvažiuoja mokytojai ir pernai buvo organizuojami seminarai mokytojams, kurie sėmėsi patirties** <...> [I–17]. Vienas informantas pabrėžė, kad **jų mokykla dalinasi patirtimi per skaitmeninius įrankius mokytojams:** <...> individualizuotą ugdymą mes **šiai dabar jau dalinamės su visa Lietuva per įrankį (pamini pavadinimą) – tai čia vienas momentas, kaip mes einame į mokyklas. Norint padidinti įtrauktį, pirma reikia pakeisti nu patį supratimą apie tai, kaip mokytį.** <...> dirba dar 3 kitos privačios mokyklos ir bendradarbiaujam tiek su pagrindinio ugdymo, tai yra penktų – dešimtų klasių, tiek turime net vieną gimnazinę mokyklą, kur dar tik kalbam apie įrankį, bet iš esmės pradėjus taikyti įrankį, pradeda kilti labai natūraliai ir kiti klausimai <...> 17 valstybinių mokyklų <...> [I–6]. Kitas tyrimo dalyvis dalinasi, kad pas juos mokykloje bendradarbiavimas didinamas su kitomis mokyklomis, **organizuojant bendras veiklas mokiniams:** *Taip, dabar va kiptik pas mus buvo iš Šiaulių atvažiavę vaikai ir dalyvavo pamokose, bendrose veiklose, bendruose užsiėmimuose, kartu važiavo į išvyką.* <...> [I–17].

23 lentelė. Kategorija: tėvų į(si)traukimo didinimo būdai

Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
Atvira vidinė komunikacija	<p>Jau dabar šita strategiją pradėjom patys traukti, <i>pasakydami, kad būkim atviri iš karto ir kalbėkimės, nes viskas yra gerai. Ta prasme viskas vyksta per bendradarbiavimą</i> <...> labai individualūs tie poreikiai ir tėvų, jie skirtingai panikuoja dėl tų spec. poreikių arba atvirākščiai – nepanikuoja ir tada bendradarbiavimo, <i>bendravimo ir labai artimos tos vidinės komunikacijos principu mes tą įtrauktį darom ir nuolat bendradarbiaujam.</i> Kažkaip stebim, nes yra ir tų poreikių, kurie savo laiku mažėja, išsitauso, praeina, o yra tų, kur tos diagnozės yra žmoguiui visam gyvenimui ir tiesiog turi taikytis padėti <...> jeigu paskambina va dabar, mes domimės jūsų mokykla, aš klausiu į kelintą klasę, sako tarkim į ketvirtą ir sako, kad mes turim išvadas. <i>Aha, nu nes tos išvados tai man nesako, kad čia tas vaikas kažkoks kitoks, tada klausiu, o apie ką tai yra, koks tai yra, ar tai yra elgesio ar ne, tada stebi, kaip tėvai bendradarbiauja ir apskritai pasisako, kartais net pradeda vardinti, mes čia darom tą ir aną (...) tada tu supranti, kad nu, jeigu yra tas bendradarbiavimas, kur aš sakiau, kad yra mūsų didžiausias raktas, tai mes ir žiūrim.</i> [I–1]</p> <p><i>Mes su tėvais, naujom atėjusiom šeimom, pakankamai atvirai apie tai šnekame, kad mes turime labai teigiamas nuostatas vaikų su specialiaisiais poreikiais ir jų priėmimui ir mes, mūsų komanda, yra nusiteikusi labai sąmoningai dirbti, galvojant apie kiekvieną vaiką tam, kuriam reikia kažkokios ypatingesnės pagalbos.</i> [I–9].</p> <p>Jeigu tarp vaikų yra vienas kitas vaikas su specialiaisiais poreikiais ir kuris nekelia jokių problemų, tai problemų niekam nėra, viskas gerai, bet jeigu yra stipresnių dalykų, kurie karts nuo karto sukelia kažkokias emocines bangas – tai kartais tenka pasistengti tą vertybę dar kartą komunikuoti tiems tėvams. [I–12].</p>
Mokymai	<p>Yra ir tėveliams tie patys mokymai <...>. Tėvų ta bendruomenė tampa ne tik per individualius pokalbius, <i>bet ir mokymai ir tie patys šeimyniniai mūsų renginiai, kur tą bendrystę kuriam</i> <...> yra ir tiksliniai mokymai apie lytinę brandą, dabar turėjome lytiškumo mokymus, nes kartais jeigu yra stiprūs specialieji poreikiai, dažniausiai tie vaikai yra šiek tiek vyresni negu pagal savo amžių. Jie turi galimybę pirmą klasę nuo 8 net su puse pradėti. Natūralu, kad atsiranda fiziniai išsiskiriantys veiksniai, gal dalinai ir pritaukiau, bet su šia tema yra dalinai susiję. Dabar tą turim, vieniems kyla tų klausimų, kitiems – nekyla. [I–1].</p> <p><...> <i>periodiškai vis tiek mes darom įvairius seminarus, mokymus apie specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus, labai daug kalbama apie tai ir visada akcentuojam tėvams, kad mes visi esame skirtingi ir natūraliai tas skirtingumas gali jįsai pasirašyti tik plaukų spalva arba gali pasireikšti ir taip, kad kaip vienas ten su dauno sindromu, o kitas nu jo neturės.</i> Tai pas mus labai smagu, kad per šitą prizmę neakcentuojant vienų ar kitų skirtumų visi yra labai yra empatiški šitu klausimu. Tikrai nekyla tokių situacijų, kad, būtent, dėl to tie vaikai patirtų įvairių patyčių. [I–5].</p> <p><...> jeigu jie sako taip, mes norime čia mokytis, <i>tai jie gauna informaciją, labai daug mokymo, apie tai, kaip veikia mūsų struktūra, kaip veikia mūsų mokykla.</i> <...> turime labai išsamią mokymų programą tėvams, darome tokius tėvų klubus, susitikimus, kur grynai edukuojame nuo nuo smurto formų, kur tėvai apšalę, kad ekonominis smurtas irgi tai, ką jie daro yra ar ten psichologinis smurtas. Ne tik rėkimas, bet ir pašaipos ir visa kita. Tai čia pati struktūra, jinai jau pakankamai talpi, kad joje būtų daug judėjimo ir daug pokyčio. [I–6].</p>
Susirinkimai	<p><...> <i>tėveliams yra susirinkimai, ten ne individualūs, bet tie bendrieji, kur mes ir sakom, kad mes turim, pavyzdžiui, numatymą, kad turėsime mergaitę, kuri turi judėjimo negalią, tai mes pirmiausia turėjom susitikimą su tėvais.</i> Kai į penktą klasę ateina tokie maži paaugliukai, kai kurie keitė mokyklas 2 ir 3 klaseje, <i>tai tu turi apšildyti pirmiausia tėvelius, nes nežinai – nu kaip kokį požiūrį diktuoja (...) čia kaip aš sakau tabu temom nuo politikos, religijos ir sekso, tarsi palieki tėvam nuspręsti, kaip jie aiškina tuos dalykus. Tuomet susitinki, pasakai apie tą pagarbą, kad mums neteko, kad ten juoktųsi, kad tu ten bėgt negali.</i> [I–1].</p> <p>Šiandien bus penktų klasių tėvų susirinkimas, <i>kurio metu girdėsim apie adaptaciją penktokų mokykloje ir pristatysim psichologės tyrimą, tiek tiriant mokinius, tiek tėvus. Tiek komentuojant mokytojų komentarus apie sunkumus, kuriuos patiria.</i> Pavyzdžiui, sunkiau sekasi penktokams istorijoje, tada pateikiam momentus iš istorijos mokytojų, kodėl, būtent, istorija penktų klasių pirmus kelis mėnesius yra sunki, kokios to priežastys ir panašiai – <i>tai čia kažkuria prasme irgi yra įtrauktis. Matuojant tam tikrus mokymosi laikotarpius, tarpinius, argumentuojant, kviečiant bendruomenę susipažinti su rezultatais ir pan.</i> [I–19].</p>
	<p>Praėjo adaptacinis periodas, <i>kažkur 2 – 3 mėnesiai ir susitinkam aptarti pasiekimų, iššūkių</i> <...> [I–6].</p> <p><i>Labai svarbu dėl to tokiuose pokalbiuose psichologo dalyvavimas, kuris gali atliepti ir paaiškinti tėveliams, kad tai tikrai nėra (...) tai kad mes sugalvojom – jokiū būdu mes nediagnozuojam, mes neturim tam teises, tam yra pedagoginė, psichologinė tarnyba, bet mes galvojame, kad vaikui yra sunku, mes matome ir pastebime tokius ir tokius dalykus, mokytojai parašė tokį ir tokį grįžtamąjį ryšį. Mes pateikiame tiesiog labai konkrečius faktus tėveliams parodyti ir tada jie po truputį atsileidžia.</i> Aišku, vieniems reikia daugiau laiko, kitiems mažiau. Šiai dienai, kiek vaikučių tų turim, tai tikrai visi tėveliai anksčiau ar vėliau supranta ir padėkoja, ypatingai, kai paaiškini. [I–9].</p>

<p>Individualūs susitikimai</p>	<p><...> asmeninis mentorius – tai yra vienintelis žmogus, kuris bendrauja su tėvais, mūsų mokytojams neleidžiama bendrauti su tėvais, mes sakom neatiduodam jų ant faršo, mes specialiai apmokom žmones, kurie kuria ryšį ir kurie (...) jeigu aš esu vaiko asmeninė mentorė – tai aš esu ir su tėvais asmeninė mentorė. [I–6].</p> <p>Kartais reikia labiau to paaikškinimo, kai jie grįžta iš pedagoginės, psichologinės tarnybos. Mes kiptik paskutinį pokalbį turėjom su viena mamyte, kur sako, kaip man palengvėjo. Mes labai tėvelius bandom pakelti atgal ir sakyti, kad tai yra mokyklos lygio problema, jums gyvenime nei atestate tai matysis, nei jei išeisite į universitetą, niekas jums nelieps to daryti, tai tada jie kažkaip tą supranta, kad viskas gerai, kad tikrai mums padės, kad tikrai mes turėsim pagalbą egzaminų metu, kad tai nėra kažkas, kad mano vaikas yra nurašytas – va tai tėveliams yra svarbu išgirsti <...> [I–8].</p> <p><...> yra gebėjimas arba galimybė pasirinkti ir skirti laiko asmeniui ir individualiam santykiui kiekvieno atvejui. Ką turiu minty, kad atsitikus mažiausiam iššūkiui, jeigu kalbėtume apie patyčias ar kokį kitą atvejį, kuris atsitinka mokykloje, mes renkamės kelią reaguoti ir kalbėtis, ir jaučiame, kad tie pokalbiai ar įvairūs sutarimai turi ilgalaikį poveikį. <...> susitikimo tikslas buvo nubrėžti aiškią raudoną liniją, kur ir kada jiems tinkamai arba netinkamai besielgiant, kas jų lauks, kokios aiškios pasekmės, kokioms vadovaujantis mokyklos tvarkom, jų netinkamas elgesys bus traktuojamas ir turės ilgalaikių pasekmių. Tai konkrečiu atveju turėjom susitikimą su šeima, įvardinom, visu pirma buvom paruošę juodrašį – kas jų lauks netinkamai pasielgus, pagal netinkamų elgesio taisyklių tokią formą, įsivardinom procesus, kurie atsitiko, buvom susirinkę visą informaciją iš įvairių šalių, šiuo atveju ir nukentėjusių ar agresorių <...> pokalbyje dalyvavo ir vaikas, kuris realiai reagoavo ir turėjo tokią pačią sprendimo teisę kaip ir tėvai <...> [I–19].</p>
<p>Pamokų stebėjimas</p>	<p><...> tėvus bandoma įtraukti tokiu būdu, kad jie būtų arti mokyklos, kad jie matytų, kas vyksta, mes juos kviečiame į pamokas, kad jie daugiau vadovautųsi tuo, ką mato, o ne tą, ką girdėjo iš trečių lūpų. Tai tas labiausiai padeda ir kai žmogus pats pamato – tai daug kas susidėlioja į savo vietas labai greitai ir ilgam prisimena tuos vienokius ar kitokius atvejus. [I–12].</p>

Strateginė priemonė – tėvų į(si)traukimo didinimas informantų požiūriu yra svarbi, norint kokybiškai vykdyti SUP turinčių mokinių įtraukties procesus mokykloje. Tyrimas parodė, kad tėvų į(si)traukimas yra didinamas per atvirą vidinę komunikaciją, mokymus, susirinkimus, individualius susitikimus ir pamokų stebėjimą (žiūrėti į 23 lentelę).

24 lentelė. Kategorija: siekiami rezultatai

Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
<p>Individuali socialinės akademinės pažangos dermė</p>	<p><...> visus šituos mažiau apčiuopamus rezultatus <...> kad vaikams mokyti būtų įdomu, kad būtų gerai <...> laiminga asmenybė, lengvai atrandanti save – tai nėra tai, kad jis nemokės skaičiuoti iki 100, bet bus laimingas ir atras save, yra ta akademinė pusė ir netgi su specialiu poreikiu vaikų darbu – tai ir yra tam, kad jie būtų ne su kažkokia užkljuota emblema, kad nu negali, negali ano, bet kad jiems mūsų mokyklos įrankiai leistų pasiekti tą didžiausią maksimumą, kurį jie gali pasiekti [I–1].</p> <p>Tada mes visada susiduriame su kokybės klausimu, kaip sukurti tokią darbinę atmosferą klasėje, kad visi pasiimtų pagal savo gebėjimus maksimaliai daug. Nes suprantat jeigu, pavyzdžiui, mokytojas labai koncentruojasi tikiai į sutrikimus turinčius vaikus, tie įprastos raidos vaikai (...) jiems irgi reikia gana daug pagalbos, nes kuo vyresnės klasės, tuo mokyti tampa sunkiau <...> [I–4].</p> <p>Visada mes žiūrim, kad bet kokiam vaikui, kad būtų progresas, kad vaikas ne regresuotų, o progresuotų ir vienas, galbūt, tą tašką pasiek greičiau, kitas – lėčiau, bet vis tiek bus ten, kur turėtų būti. Tai dedam tas pastangas tiek mes visi, tiek tėveliai kartu. [I–5].</p> <p><...> kiekvienas vaikas, kuris mokosi savo tempu, mokosi tik to, ko yra pasiruošęs šiuo metu mokyti, siekia geriausių rezultatų, lygindamasis pats su savimi <...> [I–6].</p> <p>labai norisi kiekvienam vaikui padėti pasiekti geriausią rezultatą, kokį tik jis gali pasiekti, tiek žiūrint iš emocinės pusės, tiek žiūrint iš tos akademinės pusės [I–15].</p> <p><...> Kitas dalykas – tai yra pasiekimai. Mes negalime numoti ranka, kad nu nėra, tai yra <...> [I–16].</p>
<p>Kiekvieno vaiko stiprybių atradimas</p>	<p>Aišku, jeigu tu nevaldai kojų, mes nepadarysim taip, kad tu bėgiotum, bet, kita vertus, yra tų kitų intelektualinių pusių, kur mes atrasim, kuom tave dievas apdovanojo ir ką mes, ką mes čia pralaušim ir kaip mums pavyks tą įgyvendinti [I–1].</p> <p><...> užtikrinti galimybę jam patirti sėkmę tam tikruose dalykuose. Jeigu jam nesiseka matematika ar skaičiavimas, rašymas, skaitymas sudėtingiau, jei turi disleksijos požymių – tai tuomet mes einame labai daug per kūrybiškumą, pas mus mokykloje tam yra labai daug galimybių. [I–17].</p>
<p>Gera vaiko savijauta</p>	<p><...> kiekvienas vaikas su savo poreikiais – jis ir turi jaustis kiekvieną dieną, kiekvienoj pamokoj maksimaliai gerai (...) [I–2].</p> <p><...> tikrai visi mokytojai ir visos grandys dirba ties tuo, kad visi vaikai jaustųsi gerai <...> [I–8]</p> <p><...> Norisi, kad vaikas jaustųsi saugiai, patogiai <...> [I–17].</p>
<p>Akademinius rodiklius pasiekimas</p>	<p>Mes turime apsibrėžę savo rodiklius, kadangi dirbame pagal bendrąsias ugdymo programas ir pagal tarptautinę programą, tai mes ir siekiame, kad kiekvienas vaikas pasiektų tam tikrą rodiklį <...> Mes esame apsibrėžę, kad tas vaikas, kuris mokosi pradinėje mokykloje, jo mokomųjų dalykų įvertis, kadangi mes šiaip pažymių nerašom, turime apsibrėžę procentalią išraišką, kuri šiek tiek padeda pasimatuoti vaiko žinias, tai toks vaikas – jis turėtų pasiekti 80 proc. Yra toks atspirties taškas ir tada kiekvienų metų pradžioje mes visada pasižiūrime, kur kiekvienas vaikas yra ir taip tada tu gali po truputį matuoti tą progresą. Jeigu buvo mokslo metų pradžioje matematikos diagnostinis testas ten 60 proc., ar po pirmo pusmečio diagnostinis testas bus ten koks 80 proc., ar visgi 40 proc. Mes pasimatavę irgi užsibrėžiame, kad jeigu vaikas metų pradžioje pasidarė testus ir tu matai, kaip pavyzdys 15 proc., tai tu negali jam sakyti ir tikėtis, kad bus iš karto po pirmo pusmečio 80 proc. Matydamas ir tą procentinę išraišką, ir tai, ką vaikas moka, ko nemoka, tu gali iškelti tą tarpinį tikslą, kurį jisai pasieks, o ne iš karto kelti kažkokį nerealy, kad jisai tikrai čia ir bus po pirmo pusmečio. [I–5].</p>
<p>Tėvų lūkesčių atliepimas</p>	<p><...> mes nusimatom su tėvais, ką mes norime pasiekti. Kokį jūs (turi omeny tėvus) lūkestį turit ir ką mes matom, kiek mes galime padėti. Su autizmo spektru galiu papasakoti, nes nuo šių metų vaikas pas mus tas atėjo. Kai mes kalbėjomės vasarą dar su tėčiu – tai buvo lūkestis, kad vaikas laimingas būtų – mes jokio neturim akademinį lūkesčių, nes mes suprantam jo padėti suprantam (ironizuoja tėvus), jeigu taip žiūrint akademiškai – tai jisai yra geriausiai atveju (...) pirmos klasės pradžios – taip nu grubiai vertinant (...) o jisai yra antroji klasė pas mus dabar, o pagal amžių – jisai turėtų būti trečiokas. Tai jau jisai yra ir taip nu klase žemiau. Tai yra tikrai toks nelengvas atvejis, nes jisai vis dar sunkiai skaito, sunkiai rašo, priklausomai nuo dienos jam. Tai tiesiog tikrai daug kantrybės, daug darbo ir daug visko. Mes esam sutarę, kad lanko su asistentu ir lūkestis buvo toks, kad jis įeity į klasę, kad jis priimtų, kad vaikai priimtų jį į klasę bendruomenę. Tai buvo tik apie tai kalba, o jau akademiškai, kiek jam pavyks padaryti su klase – tiek – bet jokio spaudimo mums nereikia – svarbu kad būtų laimingas. Mums labai pavyko pasiekti per nu kokį pusantro mėnesio tikrai, kad nu rezultata, kad jis būtų laimingas, kad jisai norėtų eiti į mokyklą. Visi mokytojai žinojo, koks jos santykis ten su balionu, kai pamato, nes dar turi ten jam balionas ypatingas daiktas yra, arba, tarkim, klasėje tvarka (...) jam tos spintos turi būti visos išrūšiuotos (...) visi šie dalykai, kai mes visus dalykus jau sužinojom, perkandom ir išmokom su jais gyvenyti, tai tada jau tėtis ateina ir sako, tai jisai čia jis</p>

kažkaip gal galėtų ir daugiau išmokyti (juokiasi). Tie lūkesčiai – jie kyla, nes kai tu pasieki tą, bet tai ir yra normalu, tai yra ir gerai, ir tada mes jau vėl peržiūrime. Ir vėl tada žiūriu, nu gerai, o ką dabar akademiškai gali pasiekti? Pirmiausia, tai taip ir yra, na tarkim, kai ateina nauji vaikai – tai mes ir sakom, kad pirmas mėnesis – tai yra apskritai tik susidraugavimui gali būti skirtas, o jau tada, kada mes padarysim, kad emociškai gerai jaustųsi, tai mes tą rezultatą sutvarkysim. [I–15].

Surinktų kokybinių duomenų analizė leido identifikuoti vadovų įvardytis siekiamus rezultatus su numatytomis strateginėmis priemonėmis. Informantų įvardyti siekiami rezultatai su numatytomis priemonėmis yra individuali socialinės ir akademinės pažangos dėmė, kiekvieno vaiko stiprybių atradimas, gera vaiko savijauta, akademinį rodiklių pasiekimas ir tėvų lūkesčių atliepimas (24 lentelė).

Švietimo įstatymo pakeitimo dėl įtraukties nuostatų įgyvendinimas privačiose mokyklose

Informantų istorijos atskleidė, kaip švietimo įstatymo pakeitimai dėl įtraukties palies privačias mokyklas arba kitaip sakant, prognozavo numatomus padarinius. Keletas tyrimo dalyvių minėjo, kad laukia švietimo įstatymo pakeitimo nuostatų įsigaliojimo nuo 2024 m., tačiau **tendencijos privačiose mokyklose nėra aiškios:** *<...> Įdomu bus pasižiūrėti, ar tėvai rinksis privačias mokyklas, negaliu pasakyti, kokia ta tendencija bus <...> tikrai neįsivaizduoju kas ir kaip bus <...> [I–3]; Iš tikrųjų klausimas yra labai svarbus ir mes laukiam tų metų ir nežinome, ar stiprūs mokiniai pradės bėgti iš tų valstybinių mokyklų, ar atvirkščiai, padaugės spec. poreikių mokinių. <...> Tai ar tas srautas dar suintensyvės, ar atvirkščiai, ateis vaikučiai, kurių tėvai bandys išsivesti tuos vaikus – yra neaišku, mes šiai dienai nežinom, kaip bus, o spėju, kad bus visai <...> [I–8]. Kiti informantai prognozavo, kad **trūks pedagogų dėl nenoro dirbti su SUP turinčiais vaikais** : *Ataidi iki mūsų irgi, kad mokytojai bėga iš mokyklų dėl to, kad bijo kitų metų, nes nežino, kaip bus. Aš irgi nesutikčiau dirbti, jeigu mano klasėje būtų 25 vaikai ir nu kokie 5 ypatingi vaikai. Jau būtų ką veikti, jeigu aš vienas va taip – tai tikrai ne irgi galvočiau, galbūt, pakeisti profesiją arba išeiti kažkur kitur. [I–16]. <...> gali būti vėl labai didelė rizika, kai ateis 2024 metai vėl mokytojų išėjimas iš švietimo todėl, kad jie tiesiog bus nepasiruošę priimti tokių vaikų ir tokio ugdymo ir krūvio. [I–18]. Kitas informantas prognozavo, kad **privačiose mažes SUP turinčių mokinių todėl, kad valstybinėse išaugs šių mokinių statistika:** *<...> pirmąkart privačiom kažkiek labiau pasisekė <...> pagaliau mes nusipurtysim <...> Kadangi dabar valstybinės negalės atsirinkti arba sakyti ne – tai aš manau, kad tų vaikų daug daugiau įsiintegruos, o mūsų požiūriu, tai aš galvoju **gal net pamažes ta rinka** <...> jeigu jie galės integruotis daugiau į valstybines mokyklas ir šalia namų ir ypač, žmonėms, kuriems sunku yra tuos finansus paskirstyti, mes, **galbūt, turėsime mažesnę tą poreikį** <...> [I–1].***

25 lentelė. Kategorija: Švietimo įstatymo pakeitimų numatomi padariniai (1)

Tarpinė kategorija	Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
	Priimami mokyti SUP vaikai	<p><...> kalbant nuo mūsų mokyklos, tai turbūt bus taip, kad mes dabar tą darome. Iš esmės neturiu tokių atvejų per penkerius metus, kad būtume pasakę – ne, vis tiek mes randam kažkokį sprendimą, abipusį susitarimą, kad vaikas galėtų čia mokyti. [I–5].</p> <p><...> Nors iš tikrųjų šiai dienai tikrai mes sulaukiame labai daug vaikučių, kurie yra su mokymosi sunkumais. [I–8].</p> <p>Galvoju, kad jeigu valstybė galėtų, tai nuo 2024 metų tas įtraukis ugdymas jau kaip ir privalomas, ir daugelis mokyklų jau šiandien dienai, net nereikia nieko įtraukti. Mes turim savo mokykloje, tokį kiekį tų vaikų, kuriems reikia padėt, kad apie daugiau kalbėti – tai jau net nelabai išeina, nes kiekvienoje klasėje yra mokinių, kuriems reikia tos specialiosios pagalbos <...> ką aš galiu dabar pasakyti, kažko negali pasikeisti nuo 2024 m., nes mes šiandien dienai turim, mes 2023 m. turėjome ir 2015 m. turėjome. [I–10].</p> <p><...> šiandien dienai nematau jokio skirtumo, mes turim šiandien dienai labai nemažai mokinių, kuriems mes jau dabar bandom suteikti pagalbą. <...> aš tai kažkaip net nematau tame kažkokio kitiškumo nuo tų 2024 metų, nes šiemet va 2023 – ieji ir pas mus tas pats vyksta, mes priima mokinius, kurie kuriems reikia pagalbos. [I–10].</p> <p><...> aš manau, kad privačiose mokyklose ir dabar tas principas yra iš tiesų. Gi ir dabar yra priimami vaikai <...> [I–11].</p>

Kaitos nebuvimo priežastys privačiose mokyklose	Nenoras tapti specialiąja mokykla	Tai ar nuo 2024 metų galėsime dar daugiau jų priimti? Tada jau nebežinau, tada iš tikrųjų taptume specialiuoju poreikių mokykla, kokia mes nenorim būti. Tai tas klausimas toks yra tarsi atgal metamas, mes šiandien dienai turim tu mokinių ir jeigu jų norės dar daugiau ateiti, mes praktiškai kiekvienais metais susiduriame, vos ne kiekvieną mėnesį vis nori kas nors ateiti pas mus į mokyklą ir tarp tų norinčių ateiti mokinių visąlaik pasitaiko mokinių, turinčių specialiųjų poreikių. <...> [I-10].
	Yra sudarytos sąlygos mokytis SUP vaikams	Yra privačių mokyklų, kur tikrai turi pakankamai dideles švietimo pagalbos specialistų komandas ir padeda vaikams kokybiškai lavintis. [I-11]. <...> privačios mokyklos dažnu atveju, bent jau tos mokyklos, aš dvejuose mokyklose privačiose esu dirbusi ir aš labai sąžiningai galiu pasakyti, kad privačios mokyklos daug daugiau daro dėl įtraukties ir daug daugiau dirba su vaikais su specialiaisiais poreikiais negu valstybinės mokyklos. Dėl to aš drąsiai sakau, kad niekaip nepakeis. Aš esu tikra, kad privačios mokyklos jau dabar kartais geriau pasiruošusios įtrauktajam ugdymui negu valstybinės ir čia mes galim sakyti, gerai ar blogai, bet yra tokia situacija, kad privati mokykla turi šiek tiek daugiau laisvės ir gali šiais tokiais būdais prisieškoti specialistų <...> privačios mokyklos, kuriose dirbau ir dirbu tikrai galiu atsakyti, nepriklausomai nuo įstatymo, jos jau yra pasiruošusios. [I-14].
	Daugiau laisvės priimti sprendimus nei valstybinėse	<...> mes gavom tas pataisas, mes tikrai viską žinom, puolėm sudarinėti tuos formalius planus. Viskas dar yra turbūt pagal tai, kokios tos problemos ateis, taip mes ir spėsime. Galiu sakyti, kad mes strateginių dalykų turim, bet mes jau net ir vykdom. <...> prisiėmėm papildomą asistentą, būtent, dirbti su spec. poreikių vaikais, kur to buvom nenusimatę dar rugsėjį ir tai neturi labai didelės įtakos tų 2024 metų pataisai, bet mes turim realybę, pagal kurią ir prisideriname. <...> keliam šiuos klausimus posėdyje, ką mes darysim, kai ateis diduma tų vaikų tokių. [I-1]. Tai aš nežinau, kiek tas įstatyminis pokytis palies privačias mokyklas. Tos mokyklos, kur žiūri pozityviai į visą šitą reikalą, tai jos ir dabar tai daro, kurios nepozityviai – tai nemanau, kad jos ir ateityje tai darys, nes atrasti priežasčių, kodėl nepriimti vaikai visuomet privati mokykla turi daugiau priežasčių nei valstybinė. [I-11].
	Vadovai nėra susipažinę su įstatymo pakeitimais	<...> Aš pačios situacijos nežinau. Nežinau duomenų, kaip čia dabar tas keičiasi, koks čia bus pokytis to pasikeitimo, to įtraukties masto didinimo <...> būtų įdomu, gal ir apie tai padaryti kažkokią diskusiją ir geresnį susipažinimą šiek tiek, apie tai, kas dabar keičiasi, gal ir tu žinai kažką iš tos srities. <...> [I-2]. Detaliai pati nesu susipažinusi su visu šituo dokumentu, aš prieš porą metų, kai čia buvo kalbos, aš tikrai susipažinau, bet turėjo būti paaiškinamieji raštai, daugiau čia mūsų jau organizuojasi šituo klausimu ir ugdymo vadovai, ir vaiko gerovės komanda, bet dabar žiūrim <...> nežinau tų visų potvarkių, bet čia, matyt, ar privati, ar valstybinė yra tikrai didelis galvosūkis [I-7]. <...> dabar daugiau norisi išsiaiškinti visus potvarkius ir projektus, ir planus, kas yra numatyta čia Lietuvoje ir kokių reglamentų mes turėsime paįsinti ir ką turėsime užtikrinti. [I-7].

Daugelis nevalstybinių mokyklų vadovų įvardijo priežastis, kodėl jų mokyklose nevyks kaita dėl švietimo įstatymo pakeitimo dėl įtraukties priimtų nuostatų (žiūrėti į 25 lentelę). Pagrindinės priežastys, kodėl nevyks kaita jų mokyklose, nes šiuo metu yra priimami mokytis SUP turintys vaikai, nenorėjimas tapti specialiąja mokykloje, yra sudarytos sąlygos mokykloje mokytis SUP mokiniams, privačiose daugiau laisvės priimti sprendimus nei valstybinėse mokyklose, vadovai nėra susipažinę su švietimo įstatymo pakeitimo dėl įtraukties nuostatomis.

26 lentelė. Kategorija: Švietimo įstatymo pakeitimų dėl įtraukties padariniai (2)

Tarpinė kategorija	Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
Valstybinėse mokyklose kylantys iššūkiai vadovams	Nėra aišku, kaip tinkamai organizuoti įtraukujį ugdymą	<...> valstybinėse aš tikiu, kad jeigu jie ten sako, aš būčiau mokytojas ir bus 15 vaikų specialiųjų – tai čia tikrai reikia galvoti, ką daryti vadovui, kaip motyvuoti tuos mokytojus dirbti, kaip ten kelti kompetenciją <...> [I-1]. <...> kiek čia tų ir asistentų, kiek pagalbininkų reiks, nežinau, ar liks kažkokios kitos mokyklos, kur vaikutis, pavyzdžiui, neregys yra, kaip čia organizuosime viską? Man labai irgi kyla klausimų. <...> [I-7]. <...> kurie dirba mokytojais ir jais dirbs artimiausiu metu, tai jiems reikia orientuoti, tai yra kursai, nuostatų keitimas, tai čia yra svarbiausias dalykas, bet nieko apie tai nebuvo daroma, palikta mokyklų vadovų iniciatyvai ir prerogatyvai visą tą reikalą išspręsti. [I-11]. Tada administracijos verčiasi visais būdais bandydamos bent jau per mokymus prisikviesti tų specialistų, kad jie kažkaip padėtų mokytojams ir viskas tada kabo ant mokytojo, o mokytojas valstybinėje mokykloje dirba su 30 vaikų, ne su 15 ir ne su 12. Tai mano galva, tai tas įstatymas ir nuostata nuo 2024 m. dėl įtraukiojo ugdymo yra labai gera intencija, kuriai nemanau, kad valstybė kažkaip ruošiasi arba ruošiasi labai biurokratiškai ir labai atsainiai. [I-14].
Valstybinėse mokyklose kylantys iššūkiai mokiniams	Nėra kokybiškų sąlygų mokytis	<...> nepadidintų tos rizikos, kad mokyklos nepasiruošusios turėtų priimti tuos vaikus ir tada, ar visais atvejais bus suteikiama tinkama ir reikalinga pagalba <...> [I-2] <...> aš tai tikiu kiekviena mokykla, kad jie stengiasi, jie daro tikrai gražių pavyzdžių esu girdėjus, kur tų pačių individualių kabinetų randa ir savivaldybės padeda. Bet ar taip visuotinai visur yra, kaip esu mačiusi Skandinavijoje? Va man čia klausimas. <...> norisi, kad visi vaikai mokytųsi, bet esmė tai būtų ta, kad vaikui būtų sąlygos mokytis. Jeigu mes neturėtumėm, tarkim, kažkoki atskiro individualaus kabineto vaikui, kuriam reikia eit nusiraminti kažkur, kaip mes galim organizuoti tą mokymą? [I-7]. Tiek padaugės vaikų, kurie kreipsis su sunkumais, tiek bus vaikų, kurie kreipsis, kad tarkim nori į mažesnę klasę, nes valstybinė mokyklų nesuteikia resurso, sunku klasę judėti teigiama linkme. [I-8]. Esu ir valstybinėje mokykloje dirbusi ir puikiai suprantu, kad jeigu keturiems šimtam vaikų pagal reglamentą yra skiriamas vienas psichologo etatas – tai yra nieko, apie kokią pagalbą mes tada kalbam? Specialiųjų pedagogų valstybinėse mokyklose yra vienas keturiems šimtam vaikų arba pusantro šešiams šimtam vaikų arba yra mokyklų, kur tų specialiųjų pedagogų nėra, keturi, penki, šeši metai iš eilės – jų tiesiog nėra, nes jų nerasta. [I-14]. <...> girdžiu valstybinio sektoriaus direktorių, pavaduotojų keliamus klausimus, kaip jie sako, lėšų – nėra, erdvė – nėra, specialistų – nėra. Yra 2024 metai ir dabar jau krūva tokių vaikų, kurie neturi ryškiai išreikštų autizmo spektro ar kitų sutrikimų (vardina sutrikimų grupes) <...> mes tiek vaikų turime, kad mes tiesiog neturime galimybes. Jie sako, o mes tiek galime patenkinti, o visa kita – tėveliai – ieškokite iš išorės. O tėvai sako, kad mes neturim finansinių galimybių, nu tada tas vaikas PRISTAİKO

	<i>IR VISKAS. Išplauks arba neišplauks. <...> mano draugė – ji turi labai sunku autizmą turintį vaiką ir ji man sako, man bausis pagalvoti apie tai, kad jisai ateis į valstybinę mokyklą <...> Jis yra tas vaikas, kuriam reikia tų nusiramino erdvių <...> Ta prasme jis tiesiog yra kitoks, bet jisai gali būti ir tarp žmonių, bet jam reikia va to žmogaus, kuris stebėtų jį, kaip jis kuriasi, kada reikia jį išvesti, nes gali būti kokia panikos ataka ir jisai tada jau pradės <...> jie sako, mes eisime į tokią mokyklą su tais savo 6 vaikučiais sunkų autizmą turinčiais. Gerai išeiname į tą mokyklą, toje mokykloje – triukšmas, lokaliai neparuošta erdvė. Jiems į valgyklą net nueiti yra iššūkis. [I–18].</i>
Tėvų aktyvumo stoka	<i>Aš manau, kad čia labai priklauso nuo tėvų bendruomenės, kurie tuos vaikučius turi. <...> tėvų bendruomenės turi tiesiog labai garsiai pradėti kalbėti, kaip mūsų vaikai bus įtraukti, jeigu šita mokykla bus paskirta, kas joje bus iš priemonių, iš specialistų <...> Jeigu tėvai pradėtų kalbėti, o mokyklos sakytu, kas planuojama, tai gal ir valstybė jinai turi apgalvoti ta lėšų įtraukimą. Jie tyli, aš sakau, turiu artimų žmogų, kuris sako, kad nu aš nu tai tikiuosi, kad sako, nu nedarys tokių sprendimų, bet bausi 2024 metai ateina labai greitai ir mano sako, aš skaičiuoju mano vaikas ar baigs tą mokyklą, ar nebaigs. <...> [I–18].</i>

Interviu su privačių mokyklų vadovais atskleidė, kad valstybinėse mokyklose, priėmus švietimo įstatymo pakeitimo dėl įtraukties nuostatas, dideli iššūkiai kils vadovams ir mokiniams (žiūrėti į 26 lentelę).

Švietimo politikos vertinimas nevalstybinių mokyklų vadovų požiūriu

Daugelis informantų švietimo politikoje priimamus sprendimus dėl SUP turinčių mokinių įtraukties vertino skeptiškai ir minėjo, kad yra **neatsižvelgiama į įgyvendinimo galimybes**:

1.) Neapgalvoti įtraukties įgyvendinimui skirti resursai.

<...> **vaikus paskaičiuoja pagal kvadratūrą, man čia geriausias pavyzdys yra – ta grupė – tiek kvadratu – tai čia tiek vaikų, bet tu nepaskaičiuoji, kad vienam vaikui, kuris turi spec. poreikį ir kuris yra labai aktyvus – tai jam reikia kaip minimum trigubai.** <...> tos nspec. poreikių mokyklos visada turės spec. poreikių vaikų, tai čia labai natūralus dalykas, bet, galbūt, labai greitai, **tokie ekspromtiniai sprendimai** (..) čia kaip su tom vaistinėm mašinose, staiga visi nuo balandžio mašinose turėkit, įstatymas išleistas, o kas atsitiko? Jų dar vis prekyboje nėra arba dabar jie visi brokuoti ir negerai. Čia toks paprastesnis ir aiškesnis palyginimas, bet principas yra labai panašus. <...> aš pati esu tose grupėse, kur matau, kad mokytojai diskutuoja, kaip jūs darysit, <...> **kur bendra idėja yra, įstatymas tarsi išeina, bet labai trūksta daug dedamųjų.** <...> [I–1].

<...> **girdisi tokių strateginių užmetimų, kad tai yra kryptis su ta pačia, kad ir vyksta tūkstantmečio programa** (...) įtrauktis ten vienas iš kertinių tikslų, bet **toliau kalbant apie uždavinius ir priemones ir apie rezultatus, kas pasiektų mokyklas tai kol kas nėra** <...> [I–2].

<...> **galbūt kai kurie sprendimai nebūna iki galo apgalvoti, galbūt, kažkokia strategija laikui bėgant paaiškėja, kad turės spragų** <...> [I–4].

<...> **reikia ir įstatymų priėmimo galvoti, ar tikrai viso spektro vaikai gali ateiti į tą bendrojo lavinimo mokyklą ir būti kartu.** Jeigu kartu – tai tada, kur rasti tą balansą? Nes jeigu vaikas yra agresyvus, vaikui dar kitų sunkumų yra, kas mokyklai padės? **Kuo steigėjas padėti galėtų? Šitie dalykai man labai kelia klausimų.** [I–7].

<...> šiuo metu politika yra tokia, kad **iškelta politiškai yra ta įtraukties vėliava – tai jau tai yra pagalba.** Tai yra valstybės lygmenyje jau vertybė ir visuomenėje tai tampa norma – tai tas džiu. Su tuo aišku, kad turi sekti ir tinkamas finansavimas, nes visgi vaikai su specialiaisiais ugdymosi poreikiais – jie pareikalauja daugiau ir reikalaus dėmesio, o tai reiškia, kad reikalingas ir finansavimas. <...> švietimas reikalingas, tiek visuomenės, tiek specialistų. <...> [I–8].

<...> **negali būti, kad vienoje klasėje, kur mes žinom, kokios yra valstybinės klasės 25 ir 30 vaikų, kad vienoje klasėje yra didelis kiekis ypatingų vaikų ir vienas arba du pagalbos specialistai.** <...> **mokytojai, švietimo darbuotojai, pagalbos specialistai yra tiesiog išmetami į balą ir išplauksit ar neišplauksit, net ne į balą, o į vandenyną.** <...> **tai nėra įtrauka. Visiškai ne. Turi būti pagal kiekvieną situaciją atsižvelgiama, pagal kiekvieną situaciją suderinama ir skiriamas finansavimas, nes vieni kalba, kad nėra pinigų, kiti kalba, kad yra pinigų. Galiausiai, kur tie pinigai – niekas nežino**

ir tikrai kenčia vaikas, kenčia tėvai ir kenčia mokytojai <...> aš labai tikiuosi, nes mes, kiek daug visokių projektų, ką turėjom, dažnai subyra, užtat ir byra ta švietimo sistema <...> norisi, kad tai būtų nuoseklu ir būtų tikrai apgalvoti žingsniai ir veiksmai, nenumesti pedagogams, nenumesti mokyklų vadovams, bet apgalvota nuo – iki – kiekviena smulkmena. Aš suprantu, kad dažnai būna tokiose, ypač kai stambūs pokyčiai įvyksta, dažnai būna klaidų. Kitas dalykas, kas labai svarbu – klaidą priimti, pripažinti ir ją ištaisyti. Tai va čia reiktų ir mums visiems pasakyti, kad aš galiu klysti ir kad aš galiu tam tikroje situacijoje padaryti ne taip, bet aš galiu pasikeisti ir pakeisti tą situaciją. Svarbiausia tą padaryti laiku. [I–16].

2.) Laiko pasiruošimui įgyvendinti įtraukujį ugdymą stoka.

<...> valstybė tą priėmė įstatymą – viskas yra tvarkoj – tik dabar darykime jį realiu, įgyvendinamu kažkokiais etapais, o ne pulti visko iškart, nes atvirai sakau, bijau dėl mokytojų, tų meistrų, kurie turės gauti, kas yra įstatyme parašyta ir tėvai ateis sakys jūs privalot, priimkit. Ką man daryti? Kas man padės? Tik va šitas rūpi [I–7].

<...> vaikus reikia integruoti, jie turi pamatyti pasaulio, bet ar mes jiems padedam tokiu būdu, kai jie bus palikti likimo valiai? Nežinau. Nei vienai, nei kitai pusei ir mes padarysim tik blogiau. Jeigu taip vertinant pasiruošimą – tai, sakyčiau, jis dar yra pradiniam etape. Ir neturėtų būti įtrauka jau nuo rugsėjo, nes reikia laiko ir reikia veiksmų. Mes dažnai girdime kalbas, bet mes nematom veiksmų, o veiksmus pajunta ne viršutinė grandinė, o apatinė grandinė. <...> [I–16].

Tyrimas padėjo išsiaiškinti švietimo sistemoje egzistuojančias problemas, kurios trukdo tinkamai įgyvendinti SUP turinčių mokinių įtrauktį. Visų pirma, Lietuvoje trūksta švietimo pagalbos specialistų:

1.) Pabaigusią studijas ir norinčių studijuoti.

Jūs dirbdama šituo klausimu, puikiai žinot, kad tų parengtų specialistų trūksta. [I–1].

Pagalba kiekviena yra reikalinga, jeigu grįžtam prie to, kad mokykla turi specialių poreikių vaikų ir ten, ar jau turi tas pedagoginės, psichologinės tarnybos išvadas, kuriose reikia specialisto ar asmeninio asistento, mes, kaip privati, galim kreiptis į savivaldybę, prašydami suteikti kažkokią pagalbą ir suteiktų tą žmogų. Aš negaliu teigti, ar tikrai mes taip gautume ir ar gauna valstybinės mokyklos jau taip tiek, kiek jų reikia, esu girdėjusi, kad tikrai negauna tiek, kiek reikia tų žmonių ir įdomu, kaip čia bus? Tai ta pagalba visokeriopa yra tikrai reikalinga. [I–7].

Pirmiausia, specialistų rengimas. [I–8].

<...> reikia daugiau specialistų, reikia žmonių <...> [I–10].

jeigu jų yra, bet problema yra, kad specialistų trūksta. <...> Tos pagalbos, ypatingai specialiųjų pedagogų, nedaug yra tų specialistų ir nedaug yra labai gerų specialistų, bet jų yra ir ačiū dievui, šiek tiek daugėja ir normalu, kad visiems iš karto vienu metu neužteks ir neatsiras jau nuo 2024 metų staiga tuntuais iš debesies kaip lietus pradės lyti. Tai natūralu, kad mokyklos turi kažkaip tai spręsti tą iššūkį ir mes lygiai taip pat. [I–14].

<...> labai svarbios yra dirbančiųjų kompetencijos, nes mokytojai jie baigė pedagoginius mokslus, o šitiems vaikams reikia specialios pagalbos, todėl aš galvoju labai svarbu Lietuvoje ruošti tuos pagalbos specialistus, spec. pedagogus, nes jie labiausiai turi žinoti vaiko raidą, tai yra su psichologija susiję, ir pagalbos būdus, ko reikia. [I–5].

Nu aišku, čia banalu, bet tiesiog fiziškai trūksta logopedų ir spec. pedagogų. Mes jų tiesiog techniškai nesugebame surasti visam rajone. Trūksta specialistų pačių. [I–9].

<...> klasės mokytojas – pedagogas, kuris dirba ir tiesiogiai atneša ugdymo procesą į klasę, jis nebūtinai žino tų tam tikrų specialiųjų būdų. Šiuo metu tikrai *trūksta pilnai pabaigusių studijas specialistų* [I–10].

<...> *dabar švietimo pagalbos specialistų yra tikrai sunku surasti ir tų žmonių nedaugėja, kurie norėtų ateityje jais būti* <...> [I–11].

2.) Dirbančiųjų mokyklose.

<...> rinka yra tokia, kad dabar patogu turėti ir savo kabinetus, kur po pusvalanduką imi atitinkamą sumą pinigų. *Tai ne visi logopedai nori eiti į mokyklas, nes labai patogi rinka turėti priėmimą individualų*, tai strategija yra tokia. Mes praeitais metais su tėveliais diskutavom ir sakom, kodėl ten taip pakilo logopedas, pusvalandis tuo metu gal 8 eurus kainavo, jeigu grupiniai ir 14 eurų kainavo, jei individualiai, nu tai aš suprantu, tai yra labai mokykloj patogu, bet *mes susiduriame su tuo, kad kuris logopedas norės dirbti čia už atitinkamai 14, o kuris ten 40 eurų gali gauti už tą patį laiką*. Tai mes irgi pakėlėm atitinkamai tas kainas išaiškinome tėveliams, kad taip yra, *dabar yra tokia retenybė ir natūralu, kad jie savo paslaugą įprasmino brangiau* <...> [I–1].

Natūralu, kad ne visose mokyklose pavyksta taip gražiai lygiai taip pat įgyvendinti, *nes šiai dienai be galo trūksta gerų specialistų* <...> yra visiškai trūkumas žmonių, *nes rasti gerą specialistą yra labai sudėtinga arba tie geri specialistai dažniausiai yra pasirinkę privačią praktiką*. [I–8]

Antroji problema, kurią išskiria privačių mokyklų vadovai yra valstybės skiriamų finansų stoka švietimo pagalbai nevalstybinėse mokyklose:

<...> *Nors valstybė šiek tiek finansuoja, bet tai neužtenka*, norint išlaikyti tokią kokybišką pagalbą, reikia tikrai atsidavusių ir išmanančių žmonių, *reikia, kad tie žmonės papildomai mokytųsi, tai šiaip priimti mokytojo padėjėją, kuris tiktai dalyvauja, būna šalia, bet negeba padėti* – mes to sau neleidžiam [I–4].

<...> yra mokinio krepšelis, bet iš *tikrųjų vaikučiams, kuriems yra reikalingas mokytojo padėjėjas, tas krepšelis „susivalgo“ labai greitai ir tėveliai, kurie sudeda visus savo finansinius resursus, kad galėtų tiesiog lankyti mokyklą, tai švietimo pagalbai – lėšų nebelieka*. Ir tada jie tempia „gumą“, sako, kad mes dabar negalim, sako, kad bent jau lankym mokyklą, tai iš tikrųjų tada ir mums emociškai sunku, ir tėveliams sunku. Nors tas krepšelis tikrai didėja, negalėtume šioje vietoje labai skųstis, nes palyginus, kas buvo prieš 5 metus ir dabar, tai krepšelis ir tas finansavimas tikrai didėja, bet *ypatingai vaikams, kuriems reikalingas mokytojo padėjėjas, tai jis tikrai yra dar labai mažas*. [I–8].

Mes norime tą integraciją garantuoti orią. Nenorime tiesiog priimti vaiko su spec. poreikiais ir tada bus, kaip bus. ***Dažnu atveju mes susiduriame, kad oriai integracijai šiai dienai mums toli gražu neužtenka tų pinigų, kuriuos mes gauname kaip virškrešį iš valstybės už tai, kad kažkoks vaikas turi ypatingų poreikių***. Buvo laikotarpis keletą metų, kai buvom radę būdą, kaip techniškai, kad logopedas pas mus būtų. Už logopedo konsultacijas tėvai mokėdavo patys, bet mums pavykdavo jį prisikviesti, kad jis dirbtų pas mus patalpose, tai tėvams būdavo patogiau, nereikia vežioti niekur, tiktai sumokėti. Mūsų logopedė labai aiškiai suprasti, kad čia yra daug daugiau vaikų, kuriems reikia pagalbos negu valstybinėj sistemoj (...). *Mes to virškrešio specialiųjų poreikių tenkinimui dėl mažo vaikų kiekio – turim labai nedaug. Aš tiksliai sumos nepasakysiu, bet ten yra tokia juokinga suma, kad mes net mėnesį logopedo neįpirktume už visiems metams skirtą sumą. Gaunasi tokia sąsta*. [I–9].

<...> *valstybė gali paskatinti, pavyzdžiui, finansuodama gerokai daugiau to vieno mokinio ugdymo krepšelį*. Pavyzdžiui, jeigu krepšelius būtų kelis kartus didesnis negu standartinis, tai tada, sakyčiau, mes tada galėtumėm kalbėti apie tai, kad mes, tam vaikui ir pasamdom reikiamus specialistus. [I–13].

Sąžiningai kalbant – tai yra katino ašaros, tai yra labai mažos lėšos, kas reikalinga iš tikrųjų vaiko ugdymui ir pagalbos ugdymui specialistams organizuoti ir apmokėti per mokslo metus. [I–14].

<...> kiek turi privačios pagalbos specialistų ir tiek, kiek turi valstybinės – yra ženklus skirtumas. Tikrai ženklus skirtumas, čia reikia atskirti kelis dalykus. Tai yra tas pats krepšelis. Mes visi šnekam, kad valstybinės ir privačios yra lygios, jos gauna tą patį mokinuko krepšelį ir jeigu vaikui yra kažkokie papildomi poreikiai, jam yra papildomai duodami specialistai taip, **bet tai yra mažas trupinėlis tame, ko reikia, ir mažas trupinėlis, kokį gauna privačios, nes valstybinės mokyklos gauna lėšų dar papildomai iš savivaldybių, jos dar papildomai gauna iš valstybės lėšas, jos turi kitas privilegijas, jos turi kitas galimybes dalyvauti konkursuose ir priėti prie tam tikrų centrų.** Taip, mes irgi turim galimybę siųsti vaikus į Raidos centrą, į PPT. Tikrai turime galimybę ir tikrai bendradarbiaujame su tomis tarnybomis ir puikiai specialistai tikrai padeda, **bet kas liečia finansavimą – čia jau viskas daugiau remiasi į privačios mokyklos ir tėvų pečius.** [I–16].

<...> problema yra ta, kad įstatyminė nuostata yra priimta senokai, apie tai daug kalbama, bet papildomo finansavimo į mokyklas neatėjo, mokytojai nebuvo rengiami šitiems dalykams ir ateis tie metai ir mes būsime nepasiruošę vien todėl, kad ministerija neinvestavo į šitą dalyką. <...> [I–11].

<...> mes gauname mokinio krepšelį, bet mes negauname jokių ūkinių lėšų, o į ūkines lėšas – aplinkos lėšas – įeina būtent švietimo pagalbos specialistų atlyginimai, kuriuos padengia savivaldybės mokyklose. Tai nėra iš mokinio krepšelio, nei iš ministerijos, bet jos vadinamos aplinkos lėšomis. <...> Veikiame visai kitais principais, negu, kad valstybinė mokykla. Šiaip jau mes negauname tokio finansavimo, kokį gauna valstybinės mokyklos. Nu tai realiai tai yra dalinis krepšelis toks, bet jis yra gerokai mažesnis negu kad valstybinės mokyklos. Tai reiškia, kad privačios turi ir susimokėti už pastato išlaikymą ir pastato nuomą, kur, tarkim, valstybinėj mokykloj direktorius net nežino, kiek yra elektros sąskaita, ten ar ne, nes tai yra savivaldybės reikalas. Tai visam šitam ūkio išlaikymui, kur yra didžiausi kaštai, tai vat šitoj vietoj valstybinėm mokyklom visiškai nerūpi, tai mano galva, jeigu tai būtų suvienodinta kažkada – tai būtų tikrai pakankama. [I–18].

<...> valstybės įsikišimas arba įsitraukimas padėtų ne tik valstybinėm, bet ir privačiom mokyklom integruoti mokinius, tą finansavimą papildomai pasiūlant arba įgalinant specialistus padengti tam vaikui <...> [I–19].

Trečioji problema yra sisteminė, nes susijusi su švietimo sistemos spragomis. Informantai įvardijo Lietuvos švietimo sistemoje egzistuojančius trūkumus, kurie trukdo kokybiškai organizuoti SUP turinčių mokinių pilnavertišką įtrauktį į bendrojo ugdymo mokyklas:

1.) Orientacija į akademinis rezultatus, o ne poreikių atliepimą.

<...> Problema šiandiena yra sistemoj todėl, kad mes mėginame atliepti vidurkio poreikius, o norint atliepti vidurkio poreikius, moksleiviai, kurie patiria didesnių iššūkių, taip labai iškrenta iš bendro konteksto, kad vis dėl to jų poreikiai lieka neatliepti. Aš turiu omeny ne tik tuos moksleivius, kurie turi specialių ugdymosi poreikių ar socialinių, ar kultūrinių, tačiau ir tie moksleiviai, kurie nepataiko į vidurkį <...> [I–6].

<...> visų mokyklų uždavinys bus **iš vienas pusės įtraukusis ugdymas**, nuo 2024 metų mes stengsimės, būsime priversti arba tiesiog raginami įtraukti negebančius arba mokinius, kuriems reikia daugiau pagalbos, **iš kitos pusės, pažiūrėkit, kokie yra reikalavimai užbaigti vieną ar kitą mokymosi pakopą.** Ketvirtoj klasėj privalomi patikrinimai, aštuntoj klasėj privalomi patikrinimai, 10 klasėje „pupas“, **po kurio, jeigu neišlaikai, tu negali toliau tęst.** Tai mane labiau jaudina ir kelia rūpestį šitų dviejų sprendimų priėmimo suderinamumas. Kaip suderinti? Iš vienas pusės kelia labai tokius reikalavimus reiklius dėl pasiekimų lygio, nes pasiekimų lygis turi būti pasiektas, kitu atveju yra neperžengiama į kitą pakopą arba ten paliekama antriems metams ar dar kažkas. **Iš kitos pusės, įtraukusis ugdymas, man šita vieta yra labai įdomi, kaip suderinti?** <...> jeigu mokinsys gaus jis psichologinės, pedagoginės tarnybos išvadą, kad jisai turi specialių poreikių, kad jam reikia vienokios ar kitokios pagalbos, **jam tada per tą patikrinimą bus ten skiriama, ar tai daugiau laiko ar kažkokios kitokios užduotys, bet man vistiek tas klausimas nėra kiek labiau netampa aiškus, kai greta eina dvi programos: viena – integralaus mokymo, kad įtraukti negebančius ar sunkumus patiriančius vaikus į bendro lavinimo**

mokyklas, nesvarbu, kokios jos – valstybinės ar nevalstybinės. Iš kitos pusės, reikalavimai pasiekti mokymosi lygi intelektualine prasme, nes tie patikrinimai tikrina jie tikrina 3 kompetencijas – skaitymo, rašymo ir skaičiavimo. O tas vaikas, kuris turi mokymosi sunkumų, gal jis, būtent, šitų kompetencijų neturi, bet, galbūt, turi nuostabių kompetencijų kitų, kurias galima matuoti visai kitokiais būdais ir mes nebandom to daryti. Tai nereiškia, kad jis negali būti pilnavertis šalies gyventojas ir nuostabus žmogus, bet jam, pavyzdžiui, gal jis turi disleksiją ir jis tiesiog negali skaityti arba diskalkulija ir negali skaičiuoti. Gal jis bus sėkmingas verslininkas ir turės sekretorių, kuris parašys jam dokumentus, kompiuterinės programos ar jo finansistas puikiausiai jam suskaičiuos visa tai, ką reikia suskaičiuoti, o jis gal turi tokių savybių, kurios nepamatuojamos yra skaitymo, rašymo ir skaičiavimo patikrinimais. [I–10].

2.) Menkai išvystytas komandinis bendradarbiavimo modelis.

Pagalvojau dabar apie Suomiją ir kad esu stebėjus visus tuos lygius ugdymo sistemos, tai galvoju, kad *ten taigi yra spec. pedagogas dirba nuolat, šalia mokytojo, jie dirba kartu. Pas mus dar šitas gebėjimas dirbti su kitu mokytoju yra labiau neišlavintas, labai trūksta šito ir šiaip tarp mokytojų bendradarbiavimo, darbo kartu dar labai trūksta.* Čia vienas iš prioritetų irgi turėtų būti.<...> [I–17].

3.) Mokytojo profesijos prestižo nebuvimas.

Man atrodo, kad iš tam tikrų struktūrinių sprendimų, mes ir prarandam tą prestižą mokytojų. Ta prasme jiems yra sunku, kai kur yra neadekvatu, kai kur ten ateini ir jie patys gūžčioja pečiais (gestikuliuoja) nu taip yra, nu toks įstatymas, tokios tos taisyklės (parodijuoja). <...> [I–1].

Kad turėtumėm galimybę pasirinkti mokytojus, kurie tikrai galėtų tai kokybiškai daryti. Bet pirmiausia turi pakilti mokytojo prestižas. [I–17].

4.) Tęstinumo SUP turintiems vaikams švietimo sistemoje stoka.

14 metų dirbdama su įvairia negalia, tokioj specializuotoje mokykloje <...> *aš matydavau tokią didžiausią bėdą, kad baigė vidurinę mokyklą ir kad pritaikoma programa, tuo metu tai buvo vadinama modifikuotos adaptuotos programos, lyg ir pasiekta, kad specialiųjų poreikių vaikai baigė vidurinę mokyklą, dvylika metų ir įgyja kažkokį tai išsilavinimą ir tada visas tvarumas baigėsi, kai po dvyliktos klasės – vis tiek jie lieka įkalinti savo namuose.* Tai mano akimis žiūrint, nėra iki galo aišku (..) mokyklos jau neblogai visai prisiderino prie specialiųjų poreikių vaikų ugdymo, programos pritaikomos, aplinka kuriama. Mokytojai apmokyti per daug metų tikrai įgiję daug kompetencijų, kaip dirbti su vienas ar kitu sutrikimu arba negalia, arba mokymosi sunkumu, *tačiau vis tiek iki galo neaišku, ką mes darom su (...) va juos išugdėm, tarkim, 12 klasė ir kur jie toliau nukeliauja? Ar jie eis amato, ar jie dainuos bažnyčios chore, tarkim, kai kam iš jų tikrai tokia karjera būtų puiki, bet man atrodo, kad iki galo nėra aišku, ką darys tie vaikai, kurie gauna žinias ir gebėjimus nepilna apimtimi. Ar visi toliau gali studijuoti universitetuose ar universitetai turėtų pritaikyti programas? Aš nežinau, nes tai jau susiję su profesijos įgijimu ir, mano manymu, tikrai darbdaviai nenorės įdarbinti darbuotojų, kuriems stinga tam tikrų gebėjimų arba žinių. Man atrodo, kad labiausiai netvaru yra po 12 klasės. Kas toliau su tais vaikais.* [I–4].

<...> *ketvirtis magistrantūros studijų studentų, mano kolegų, turėjo ugdymosi diagnozes – disleksija, dislaliija, disgrafija, ADHD – jie tuos turėjo ir jie mokėsi magistrantūroj. Taip? O kur mūsų šitie vaikai? Bent vieng universitete mes galime rasti? Man tai yra labai skaudus taškas asmeniškai, nes kai ateini iš ten, kur tavo kolegos (..) taip, jie turėjo kai kurie daugiau laiko per egzaminą, bet jie senovės graikų ir lotynų kalbas studijavo.* [I–6].

27 lentelė. Kategorija: PPT darbo vertinimas

Tarpinė kategorija	Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
	Neprofesionaliai parašytos išvados vaikui	<...> mes turim jau tų mokinių, kurie kartoja tas išvadas arba galima sakyti, kad mes <i>net su specialistų tam tikrom kardinaliom išvadom net nevisuomet sutinkam</i> <...> [I–1]. Suprantat, kaip idiotiškai skamba iš PPT išrašas? <i>Prašome skaidyti tekstą mažais gabaliukais. Aš dar neradau vaiko nuo nulinės iki 12 klasės, kuriam nereikėtų teksto mažais gabaliukais skaidyti arba padėkite suprasti sąlygą. Kam nereikia padėti suprasti sąlygą? Pritaikykite uždavinį, kad jis galėtų jį pasiekti, kam nereikia to padaryti? Tai yra ta tema, kuria aš asmeniškai labai įsijaučiu įsijaučiu aišku, bet iš esmės mane labai erzina</i> <...> [I–6].

PPT išvadų kokybės stoka	PPT rekomendacijos parašytos abstrakčiai	<p><...> tai konkrečių rekomendacijų trūkumas, nes dažnu atveju būna tai, kad tu negauni konkrečių rekomendacijų, jos daugiau būna tokios apie kažką. Tai tada paskui vienur, kitur kreipiantis tai tiksliau, tada tėvai turi nemažai dar įdėti pastangų, kad būtų konkretesnės rekomendacijos, kaip dirbti, kaip padėti tam vaikui. [I-1].</p> <p><...> yra tokių, kur gal taip, o gal kažkaip kitaip ir tada tokiu daugiau ieškojimų keliu eini, nes tikrai nei vienas mokytojas – nėra įsiai kartu ir logopedas, kartu ir spec. pedagogas, kad galėtų be kažkieno kito pagalbos darbuotis ir tai nėra lengva, nors yra kas ir padeda <...> yra noras gauti tas konkretesnes rekomendacijas. [I-5].</p> <p><...> jos dažnai būna net ne to vaiko vardu arba taip bendrai parašytos, kad tiesiog gėda už instituciją. <...> Jeigu vaikas nesupranta, kur prasideda ir baigiasi žodis – čia yra viena disleksija. Jeigu vaikui eilutės pasibėga – kita disleksija. Jeigu vaikas p nuo b neskiria – yra kita disleksija. Tų disleksijų yra kiek nori, kokia yra to vaiko konkreti disleksija – PPT išvadose neparašo. Atsisėdu ir atrandu pati ir duodu strategiją. Štai tau markeris, perskaitai žodį ir jį nuspalvini, pradedi kitą žodį – jį nuspalvini. Viskas, vaikas skaito, išgydyta disleksija (sušunka). O kiek tokių disleksijų, kur vaikas paima anglų kalbos tekstą ir staiga, sako, ką? Apie ką? Jokios disleksijos, lietuvių kalboj tik disleksija. AQA disleksija, trauminė patirtis, vertė skaityti prieš klasę, todėl visiškai blokuoja psichika bet kokį lietuvišką įskaitomą žodį, nes tyčiojosi visi. Jeigu mes negalim atskirti tokių dalykų, o gavom tik sakyti nesupranta teksto, kas čia per bendra išvadą nesupranta teksto? Visi vaikai tada yra disleksikai, nes jie nesupranta teksto, vienetai sugeba išlipti iš to teksto mokymosi fazės, kur aš skaitau techniškai, aš nebematau teksto. Po to man reikia atgal įjungti ir tas įmanoma pasiekus tam tikrą skaitymo greitį, kur aš galiu atgal įjungti kino teatrą, kurį matau. Kalbi ir visi mokytojai sako, o geras, kodėl mūsų niekas to nemokė? [I-6].</p> <p>Pirmas įspūdis toks dažniausiai gavus išvadas yra, kad štampuojama, kad nėra visgi įsigilinama <...> išvados didžiąja dalimi būna panašios visiems vaikams <...> [I-16].</p>
	Sudėtinga suprasti išvadas	<p><...> aktualius klausimus arba tas lenteles, kurias mes gauname, kaip mokytoja dabar kalbu, kur tu žiūri, nes nei tėvai, nei mokytojai (..) dar tėvai, gavę konsultaciją, jie žino šiek tiek informacijos, bet kaip viena mama sakė, įsėdau į mašiną ir užmiršau, ką man sakė, o ta lentelė yra nesuprantama, yra kodais surašyta. Mokytojai gauna kodus ir tu daryk ką nori su tais kodais. <...> kodai – tai yra didžiulis akmuo. [I-16].</p>
	Atotrūkis tarp diagnostikos ir ugdymo proceso	<p><...> kai mes gaunam PPT išvadas, kur yra nurodyta, kiek vaikams reikia skirti specialiosios pagalbos, tai atrodo, kad tai yra 2 skirtingi, nesusisiekiantys indai – diagnozė ir ugdymo procesas, nes įverčiai, kiek ir kokios pagalbos reikia yra tokie dideli, ten per savaitę 3 logopedo, 3 psichologo, 3 ten dar kažko. Ta prasme niekaip jokia mokykla, ne tik mes, bet jokia mokykla negali suteikti 3 logopedo pamokų per savaitę vienam vaikui. Yra labai didelis atotrūkis tarp gerai veikiančios diagnostikos Lietuvoje ir ką po to su ta diagnostika daryti. Kartais pasigirsta iš tėvų, kad aš (turi omeny tėvus) turiu šitą dokumentą, kur yra parašyta, kad reikia 3 logopedo konsultacijų ir dabar mokykla turi užtikrinti man šitą pagalbą. Tai toks (...) mokyklos nėra pajėgios užtikrinti to, kas yra prirašyta tose išvadose. Tai aš nežinau, kaip daryti? Jeigu turim gerą diagnostiką, tai tada reikia tvarkyti, kad ir mokyklos galėtų dirbti pagal tai, kas ten parašyta, nes priešingu atveju – tai viskas tikrai devolvuojasi, tėvai nemato tada jokios prasmės tirtis, nes vis tiek mokykla to, kas yra parašyta rekomendacijose neįgyvendina.[I-9].</p>
Poreikių patikrinimo trūkumai	Užtrunka per ilgai	<p>Su ppt situacija yra tokia, kad labai imlu laike, tikrai užtrunka laiko ir eilės yra labai didelės po 7, 8 mėnesius yra laukiama, kol bus priimta į ppt. Tai natūralu, kad nėra čia taip viens, du trys ir labai greitai. [I-5].</p> <p><...> nėra pagalbos valstybinėje aplinkoje, nereiškia, kad jos nėra, tiesiog jiniai nėra taip greitai prieinama <...> [I-7].</p> <p>Šiandien dienas mes, kai nusiunčiam šeimai į ppt, į psichologinę, pedagoginę tarnybą ir laukti reikia metus, kad prieiti komisijos patikrinimą. Vaikas turi sunkumų, mokytojai mato, kad vaikas turi sunkumų, mes rekomenduojame, kad jie eitų ir gautų išvadas, ir tomis išvadomis remiantis mes galime ir norim suteikti vaikui pagalbą, bet, kad tai atsitiktų, turi laukti vaikas vienerius metus. Yra užplūdusios dabar psichologinės, pedagoginės tarnybos kiekiais mokinių, kur anksčiau būdavo po mėnesio tave priimdavo ir tai jau mums atrodydavo, kad kodėl ne kitą savaitę, kaip pas gydytoją? Tai šiandien dienas yra šita problema. [I-10].</p> <p><...> kada pririekia jau, pavyzdžiui, iširti tuos spec. poreikius <...> bet bendradarbiavimas ir greitesnis, sklandesnis darbas galėtų mums padėti, nes kiek žinau ten toj tarnyboj, kuri nustato specialiuosius poreikius, yra didelės eilės arba ten irgi, galbūt, kažkokio informacijos pasidalinimo reiktų <...> sklandesnis bendradarbiavimas galėtų padėti efektyviau dirbti visiems <...> [I-13].</p> <p><...> tėvai irgi gauna, tarkime, logopedą valstybinėje įstaigoje, važiuoja į polikliniką, eilėje laukti gali tekti ir po pusmetį. Tai kokia pagalba yra vaikui po pusmečio, jeigu jam reikia dabar tos pagalbos. Mokytojas gali, bet jis negali 100 % išpildyti. [I-16].</p>
	Trūksta vietos patikrinimui	<p>Tai pirmiausia, turėtų būti daugiau vietų, kur apskritai galėtų vaikams nustatyti, ar yra kažkokie specialieji ugdymosi poreikiai ar nėra. Labai dažnai susiduriame su tokia situacija, kad sakom, aha, kažkas yra, gal tas, anas, trečias ir kur kreiptis, kad pasakytų, ar tas pirmas, antras ar trečias dalykas yra ar nėra <...> [I-5].</p> <p>Galėtų būti irgi mechanizmas toks, kur tu galėtum nesiųsdamas į tarnybą, nežinau, kažkokį minimalų spec. poreikį pasižymėti ir dirbti su juo (..). [I-13].</p>

Atlikta kokybinių duomenų analizė leido išsiaiškinti pedagoginių, psichologinių tarnybų (toliau – PPT) darbo vertinimą privačių mokyklų vadovų požiūriu. Didžioji dalis informantų pabrėžė, kad PPT išvadose trūksta kokybės, nes yra sudėtinga suprasti vaikui parašytas išvadas, rekomendacijos būna parašytos abstrakčiai ir neprofesionaliai, o pats vaiko poreikių patikrinimo procesas užtrunka per ilgai. Keletas informantų įvardijo, kad lokaliai trūksta daugiau vietų, kur galėtų būti patikrinami vaikai (žiūrėti į 27 lentelę).

28 lentelė. Kategorija: vadovų požiūris į valstybės įsikišimą, reguliuojant SUP mokinių skaičius

Tarpinė kategorija	Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
Priežastys, kodėl neturi reguliuoti	<i>Noras priimti sprendimus savarankiškai</i>	<...> turėtų būti šitoj vietoj savarankiškumo ir sprendimui ir susitarimui vietos tarp tėvų ir mokyklos <...> [I-2]. <...> niekaip neturėtų reguliuoti, nes jinai neturėtų reguliuoti, manyčiau, ji neturėtų reguliuoti jokios mokyklos galimybių, nes tik mokykla mato geriausiai, kiek ji turi pajėgumų ir ar tikrai galės užtikrinti ugdymą, ar ne. [I-13].
	<i>Steigėjas – nėra savivaldybė</i>	Valstybė negali reguliuoti tokių dalykų, nes privati mokykla tai yra (.....) mes turim savo priėmimo tvarkas, steigėjas yra ne valstybė. Valstybė skiria lėšas mokinių ugdymui, bet manau, kad reguliuoti, ką mes turime priimti ir ką ne, tai neturėtų taip daryti <...> [I-3].
	<i>Teisiškai neįmanoma</i>	<...> nėra įstatyminių svertų, čia tai savireguliacijai. Aš manau, valstybės pareiga yra užtikrinti, kad valstybinės mokyklos arba mokyklos, kurių steigėjas yra savivaldybė ir jų finansavimas yra valstybinis, jos galėtų patenkinti tą poreikį <...> [I-11].
	<i>Kiekviena šeima turi teisę pasirinkti ugdymo įstaigą</i>	Ne, kaip ji gali reguliuoti? Kiekvienas pilnametis ir nepilnametis turi teisę mokyti ir šeima pasirenka ugdymo įstaigą, ar tai būtų privati ar valstybinė ir sudaroma sutartis (..) Mokinys įrašomas į mokinių registrą. Ta mokykla, kurioje mokosi vaikas, niekaip nėra reguliuojama. [I-19].
Sąlygos, kada galėtų reguliuoti	<i>Skiriant finansinių resursų</i>	Čia gal pasakysiu iš kitos pusės, jeigu jie norėtų reguliuoti, pirmiausia, turėtų pakankamai suteikti resursų, kad ir privačios mokyklos galėtų atliepti tą poreikį, nes iš tikrųjų daug dalykų turime daryti iš savo lėšų. <...> [I-8]. <...> turi kontroliuoti. <...> ta įtrauktis didėja ir ta vizija yra didinti įtrauktį specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų į formalųjį ugdymą ir tas, matyt, ne šiaip sau sugalvota, nes visuomenėje daugėja vaikų, šeimų, kurios turie turi poreikių, kurie turbūt atlieptų, tai čia natūralu. Poreikis diktuoja pasiūla. Kadangi yra poreikis ir jų daugės – tai ir valstybės finansinis išitraukimas turi būti didesnis. [I-19].
	<i>Parengus pakankamai švietimo pagalbos specialistų</i>	<...> turėtų pagalvoti, ar pakankamai paruošta švietimo pagalbos specialistų, ar jie viską padarė? Kalbu ne tik apie privačias, bet ir valstybines mokyklas, ar pakankamai resursų suteikia mokykloms, kad jie turėtų pagalbą? Nes trūksta tiek mokytojų padėjėjų, tiek logopedų, tiek specialiųjų pedagogų, tiek psichologų poreikis išaugęs šiai dienai <...> Iš tikrųjų norisi, kad jinai (turi omeny valstybė) pasirūpintų tais resursais, visa galima pagalba, tada gali reguliuoti tuos skaičius. [I-8].

Tyrimas atskleidė mokyklų vadovų požiūrį į valstybės įsikišimą, reguliuojant SUP turinčių mokinių skaičius privačiose mokyklose. 28 lentelėje yra pateiktos priežastys, kodėl neturi neturėtų reguliuoti ir sąlygas, kada valstybė galėtų reguliuoti SUP turinčių mokinių skaičius.

Tyrimas parodė, kad nevalstybinėms mokykloms **yra reikalinga papildoma pagalba ne mokyklos viduje (išorėje), organizuojant ir įgyvendinant SUP turinčių mokinių įtraukties procesus**. Informantai įvardydami pagalbos poreikio aspektus išreiškė per tai, ko trūksta. Visų pirma, stokojama objektyvių duomenų:

1.) Dabartinės situacijos tyrimų stoka.

Ką jūs (turi omeny tyrėją) klausiat, reikia, kad jie PAKLAUSTŲ. *Tai jie pasidarytų sau tokį tyrimą ir pasižiūrėtų, kur yra problemos privačių, kur yra valstybinių, kad jie eitų į tą patį tyrimą pasižiūrėti, kaip galima tą pačią jų idėją įgyvendinti*<...> Dar tai labai liečia mokytojus ir tėvus, nes iš jų pasiėmus tam tikros informacijos, nuomonės, priemonių ar dar kažko reikia, tokiu būdu galima lengviau strateguoti. Pats vykdymas svarbu dar, kokios yra tos galimybės ir kaip tą atskirtį sumažinti ir kokį lygiavertiškumą palikti, kad mes netaptume „diskriminantai“ (turi omeny diskriminuojančius), kad iš esmės procesas pasiektų finišo tiesiąją su tokiu rezultatu ir be prognozių, bet žinant, kad taip bus. [I-1].

<...> Tyrimai ir jų toksai viešinimas, iš kurių, matytume aiškiau tendencijas ir geriau suprastume, kas šitoj srity vyksta vaikų su specialiaisiais ugdymosi poreikiais <...> kaip tas pasiektų mokyklas, bet kad to būtų daugiau inicijuojama <...>

bet ta sklaida ir kokia ten kokybė, koku lygiu jie atliekami, koks jų patikimumas, na mes paprasčiausiai nežinome <...> [I-2].

<...> trūksta, kad girdėtų ir ne tik kad girdėtų (...) mokyklos be mokytojų nebus. Be vaikų aišku irgi nebus, bet tai yra pagrindas, tie mokytojai yra tarsi atsikėliau ir dabar bus taip – 2024 m. ateis ir jie baisiai greitai jau ateis. *Trūksta to, kad kažkas imtų, klaustų ir žiūrėtų, palygintų, susidėtų geršias patirtis pasižiūrėtų, ko reikia, kokių finansų galų gale reikia* [I-4].

<...> Ir tada dar kitas momentas, tai yra *mokslo įtraukimas, bet mokslas – tai plačiąja prasme ir neuromokslai, ir dirbtinis intelektas, ir mokslininkai, kurie, tarkim, tiria žiūrėti, stebi, matuoja, padeda suprasti, kas vyksta* <...> [I-18].

2.) Įtraukties stebėsenos rodiklių stoka.

<...> aš tikiu šitoj vietoj tokiu bendradarbiavimu ir partneryste, kad turime kviestis žmones, su kuo dirbti, kad nes kartais kūryba toje vietoje, kur reikia specifinio supratimo ir specifinių žinių, gali irgi atrodyti šiek tiek keistai. Tai kai kuriuos dalykus, ką mes žinom ir ką darom ir kur pasitikim savo gebėjimais ir patirtim – tvarkoj – tą darom, o *čia būtent, man atrodo yra laukas, kur reikia kviestis žmones iš išorės ir dirbti specifiškai su šita rodiklių sritim.* <...> [I-2].
<...> *kaip pamatuoti įtraukumą, kai tėvai pavyzdžiui nepripažįsta, kad vaikas turi spec. poreikių.* Tai tada tas rodiklis nebus teisingas. [I-17].

Antra, pokalbiai su tyrimo dalyviais atskleidė, kad **personalo resursų stoka suponuoja pagalbos poreikį iš išorės:**

1.) Poreikis iš valstybės lėšų finansuoti švietimo pagalbos specialistų etatus mokykloje.

<...> kai tu susiduri su tokiais atsakymais, tai *tada nepriklauso ir spec. pedagogas, nepriklauso ir psichologas, logopedas.* Tada visa idėja integracijos to įgyvendinimo tampa tokia (...) nu tada tu supranti, kad *esi paliktas tarsi vienas.* <...> [I-1].

Iš išorės, tai turbūt, kad *būtų atitinkamas finansavimas, kad būtų galima mokytojų padėjėjus, specialistų pristeigti etatu, kad jie skirti vaikams pagalbą* [I-3].

Lietuvoje dar tikrai yra atskirtas valstybinis ir nevalstybinis sektorius. Tai valstybinis sektorius jisai, mano žiniomis gauna daugiau vienokios ar kitokios pagalbos nei privatus sektorius, kuris daugiau iš savęs ieško, kaip galima būtų padėti. Turbūt net ne tiktai apie specialiujų ugdymosi poreikių vaikus reikėtų kalbėti, bet *apskritai turbūt visos Lietuvos mastu turi būti kalbama, kad vaikas yra centre ir nepriklausomai nuo to, kokių ugdymo įstaigų lanko – valstybinę ar nevalstybinę – jam turėtų būti ta pagalba teikiama vienodai.* Ne tai, kad jeigu tu eini į valstybinę, tai tada aha, tu gali čia kažko daugiau gauti, o jeigu į privačią, tai tada tegul mokykla iš savęs, nes kaip ir jūs mokat už ugdymą jiems. Iš kitos pusės tai *tėvai ir mokesčius moka valstybei.* [I-5].

Kitas dalykas, kad *mes jų nepajėgiame įpirkti, kaip santykinai maža mokykla.* <...> [I-9].

<...> *mūsų vaikų tėvai vis tiek moka mokesčius ar ne?* Tai mano galva, *savivaldybė turėtų vienodai skirti, o tada jau, jeigu tėvai gali dar prisidėti papildomai tam, kad gauti paslaugą, kurią nori pirkti* (..) nes nu vėlgi tai yra jų pasirinkimas, kad jie vestų į mokyklą (paminį mokyklos pavadinimą). *Mano galva, turėtų savivaldybė vienodai skirstyti tas lėšas per vaiką, o dabar nu nėra vienodi jos skirstomos.* Tai jeigu va tas būtų – tai jau būtų pagalba. [I-15].

Aš manau, kad šioje vietoje yra atskirtis privačių mokyklų, *nes tikrai valstybinės mokyklos gauna, skiria tuos specialistus ir privalomai jie turi būti ir tuom rūpinasi valdžios institucijos, o vat privačios mokyklos turi pačios suktis šioje vietoje.* <...> būtų gerai, kad dar ir specialistų sulauktume, kurie būtų skiriami atitinkamai finansuojami valstybės [I-17].

2.) Poreikis pasitelkti privačius švietimo pagalbos specialistus.

<...> pagal tuos poreikius yra sudėliojama ta pagalba, tiek, kiek mes galim iš mokyklos pusės, kiek tėveliai dar papildomai kreipiasi tos pagalbos. <...> turbūt išorės specialistų ta pagalba, kad mokykla viena iš savęs nėra pajėgi užtikrinti tokių vaikų mokymą, nes viena yra integruoti, kad jisai gerai jaustųsi, būtų vaikų tarpe, o kitas dalykas yra dar ir ugdymas. [I–5].

<...> mes sakome, žiūrėkite, brangieji, jūs privalote turėti psichiatrą, psichologą ar terapeutą, kuris metus ar du turi dirbti su vaiku šalia. O ne tikrai mūsų psichologė – jinai gali, kaip sakau čia ir dabar, tikrai jį pastiprinti tą akimirka, šeima pastiprinta, bet jinai – nu ji nėra ta prasme tas žmogus, kuris ves tą vaiką, nes čia yra ilgalaikis procesas. Nežinia, nuo kada jisai čia įėjo į tą būseną. Gal jis ketverius ar trejus metus ėjo? Tai va tiek va laiko reikia ir išeiti. Tai turėtų būti žmogus, kuris jį stebėtų, matytų, žiūrėtų (..) gal nebūtinai ten nuolat dirbtų kiekvieną savaitę po 2 kartus, bet tai gal ten po to po vieną kartą per mėnesį, bet jį visą laiką vis vis kaučintų, sustiprintų ir padėtų. [I–18].

Trečia, informantai pabrėžė, kad **didelė pagalba nevalstybinėms mokykloms būtų mokymai. Stinga kvalifikacijos tobulinimo galimybių mokytojams:**

<...> tokių taiklių kvalifikacijos tobulinimo galimybių mokytojams profesinio augimo, kad būtų pasiūla [I–2].

Tai tikrai trūksta mokymų <...> reikia mokymų, kaip reikia dirbti su tokiais vaikais, kadangi spektras yra toks platus (...) tai yra tada atitinkamai labai daug vietų, kur reikia įsigilinti. Tas pats pats autizmas – jis turi daugybę atspalvių, kiekvienas vaikas individualiai, bet su skaitymo sutrikimais – tai ypatingai reikia daug mokymų, ypatingai, todėl, kad tai (...) kai mes susiduriame su mokytojais išvis dar kažkur aplinkoje, kur jie net nežino tokio žodžio kaip disleksija ar skaitymo sutrikimas, tai būdamas lietuvių kalbos mokytojas, pavyzdžiui, nežino. [I–9].

<...> tai jau tada turi būti organizuojami kažkokie nuoseklūs mokymosi kursai, nes 2024 metais, manau, kad susidursime su tuo, kad žmonių reikia čia ir dabar, o jie pradedami ruošti tai tik dabar. [I–10].

<...> mums tada trūksta seminarų į eiti į gylį – kaip konkrečiai padėti tam vaikui pradinukui, mokytojui pamokose. Kiek mums pavyksta orientuotis, tai dabartiniai visi seminarai yra nukreipti į daugumą paaiškinimą, kas tai per sutrikimas yra, o ne į konkrečias metodikas. Tai, ką mokytojui daryti? Nu gerai, jis jau žino, kad šitam vaikui yra šitas sutrikimas, jau susipažino, kad čia daugumą jis taip pasireiškia, į ką atkreipti dėmesį, kai tu vaiką matai, kada jau jam įtarti sutrikimą galima? Na ir gerai, viską jau žinai, jau turi PPT išvadas ir ką dabar tau konkrečiai daryti klasėje atsistojus prieš tą vaiką? Mūsų atveju su skaitymo sutrikimais – tai labai stipriai trūksta seminarų į gylį. [I–12].

Tai mokymai tie patys, tiesiog kitų specialistų mokymai <...> nėra čia toks nišinis dalykas, kur nėra organizuojama, tačiau trūksta daugiau. Visi apie tai galvoja kaip, kaip daugiau apmokyti kiekvieną mokytoją ir jį pastiprinti, kad jis gebėtų atpažinti, gebėtų minimaliai dirbti, gebėtų tvarkytis su kažkokiom problemom. [I–13].

Labai daug renginių organizuoja šios įstaigos, ar tai Nacionalinė švietimo agentūra, ar savivaldybė daro, bet jie daro dažniausiai valstybinių įstaigų darbuotojams ir privačios labai dažnai yra eliminuojamos tiesiog, jos paliekamos pačios sau spręsti. <...> nežinau dėl ko (..) kartais pagalvoji, galbūt, čia tas žmogiškasis faktorius? Pavydas? <...> šito trūksta, šito norėtųsi, kad daugiau būtų įtraukties ir kad daugiau privačių įstaigų, kurios turi tokių ypatingų vaikų patirtis galėtų sklisti daugiau ir galėtų dalintis tos įstaigos (..) juk yra labai daug centrų ir privačių centrų švietimo, pavyzdžiui, mokytojų tobulinimosi centras taip, kuris tikrai organizuoja puikius mokymus, jie galėtų dalyvauti ir su valstybinėmis, Nacionaline švietimo agentūra ir dar daugiau padaryti mokymų privačių mokyklų patirties. [I–16].

<...> lygiai taip pat kaip ir su mokytojų kvalifikacija – valstybinė mokykloj – tu niekuo neturi rūpintis, tik kaip surinkti dokumentus, jeigu nori kelti kvalifikaciją, o privačioj mokykloj yra sudėtingas procesas – tu turi ieškoti žmonių, samdyti komisiją, sudaryti tą komisiją ir tai jau yra privačios mokyklos reikalas. Šitoje vietoje man atrodo atskirtį patiriame, nes negauname to dėmesio iš institucijų, kurios turėtų pasirūpinti. [I–17].

Ketvirta, yra **didelis poreikis metodinių priemonių, o konkrečiau – stokojama informacijos sklaidos apie metodinę medžiagą:**

<...> **metodinė medžiaga tikriausiai visai tikriausiai praverstu, jeigu būtų jos sklaidos tokios**, skirtos ten tiek mokiniams, tiek tėvams, tiek mokytojams <...> kalbu daugiau *apie tą tokį proaktyvumą, kad pasiektų mokyklas daugiau rezultatų tokiam pavidale, kaip kalba tyrimų duomenys, medžiaga, skirta patogiam taikymui, naudojimui mokiniams, mokytojams, tėvams* <...> [I-2].

<...> aš nežinau, ar prievartaudami mokytojus įtraukti, kaip jie dabar tą supranta, nes šiaip daug dirbu ir su mokytojais, kiekvieną savaitę matau bent po keliasdešimt, nes vedu mokymus, ir tas klausimas neišvengiamai pakyla. *Jie jaučiasi, kad jie turi įtraukti ir patys nesupranta kaip, nes neturi bazinių strategijų, suprantanti? (šypsosi) Neturi BAZINIŲ STRATEGIJŲ* (pakartoja). [I-6].

<...> tokių **labai konkrečių metodinių rekomendacijų reikėtų**. Aišku, gal nėra tai labai paprasta padaryti, nes atvejai skirtingi, *bet kažkokį tai turėti tokį paprastą algoritmą, kaip mokykla turėtų veikti vienu, trečiu, ketvirtu atveju. Dažnai mokyklos yra paliekamos vienos arba jų švietimo pagalbos specialistai yra paliekami vieni ir taip, kas sau dirbantys yra. Taip neturėtų būti ir tokios metodinės pagalbos tikrai reikėtų*. <...> *norisi tuos dalykus turėti*, nes tai yra reikalinga ir svarbu. [I-11].

<...> pagalba yra labai geras dalykas, kai **matai įvairius mokymus viešojoje erdvėje, apie kuriuos pranešama tiek mokamus, tiek nemokamus**, ir tada stengiesi sudalyvauti. [I-14].

Penkta, reikalingas **sklandesnis ir operatyvesnis bendradarbiavimas tarp nevalstybinių mokyklų ir centrinių valdžios institucijų, atsakingų už švietimo sritį**. Vienas iš apklaustųjų įvardijo, kad **stinga pagalbos iš ŠMSM**: <...> *jau prieš 3 savaites aš parašiau pakartotinį klausimą ministerijai, aš iki šiol neturiu jokio atsakymo. Gal ne ten parašiau? Tada aš nežinau, kur rašyt, tada aš nežinau, kur ieškot. Aš ieškojau ne taip, kad belekur, aš pažįstamai parašiau per Messenger ir paklausiau pagalbos, gal tu žinai, kas galėtų padėti – ji mane kaip ir nukreipė ir vis tiek negaunu, ir suprantu, kad gal žmogus yra per daug darbais užveltas ir užkrautas, bet tai rodo, kad kai tau reikia pagalbos iš ministerijos – nebūtinai jos gausi*. [I-14].

Privataus ir valstybinio sektoriaus ypatumai

Tyrimo rezultatai parodė, kad egzistuoja **skirtumai tarp privataus ir valstybinio sektoriaus SUP turinčių mokinių įtraukties į bendrojo ugdymo mokyklas organizavimo tematikoje**. Tyrimo dalyviai įvardijo, kad privačiose mokyklose **švietimo pagalba yra kaip papildoma paslauga, o valstybinėse – to nėra**: *Ir kuo dar skiriasi lygiai taip pat nuo valstybinių mokyklų privačios, aš nesakau, kad visos, bet diduma, kada pas mus specialistai tų specialiųjų poreikių, tai yra **psichologas, logopedas ir spec. pedagogas**, jie tarsi yra kaip papildoma paslauga. Kartais atsiunčia mums tėveliai ppt išvadas ir sako, kad mums **psichologinėj, pedagoginėj tarnyboj sakė, kad jūs mums privalote duoti logopedą, nes taip yra valstybinėse. Iš tikrųjų, jeigu vaikas ateina, ten susivaikšto krepšeliai, etatai ir taip toliau. Privačiose – taip nėra. Krepšelį mes gaunam, bet pagal mūsų nustatytus įkainius, mes turim išlaikyti psichologą, logopedą ir spec. pedagogą – tai tokiu atveju mes nežadam ir visą laik sakome, kad mes tuos specialistus turim, bet per dažnai tam poreikiui, koks dabar ateina, mes turim pasakyti, kad nebūtinai jūs, mokydamiesi mūsų mokykloje, gausite to logopedo 5 kartus per savaitę, kaip jums yra paskirta, o gal ir iš viso kažkuriuo metu negausit. Tai tokių situacijų irgi būna ir tada mes sakom, kad reikės ieškoti išorėje***. <...> *puikiai žinau, kaip vyksta valstybinėse, nu ten tiesiog yra ta sistema kitokia, pati struktūra sudaryta kitaip, valstybinėse*

mokykloje galim rasti po 3 kiekvieno amžiaus tarpsnio psichologus skirtus, nes jie turi tuos etatus, tiesiog ir paskirta ir nuo atitinkamų tokių vaikų kiekio didėja. [I-1]; <...> labai dažnai mes ir tėvams tą sakom, kad valstybinės mokyklos – jos turi kur kas daugiau pagalbos, jos turi logopedus, jos turi spec. pedagogus, jos turi socialinį pedagogą, jos turi psichologą. Joms švietimo skyrius kur kas daugiau asistentų skiria. Lyginant su mumis valstybinės mokyklos tikrai daug dažniau gali pasiūlyti nemokamą profesionalų pagalbą <...> [I-9]. Respondentai įvardijo, kad privačiose mokyklose esant mažesnėms klasėms: <...> klasės yra mažesnės negu valstybinėse mokyklose <...> [I-3]; <...> nes pirmiausia klasės yra mažesnės <...> [I-9]; <...> tai yra mažesnės klasės <...> [I-15]; Yra tėvai, kurie ateina pas mus dėl ugdymo kokybės, filosofijos ir kaip ir minėjau labai dažnai tėvai yra pasirengę mokėti tuos pinigus, kai jaučia, kad jų vaikui reikia to išskirtinio dėmesio, kurio jie paprastoje mokykloje negauna, kur yra klasės 20 ir daugiau vaikų pradinėje mokykloje, o pas mus – didžiausia klasė yra 15 vaikų. [I-17]; <...> mažesnės klasės <...> [I-18], **vaikai gauna daugiau individualaus dėmesio nei valstybinėse mokyklose:** <...> vertina tai, ką čia šitoj mokykloj mes galime pasiūlyti ir yra, matyt, ir mokytojų darbas ir su vaikais, ir su klasių bendruomenėm, kuris leidžia tiems vaikams įsitraukti, matyt, pilnavertiškiau ir turėti tikrai to dėmesio ir individualaus ugdymo tą priėjimą <...> privačiose mokyklose – tai yra realizuojama <...> kokybiškiau ir geriau nei dalyje kitų mokyklų <...> nėra tokio žiūrėjimo pro pirštus į tokias situacijas, o yra skiriamas dėmesys <...> [I-2]; <...> Man atrodo, kad toj privačioj mokykloj vaikai vienareikšmiškai gauna daugiau individualaus dėmesio. [I-15]; <...> to asmeninio dėmesio tas vaikas gauna nepaprastai daug <...> mokykla maža, jauki ir vaikas kaip šeimoje, nėra didelio kontrasto <...> tas asmeninis dėmesys, kur mokytojas gali diferencijuoti užduotis, ilgiau pabūti su vaiku <...> skiriamas jiems didelis asmeninis dėmesys <...> tėvai ramesni, kad jų vaikas bus pamatytas, bus atsižvelgta į jo tuos poreikius <...> [I-17]; <...> didesnis dėmesys individualiai <...> [I-18]. Taip pat **privačiose didesnis spektras netradicinių ugdymo stilių, kurie leidžia SUP turintiems vaikams įsitraukti pilnavertiškiau:** Mes bet kokių atveju skiriamės tuo, kad mes teikiame atitinkamą produktą papildomai <...> Vieni ten daro kažkokį kontekstinį ugdymą, kiti ten kažkokį ten skandinavišką, kiti lauko (...) [I-1]; Privačios mokyklos turi daugiau galimybių vaikams <...> dirba ne tik pagal valstybines programas, bet ir pasaulio pripažintas programas, ko nedaro valstybinės mokyklos. [I-3]. Mokyklų vadovai įvardijo, kad **privačiose daugiau finansinių išteklių, kas leidžia sudaryti palankesnę aplinką SUP turintiems vaikams nei valstybinėse mokyklose:** Mes turim pakankamai pinigų, turime protingai su jais elgtis, nes renkam ugdymo mokestį, kad galėtumėm aprūpinti vaikais naujaisiomis priemonėmis, kad galėtumėm tinkamai sukurti ugdymo aplinką. [I-4]; <...> privati mokykla jinai kainuoja nemažą pinigų kiekį tam, kad aprūpintumėm kiekvieną vaiką <...> [I-3]; Jeigu jaučiam, kad tai yra bendruomenei ar kalbėdami su tėvų taryba, tai tie pokyčiai yra greiti, efektyvūs, dažnai turint resursų, kaip privati mokykla, jeigu tu įrodai vertę ir naudą vieno ar kito projekto gali turėti ir finansinį palaikymą ir tokiu būdu įgyvendini projektus. [I-19]. Kita vertus, informantas įvardijo, kad **privačiose mokyklose tėvai kelia didesnius lūkesčius nei valstybinėse:** <...> bet kuris, kuris gauna kažką nemokamai, tai jis ir žiūri taip, kaip į nemokamą (...) gal ir aš teisių daugiau neturiu ten kažko klausinėti arba mokytoja su manimi (...) jeigu aš kažko paklausiau, gal atsakys tai, kaip atsakys (...) gal ir aš nebūsiu patenkintas, bet nu aš per daug čia bangų ir nekelsiu. Tada, kada tu ateini privatų sektorių <...> jeigu aš moku, tai jūs turite duoti – tą, ką jūs pažadėjote. Taip, kaip tu prekę perki ar ne (...) tada, kada tu gauni dovaną, tai tu ir džiaugiesi ja ir tiesiog eigoje pasižiūri ai nu ir tinka, ir nepatinka, gal naudosiu, gal tik pasidėsiu, bet per daug tų pretenzijų nekeli dovanai. <...> kada tu perki pats ir dar jeigu tu brangiai perki, tai tada tu pasižiūri, kokios siūlės, kaip įsiūtą, kaip nešiojasi, ar nesidažo ir keli pretenzijas. <...> kažkas tai įvyko ir tada kelia pretenzijas. Jie pretenzingesni. [I-18]. Kitas informantas įvardijo, kad **privačios dažnai yra**

atskirtyje ir negali dalyvauti valstybės organizuojamuose konkursuose: <...> tikrai yra tokių projektų, konkursų ar kažkokių dalykų, kur privačios mokyklos net negali dalyvauti, nes yra privačios mokyklos. Tai aš galvoju, kad tai neturėtų būti kaip priežastis vienur ar kitur nedalyvauti, nes vaikai tai yra visi tie patys ir mokyklos visos siekia to paties. [I-5]. **Privačios mokyklos neapibrėžia konkretaus mokymų skaičiaus kaip valstybinėse, o tobulėja pagal poreikį ir motyvaciją:** <...> mokytojai ten privalo kažkiek tų seminarų būti ir taip tarsi neoficialiai keltis kompetenciją, kas turi būti valstybinėse. <...> nes privačiose jie neturi to labai stipraus įsipareigojimo, tas daroma tik dėl savęs ir darbo kokybės pagerinimo <...> [I-1]; Kuo skiriasi nuo tradicinės mokyklos? Mes niekaip nereglamentuojam darbuotojų tobulėjimo <...> [I-6]. Keletas respondentų pabrėžė, kad **valstybinėse mokyklose dirba nekompetetingi mokinio asistentai:** <...> aš dirbau ir tradicinėj mokykloj ir aš turėjau irgi fiktyvių asistentų, kurie ateidavo tenai belenkokie ir aš mačiau, kaip tie vaikai neauga, jiems užklįjuoja diagnozę ir viskas tuo baigiasi, tai čia yra stop taškas. [I-6] ir **vyrauja neigiamas požiūris į SUP turinčius vaikus:** <...> viskas prasideda nuo nuostatų ir kai tos nuostatos būna prastos – tai šitų nuostatų nekompensuoja tie specialistai visi, na tos vaiko blogos savijautos, nematymo mokykloje arba galvojimo, kad jisai tiesiog nenormalus ir našta. [I-9]. Kuomet **privačios mokyklos steigėjas yra mokyklos bendruomenės nariai, įtrauktis savaimė tampa vertybe, ko nėra valstybinėse mokyklose:** Nors ir esame nevalstybinė mokykla <...> aš nepavadinau mūsų nei karto privačia mokykla. Esame nevalstybinė bendruomenės mokykla, nes **steigėjai mūsų mokyklų visų yra tėvai ir mokytojai. Ne kažkoks vienas privatus asmuo, kuris ten, galbūt, iš to gali ten kažkokio pelno ar ko, aš pati esu mokyklos steigėja, mokyklos dalininkė, mes negaunam jokios finansinės naudos iš to, kad įsteigėme šitą mokyklą.** <...> Kai mokyklos dalininkai yra vaikų tėvai <...> ir būna, kad būna tiesiog šeimose vaikų, kuriems reikia specialios pagalbos ir visiems tai yra vertybė. [I-10].; Mūsų mokyklos steigėjas yra juridinis asmuo ir tai yra asociacija. O į asociaciją gali stoti visos šeimos. Tai visos šeimos yra mokyklos bendrasavininkai. **Valdymo ir idėjinė prasme tai yra svarbus dalykas, nes tokiu būdu mokykla ir atliepia bendruomenės interesus, nes ir savininkas yra ne vienas žmogus, ne du žmonės, o bendruomenė yra savininkas.** Aukščiausias organas tai yra visuotinis dalininkų susirinkimas, kai susirenka pusė mokyklos šeimų ir tai yra aukščiausias mokyklos valdymo organas, o visi kiti – administracija, vadovas – tai yra tikrai įrankiai atliepti bendruomenės poreikį. Yra struktūra kitokia nei kad būtų vienas ar keli savininkai, kurių tikslai – siauresni paprastai būna <...> **Bendruomenė yra įtraukta į valdymą ir ta pati įtrauktis vertybė tampa ne varnele, kokiam nors privatininkui, kad taip – čia pas mus yra įtrauktis, bet tai iš tikrųjų mums yra vertybė, nes mes neturim savininko kažkokio asmens ar kelių asmenų, kurie viską valdo ir viską nusprendžia.** [I-12]. Privačios mokyklose, informantų nuomone, **yra suinteresuotos dirbti kuo geriau ir atliepti vaikų poreikius dėl pakankamo mokinių skaičiaus, ko nėra valstybinėse mokyklose:** Privačios mokyklos čia turi **milžinišką prioritetą tame, kad jos suinteresuotos dirbti, kiek galima geriau, nes jeigu mes blogai dirbsim, pas mus niekas neateis. Jeigu mes blogai dirbsim iš mūsų mokyklos išeis vaikai, mes juos prarasim, vadinasi, mes turim dirbti maksimaliai gerai, mes neturime laukti, kol kažkas mums padės.** [I-9]; Atsakomybė tiesiogiai apie mus, **nes išeis vaikai, užsidarys mokykla, tai yra labai baisu.** Valstybinės mokyklos neturi to baubo, nes jos niekada neužsidarys. Jos gali dirbti labai blogai, bet vis tiek jos dirbs. <...> [I-4].

29 lentelė. Kategorija: privataus ir valstybinio sektoriaus ypatumai

<i>Tarpinė kategorija</i>	<i>Sub-kategorija</i>	Įrodantys teiginiai
---------------------------	-----------------------	---------------------

<p>Aspektai, pagrindžiantys didesnę privačių mokyklų decentralizacijos laipsnį</p>	<p>Sprendimų įgyvendinimui naudojami vidiniai mokyklos finansiniai resursai</p>	<p><...> Kadangi mes viską sprendžiame savo resursais <...> privačios jos turi tą galią susikcentruoti į savo prioritetinius dalykus ir vienas iš tų tai yra, būtent, savo to produkto teikimas ir kaip tai susiję su dabar su ta įtraukim tų vaikų, kad mes išlaikysim tą patį principą, kiek mes galim duoti <...> [I-1].</p> <p><...> mes, kaip privati mokykla, esam laisvi ir patys sprendžiam, kiek man reikės mokytojų padėjėjų, tiek aš jų ir priimsiu, nors ir daugiau negu pedagogų. Kiek reikės pritaikyti aplinką papildomais ten pandusais arba įrengti liftą, tiek aš ir pasidarysiu.<...>. Privačios mokyklos turi laisvę spręsti, kiek gali priimti vaikų, kokius pedagogus priims, kiek pagalbos priims, kaip plėš pagalbos grupę. Šiuo atveju privačios mokyklos jos turi privalumą, kad jos išvis nieko nelaukia iš išorės. Tu turi mokyklą ir galvoji, kaip padaryti, kad joje būtų geriausia joje besimokantiems vaikams, o jeigu tu sėdėsi ir lauksi, kas man iš išorės ko nors duos? Tai aš nežinau, ar tai yra tinkama strategija.</p> <p><...> mes viską patys padarom. <...> [I-4].</p> <p><...> tai kad esame privati mokykla, mūsų steigėjas yra privatus, mums leidžia priimti daug savarankiškų sprendimų, kurie turi pozityvią įtaką švietimui. Ar kalbant apie ugdymo programas arba jų įgyvendinimą, pamokų krūvį vienam ar kitam koncentru, mes tikrai gebam tai nuspręsti ir patys. <...> mes esam valstybė, kuri turi tam tikras normas, madas švietime ir gyvenam ten (...) negalim sakyti, kad mes, kaip privati mokykla – mums NEĮDOMU – tai ĮDOMU – tai TURBŪT MES IR ESAM TIE, kurie girdim, kad verslumas arba ekonomika yra disciplina, kurios turėtų mokytis vaikai nuo 5 – tos klasės ir mes įgyvendinam tą programoje nelaukiam, kol tai taps formalia pamoka. Čia, matyt, yra mūsų laisvė ir greitis spręsti, jeigu mes matom, kad mums reikia viešos diskusijos apie neapykantos kalbą, tai mes ją padarom po savaitės ir turim, nereikia laukti kol kažkas nuties mums malonę ir skirs 300 eurų. <...> [I-19].</p>
	<p>Galimybė patiems kurti savo vidines tvarkas</p>	<p><...> kadangi mes galime patys priimti tam tikrus sprendimus, privačios mokyklos, mes kitaip gyvenam negu valstybinės ir mes galim laviruoti, kokius sprendimus pasidaryti <...> [I-3].</p> <p><...> privačiom mokyklom yra kitaip, kiekviena privati mokykla turi savo darbo ir tvarkos taisykles, vertybes. [I-16].</p> <p><...>valstybinės mokyklos tiesiog neturi pasirinkimo. Privatus sektorius – jisai turi pasirinkimą <...> [I-18].</p>
<p>Aspektai, pagrindžiantys didesnę valstybinių mokyklų centralizacijos laipsnį</p>	<p>Per didelę institucinę priklausomybę nuo centrinių institucijų</p>	<p><...> tai yra valstybinių mokyklų dejonės, padėkite mums iš išorės, aš nežinau, ko reikia valstybinėms mokykloms, ko reikia? Daugiau etatų įkurti dar kažko? <...> Ta prasme čia yra iš išorinės pagalbos dažniausiai ieško valstybinės, jos yra apribotos, jos labai dažnai priklauso nuo tos grandies ir ką iš išorės ir viršaus nurodys – tą mes ir įgyvendinsim. <...> [I-4].</p> <p><...> Aš sakau, tai, kad mes turime laisvę sprendimuose organizacijos viduje, kad mūsų neriboja tam tikri steigėjo, ar ministerijos, ar savivaldybės interesai, mums leidžia priimti daug greitesnius sprendimus, tiek strateginių, tiek kasdinių, kurie įgyvendina ugdymo procesą. <...> tai privačių mokyklų sprendimo galimybė ir greitis yra visai kitoks, nes mes nesame apriboti arba įpareigoti kažkokių kitų organizacijų, kurios prižiūri kokybę arba kaip JIE galvoja – dirba labai svarbų darbą (šaržuoja), nu bet DEJA, nelabai įdomu, kokia kalba rašo NŠA darbuotojai ministrui kartą per metus (...) nulis intereso <...> nerašom projekto, kur po 5 mėnesių gausim atsakymą, kad mums patvirtins ten (...). <...> Aš turiu asmeninės patirties, dirbdamas nemažai ir tose institucijose, kurios prižiūri ir vertina kokybinį lygmenį <...> valstybinės mokyklos – jom nelabai įdomu, ką ten tie žmonės daro, nes tai jokios įtakos neturi ir nesprendžia niekaip nei finansų, nei kitų dalykų (...) Manau, kad yra didesnė sėkmė decentralizacija arba ta nepriklausomybė yra didelė vertė. [I-19].</p>
	<p>Biurokratizmo perteklius</p>	<p><...> kadangi bandžiau dukrą leisti į valstybinį darželį ir ten ateini <...> tu pajautai tą kartais formalumą, nuo kurio aš suprantu, jie negali pabėgti. Mano mama dirba valstybiniame sektoriuj ir jina sako, kad ir kaip aš nekęščiau tam tikros sistemos dalies, aš neturiu pasirinkimo <...> [I-1].</p> <p>Kiekvienas atėjęs iš valstybinės mokyklos patirties, kur tam tikri rėmai <...> [I-18].</p> <p><...> Džiugu, kad nereikia su niekuo tartis ir jeigu aš kaip ugdymo vadovas (pasako vardą) sugalvoju kokį nors pokytį arba iniciatyvą – tai susiderinus su mokytais ir gavus jų pritarimą arba palankią nuomonę, mes galim tai įgyvendinti. Nei raštų, nei dokumentų kažkam siųsti (...) malonaus, pozityvaus sutikimo nereikia. <...> Tą galiu drąsiai sakyti, palyginus su valstybinėm, kiek esu dirbęs, administracinėse pozicijose labai sudėtinga priimti sprendimus arba tu turi vadovautis tam tikrais dokumentais, kuriuos labai sudėtinga kažką pakeisti. <...> įvairios ataskaitos, formos, tvarkos, kuriomis turi vadovautis įgyvendinant projektus, kas susiję su finansavimo projektais. [I-19].</p>
	<p>Įgytas įprotis – laukti nurodymų</p>	<p><...> valstybinės mokyklos yra paralyžiuotos mano akimis dėl to, kad jos išmokusios laukti nurodymų. <...> duosi joms laisvę – jos išsigąs, sakys, ką dabar mums patiems spręsti, kaip baisu. Laisvė yra didžiulė atsakomybė. Tai, kad privačios mokyklos turi daug laisvės, reiškia, kad jos prisiima daug atsakomybės. [I-4].</p>

Atliktas tyrimas padėjo išsiaiškinti, jog nevalstybinėse mokyklose vyrauja didesnis decentralizacijos laipsnis sprendimų priėmimo, o tai leidžia įtraukti organizuoti kokybiškiau nei valstybinėse mokyklose, kur centralizacijos laipsnis ir priklausomybė nuo aukštesnių švietimo grandžių yra didesnė. 29 lentelė reprezentuoja aspektus, kurie pagrindžia didesnę valstybinių mokyklų decentralizacijos laipsnį ir aspektus, kurie pagrindžia didesnę valstybinių mokyklų centralizacijos laipsnį, kuris sudaro prielaidas sudėtingiau organizuoti ir įgyvendinti mokyklų vadovams SUP turinčių mokinių įtraukti jų mokyklose.

Nors ir egzistuoja skirtumai tarp privataus ir valstybinio sektoriaus mokyklų, tyrimas padėjo išsiaiškinti, kad abiejų tipų mokyklos remiasi tomis pačiomis ugdymo programomis ir švietimo įstatymų: <...> yra bendro ugdymo programos, mes tą mokyklą turim pasistatę ant Lietuvos žemės, kaip ir visi kiti, ir

mes vadovaujamės bendrojo ugdymo programa <...> [1 – 1]; Didžiąja dalim – taip, išskyrus tai – kas tiesiogiai savivaldybių dalykus reglamentuoja (..) tai tiesiogiai savivaldybių. O šiaip tai aišku – galioja visi teisės aktai, kurie galioja Lietuvoj – tai galioja visom mokyklom <...> [1–2]; Švietimo įstatymas – jisai galioja visiems <...> valstybė yra atsakinga už visų piliečių gyvenimą ir savo jaunosios kartos ugdymą – tai įstatymas galioja, kai dažniausiai būna priimti potvarkiai, tai yra ir valstybinėm, ir nevalstybiniam – tai yra visom mokyklom, o toliau yra vidiniai dalykai, reglamentuojami pačios mokyklos kažkokiais dokumentais, vidaus tvarkos, kaip mes priimsim, bet valstybė – jinai už visus yra vaikus [1–7]; <...> remiasi tais pačiais teisės aktais, kaip ir valstybinės mokyklos. Mes vis tiek turime išėiti valstybinę ugdymo programą, tiesiog mes dar papildomų darom veiklų, kurios atitiktų mūsų ugdymo modelį. Aišku, kad turim atitikti, šioje valstybėje gyvenam – tai turim atitikti visus standartus, nes turi būti tęstinumas. Jeigu vaikas nusprendžia, kad nebenori mokytis šitoj mokykloj, jis turi turėti galimybę pereiti į bet kokią mokyklą, tai jeigu mes darysim savo filosofiją labai kažkokią išskirtinę, tai tada turim suteikti tam vaikui galimybę mokytis iki pat pilnametystės. Mes turime vis tiek išpildyti tą ugdymo programą, turi vaikas išlaikyti tuos egzaminus, kurie privalomi bet kur toliau einant. [1–17]; <...> esam visos valstybinės mokyklos, neišvengiamai, esam valstybėje (juokiasi), įgyvendiname ugdymo programą, kuri yra valstybės, mokytojai, kurie moko vaikus, yra valstybės, neišvengiamai esame susiję su mokestinę sistema, kuri yra valstybės. Tai esame valstybinė mokykla, kurios steigėjas nėra savivaldybė arba šiuo atveju ministerija. Mes, kaip mokykla vadovaujamės tais pačiais dokumentais, bendrojo ugdymo programomis, tuo pačiu švietimo įstatymu, kurie apibrėžia, kaip turi būt formuojamas švietimas Lietuvoje. Mes negyvenam kažkokioj saloj, kur reikia kitaip <...> [1–19].

Požiūris į privačias mokyklas

Kalbinti mokyklų vadovai interviu metu patvirtino, kad egzistuoja privačių mokyklų, kaip kuriančių atskirtį, diskursas viešojoje erdvėje ir politikų pasisakymuose. Atliktas tyrimas parodė, kad iš vienos pusės, mokyklų vadovai sutinka, kad **atskirtis kuriama per finansinę prizmę**: <...> viena iš skirčių yra socialinė, **ekonominė padėtis** ir ji natūraliai atsiranda, kad čia susiburia šeimos ir tų tėvų vaikai, kurie gali mokėti už mokslą – tai tas yra akivaizdu. [1–2].; <...> atskirtis yra susijusi **su turtine padėtimi**. Taip jau yra, kad **ne visi gali leisti savo vaikus į privačias mokyklas** – tai čia irgi atskirtis. [1–4]; Privati mokykla vėlgi yra **šeimos finansiniai įsipareigojimai** – jau yra vienas slenkstis, kurį reikia peržiūrėti šeimai, ar galiu leisti? [1–7]; <...> į privačias mokyklas eina tam tikra kategorija žmonių dėl to, kad tai yra tėvai, kurie pajėgūs mokėti tokias sumas ir taip – tai yra tam tikra prasme išskirtinė grupė, tačiau tikrai nėra taip, kad pas mus yra tėvai, kurie yra kažkokie išskirtinai turtingi <...> yra tėvų galimybės, kur dar suteikia tą išskirtinumą [1–17]; Tai ar mes, privatus sektorius, tikrai darom tą atskirtį, mes tiesiog dirbame su tėvais, su tėvų vaikais, kurie turi daug didesnes finansines galimybes, bet ar tie vaikai yra kitokie? Jie tikrai nėra kitokie (..) galimybių daugiau turi.<...> jeigu tie pinigai iš tikrųjų daro atskirtį ir šeimoj, tai tą jaučiame ir mes. [1–18]; <...> dėl politikų, tokio noro išskirti privačias ir valstybines mokyklas, tai mano asmenine nuomone, deja, gaila, kad ta socialinė takoskyra tikrai didėja ir labai gaila, nes privačių mokyklų tampa vis daugiau. Ir tikrai gaila, kad atsiranda tam tikra socialinė atskirtis, turbūt, čia kalbant apie provinciją ir didžiuosius miestus dėl ekonominių galimybių, deja, bet taip yra, čia faktas, kad jinai yra <...> [1–19]. Vienas iš respondentų minėjo, kad **pozityvi atskirtis kuriama per geresnių sąlygų mokytojams ir vaikams sudarymą**: <...> mokytojai paskui ir pasirenka tą pačią privačių mokyklą, kad jie galėtų ten veikti, kad jie galėtų įgyvendinti savo kažkokius ten profesinius tikslus ir tą motyvaciją <...> Jeigu tai yra, kad mes per šitą pusę atskirtį kažkokią, aš turiu omeny per teigiamą, visaip motyvuodami mokytojus – būti, žydėti toj savo profesijoje, jeigu per tai, kad mes na nu stengiamės kiekvienam vaikui

suteikti tą geriausią akademinį kelią ir mūsų net pačios mokyklos šūkis, kad jisai būtų ta asmenybė, kuri lengvai atras save, o ne 12 – toj klasėje galvos, kad aš nežinau, ko aš noriu gyvenime ir ko aš ten, kur aš noriu stoti (...). Tai tada, turbūt, taip, tai tada tikrai tos privačios kuria tą atskirtį <...> [I-1].

30 lentelė. Kategorija: argumentai, įrodantys atskirties nekūrimo situaciją

Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
Privačios linkusios atsižvelgti į turimus realius resursus	<...> jeigu jie kalbėtų apie atskirtį tą, kad jie dabar sugalvojo, kad nebebus ten tų specialių darželių, specialių mokyklų, ten kiekvienoj klasėj bus 50 proc. ant 50 proc. tų vaikų arba net ir 80 % – tai viskas yra labai gražu iš tos bendrosios idėjinės pusės, bet įdomu, ar tu pačių pasisakančių valdžios žmonių yra grupėse, ten tų auklėtojų, mokytojų, kur ten vyksta tas kiekvieną dieną buitinis pokalbis apie tai, kur yra ta blogybė. <...> [I-1]. <...> jeigu mes priimsime visus, kurie nori, kaip į valstybinį sektorių, na neturi teisės ar galimybės pasirinkti, pas tave vaikas atėjo ir juo labiau, kad nuo 2024 m. išvis ta prasme jie priskirti ateis ir tu neturi teisės va, kaip mes, pagaltot, ar mes čia turim specialistų? Ar mes čia turim įrangą, ar mes čia turim galimybes, ar mes čia turim kažkokį mechanizmą? Kaip mūsų mokytojai jausis? Kas jiems padės? Tai jie tiesiog turi būti pasirengę, nori ar nenori, o mes turim tą dar saugiklį, kad reikia įsivardinti, ar mes galim tokius priimti ir jeigu mes priimsim, ką mes jums duosim ir ką šalia mokytojas turės? Ir ką šalia turės vaikų tėvai, kurie sakys (...) kodėl mano vaikui dėmesio per mažai? [I-18].
Dėmesys skiriamas visiems, norintiems mokytis privačioje mokykloje	Mūsų mokykla nevykdo jokių atrankos patikrinimų, mes neturim tokio dalyko. Mes priimam visus, kiekvieną kartą sukuriame klasę kaip unikalų organizmą nepažinų mums iš pradžių. Ateina į priešmokyklinę grupę <...> po to pamatę, kokie tai vaikai, kokie poreikiai išryškėja, mes tada jau toliau sprendžiam ar papildom tą klasę, ar nepapildom, bet tikrai nedarom atskirties. [I-4]. Mes iš savo mokyklos pusės tai tikrai atskirties nedidnam. <...> kas kreipiasi į mus ir nori mokytis šioje mokykloje, tai dėmesio skiriame visiems ir kiekvieną vaiką vertinam, įsivertiname kartu su šeima, ar vaikas gali čia mokytis, nepriklausomai nuo to, ar jisai turi specialiųjų ugdymosi poreikių, ar ne. [I-5]
Turima daugiau galimybių kokybiškiau įgyvendinti SUP mokinių įtrauktį nei valstybinės mokyklos	<...> norėdami suteikti vaikui geriausią ugdymą, ateina į privačias mokyklas, tai ar tai yra atskirtis? Tai nėra atskirtis, tai yra tiesiog vaikams sudaromos geresnės ugdymosi sąlygos <...> Yra mažesnės klasės, tai yra įvairių daugiau dalykų pasiūly, neformalus ugdymas, visos dienos mokykla. Pati ugdymo kokybė yra kitokia, priemonės, yra interaktyvūs dalykai ko ne visose mokyklose yra, kad įtraukti tuos vaikus <...> [I-3]. <...> privati mokykla tai yra ir alternatyva, kažką vaikas gauna daugiau, kažką kitaip gauna negu valstybinis sektorius. [I-7]. <...> Jeigu bendrai – tai tikrai sakau, kad tai yra visiškai netiesa dėl to, kad privačios mokyklos pirmiausia turi sau tokią galimybę, tarkim, turėti mažas klases, nes natūralu, kad suteikti kiekvienam vaikų dėmesį 15 vaikų klasėje yra gerokai lengviau negu 30 vaikų klasėje, kur mokytojas ateina pravesti pamokos, o ne kalbėti apie visų vaikų įtrauktį. Privačios mokyklos turi daug daugiau resursų ir galimybių įtraukti iš tikrųjų daryti kokybiškai negu valstybinės mokyklos, kur yra didelės klasės, mažai švietimo pagalbos specialistų. Šiuo aspektu tai tikrai nenorėčiau sutikti. [I-8].
Mokosi įvairių poreikių vaikai	O kad įvairovė yra vaikų pagal skirtingus poreikius ir tarp šitų vaikų – tai čia yra irgi faktas ir yra šiek tiek perdėto to atskirties pagal tai dėjimo <...> [I-2]. <...> pas mus čia šeimos yra labai įvairios <...> kadangi mes labiausiai susiduriame su tuo, kad mes labai nuoširdžiai jaučiame, kad esame vaikų su spec. poreikiais taikiny – tai net nežinau, ar čia atskirtis, ar čia įtrauktis gaunasi [I-9]. <...> ta atskirtis nėra didelė ir tie vaikai nėra kažkokie išskirtiniai <...> bet kalbant apie specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus – tai tikrai neturime jokios atskirties. [I-17]. <...> mano draugė dirbo privačiame sektoriuje ir ji man sako, žinai sako, bet aš buvau irgi tokios nuomonės, kad ten jau privatus sektorius (šaržuoja) – tai jau ten kažkokie tai išskirtiniai vaikai ir kažkokie nu va, tarkim, gal ir ten intelektualnesni, ir protingesni, sako, žinau, kiek yra daug kitokių vaikų (...) aš sakau, ką tu nori pasakyti? Nu tokių užsidiariusių, nenorinčių kalbėti, jautrių <...> [I-18]. <...> mūsų konkrečiai mokykloje mokosi labai įvairių socialinių sluoksnių žmonės. Tikrai nėra, kad čia mokytųsi labai aukštas pajamas turintys arba tik aukštas pajamas turintys šeimų vaikai. <...> yra labai įvairių vaikų iš įvairių šeimų. Tai sakyti, kad čia yra tam tikras socialinis tam tikrų luomų sluoksnis – negalėčiau. [I-19].

Nevalstybinių mokyklų vadovai pateikė argumentų, kodėl jie nekuria atskirties SUP turintiems vaikams (žiūrėti į 30 lentelę).

Mokyklų vadovų pasisakymuose tyrimo metu buvo **įžvelgta neoliberaliosios švietimo ideologijos ypatumų**. Tyrimo dalyviai, argumentuodami, **kodėl jie nekuria atskirties**, akcentavo, kad SUP turinčių mokinių skaičius didėja privačiose mokyklose todėl, kad valstybinės mokyklos nėra pilnai pasirengusios ugdyti SUP turinčius mokinius. To pasekoje **privačios mokyklos, kaip partneris apsiima ugdyti SUP turinčius mokinius, nes valstybinė sistema neužtikrina kokybiškų sąlygų**: *Tas ir buvo, kad jeigu valstybinės galėjo atsisakyti, tai dauguma tėvelių tars, kad mano vaikas ypatingas ir ten darydavo viską, ir tada jau leisdavo į privačias <...> [I-1]. <...> Mūsų buvimas yra toksai protestas prieš valstybinę*

sistemą, mes visi norėtumėm savo vaikus leisti į valstybinę sistemą, jeigu ji mūsų akimis veiktų efektyviau. [I-9]; <...> dažnai tėvai, kurių vaikai nepritampa valstybinėse mokyklose – jie tuomet eina į privatų sektorių. [I-18]; <...> šeimos turinčios specialių poreikių, tai nebūtinai elgesio arba nebūtinai disleksijos arba disgrafija, bet kai kurie, galbūt, dėl vienokių ar kitokių aplinkybių nepritapo, arba jų tėvai nepritapo, prie valstybinio sektoriaus, todėl renkasi privačias mokyklas, kuriose, kaip ir sakiau, skiriame daug dėmesio šeimoms. [I-19]. Kitas argumentas, kuriame galima įžvelgti neoliberalizmo apraiškų yra tas, kad informantų požiūriu, nebeužtenka vietų valstybinėse mokyklose, todėl privatus apsiima ugdyti SUP turinčius mokinius: <...> turint omenyje, kiek Vilniuje yra trūkumas mokyklų arba vietų mokyklose – tai jokiais būdais negaliu taip teigti. Kaip tik mes, kaip partneris, valstybinėms mokykloms, kurios ten nebeturi tiek pajėgumo (...) žinoma ir apie tai, kiek mokytojų trūksta – tai mes kaip partneris apsiimam ir ugdome irgi kažkokią dalį vaikų. <...> [I-13]; <...> Vilniuje mokyklų trūksta (...) nepatenka, ten kur noriu, ar artimiausia mokykla mano kieme ir aš nepatekau į tą mokyklą. Tai kiptik tai galėtų būti dar viena papildoma galimybė, kad nepatekau į tą mokyklą, bet savivaldybė, tarkime, dar priemoną duoda tėvams. Taip kaip su darželiais buvo (...) kai dirželių nepakako Vilniuje ir tada sako, žiūrėkit, tai jūs galite eiti ir į privatų sektorių, bet mes duodame tą krepšelį savivaldybės ir tada yra tokių tėvelių, kurie priešmokyklinę klasę va tai va dar pas mus lankydavo ir gaudavo tą kompensaciją iš savivaldybės, tai šiuo atveju aš manau, irgi galėtų būti kažkas, tai, galbūt, net ir panašaus, tai tada atsirastų tas bendradarbiavimas. [I-18].

Informantai įvardijo, kad visuomenėje egzistuoja privataus ir valstybinio sektoriaus supriešinimo pagrįstumo stokos situacija, kuomet nėra kriterijų, pagal ką vertinama: <...> dabar tikrai aš kiekvieną klientą matau, kaip suprantantį, ką jisai čia gauna. Būsiu drąsi, pasakysiu gal tada, kad taip – tai gali būti daroma atskirtis, tik man tada kiltų klausimas, kaip politikai vertina, kodėl jinai yra? [I-1] ir suponuojamas stereotipinis privačių mokyklų, kaip kuriančių atskirtį vaidmuo: <...> nori nenori tas stereotipinis ar atskirties klausimas – jisai išskyla ten, kur benueitum tie valstybininkai ir privatninkai bet kokiam sektoriui, ar tai būtų medicina, ar tai būtų švietimas jie išsiskiria <...> [I-1]; <...> jei yra mokykla, kurios teritorinė zona yra savivaldybinė mokykla yra prestižinis gyvenamųjų namų kvartalas – tai ten lygiai taip pat susitelkia tėvai, kurių pajamos yra žymiai aukštesnės negu kitur, bet tiesa, jie nemoka už mokslą, bet ta mokykla bus labai panaši kaip ir privati mokykla, kur tėvai moka <...> [I-2]; Kaip ir suprantu, kad galima būtų taip pagalvoti, bet prieš tai sakant, turbūt, reikėtų ateiti, pamatyti, nes viskas, ko aš nemačiau – tas ir didina tą atskirtį, nes nemačiau. Norisi pakviesti ateiti, pamatyti ir padėti suprasta, kad lygiai tokie pat žmonės kaip ir kitur. [I-12]; <...> politikams labai pigu ir gerai apsimoka pakalbėti apie tai, kad čia mes kažką diskriminuojame ir kodėl visi neturėtų eiti į vienodas mokyklas. Visi mes ir einam į vienodas mokyklas ta prasme, kad jos visos dirba pagal tą pačią ugdymo programą. Nematau, kodėl neleisti žmonėms galimybės rinktis, nes žmogus visada turi pasirinkimą <...> jeigu mes tą suvokiam ir tikim tuo, kad visada yra pasirinkimas, bet kokia diskusija apie privačių ar valstybinių mokyklų priešpriešą yra dirbtina ir ta priešprieša kuriama dirbtinai, nes matyt, kažkam yra patogų taip pigiai populistiskai kalbėtis. [I-14]. Anot vieno informanto, mokinius pagal gabumus atsirenka valstybinės mokyklos ir taip didina atskirtį: *Didina atskirtį tos mokyklos, kurios atsirenka vaikus, bet tai daro ir valstybinės mokyklos kokie nors licėjai arba gimnazijos, jos irgi pagal gabumus atsirenka vaikus. Jeigu mokykla deklaruoja, ar tai valstybinė, ar privati, kad mes orientuojamės ten, nežinau, inžinerine pakraipa, logiška, kad jie atsirenka tuos vaikus, kurie turi tai pakraipai reikalingų gebėjimų. <...> privati mokykla, kuri įsisteigė ir labai aiškiai iškomunikavo savo ugdymo filosofiją, savo ypatumus ir iškomunikuoja, kad mes priimam į mokyklą vaikus, kurie išlaiko tam tikrą gebėjimų patikrinimo testą. Tada viskas yra labai sąžininga <...> kokie nors Jėzuitai lygiai taip pat atsirenka vaikus, ten reikia laikyti tikybos egzaminą, nes jie labai aiškiai deklaruoja, kad tai yra*

katalikiškos pakraipos mokykla. Jeigu mokyklos aiškiai deklaruoja, kokios jos yra, tai visi švietimo dalyviai žino, kokios tai mokyklos ir ar tai yra atskirties didinimas, nežinau. **Man atrodo, kad tai yra sąžiningas informavimas apie savo veiklą.** <...> [I-4]. Iš kitos pusės, tyrimo dalyvis paminėjo ne tik mokinių priėmimo situaciją, bet **atskirtį, kurią kuria valstybinių mokyklų vadovai formuodami klases pagal gabumus:** *Atskirtis susidaro tuomet, kada mes kuriam homogenines grupes, homogeniškumas atsiranda pagal gebėjimus. Pati blogiausia atskirtis, kurią aš esu mačius visose valstybinėse mokyklose yra A ir B klasės: A klasėse – gabieji, B klasėse – kas liko.* Tai čia pati baisiausia atskirtis. **Baisiausia, kad ir vaikai labai gerai suvokia, kas čia įvyko.** Ir nesvarbu, ar tai bus pagal anglų kalbos gebėjimų lygį, ar pagal matematinius gebėjimus, tai atskirtis jinai galima ne tik privačiose mokyklose <...> **tos mokyklos, kurios niekaip apie tai nepraneša ir vis tiek atsirenka vaikus arba juos pergrupuoja viduje į A ir B klases ir visi žino netiesiogiai, kad A klasėje mokosi geresni vaikai, tai taip ta atskirtis didinama.** [I-4].

Tyrimo surinkti kokybiniai duomenys parodė, kad visuomenėje vyrauja **stereotipinis požiūris į privačias mokyklas, jog pastarosios yra specializuotos mokyklos, skirtos SUP turintiems vaikams:** <...> *buvo toks pasklidęs stereotipiškai nuskambėjęs, kad kai kurios privačios mokyklos tampa spec. poreikių mokyklomis.* [I-1]; <...> *net ir dabar mes girdime iš pašalės, iš žmonių, kurie dažniausiai būna nesusiję su mumis ir (...) labiau gاندais remiasi apie mus ir nieko bendro nesame turėję, bet aplinkui regione sklando vienas iš tokių mitų, kad ten yra spec. mokykla.* [I-9]; <...> *mes turėjom įrodyti visuomenei, kad mūsų pedagogika yra ne specialių poreikių pedagogika, todėl šiai dienai dar vis veržiasi tėvai su mokiniais, kuriems reikia kitokios pagalbos ir mes turim įrodinėti, kad mes esame ne specialiųjų poreikių mokykla ir kad pas mus gali mokytis ir gabūs, ir visokie vaikai.* <...> [I-10]; <...> *kartais vyrauja netgi toks stereotipinis įsivaizdavimas, aš nežinau, kiek jis yra teisingas, nes neturi statistikos, kad, būtent, privačiose mokyklose vaikų su specialiaisiais ugdymosi poreikiais skaičiai yra dideli. Aš neturiu jokios statistikos, bet kartais sutinku žmonių ir jie taip sako* <...> [I-11]; <...> *yra ir dar vienas minusas, kuris iš tiesų liūdina, nes tada (...) ką mes girdime iš aplinkos ir išėinančių tėvų, kad susidaro toks vaizdas, jog privačios mokyklos pasidaro skirtos tik tiems vaikams.* Tai noriu pasakyti, kad tikrai ne, kad privačios mokyklos yra skirtos visiems vaikams ir tikrai nereikia pamiršti, kad yra skirtos ir gabiems vaikams, nes jie irgi turi ypatingus poreikius. <...> *ką aš norėčiau sakyti, kad tai nebūtų užklijuota etiketė, nes mes ją tikrai girdėjom, kad tai yra mokykla ypatingiems vaikams. Mes sakom, kad tai yra mokykla vaikams arba žmonėms.* [I-16]. Kalbinti informantai dalinasi istorijomis, kad **neigiamą požiūrį pajuto mokymų metu:** <...> *turėjom mokymus ir visiem ten buvo išdalintos tam tikros metodinės priemonės, tada pakeli ranką ir sakai, kad mes čia iš privačios mokyklos ir tada susigėsta, kad nu ne – privatinkams – ne* (...) Nu taip yra tokia ta realybė. [I-1]; <...> **Yra stigmatizavimas, aš jaučiu, aš jaučiu stigmatizavimą** <...> *tik visai neseniai savivaldybės, pavyzdžiui, švietimo departamentas savivaldybėje – jie visai neseniai tik pradėjo mus irgi kviešti į kažkokius konkursus, kur organizuojami yra Vilniuje. Yra Vilniaus švietimo metodinė grupė pradinėjų klasių. Tai čia tipo ai, ne čia privatus, o čia – mes* (...) *čia ne apie mus, čia jie tegu ruošia patys (irozinuoja)* [I-18] ir **iš valstybinių mokyklų:** <...> *matyt, yra valstybinėse mokyklose tas toks, kad mus gal mato šiek tiek kaip konkurentą* <...> [I-13]; Jeigu mes nueitumėm į valstybinę mokyklą ir dabar sakytume, kad mes va tai stebim tokiu vaiku ir mes, kai ateina vat šeima, ten, tarkim, su PPT išvada, mes dabar galvojam, kaip mes čia jums dabar čia kažką, tai kažkaip, galim ar negalim, o gal ir negalim? (juokiasi) Jie sakytų matot, kokie jūs čia – atsirenkate ir pasirenkate. Tai tas požiūris, aš manau, truputėlį irgi yra. [I-18]. Tyrimas parodė, kad **egzistuoja privačių mokyklų vadovų noras matyti nevalstybines mokyklas, kaip lygiavertes švietimo sistemos dalyves:** <...> *reikėtų daugiau tokių ryšių ir matyti kontekste ir privačias mokyklas, nes jos, matyt, irgi yra labai skirtingos – tai reikėtų vertinti labiau pagal tai, kaip jos traktuoja ir kiek jos įdeda pastangų tam, kad vaikai su specialiaisiais,*

individualiaisiais poreikiais būtų įtraukiami į ugdymą <...> tas buvimas tinkle – ne visada jaučiasi, gal galėtų būti jo daugiau – tai tas padėtų iš tiesų <...> man norisi trinti šiek tiek tą ribą ir aš manau, kad yra visokių mokyklų ir sektorių valstybiniam ir savivaldybiniam, ir šitų – privačių <...> [I-2]; <...> Privačios iš tikrųjų visos (..) jeigu jas visas sudėti ir visos privačios yra vienodas, tai taip irgi iš tikrųjų nėra, nes privačios yra labai skirtingos su skirtingomis vertybėmis, su skirtingais tikslais – tai tas žodis privatus – atrodo pasakyta jau beveik viskas, bet tai yra labai platu. Pavyzdžiui, jeigu tiksliai – tai mes savęs nelaikome privačia mokykla, mes save laikome bendruomenine mokykla, nes mūsų steigėjas yra bendruomenė ir mes neturim privačių savininkų. Tai dar vienas svarbus dalykas, o politikai kartais nenori žinoti. [I-12]; <...> tikrai yra skaudu ir liūdna, nes tu žinai, kiek tu daug įdėti, kiek tu daug padarai, kad tiems vaikams būtų gerai ir tau tada smūgis atgal atkeliauja, kad jos atsirenka vaikus. <...> iš tiesų yra labai liūdna, kai girdi tokį smūgį, bet nu aš suprantu, politikai dirba savo darbą. Aišku visuomenei, mes gyvenam tokiam burbule ir kai tu išlendi iš to burbulo (...) galvoji oi (..) arba išgirsti kolegas, kurie dirba valstybinėse mokyklose ir neigiamai atsiliepia, bet tikrai turiu daug iš savo senų darbų kolegų, su kuriais bendraujam – tai jos žino tą situaciją ir nepasakyčiau, kad jos tą patį sako ir pritaria tiems politikams. [I-16].

SUP turinčių mokinių įtraukties strateginiai veiksniai tvaraus švietimo kontekste

Interviu metu, mokyklų vadovai įvardijo tris pagrindinius įtraukties strateginius veiksnius, kurie jų požiūriu, sudaro prielaidas kokybiškai organizuoti ir įgyvendinti SUP turinčių mokinių įtrauktį. Apačioje yra pateikti pagrindiniai strateginiai veiksniai tvaraus švietimo kontekste nevalstybinių mokyklų vadovų požiūriu:

1. Aiškaus veiksmų plano sudarymas:

1.1. Mokyklos lygmeniu:

<...> be abejo, tas atidus priėmimas pačio vaiko yra didžiausia strategija su bendradarbiavimu priešakyje su šeima. Kadangi mes nuo pradžių turim labai aiškius tuos žingsnius ir koks yra prioritetas bet kuriai šeimai atėjus – tai tas natūraliai kažkaip pas mus, mūsų neišgąsdina, nes mes taip ir darėm [I-1].

<...> reikia labai gerai ir nuosekliai apgalvoti etapus, kaip tie vaikai įeina, tarkim, jeigu mes turim kiekvieno vaiko irgi, kaip vyksta atėjimas į mokyklą ar mokslo metų pradžioje, ar viduryje – nesvarbu, bet yra tam tikri etapai vaiko įsitraukimo <...> [I-16].

<...> šiek tiek aiškiau pabandant valdyti procesus ir apibrėžti atsakomybes ir situacijas ir terminus, kad tai vyktų kuo efektyviau, pirmiausia galvojant apie patį vaiką, apie poreikius, apie pagalbą, o paskui jau žiūrint apie atsakomybes ir įsitraukimą. [I-2].

Aiškus planas, kaip padėsim vaikui ir pasirengusi komanda padėti, kad žino, ką reikia padėti ir kaip reikia padėti. [I-5].

<...> efektyvaus algoritmo, bendradarbiaujant su tėvais ir visa mokyklos komanda sukūrimas. [I-11].

1.2. Valstybės lygmeniu:

Tai susidėliojimas veiksmų plano, būtent, su tais, kurie ir turi tą vykdyti, nes organizacijose mes pradedame turėti labai daug idėjininkų, o tas yra prastai pagal visą įgyvendinimo politiką, nes jie turi galią teikti idėjas, bet neturi kompetencijų jų vykdyti ir mes tada susiduriame, kad gal viskas ten gražu, gal mes turim problemą <...> kad būtų savaime aišku, kaip kad mes per raudoną – sustojame, per žalią – važiuojam. Tai jei šiti dalykai būtų, tai tada būtų ne nuomonė, o faktas, kad bus gerai. <...> Įdomu, būtų šitą strateginį planą mums visiems matyti. Tie žmonės, kurie sugalvoja, na jie negali to padaryti be bendradarbiavimo su švietimo įstaigomis. <...> [I-1]

<...> aiški veiksmų strategija valstybės kontekste <...> [I-19].

2. Personalo parengimas:

2.1. Švietimo pagalbos specialistų ir mokinio asistentų komandos suformavimas:

Tų specialistų komanda, papildomų asistentų komanda <...> [I-1].

<...> turi būti specialistai ir tam dirbti pasiruošę mokytojai. [I-3].

Pagalbos komanda lanksti ir efektyviai dirbanti. [I-4].

<...> Techniškai specialistų surasti <...> pačius tuos specialistus tiesiog surasti, kad jie būtų prieinami. [I-9].

<...> kvalifikuoti specialistai <...> [I-10].

<...> švietimo pagalbos specialistų komandos suformavimas <...> [I-11].

Švietimo pagalbos resurso užtikrinimas <...> [I-14].

<...> reikėtų stiprinti visą vaiko gerovės darbą, nu ta prasme tiesiog daugiau tų specialistų būtų <...> Jeigu mes eitume ta kryptim ir strategiškai reikėtų dėlioti nu tai – taip tada stiprinti V GK komandos darbą <...> [I-15].

Pagalbos specialistai, kaip ir sakiau, čia ir dabar, nelaukiant kitos dienos <...> [I-16].

<...> pakankamas specialistų kiekis, prieinamas tada, kada jų reikia. [I-17].

<...> specialistai, ir mokytojai. Tokias kaip komandas mokykloje formuoti <...> [I-18]

1.2.Mokytojų profesinis pasirengimas:

<...> mokytojų profesinis pasirengimas darbui su SUP <...> [I-2].

Stiprūs pedagogai, turiu omeny, pedagogų kompetencija aukšta. [I-4].

Mokytojai – tai yra jų parengimas numeris vienas – tai yra tie amatininkai, kurie žinotų, kaip man dirbti, kai vieniems disleksija, disgrafija, kitam emociniai sutrikimai, tai ką aš turiu daryti. Nuo parengimo prasideda viskas. Nebus klasėje, kas stovi, nieko nebus. [I-7].

– 8].

Pedagogų parengimas <...> [I-11].

Strateginiai veiksniai – tai mokytojų komandos pasiruošimas dirbti su tokiais vaikais. [I-13].

<...> mokytojų paruošimas <...> mokytojai – jie mokosi ir jie nori padėti mokyti tuos vaikus. [I-14].

<...> jeigu taip jau žiūrint na kiekvienam yra tas patogesnis būdas. Kiekvienam yra tas būdas, kuris geriau įsimins, geriau priims ir mokytojo meistrystė ir yra atrasti tuos būdus, ir kažkaip tai pabandyti surasti būdą, kad kiekvienas vaikas patirtų sėkmę. [I-15].

<...> reikia mokytojus irgi stiprinti šituo požiūriu, nes suprasti, kas tam vaikui vyksta ir neurologiniai dalykai <...> [I-18].

Mokytojų kompetencija – žinios, gebėjimai, vertybinės nuostatos, viskas, kas sudaro kompetencijos apibrėžimą. [I-19].

1.3. Gebėjimas operatyviai spręsti problemas ir prisitaikyti kintančioje aplinkoje

<...> mes apsimąstome, stebim, nes bet kas ten, ar būtų karas, ar covidas, jisai privertė daryti ne posėdžius, o čia ir dabar sprendimus – tai ir čia labai panašu su ta įtrauktim, mes turim gebėti spręsti čia ir dabar <...> [I-1].

<...> ta savybė, kad turi gebėti reaguoti į situacijas mokykla ir bendrai švietimas, matydamas tendencijas, kas keičiasi – jas atpažinti ir adekvačiai skirti ir pastangų, ir resursų <...> kada pamatome, jeigu tam vaikui nėra čia gerai ir jis negali realizuoti savęs, tai per santykį su kitais vaikais tai pasimato arba dėl to, kad jis pats tokius ženklus rodo, kad jam yra blogai – tai čia viena iš tokių ribų, kada reikia gebėti operatyviai spręsti, reikia kažkokių specialių priemonių, kurių netaikėm iki šiol ieškoti <...> [I-2].

Jeigu ateitų labai sudėtingų vaikų, mes turėtume, aišku, persiorientuoti ir ieškoti kažkokių naujų būdų, specialistų naujų, pamokų įgyvendinimo būdų <...> [I-3].

Mes konkrečiai susiduriame, tarkim, kad šito vaiko, disleksiko, atveju, galim teikti tokią ir tokią pagalbą ir tada savo darbą organizuojame. [I-4].

Kaip išmokyti gyventi, kuriant tas strategijas ir jas komunikuojant kolektyvui, kad vis visas kolektyvas žinotų, ypač jeigu atsiranda dar dalykininkai <...> [I-8].

Tai kažkaip išmokyti dirbti, kai yra tiek daug individualių istorijų. Kaip vaikas – taip individuali istorija ir individuali strategija, ką su juo daryti. [I-9].

1.4. Ankstyva SUP identifikacija:

<...> laiku pastebėti mokymosi sunkumai, kad jie nėra uždelsti. Tai yra kad vaikas laiku gauna reikiamą pagalbą. [I-8].

<...> kad jau darželyje būtų identifikuoti visi vaikai, kuriems reikia logopedo pagalbos, kad nesiristų problemos į vėlesnes grandis. [I-9]

2. Personalo profesinis augimas:

1.1.Mokymų organizavimas:

<...> galbūt iš tų strateginių dalykų – tai vienas iš tų ir yra, kad skatinti mokytis <...> viena iš tokių strategijų dar iš sudaryti galimybes. Mes ir patys organizuojame, kiekvienos mokinių atostogas yra mūsų mokytojų stovyklos, mokytojų dienų darbas komandose atitinkamomis temomis. Mes ir patys inicijuojame tam tikrus dalykus, stebint patį klimatą ir kokios tos problemos yra aktualios <...> [I-1].

Mokytojų švietimas, kad jie žino, kaip padėti tam vaikui. Tai reiškia, kad visi mokymai, visa sukurta programa, švietimo pagalbos specialistai sukasi apie tai, kaip mokytojas geriausiai galėtų atliepti to mokinio poreikius. [I-6].

<...> mums tikrai strategiškai labai svarbus dalykas yra mokytis ir dažniausiai sutinkama kol kas ta kryptis <...> visas tas disleksijos spektras <...> mums labai norisi kryptingai dirbti, kad nuo mažens vaikams pagalbą suteikti galėtume [I-9].

1.2. Mokytojų teigiamų nuostatų formavimas:

<...> komandos teigiamos nuostatos <...> [I-2].

<...> Mes kaip ir visada priėmėm, taip ir planuojame priimti vaikus ir neišskirti vienu ar kitų vaikų ir neišskirti, va šitas geresnis – mes jį priimsim, šitas blogesnis – mes jo nepriimsim. Tiesiog pas mus mokykloj yra tai, kad mums kiekvienas vaikas yra svarbus. [I-5]

<...> didžiausias dabar darbas – tai būtent su tuo mokytojų požiūrio keitimu ar nuostata. Jos yra tikrai labai neigiamos <...> [I-15].

3.3. Administracijos teigiamų nuostatų formavimas:

Moksleiviai su diagnozėm padeda kurti sprendimus visiems. Mes į juos žiūrim kaip į tuos, kurie atrakina. [I-6].

<...> aš tą girdžiu ir studijose švietimo lyderystės apie tai labai daug kalbame. Netgi tie žmonės, kurie susirinkę švietimo tie lyderiai, tie, kurie atėję jau ten – tai jie turi labai daug neigiamų nuostatų. Kalbant apie tą įtraukijį ugdymą. Nuostatą pakeisti yra labai sudėtinga (pabrėžia dukart, kad labai sudėtinga), tai tikrai. Bet viskas ir prasideda nuo tų nuostatų, nes jeigu tu tiki, kad tu gali padėti, tai tu ir padėsi, bet jeigu tu neturi to tikėjimo, jeigu tu sakysi, kad tai sunku, kad tai neįmanoma, nu tai taip ir bus neįmanoma. [I-15].

4. Aplinkos pritaikymas:

1.1. Infrastruktūra:

<...> erdvių įrengimas, kuriose galėtų išveikinėti vaikai <...> [I-10].

<...> lokaliai paruoštos erdvės, tokios apgalvotos, kad tie vaikai ateitų ir jaustųsi saugūs, nes saugumas pirmiausiai turėtų būti tų vaikų poreikių tenkinime. Kaip pagal Maslow hierarchiją, kol nesaugus, nepavalgęs, fiziologiniai tokie dalykai. Tai ta lokaliai saugi erdvė. [I-18].

1.2. Saugi emocinė aplinka:

<...> saugi psichologinė aplinka <...> [I-2].

<...> emociškai tinkama aplinka turi būti sudaryta <...> [I-5].

<...> Trečias dalykas, kuris yra svarbu ne tik tiems vaikučiams, bet ir visiems – tai yra saugi emocinė aplinka, o mūsų mokykla tikrai yra apie tai. [I-8].

1.3. Klasių skaičiaus mažinimas:

<...> mažinti klasių skaičių <...> [I-15].

2. Tinklaveikos didinimas:

2.1. Sklandaus bendradarbiavimo tarp mokyklos bendruomenės narių tarpusavyje poreikis:

Bendradarbiavimas su tėvais <...> lygiagrečiai mokytojais ir tėvais, ne mokykla yra atsakinga, atsakingi mes kartu esame su tėvais. Tai sakyčiau mokytojų ir tėvų bendradarbiavimas numeris vienas <...> [I-1].

<...> jie bendradarbiauja, tariasi, klausia, su mokytojais bendradarbiauja, nes mūsų irgi yra vienas iš prioritetų bendravimas su tėvais, nesvarbu, ar tu specialių poreikių, ar ne <...> [I-3].

<...> iš tikrųjų ta įtrauktis yra apie tai, kad jinai veikia sėkmingai tuomet, kai dirba absoliučiai visos grandys, tiek švietimo pagalbos specialistai, tiek administracija, tiek mokytojai, tiek tėvai, tiek pats vaikas, nes labai svarbu jam pristatyti, kokius

jis tuos mokymosi sunkumus turi, ką tai reiškia, kad jis negalvotų, kad tai yra kažkas labai blogo, o kad tai yra tiesiog kitoks mokymosi būdas.[I–8].

<...> šeimos ir mokyklos bendradarbiavimas. Tai yra vienas ir turbūt svarbiausias veiksnys. [I–14].

Tėvų įsitraukimas. [I–19].

2.2. Sklandaus bendradarbiavimo poreikis su švietimo politiką formuojančiomis institucijomis:

<...> tada yra strateginis – *bendras bendradarbiavimas su institucijomis, matymas tų SUP problemų ir ne tik problemų <...> strateginių institucijų bendradarbiavimo su vykdytojais – tai yra mokyklomis. Jeigu konkrečiai – savivaldybė, tos visos agentūros ir kad tai nebūtų, kaip dabar zoom 'o lygmeniu, kur susiskambini ir 4 val. klausai, kur prisistato ir pasako, kiek ten mokslų baigė, o tik paskui eina apie problemas kalbėti. Tai tegu iš tikrųjų atvažiuoja ir pasižiūri į tas privačias mokyklas, tegu ateina, pasišnekėkim – čia nėra labai daug, dar kai yra tos asociacijos, padarykim tai reguliariai, kur atstovai atsineša tą, ką jūs (turi omeny tyrėją) klausiat, kokius nors faktus nusineša ir taip sprendžiam ir dėliojamės.* [I–1].

<...> gal sakyčiau valstybės, bendruomenės indėlis <...> *strateginis valstybės arba švietimo politikų požiūris, kuris padėtų tiek valstybinėm, tiek privačiom mokyklom įgyvendinti įtrauktį <...>* [I–19].

2.3. Sklandaus bendradarbiavimo poreikis su PPT tarnyba:

Labai svarbu bendradarbiavimas tarp šeimos, mokyklos ir specialiųjų centrų. [I–16].

3. Visuomenės švietimas

3.1. Teigiamų nuostatų formavimo poreikis:

<...> *Visuomenės švietimas, kad nebijokim, tokie vaikai yra, ateina ypač suaugusiems, kad stigmatos nebūtų.* [I–7].

<...> *bendrai bendruomenės požiūris į tai, mūsų vienas kito priėmimas, tas minkštasis jau būtų toksai aspektas, socialinis, bendruomeniškumo jausmo išgyvenimas, kad mes priimtumėm.* [I–10].

Bendras požiūris, tai čia tiek tėvai, tiek mokytojai, tiek visa aplinka, kokį turi požiūrį į tai. Tas bendras požiūris – tai turiu omenyje, kad mokykloje – taip, kaip reaguoja draugai, tai kaip reaguoja tėvai, taip, kaip reaguoja mokytojai ir kas dar galėtų padėti – tai apskritai bendras požiūris į tokius vaikus. Tai čia jau daug sudėtingesnis toks dalykas, kur sakyčiau, kad reikia daug metų, kad pasikeistų <...> mes pokalbio metu kalbam, kad specialių poreikių vaikai. Tai norėtusi, kad tas kažkaip keistųsi (..) net ir sąvokas gal keistųsi ir tas paskatintų pasikeisti ir labiau integruotis <...> [I–13].

<...> *toks vienas yra resursas, kuris ne mokyklos galioje ir tikrai ne vienas mokyklos galioje, bet bendrai visos mūsų visuomenės švietimas ir edukavimas šitoje srity. Visos mūsų visuomenės gerėjimas po truputėlį, kuris nežiūrint visko, vis tiek po truputėlį vyksta ir norisi to tokios nuoširdesnio supratimo, kad niekam į galvą neateitų atsakyti, kad ir į patį kvailiausią klausimą – su psichiniais ligoniais nebendrauju. Čia normalu? Ta prasme? Kad mūsų „normalumas“ šiek tiek prasiplėstų, kas tai yra.* [I–14].

Man tai vis tiek tos nuostatos labai svarbu (...) Toks mokytojų požiūris, vadovų požiūris į tai, nuo to viskas prasideda. Nu tai žinai, jeigu jau eiti ta kryptim <...> [I–15].

Pirmas dalykas – tai pripažinimas ir pagarba, švietimo darbuotojų nenusistatymas prieš, bet jiems tikrai labai reikia pagalbos. Dabar aš nekalbu apie mūsų mokyklą, aš kalbu bendrai tai, ką aš žinau ir ką girdžiu. Kad tokie vaikai ir jų visokių tikrai yra ir bus, vieniems, kur mažiau, kitiems daugiau, kur daugiau reikia dėmesio skirti <...> [I–16].

3.2. Tėvų teigiamų nuostatų formavimo poreikis:

<...> *tėvų švietimas <...>* [I–17].

<...> *labai svarbu tėvus šviesti šiais klausimais <...>* [I–19].

4. Pagalbos užtikrinimas:

4.1. Mokytojui:

<...> pedagogams, kurie dirba, švietimo darbuotojams labai reikia daug papildomos pagalbos. <...> lygiai taip pat ir pedagogui pagalba. Apskritai reikia ne tik vaikams, bet ir pedagogams tos nuolatinės pagalbos, nes įvyksta situacija ir reikia spręsti iš karto, čia ir dabar, o kol suvaikšto tos grandinės, kol viską – tai kartais užtrunka ir tada jau nebe gerai. Tai tikiuosi, kad mes turėsime visus specialistus, kokių norim ir galbūt ne po vieną [I-16].

<...> visokiariopa pagalba mokytojui [I-17].

Kol neuromokslai neateis į edukologiją – kaip pagalba, net ir dirbant su specialiu ugdymosi poreikiu vaikais, nemanau, kad labai didelis proveržis bus pedagogų švietime <...> mokslo atėjimas į švietimą – kaip galimybė padėti mokytojams suprasti, kas vyksta vaiko galvoje, nes kas dažnai būna – tai yra išgąstis. [I-18].

7.2. Mokiniui:

<...> užtikrinti tinkamą pagalbą, tą socialinę įtraukti, kad būtų socialiai įsitrauktų ir socialiai adaptuoti vaikai <...> pagalbą ir tinkamą socialinį gyvenimą jų mokykloje [I-3].

Vaikas gauna tiek, kiek jam reikia, kad būtų atliepti jo poreikiai. [I-6].

5. Išteklių pakankamumo užtikrinimas:

5.1. Tinkamo finansavimo poreikis:

<...> materialinė bazė dar turtingesnė. [I-4].

<...> turbūt pagrindinis – tai yra finansavimas <...> kai viskas numetama ant tėvų arba ugdymo įstaigos pečių, kartais tu nori, bet neišgali <...> [I-16].

5.2. Tinkamas išteklių įvertinimas:

Aš pirmiausia dėčiau tokį – apgalvoti resursai ir ištekliai. <...> Visą laiką reikia įvertinti resursus, išteklius mokytojų. Išteklius, ką mes turime, kokius mes turime žmones, kompetencijas, kokį turime amžiaus cenzą. [I-18].

SUP turinčių mokinių įtrauktis tvaraus švietimo kontekste

Atliktas kokybinis tyrimas atskleidė privačių mokyklų vadovų požiūrį į tvarų švietimą. Daugeliu atveju informantai apibrėždami tvaraus švietimo sąvoką siejo ją su SUP turinčių mokinių pilnavertiškos įtraukties į bendrojo ugdymo mokyklas tematika. **Įtrauktį vadovai supranta, kaip procesą, kuriame visi mokosi kartu:** <...> labai geras tas žodis įtrauktis, kad na – tai nėra kažkoks kabinetas, į kurį vaikas visą laiką vaikšto <...> [I-1]; Mes kažkaip neišskiriam to kaip kažkokio atskiro dalyko, jeigu mes, kažkokius dalykus dėliojamės ar vedam mokymus – tai apima ir vienokius vaikus, ir kitokius. Taip labai neišakcentuojam, kad mes kažkaip taip labai suintegruvę. Nėra taip, kad ten kalbėtume tik apie tuos arba apie anuos, nes ir klasėse tie vaikai yra tos klasės dalis ir nėra, kad čia – normalūs, sveiki, o čia kažkoks nenormalus – tai taip nėra. [I-5]; <...> aš čia labai noriu pabrėžti visų vaikų, nes įtraukusis ugdymas kalba ne tik apie specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus, o apie visų vaikų ugdymą. [I-7]; <...> kaip ir įstatymas sako, kad įtrauktis iš tikrųjų kalba apie visus vaikus <...> [I-8]. <...> aš manau, kad čia ir yra įtrauktis, nes mes nededam brūkšnio, kad aha, jeigu atvažiuos šitas žmogus, tai dabar dėl jo čia pas mus iškyla rizika, kad karo atveju mes nežinosim, kaip evakuot. Jeigu karas prasidėtų, mes turim tą pačią didžiulę grėsmę ir tą pačią riziką ir man visus vaikus reikia evakuot, kol atvažiuos tėvai juos pasiimt – tai man nesvarbu, kokių poreikių vaikas, aš žinau, kad aš juo turiu pasirūpinti ir viskas. [I-14]; <...> kalbant apie kaip ten įstatyme parašyta – man labai patinka – tai mokymosi sėkmę turi patirti visi vaikai [I-15].

31 lentelė. Kategorija: vadovų požiūris į tvarų švietimą

Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
<p style="text-align: center;">Priimti sprendimai orientuoti į ateitį ir tęstinumą</p>	<p><...> labai svarbus tas tęstinumas ir kaip jį užtikrinti <...> [I-1]. <...> kai sprendimai yra ne vienkartiniai, o tokie orientuoti į ateitį ir dažnai subalansuoti <...> [I-2]. <...> yra tai, kas išlieka ilgai, kas neišnyksta kaip (...) tarkim, mano akimis žiūrint, daugybė renginių švietimo sistemoje yra visiškai netvarūs, nes jie yra padaromi dėl kažkokio ten pliusiuko ir neturi jokios naudos, nelieka nei vaiko prote, nei jo išsilavinime. [I-4]. Tvaru yra tai, kas suvartojama, neišmeti ir panašiai. Jeigu taip būtų tokia prasme. [I-7]. Tvarumas – tai čia turbūt ne tik apie švietimą (..) pats terminas (..). Tai tvarumas yra tai, kas turi ilgalaikį poveikį arba tai, kas nėra toksiška arba trumpalaikis. Tai čia vienas iš tokių vertybinių klausimų, tai iš tikrųjų – tie susitikimai, nuo kurių pradėjom su vaiku arba jo šeima yra trumpalaikiai ar ilgalaikiai? Jeigu mes tikim, kad atviras ir nuoširdus bendravimas su šeima, vienu ar kitu atveju, kalbant apie elgesį, apie mokymosi sunkumus – turi naudą, tikėjimas to laiko sėkme turi naudą, tada mes susitinkam (..) jeigu netikim – tai nesutinkam (..) yra daug organizacijų pavyzdžių, kurios nesutinka, tai nieko neduoda, kas tie pokalbiai (ironizuoja). Aš asmeniškai tikiu ir mes tikim, kad tai duoda vertę. Antra, įgalina vaikus įgalina vaikus elgtis pozityviai. Trečia, duoda signalą šeimoms, kad jie irgi yra atsakingi už vaiko mokymąsi. Ketvirtam, tada turi duomenis, iš įvairių sutikimų ir gali argumentuoti kalbėti šeima – tiek konfliktų atveju, tiek pozityvaus sėkmės atveju. Tai tikim, tvarus švietimas – mūsų mokykloje praktiškai egzistuoja. [I-19].</p>
<p style="text-align: center;">Tinkamai apgalvota įtraukties strategija</p>	<p><...> sugalvojo idėją, viskas ir gerai, gal net ir tie punktai yra kaip mes čia dabar įtrauksim <...> svarbu pačios idėjos realūs uždaviniai, tikslai, o ne tik idėjiniai lygmenys, bet su tom problemom visom, apklausom, posėdžiais, ar kuo jau <...> įsivardinant, kokia yra galimybė tą visą įtrauktį 100 % įgyvendinti, o ne padaryti ir paskui spręsti papildomas problemas su vėlgi mokytojų trūkumu, kurie atsakys dirbti tokį darbą su SUP. Jau dabar tas trūkumas specialistų ir net mokyklų, nes ne kiekviena mokykla bus pasirošius priimti fiziškai neįgalų vaiką. <...> tai mano asmeninis suvokimas yra apie tvarų švietimą. [I-1]. <...> yra apie tai, kad yra aiškūs tikslai ir aiškus kelias link ko turim nueiti ir kur tas vaikas yra. [I-5]. <...> yra nuoseklus. Nuoseklūs ta prasme, kad yra tas kažkoks pagrindas, ar matymas ir strategija (..) tada, kada kad mes nuosekliai suprantame, ką daryti reikia su tais vaikais ir turim kažkokį mechanizmą, ratuką, kuris sukasi. Tai jeigu pažūrėti šiuo požiūriu, nes aš taip pat jį suprantu, tvarus – tai tvirtas, išdirbtas, apgalvotas – tai jeigu mes jį turėtume, tai viskas būtų gerai, bet kol kas aš sakau, aš nu nematau. [I-18].</p>
<p style="text-align: center;">Įtrauktis ne vien dokumentuose</p>	<p>Dokumentų išvis Lietuvoje, jeigu kalbėt apie švietimo dokumentus jų yra per daug <...> vis kuria tuos dokumentus, bet kai sukuria – tai nereiškia, kad ir pokytis bus. Pokytis būna tada, kai tas dokumentas yra perskaitomas, suprantamas ir yra įgyvendinamas (..) Tai tas tvarumas man labiau per šitą poziciją, kad vis dėl to vaikų įtrauktis – turi būti ne vien dokumentuose. [I-8].</p>
<p style="text-align: center;">Sklandžiai veikiantis procesas</p>	<p><...> kalbama apie tai, su kokiais esamais resursais, ką gali mokykla pati iš savęs padaryti, kad galėtų atliepti tuos poreikius. <...> Aš manau, kad mokykla pati kaip organizmas, jeigu ji dirba tikrai tikėdama savo idėja ir tuo, ką daro, jeigu visi siekia to bendro tikslo, o ne kiekvienas dirba sau – tai ir galvočiau gal, kad tai yra susiję su tvarumu <...>. Kai visi dirba vieningo tikslo link, tai yra tvariau negu visi dirba kiekvienas sau, išsidalina save visur [I-8]. <...> tai tas švietimas, kuris vyksta sklandžiai, integruotai, nuosekliai ir pats save palaiko ir negrūna, kurio nereikia ramstyti kažkokiom išorinėm priemonėm. [I-9]. <...> turim sukurti produktą, kuris visose sistemose sąveikauja ir padeda visoms sritims gerai veikti. [I-13].</p>
<p style="text-align: center;">Kuomet SUP mokiniai mokosi kartu su visais, ugdomos vertybės, nukreiptos į tvarios visuomenės kūrimą</p>	<p>Tvarus švietimas, mano supratimu, yra toks, kuris nukreiptas į tvarios visuomenės kūrimą ir tada, kaip veikia tvarūs dalykai, kad jie veikia, kai žmonės, bendruomenės nariai – jie sąveikauja, padeda vieni kitiems <...> [I-2]. Tai tas požiūris, jeigu mes kalbam, o šiuo atveju, kaip jūs sakot, tvarus švietimas, tai integruoti tuos vaikus į bendrą būvį kartu su kitais, į bendras veiklas ir tada socialine prasme yra gaunama daug dividendų ir likusiai visuomenės daliai (...). [I-11]. <...> kai vertybės yra orientuotos į tokią (...) didesnę tarpusavio darną ir su pasauliu. <...> šita dedamoji – šito pasaulio ir šitos visuomenės – vaikai su specialiais poreikiais – jie turi turėti savo vietą ir jie turi gyventi ne rezervatuose, o turi būti šitos bendruomenės dalim ir ta bendruomenė tada – šiuo atveju ar mokykla ar toliau galvojant apie visuomenę, jiniai turi būti pasirošiusi priimti šiuos narius ir pati keistis ir padėti jiems pilnavertiškai gyventi ir mokytis <...> [I-2]. <...> aš asmeniškai jų neišskirčiau čia jų iš bendro mokinių būrio <...> visos įtraukties mintis yra neišskirti pernelyg tų vaikų, nesukičti jų į atskiras specializuotas klases, nes jų nesukičti jų į atskiras specializuotas mokyklas, bet kad jie galėtų ugdytis su visais. <...> [I-11]. <...> norisi tokio balanso, kad būtų ir aš tame tvarumą matau, matyt, dėl to, kad tai yra toks vertybinis momentas ateina, kada tokie vaikai kartu prisijungia. Tai yra tvaru dėl to, kad tai yra skirtingi žmonės ir švietime juos (..) mokykloje vaikai mato tokius vaikus ir tai duoda supratimą, kad suaugęs aš juos irgi matysiu ir jau turiu patirties bendraudamas su šiais su šiais vaikais <...> tikrai jų nereikia niekur slėpti. Puiku, jie turi ateiti į mokyklas. Tikrai, kad ir tas mokinių, kuris neturi poreikio irgi matyti tą tokią subalansuotą, gražų priėjimą prie to ugdymo <...> [I-7]. <...> aš tai matau, kad tie spec. poreikių vaikai gali būti kartu ir tokiu būdu ta visuomenė (.....) tas toks vaizdas, kad visuomenė yra įvairialypė, kad šalia mūsų gyvena įvairūs žmonės, kad mes visi kartu pagarbiai turim tarp jų gyventi ir su jais, ir vieni su kitais <...> [I-9]. <...> remiuosi <...> geros mokyklos koncepcija, kas, mano galva, yra nesenančio gerumo dokumentas ir esminiais bendražmogiškais tokiais vertybiniais dalykais ir vertybėmis, kuriomis mes esam susitarę vadovautis šitoj mokykloj <...> mes galvojame apie tai, kad vaikai išmokyti jaustis saugiai, kad jie jaustųsi saugiai ir kad jie išmokyti atpažinti, kada jie jaučiasi saugiai ir kada ne. Ir, kad jie išmokyti mokytis, kad jie išmokyti ir kurti, ir atpažinti ir įsivardinti savo santyki su savimi ir pasauliu, nes jie turi mokykloje pažinti ir save, ir pasaulį, kad jie išmokyti turėti reikalų su mažom ir didelėm užduotim. Ir, kad jie išmokyti turėti reikalų ir reaguoti, ir išbūti, ir sėkmė, ir nesėkmė. Ir išmokyti, kad visada yra pasirinkimas ir juo naudotųsi, ir išmokyti, kad ir kiek klaidų padariau, kad ir kiek kartų, kad kas pasiketė, kad ir kiek kartų nusibrodinau kojas, aš vis tiek eisiu ir dar kartą bandysiu, nes klusti ne galima, o reikia tam, kad aš žinočiau, kaip gali būti kitaip ir tam, kad aš realizuočiau tai, ką aš noriu padaryti, ir nesvarbu, kad man šiandien 20 metų ar 30, ar 50 – aš nebijočiau daryti to kito pasirinkimo ir vis tiek mokytis toliau, nes aš žinau, kad aš moku daryti pasirinkimus. Aš žinau, kad aš moku mokytis toliau ir aš vis tiek išmoksiu ir aš kažką tai darysiu kitą gyvenimą. <...> jeigu reikėtų tai pavadinti tvariu ugdymu, ką žinau, gal tai yra?</p>
<p style="text-align: center;">Buvimas tinkle</p>	<p><...> tvarumas daugiau toks yra bendrai santykis su kažkuo, santykis su ganta, santykis su bendruomene, santykis su valdžia (juokiasi). [I-11].</p>
<p style="text-align: center;">Sąlygų sudarymas vaikams patirti sėkmę</p>	<p>Pavyzdžiui, mes turėjom vaikų su dauno sindromu, labai neišsivysčiusi kalba, labai sudėtinga suprasti, mąstymo gebėjimai, ten tikrai ženklūs sutrikimai, bet tai buvo vaikai mokykloje, kurie atgydavo valgykloje. Jų pagrindinė veikla būdavo noras serviruoti stalą. Pašluoti po stalą, pasirūpinti, padėti nuvalyti, į indaplovę sudėti indus. Mes kiekvieną kartą spręsdavo tokią dilemą, ar jau varu varyti, kad tau jau matematika prasidėjo, ar leisti užbaigti va tą procesą, kad serviravimo įgūdžiai, indaplovės įjungimas yra daug svarbiau šitam vaikui – čia būtų tvarumo mokymas, tai būtų tvaru neversti skaityti knygos, kurios tu vis tiek nelabai suprasi. Ir tau reikės ją pritaikyti ir iš teksto išrankioti visus perkeltines reikšmės žodžius, nes bus pernelyg sudėtinga suvokti tekstą. [I-4]. <...> mokykla turėtų būti ta vieta, kur kiekvienas vaikas atrastų savo būdą patirti sėkmę, mokymosi sėkmę, bendravimo sėkmę, draugavimo sėkmę ir visokias kitokias sėkmės. <...> [I-15].</p>

Susijęs su ekologija	<i>Tvarumas man siejasi su ekologija [1–3]; Man tas tvarus švietimas, prisipažinsiu, kaip juokingai besikambėtų, iškart su ekologija susijęs, nes apie tvarumą labai daug žiniasklaidoje kalbama (juokiasi). [1–8].</i>
-----------------------------	---

31 lentelėje matyti, kad tvarus švietimas nevalstybinių vadovų požiūriu reiškia priimamų sprendimų orientaciją į ateitį bei tęstinumą, tinkamai apgalvotą įtraukties strategiją, įtraukties įgyvendinamumą ne vien dokumentuose, sklandžiai veikiančią procesą, buvimą tinkle ir tinkamų sąlygų sudarymą visiems vaikams patirti sėkmę. Privačių mokyklų vadovai tvarų švietimą sieja su vertybėmis, kuomet SUP mokiniai mokosi kartu su visais, ugdomos vertybės nukreiptos į tvarios visuomenės kūrimą. Kiti vadovai minėjo, kad tvarus švietimas jiems siejasi su ekologija (30 lentelė).

Tyrimas padėjo ne tik atskleisti informantų požiūrį apie tvarų švietimą, bet ir išsiaiškinti, kaip pastarieji **supranta SUP turinčius mokinius tvaraus švietimo kontekste**. Vienas iš informantų minėjo, kad **SUP turintys mokiniai tvaraus švietimo kontekste reiškia išteklių, o ne problemą, kuriant įtraukia švietimo sistemą**: *Kaip tuos, kurie neša vėliavą į tvarius sprendimus, nes jie (turi omeny SUP turinčius mokinius) yra lakmuso popierėlis, pagal ką turėtų būti statoma visa ugdymo sistema. Jeigu randam sprendimus šiems moksleiviams, mes randam sprendimus visiems. [1–6].* Kiti tyrimo dalyviai akcentavo, kad **SUP mokinius tvaraus švietimo kontekste supranta kaip tokius, kurie patys geba dirbti su savo sunkumu**: *Mokiniam irgi labai svarbu žinoti, kad jų mokymosi sunkumai, kad jie nėra vieni. Kad visi mokytojai yra sutelkę visą pagalbą ir žino, kad gaus tą pagalbą. Jie žino, kokią pagalbą gali gauti čia irgi yra labai svarbu, kad vaikai supranta, kaip jiems reikia mokytis. <...> kai kurie vaikai net gali, kurie tikrai dirba su specialistais, jie žino, kad šita užduotis man atrodo nepritaikyta (parodijuoja mokini). Jie patys geba įvardinti, kokios pagalbos jiems pritrūko ir į ką mokytojas turėtų atkreipti dėmesį. Tame kontekste irgi, kad jie patys geba dirbti su tuo savo mokymosi sunkumu, prisideda prie tos pagalbos. [1–8]; <...> ką aš šneku apie tvarumą švietime – tai yra įgalinti besimokantįjį, mokinį mokytis, išėjus iš institucijos <...> tai reiškia, kad ir pats vaikas gali pradėti galvoti, kaip jis mokosi, pabandyti save įsivertinti – net ir nuo pradinių klasių ir galvoti, kas man sekasi, kas nesiseka, kas veikia, kas neveikia, kas man patinka, kas nepatinka. Kai žmogus pradeda stebėti ir daryti tokias refleksijas, jis pradeda suprasti, kaip mokymosi procesas vyksta, jis pradeda matyti savo silpnybes ir jas gali kažkaip tobulinti. Aš manau, kad tvarus švietimas remiasi į gebėjimą mokytis. [1–17].* Keleto informantų istorijos atskleidė, kad **SUP mokinius tvaraus švietimo kontekste supranta plačiau nei kad mokyklos rėmuose ir mano, kad švietimo sistemoje turėtų būti sudarytos sąlygos SUP turintiems vaikams nedalyvauti akademinėse pasiekimų patikrinimuose tam, kad kiekvienas vaikas galėtų atskleisti savo potencialą tose srityse, kuriose jam sekasi**: *Jeigu mes galėtume kurti lankstų ugdymą, kur specialiųjų poreikių vaikai jau mokykloje atrastų galimybę, orientuotą į jų profesinį gyvenimą, į jų ateitį ir netgi jeigu jų įgūdžiai būtų tokie paprasti, kaip darbas valgykloje, darbas sode. <...> kalbant apie specialiųjų poreikių vaikus, bet tam reikia labai turtingos materialinės bazės, kad būtų galima matyti. Tarkim, specialiųjų poreikių vaikas tobulai dainuoja. Sakau, jis galėtų giedoti paskui ateityje kokia nors chore, apie tai kalba eina, tas mūsų ugdymas, kur jis? Tai ar tikrai būtina tiems vaikams laikyti nacionalinius pasiekimų patikrinimus? Ar geriau orientuotis į tai, kad jie dar ir įgyja kažkokio tai amato pradmenų, būsimos profesijos, kad jie neliktų uždaryti namuose, taip kaip dalis mano buvusių vaikų, kurie turėjo cerebrinį paralyžį, tai kurie iš jų taip ir liko namuose po vidurinės mokyklos. Gyvena tą pašalpių gavėjo gyvenimą, nes visuomenė nelabai ką gali pasiūlyti. <...> [1–4]; <...> grįžtam prie to, kad reikia atitikti valstybės standartus <...> Tvarus mokymasis, man atrodo, yra tas kokybės*

klausimas. Kokios kokybės yra tas mūsų mokymas ir mokymasis? Ir su tuo susiję ne vien tik intelektualinės žinios, su tuo susiję, pirmiausia, mokytojo esybė, pats mokytojas, mokytojas kaip autoritetas, kiek jisai pats yra savo dalyke gyvas ir susidomėjęs. <...> jeigu dar pavyksta mokytojui ne tik žinias atnešti, bet ir džiaugsmo atmosferą sukurti iš to (..) šitiems specialiųjų poreikių vaikams ypatingai reikia patirti, kad aš galiu padaryti ir pasižiūrėti, kur yra tas pamatas, ant kurio jis gali atsistoti. Kas iš to, kad mes jam atnešime kažkokius neįmanomus pasiekti reikalavimus ir užduotis, bet gal jam galim tiesiog paprastus uždavinius duoti, kurias atlikęs jis sakys: man pavyko, aš padariau ir aš galiu tada toliau. <...> Sakykim, tam pačiam neregium, ai tu nematai perskaiyt (sarkazmas), duokim mes tau ne vieną lapą perskaiyt, o kokį dešimt. Tai kas iš to bus? Mes tik atmušim. Tai daryti tai, ką jie gali, kas jiems pavyksta ir tada grįžtu čia į visuminį mokymą. Visiems mums, visiems ir vaikams, ir suaugusiems yra smagu, kai mes galime atlikti užduotį. <...> mokytojas pažiūri, kurioj vietoj jis gali, gal tai labai mažas laiptelis, bet jisai gali, tada jis galės lipti mažais laipteliais. Kas iš to, kad mes padėsim tokią pakopą ir jisai ten ropštis, ropštis ir neuširopš niekaip ir tada grius ir užsigaus dar labiau ir jam dar labiau skaudės. Tai daryti tai, ką mes galim daryti, daryti tai, ką mes galim mažais žingsneliais kokybiškai. [1–10].

32 lentelė. Kategorija: vadovų požiūris į SUP mokinius

Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
Visi turime ypatingų poreikių	<p><...> aš visada matydama tą SUP, specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus, galvoju, kad mes visi turim kažkokių specialiųjų ugdymosi poreikių tai ir kadangi mūsų mokykla yra intelektų mokykla ir kiekvienas ateina, būtent, su savo stipresniu ar silpnesniu intelektu, tai mes nuo pat bendrystės <...> aš sakau, mes čia, turbūt, visi tam tikrų tų poreikių turim <...> dabar mūsų mokykloje yra labai daug vaikų, kurie yra nebūtinai tie „popieriniai“, bet visokių (..) nuo technologijų paveikimo iki karo paveikimo ir jie visi yra kažkokie išskirtiniai, kuriems reikia to specialaus dėmesio. [1–1].</p> <p>Tai realiai mūsų mokykloje nieko nedarom spec. poreikių vaikams, nieko absoliučiai, nes kiekvienas vaikas, kiekvienas suaugęs yra spec. poreikių tik ne visi turi tam pavadinimus. Kažkam ts spec. poreikis yra, kad aš įsimylėčiau ir dabar išgyvenu nelaimingą meilę. O ką? Nepakankamas spec. poreikis? Dar ir kaip pakankamas. Paraližuoja viską, gebėjimą mokytis, dirbti, valgyti ir miegoti. [1–6]</p> <p><...> kartais tas išskirtinumas, to vaiko poreikis – gali būti kažkokia liga, pavyzdžiui, debetas vaikui, kaip tokiam vaikui klasėje būti? Nu irgi poreikis yra, ką mes darysim? [1–7].</p> <p><...> iš esmės aš galvoju, kad kiekvienas iš mūsų turi tam tikrų ypatingų poreikių. Kiekvienas (pabrėžia) – jau jeigu tu geri kavą su cukrum – tai jau yra poreikis, nes geri kavą su cukrum, o ne be cukraus (..) tai vienokių ar kitokių poreikių turi kiekvienas, kiekvienas vaikas, kiekvienas (pabrėžia stipriai). [1–15].</p> <p><...> kiekvienas iš mūsų tam tikrose disciplinose turim tam tam tikrų spec. poreikių, kalbant apie įvairaus amžiaus vaikus, kurie patiria iššūkių – vieni sportuodami, kiti – bėgdami kultūros pamokose, tretieji – skaičiuodami, kiti – kalbėdami viešai patiria įvairių iššūkių <...> [1–19].</p>
Teigiamas požiūris į SUP turinčių mokinių ugdymą	<p><...> ta riba, manau, turėtų būti (..) daugiau vaikų su specialiaisiais ugdymosi poreikiais naudai, kad plačiau atsivertų tos durys <...> [1–2].</p> <p>Specialiųjų poreikių vaikai jie tokie pat geri, geraširdžiai, kultūringi, švelnus, myli, kaip ir įprastos raidos vaikai. Klausimas, kokioje šeimos kultūroje jie ugdomi. [1–4]</p> <p><...> iš esmės viskas tais vaikais yra gerai, jiems reikia tiesiog išmokyti keletą papildomų dalykų, nieko NĖRA SU JAIS BLOGAI, o jie yra išmokę labai daug gėdos ateina, tai realiai tėvams gaunasi terapinis seansas buvimas mokykloje. [1–6].</p> <p><...> čia visi tie specialiųjų poreikių turintys vaikai (..) mes jų turime savo mokykloje. Mes norim, kad tie vaikai mokytųsi mūsų mokykloje. [1–7].</p> <p><...> privačių mokyklų administracija arba mokytojai yra suinteresuoti juos priimti (..) ta prasme interesas yra toks, kad jeigu tu gebi aiškiai įsivardinti bendrus susitarimus, kuriais jis mokysis mokykloje, tai ar tai būtų spec. poreikių mokytis ar ne spec., man atrodo, nėra jokio skirtumo. Vienokiais ar kitokiais etapais, vienam ar kitam vaikui kyla įvairių iššūkių, ar mokytis iššūkių, kadangi mokykla reaguoja ir gali atliepti juos, šiuo atveju įsiklausyti ir išgirsti tai, tai todėl ir priima. [1–19].</p>
Kiekvienas vaikas unikalus	<p>Mes išvis nebeturime tokios problemos kaip įtrauktis, specialieji poreikiai, išskirtiniai gabumai ir kiti dalykai, todėl, kad kiekvienas vaikas, kai yra tapęs unikalium – tai ar vienas unikalium ir jam reikia pagalbos mokantis skaityti dėl to, kad jį turi disleksiją, ar kitas unikalus dėl to, kad jis iki šiol niekada nieko gyvenime neskaitė, jokios disleksijos neturi, ar kitas, kuris skaito nuo ryto iki vakaro – kiekvieno poreikiai, jeigu yra teisingai atliepti, kiekvienam sudarytos galimybės būti individualium, mokytis individualiai, tai tada tu įtrauktis yra toks (...). Nereikia nieko su tuo daryti, sistema pati užtikrina kiekvieno vaiko įtrauktį <...> [1–6].</p> <p>Dieve mano, kokie jie kūrybingi vaikai yra. Man atrodo, tiek daug pas mus mokykloje vyksta, norisi, kad ir kiti taip darytų <...> [1–7].</p>
Kiekvienas vaikas gabus	<p><...> jie piešia ir piešia, ir nieko neišmoksta, kai realiai tai kame tu turėtum gauti pagalbą, tampa tavo praeiksmas. Tai reiškia tu viskas – jokių intelektualinių savo gebėjimų jau nebeįnaudos. O kad vaikas autizmo spektre skaito 5 kalbomis, braižo mąstymo žemėlapius ir geba suvokti tekstą, nu tai jau atrodo magic? (šaržuoja). Taip, bet jis tą daro labai ilgai. Taip, jisai ten neatitinka reikalavimų gal, bet tai yra pirmą kartą jo atliktas autentiškas darbas, nes iki šiol ten mama paknopstom už jį kažką darydavo mokykloje, norėdama kažkaip išgyventi. Tai yra toks labai man didelis nesąžiningumo jausmas apie tai, kas vyksta su tais vaikais <...> [1–6].</p> <p><...> kad žmogus neturi kažkokių gebėjimų – tai nereiškia, kad jis neturi kitų gebėjimų, kurių neturi tas, kuriuos turi tuos gebėjimus. Ar tas, kuris labai puikiai skaito, rašo ir skaičiuoja, galbūt, jisai labai sunkiai juda, gal jis negali judėti tiek labai stipriai. Ar gal jis neturi bendravimo įgūdžių ir neturi socialinių gebėjimų? [1–10].</p>

Informantai, pasakodami apie SUP turinčius mokinius tvaraus švietimo kontekste, atskleidė teigiamas nuostatas SUP turinčių mokinių atžvilgiu, pabrėždami, kad kiekvienas vaikas yra unikalus,

gabus ir visi mes turime ypatingų poreikių (32 lentelę). Taip pat tyrimo metu išryškėjo informantų pozityvus požiūris į SUP turinčių mokinių ugdymą kartu su jų neturinčiais mokiniais (32 lentelė).

33 lentelė. Kategorija: įtraukios mokyklos kūrimo svarbos priežastys

Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
SUP mokinių pažanga	<...> pirmiausia, dėl jų pačių pažangos ir raidos tų vaikų <...> [I-2]. <...> tokių vaikų turėjimas klasėje, tai pirmiausia tam vaikui gerai, nes jisai gali augti tarp sveikų vaikų ir matyti tą normalų santykį, normalų vystymąsi <...> [I-10].
Galimybė SUP neturintiems vaikams ugdyti įgūdžius, nuostatas ir vertybes.	<...> taip pat yra galimybė ir kitiems vaikams turėti patirtis ir suprasti, matant vaikus su specialiaisiais ugdymosi poreikiais, tai yra galimybė ugdyti jų empatiją ir socialinius įgūdžius, gebėjimus ir padėti kitam <...> [I-2]. <...> kitiems šalia esantiems irgi labai gerai, nes jie tada mato, kad yra įvairių žmonių pasaulyje ir kad jie kai užaugs ir baigs mokyklą, tai mokykla nėra rezervatas – tai yra vieta, kur, mano nuomone, turi būti ir gerai, kad yra įvairių žmonių ir tie, kurie, ar sunkiau suvokia, ar negali taip gerai judėti, ar jie negirdi, ar jie nemato (...) aišku, su matymo ir girdėjimo, tai turbūt čia labai specifiška ta negalia yra, kur tikrai reikia labai jau ne bet kokių specialistų pagalbos, bet, mano manymu, tas jaunas žmogus, kuris užaugo mūsų aplinkoje (...) dabar mes turim mokykloje dar bent du aspergeriukus, tai manau, kad sveika susitikti su tokiais žmonėmis ir matyti jų vystymąsi ir jiems patiems augti šalia kitų <...> Tai mokykloje, aš galvoju, tas įtraukusis ugdymas – jis pas mus yra ir jisai bus, todėl, kad jis leidžia pamatyti skirtingus gebėjimus, skirtingas kompetencijas ir priimti įvairius žmones, nes pasaulyje jų yra įvairių ir mokykloje jų turi būti įvairių [I-10]. Šiuo metu pas mus mokosi vienas autistiškas vaikas, kurio stiprus autizmas išreikštas, bet tėvai tikrai pripažįsta ir žino ir tada su tėvų pagalba jie samdo asistentę. Tas vaikas puikiai įsilieja į klasę, kuri šiaip yra labai sudėtinga ir viena sudėtingiausių mokykloje, turi tikrai daug elgesio problemų ir komandškumo trūksta ir visko, bet va tas vaikas puikiai įsilieja ir ta klasė nuo to tik naudą gauna, nes jie irgi pradeda matyti, jie visai nemato jo kaip kito, jie kažkaip stebisi, kodėl jam ir asistentė, kodėl su manim negali būti asistentė, kodėl jam lengvesnės užduotys, tai tiesiog jie nemato jo kaip kitokio vaiko, jie mano nelygybę šioje vietoje (juokiasi). [I-17].
Galimybė mokytojams profesiskai tobulėti	<...> mokytojams yra kaip ir iššūkis, bet tai yra irgi galimybė atpažinti dalykus ir tobulėti profesiskai ir turėti tokių, juokaudamas sakau, pedagoginių pergalių, kurios tikrai yra labai svarbios ir prasmingos. [I-2].
Organizacijos augimas (nuolatinis kaitos ir transformacijos procesas)	Galų gale ta įtrauktis, ji vyksta bet kuriuo etapu, bet kuriais metais nuo pat pačios pradžios. <...> kiekviena individuali situacija atneša naujų sprendimo būdų <...> kiekvienas tas atvejis – jis sukuria tą terpę kažką įsigyti ir turėti arba pasipildyti, atnaujinti <...> [I-1]. <...> čia būtent tas laukas, kur tikrai yra, ką veikti ir yra daug galimybių, kur augti ir tobulėti. [I-2]. Mes gauname vaiką su disleksija, mes išmokom jį skaityti – mes tada žinom, kaip kiekvieną vaiką išmokyti skaityti. Mes gauname vaiką, kuris netoleruoja garso – mes suprantam, kad mokykloje turime sukurti tokią erdvę ir staiga ten pilna kitų vaikų, kur nėra garso. Mes suprantam, kad yra vaikas, kuriam yra gyvybiškai svarbus fizinis kontaktas ir jis negali būti nieko neprisilietęs prie kito žmogaus, mokyklos staiga gimsta visai kita kultūra, kur ten iš tikrųjų ne tik jis apsikabinėja su visais, bet ir visi kiti su apsikabinėja su visais. Suprantam čia ne iš to taško yra žiūrima. Ne į juos integruoti, o nuo jų atsipirti, kuriant sistemą visiems. Jeigu šitiems vaikams sunku išbūti, pas mus pusantros valandos užsiėmimai, pusantros valandos užsiėmimo – vadinasi mes turime sukurti sistemą, kaip aš galiu išeiti iš užsiėmimo, o ką aš galiu iš ten pasiimti ir kaip aš galiu grįžti. Juo naudojasi ne tik vaikai, kurie turi spec. poreikių, bet visi vaikai. Jeigu mes norim strategijos, kad vaikas išsiblaškęs ir negeba susikaupti, mokykloje nuperkam žiedų kamuoliukų ir viso kito, ir graužtukų – juos graužia ne tik tas vaikas, o pusę kitų vaikų. Tai čia žiūros taškas kitas, suprantam, kitas vektorius. Mes turim ne kaip tą vaiką padaryti normaliu, bet kaip iš to vaiko poreikio, kuris yra toks aštrus, kad negalima jo ignoruoti, nes kiti kenčia ir jie prakentės, jie nepasakys, mes nerasim niekada, bet per tą vaiką – mes galime rasti tai, ko reikia visiems vaikams arba didžiąjai daliai. <...> Gal čia ir yra esmė, kad mes į vaiką, kuris turi didesnių iššūkių, žiūrim, kaip į dovaną, nes jeigu rasim sprendimą jam – tai visiems vaikams nuo to bus tik geriau. [I-6]. Turbūt vėlgį nuo situacijos priklauso, ateina vaikas, tada tu ir žiūri ir pritaikai. <...> [I-7]. <...> prie tos klasės – mes įrengėm suolą už durų – ten tiesiog yra tokia niša – padarėm tokį specialų suolą, o paskui tas suolas mums taip prigijo, kad mes, siekdami padėti ir kitiems vaikams, kur net nėra tų nustatytų poreikių, bet matom, kad reikia truputėlį atsitraukti tam, kad susikaupti, mes pradėjom tą suolą taikyti ir jisai labai pasiteisino, nes tarkim, pavyzdžiui, rašo testą, ar ne ten tą pasitikrinamąjį, kur kas mėnesį pas mus daro, tai mes atskirdavom tą berniuką ir jaunesnioji mokytoja perskaitydavo užduotis jam ir to užtekdavo, kad jis padarytų tas visas užduotis aukštesniuoju lygmeniu. Tai reiškia, kad nu tiesiog tu atrandi va tokį dalyką, ar ne? Nes jisai geba perskaityti, bet jam tada užtrunka daug ilgiau laiko (...) [I-17].

Mokyklų vadovai interviu metu, kalbėdami apie tvarų švietimą minėjo priežastis, kodėl svarbu pastebėti SUP ir kurti įtraukią sistemą mokykloje. 33 lentelėje pavaizduoti informantų pasisakymai rodo, kad svarbiausios priežastys yra: SUP mokinių pažanga, galimybė SUP neturintiems vaikams ugdyti įgūdžius, vertybes, nuostatas, galimybė mokytojams profesiskai tobulėti, galimybė organizacijai augti, suprantant, kad įtrauktis yra nuolatinis kaitos ir transformacijos procesas, o SUP turintys vaikai ne problema, o išteklius, kuris turi potencialą paskatinti pokytį.

Prognozės

34 lentelė. Kategorija: prognozės 10 metų perspektyva

Tarpinė kategorija	Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
Proaktyvūs administracijos sprendimai	Aiški strategija	<...> veikiantys algoritmai identifikuojant vaikus, kuriems reikalinga papildoma pagalba, nustatant priemonių planą ir įgyvendinant planą <...> [I-11].
	Orientacija į galimybių vaikams, turintiems SUP sudarymą mokykloje	<...> mokyklos lygio švietimo politiniai sprendimai – jie aiškiai būtų orientuoti į galimybių vaikams su specialiaisiais poreikiais įsitraukimą, matant iš to vertę ir siekiant, kad tai taptų ir visos mokyklos bendruomenės ir tiek vertybinė nuostata, kiek ir veikimo (...) suprastu veikimu, kuriant jiems geresnes sąlygas ir sudarant pagalbą. [I-2]. Aš jaučiuosi, kad šita kryptis mums nėra nauja ir ko gero ir toliau plėtosis ir gali būti, kad tikslai stiprės ir ta bendra situacija ir fonas visoje šalyje, jeigu bus toks panašus, su ta įtrauktimi (...). [I-12]. Mes kaip bebūtų mes vis tiek galvojame ir planuojame išlaikyti tą 16 vaikų skaičių – tai manau, kad mes išlaikysim tą patį žiūrėdami į klasę, į visų vaikų poreikius, atitinkamai sudarysime sąlygas ir galimybes ateiti ypatingiems vaikams <...> [I-16]. <...> sprendimai, kad kiekvienas vaikas rastų savo vietą ir sėkmę patirtų ir matytų, link kur jis turi nueiti ir kaip jam sekasi ten nueiti. [I-17].
SUP mokinių skaičiaus mažėjimas	Valstybinės mokyklos pasirengusios ugdyti įvairių poreikių mokinius	Aš kiek žinau ir kiek suprantu, kad tos spec. mokyklos nebus uždarytos, jos visgi išliks ir tėvai toliau turės galimybę rinktis ar spec. mokykla ar ne, bet visgi integracija didės tų vaikų, o tai reiškia, kad mūsų mokykloje gali būti ir atvirktinis efektas – pas mus kaip tik mažės, nes šiuo metu, atvirktiniai vyksta, kad tos šeimos, tėvai tiesiog mus susiranda, nes mes jau iš anksto turime tokių įtraukties įvaizdį ir pas mus dabar kaip tik yra didelis susidomėjimas tų vaikų ir jie dabar ateina daugiau pas mus, o ateity gali būti ir atvirktiniai. Gali būti, kad mes jų neteksim, nes jie nueis kažkur kitus. Jeigu visgi taip nebus, jeigu jie eis pas mus, tai aišku, kad mes ir toliau tęsime tą įtraukties vertybę, nes ji yra pamatinė. [I-12].
	Kursis specializuotos privačios mokyklos SUP mokiniams	Sunku pasakyti priklausys dar ir nuo to, ar pradėjęs kurtis, pavyzdžiui, atskiros specializuotos mokyklos, nes, kiek žinau, ir privačių tokių yra planuojama. Tai labai nuo to priklausys, jeigu atsirastų kažkokių specializuotų mokyklų, tai gali būti, kad poreikis pas mus dirbti su tuo – sumažėtų. [I-13].
SUP mokinių didėjimas	Vertybinis pasirengimas	Kad jų daugės, tai tikrai taip <...>. [I-3]. <...> mes turėsime visokiausių vaikų. Ta prasme visus kas ateis ir su kuriais mes vertybiškai būsim tam pačiam registre, aš tikrai matau, kad mes turėtumėm pakankamai vaikų. Tai bus visokių vaikų. Svarbiausia, kad tie vaikai nebijos nei vienas kito, nei kitos suaugusio žmogaus, kad jie tikrai gerai ir drąsiai jausis visą laiką. [I-14].
Infrastruktūros plėtra	Amato dirbtuvės	Po dešimties metų mūsų mokykloje kartu su klasėmis egzistuos įvairiausias studijos, dirbtuvės, kuriose būtų galima mokytis amato, kiek galima anksčiau. Be to kiekvienam labai stipriai akademiškai gabiam vaikui, kurio gebėjimai aukšti, darbo įgūdžiai yra tokie pat svarbūs. Ir šiaip vaikai mėgsta. Man atrodo, kad tas balansas, kai galima ir obuolių skinti, ir po to spręsti matematikos uždavinius yra tobulas. Kai mes kalbam apie įvairiapusių vaikų ugdymą, tai, mano manymu, kad įvairiapusių turi būti ne tiktai mokslo ir meno santykiu, bet hygiai taip pat ir darbinės veiklos. Pavyzdžiui, yra akademiškai pilnų vaikų, tačiau jų tarpasmeniniai gebėjimai, gebėjimai komunikuoti su kitu žmogumi, rasti sprendimą konflikto metu yra irgi unikalūs. Mokykla turėtų išsivystyti tam tikrą ugdymosi centrą, kuriame tikrai vietos rastų įvairių gebėjimų vaikai <...> [I-4]. <...> kad mokiniai turėtų galimybę išveikti, jūs taip pasakėt, tai aš net ir matau, nes mes ką tik atsikraustė į naujas patalpas, įsigijo bendruomenė, buvusią tradicinę sovietmečio mokyklą, kuri pritaikyta 900 mokinių, o pas mus yra 370 – tai mes dar turim smėlio dėžę, kurioje dar galime žaisti, tai mes ruošiam įrengti irgi patalpas, kuriose mokiniai galėtų veikti, kad būtų dirbtuvių daugiau, būtų meno dirbtuvių, molio, tapybos, medžio, keramikos, judesio ir judėjimo patalpa. Aš manau, kad po 10 metų, jeigu mūsų mokykloje bus įrengtos šitos patalpos, kuriose mokiniai galės išveikinti ir jeigu jiems sunku mokytis intelektualiai, gal jie kartu su veikimu galės savo intelektą lavinti, tai bus tada tikrai nuostabu. <...> [I-10].
	Universaliai pritaikyta mokykla įvairių poreikių atliepimui	<...> su aplinka – tai po dešimties metų gal turėsime naują mokyklą, turim dabar projektą, tai turėsime erdves, kurios irgi visai kitaip galės atliepti vaikų tiek specialius, tiek bendrai individualius poreikius visų vaikų. [I-2]. Aš labai tikiuosi, kad mes būsim kitose patalpose <...> po dešimties metų mūsų mokykloje, kuri bus greičiausiai per vienas aukštą arba maksimum antras aukštas bus tik administracijai ir tokioms papildomoms darbo vietoms. [I-14]. <...> bus tam tikri tokie mokyklos strateginiai sprendimai, kurie numatytų lokalių vietų tų vaikų <...> apie tą naują mokyklą kalbam <...> lokaliai apgalvotos erdvės, kurios būtų saugios, ramios, orientuotos į vaikų tą poreikį pabūti, nusiraminti, atsipalaiduoti, nežinau, bokso kriaušė galiausiai pakabinta. Ir svarbu yra stebėti vaikų skaičių <...> [I-18].
Personalas bus pasirengęs darbui su SUP	Švietimo pagalbos specialistų pakankamumas	Turim užtektiną kiekį švietimo pagalbos specialistų, užtektina kiekį ir užtektinos specializacijos tų specialistų, gerai dirba vaiko gerovės komisija <...> [I-11]. Kadangi mes augam <...> tai tikiuosi, kad bus nuolatos dirbantys pas mus specialistai. Tai gal ir greičiau nei 10 metų, tikrai nereiks laukti, gal jau kitąmet bus nuolatos įdarbinti ir galės būti, nes jų reikia <...> [I-16].
	Mokytojas vaidins esminį vaidmenį	Aš tikiu, kad per mokytojus mes po truputį spręsim kitas problemas <...> tų vaikų daugėjant, mes turėtume net ir pristabdyti <...> tam tikri reiškiniai ir su mokytojų pagalba ir konkrečiai mokyklų pagalba, mes va čia visus tokius nesutarimus įgyvendinsim ir bet kokių atveju, kad ir kaip ten bus privačiose ar valstybinėse, vienodai ar skirtingai – prieš akis stovi mokytojas, kur viską padarys taip, kad tie vaikai užaugtų. [I-1]. <...> įgalinti mokytojus ir pačius vaikus sekti tą visą procesą ir būti to proceso dalimi. [I-17]. Berniukas, kuriam sunkiai sekėsi skaityt prieš 10 metų ir dabar – tai liks toks pats berniukas ir tokie patys tėvai, kurie ant jo pyksta, nes neskaito – tai klausimas, kaip mokytojai sudaro galimybes arba aplinkybes, kuriose tie vaikai kažkoku būdu pradeda tai daryti. [I-19].

	<i>Teigiama linkme pakitusios nuostatos ir profesinis pasirengimas darbui su SUP mokiniais</i>	<i><...> žmonės irgi keisis ta kryptim – tiek profesiskai tobulės, tiek tik nuostatos bus tokios, kad vis kokybiškesnę pagalbą galėsim suteikti tiems, kam to reikia ir padėti jiems tapti pilnavertiškais nariais mokyklos <...> [I–2]. <...> kiekvienas mūsų mokyklos narys – jisai turi vidines nuostatas, kad reikia padėti kiekvienam vaikui, o ne tai, kad vaikas turi prisitaikyti prie mokytojo taip, kaip jis dirbo 20 metų. [I–11]. <...> dėl mokytojų arba administracijos kompetencijų, tai natūralu, kad augant paklausai, šiuo atveju, didėjant vaikų skaičiui, turi keistis mūsų pačių požiūris ir kompetencijos – tai čia turbūt tuo ir pasikeis. <...> [I–19].</i>
<i>Keisis nacionalinis švietimo kontekstas</i>	<i>Takoskyra tarp privačių ir valstybinių mokyklų didės</i>	<i>O gal išvis pasikeis valstybinių mokyklų padėtis ir privačių? Kas iš tiesų gali nutikti, čia tendencija bus labai liūdna ir yra liūdna. Ta takoskyra tarp valstybinių ir privačių – bus labai didelė, šiuo metu – labai didelė. <...> mūsų socialiniam rate, šiuo atveju Vilniuje – tas labai jaučiasi ir tas labai liūdna, kad taip vyksta. Vyksta todėl, kad greitas sprendimas, efektyvumas ir pokyčiai daug greitesni nei valstybinėse. [I–19].</i>
	<i>Teigiama linkme pakis visuomenės nuostatos</i>	<i>Norėtusi prognozuoti, kad po 10 metų visuomenė (VA, VISUOMENĖ) pasikeis tiek, kad neurotipiniai vaikai, kurie ateina į mūsų mokyklą, turės kitą požiūrį. To labai norėtusi, tai labai palengvintų mūsų gyvenimą, nes čia dar yra visiškai atskiras gabalas, ką labai sunku atidirbti (atsidūsta). Kol jie pradeda matyti tomis pačiomis akimis ir jeigu pradeda (...) jeigu namie yra viena kalba apie daunus ir debilus (šaržuoja) – tai po mokykloje atėjus yra žiauriai sunku. Norėtusi prognozuoti, kad po 10 metų atėję vaikai integruosis taip, kaip dabar integruojasi į laisvę (...) kur yra bendras laukas ir kur atėjęs naujokas ten pradeda išsidirbinėti ir visi sako: kas čia su tavim negerai? Kai nuskambėtų kažkokią tokia frazė – tai irgi būtų, kas čia negerai ir ko tu čia prie jo kabinėjiesi? [I–6].</i>
	<i>Visos Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklos bus pasiruošusios ugdyti įvairių poreikių turinčius vaikus</i>	<i>Aš būsiu pozityvi, net nebūtinai mūsų organizacijoje – viskas bus gerai (šypsosi). Žmonės, kurie pasirinko švietimą, kad ir kiek jie burba, nu jie pasirinko tą iš tikrųjų dūšios, kaip aš sakau. Kad ir kiek jie burba, kad ir kiek ten kam atlyginimas per mažas ar per didelis, kad ir kiek ten tų vaikų klasė, per daug ar per mažai, nu žinokit dirbs ir kažkaip sudarys sąlygas, nes nu vis dėlto šitą darbą kiekvienas mes pasirinkom, nes turim tą nenumaldomą simpatiją vaikui. Kad ir koks jisai būtų, ir ką jis galėtų ar negalėtų. Šiandien dieniai mes esam labai globali sritis, turim daug patirties iš viso pasaulio, galim gilintis, bendradarbiauti ir tikrai rasim būdų. Viskas bus tikrai daug geriau. Aš kaip sakau, jau rytoj bus geriau, negu yra šiandien <...> [I–1].</i>
	<i>Privačios mokyklos daugiau pagalbos iš išorės</i>	<i><...> didesnės pagalbos sulauksime iš išorės, būtent iš tų įstaigų, iš kurių dabar mes nelaukiame tos pagalbos, nes natūraliai einant prie tokių pokyčių, turėtų būti apskritai visos sistemos pokyčiai. [I–5]. <...> keisis tam tikros priemonės, gal valstybės finansavimas ar kitos valstybės priemonės. [I–19].</i>

Tyrimo metu išryškėjo SUP turinčių mokinių įtraukties realizavimo prognozės vadovų požiūriu. Nevalstybinių mokyklų vadovų prognozės 10 metų perspektyva pavaizduotos 34 lentelėje. Informantai numato, kad ateityje administracijos priims proaktyvius sprendimus, plėsis infrastruktūra, personalas bus labiau pasirengęs darbui su SUP turinčiais mokiniais bei kis nacionalinis švietimo kontekstas. Svarbu paminėti tai, kad SUP turinčių mokinių statistiką mokyklų vadovai vertina skirtingai – vieno mano, kad tokių mokinių daugės, kiti – mažės.

Empirinės dalies apibendrinimas

1. Skirtingose nevalstybinėse mokyklose SUP turinčių mokinių priėmimo strateginiai žingsniai priklauso nuo mokyklos vidinių susitarimų.

1.1. SUP turinčių mokinių priėmimas į nevalstybines mokyklas dažniausiai vyksta, įtraukiant vadovus, švietimo pagalbos specialistus, mokytojus, vaiką, per pokalbius su šeima, stengiantis atlikti išsamią SUP turinčio vaiko analizę ir mokyklos pajėgumą/galimybes pilnavertiškai atliepti vaiko poreikius. Dažnai šeimai yra keliamos papildomos sąlygos, kurios reiškia privalomą tėvų įsitraukimą, finansine ir komunikacine prasme. Mokinių priėmimo

procesu yra svarbus vadovų vaidmuo dėl to, kad jų atsakomybė yra įvertinti tiek tėvų norą bendradarbiauti, tiek mokykloje egzistuojančių resursų pakankumą būsimo mokinio poreikiams atliepti.

1.2. Pagrindinės priežastys, kodėl siekiama normuoti klasėse SUP turinčių vaikų skaičių yra infrastruktūros parametrų ribotumas, nenoras turėti kelių asistentų klasėje, mažesnis SUP mokinių skaičius veiksmingiau dalyvauja ugdymo(si) procese, bendraamžių nepasirengimas priimti ir mokytis kartu su SUP turinčiais mokiniais, didesnis SUP turinčių mokinių skaičius sąlygoja problemas klasėje.

1.3. Atliktas tyrimas parodė, kad dažnai nevalstybinės mokyklos sutartyse nusimato saugiklius, kurie sudaro teisinę prielaidą tiek sutarties nutraukimui, nebepajėgiant atliepti vaikų poreikių ar nevykdant priėmimo procese priimtų susitarimų su tėvais (globėjais, rūpintojais), tiek galimybei atsisakyti SUP turinčius mokinius priimti į nevalstybinę mokyklą, apibrėžiant sutartyse papildomus kriterijus tokių mokinių priėmimui.

1.4. Tyrimas parodė, kad mokinių priėmimo proceso metu vadovams dažnai kyla iššūkiai tiek patiems identifikuojant vaiko poreikius ir jų specifiką bei strategiškai mąstant apie tolimesnę jų kokybiško įsitraukimo perspektyvą, tiek su tėvais, kurie yra linkę dėl žinių stokos ar asmeninių motyvų neatskleisti visos informacijos apie vaiką.

1.5. Pagrindiniai motyvai nepriimti SUP turinčių mokinių į nevalstybines mokyklas yra tėvų įsitraukimo teikti pagalbą vaikui stoka, pagalbos resursų trūkumas, nenoras tapti specialiąja mokykla ir valstybinės pagalbos struktūrine prasme nebuvimas.

2. Didžiausios rizikos, su kuriomis susiduria nevalstybinės mokyklos, norint priimti ugdyti SUP turinčius vaikus yra prastas mokyklos pasirengimas (mokytojų profesinis pasirengimas, nenoras profesiskai tobulėti, personalo stoka, informacijos išgavimo iš šeimos stoka mokinių priėmimo proceso metu, nekokybiškos privačios psichologų konsultacijos), tėvų neigiamos reakcijos (tėvų įsitraukimo stoka į bendradarbiavimą su mokykla procesus, klasės bendruomenės nerimas dėl klasėje besimokančiųjų SUP turinčių mokinių), pavojus sveikatai ir ugdymo tęstinumo stokos neigiamos pasekmės vaikui, kurias sąlygoja mokyklos keitimas.

2.1. Atliktas tyrimas parodė, kad tėvams taikomos atsako strategijos yra taikymas atviros vidinės komunikacijos, bendradarbiaujant su SUP turinčio vaiko šeima, tėvų švietimas, bendradarbiavimo kultūros kūrimas tarp tėvų ir skiriamas dėmesys padėti pajusti tėvams priimtų sprendimų mokykloje rezultatus.

2.2. Personalui taikomos atsako strategijos yra dalinimasis tarp mokytojų gerąja patirtimi ir pagalba mokytojui.

2.3. Vadovams taikomos atsako strategijos yra švietimo pagalbos specialistų etatų didinimas, mokymų organizavimas, mokyklos pozicijos įvardijimas SUP turinčių mokinių

atžvilgiu, ryšių palaikymas su specialiosiomis mokyklomis bei švietimo pagalbos specialistų pasiūlymas išorėje.

3. Atliktas tyrimas parodė, kad įtrauktis yra nuolatinis mokyklos kaitos procesas, todėl negalima teigti, kad nevalstybinės mokyklos yra 100 proc. pasirengusios ugdyti SUP turinčius mokinius. Vadinasi, apklaustos privačios mokyklos yra iš dalies pasirengusios ir egzistuoja tam tikri mokyklų vadovų įvardyti nepasirengimo aspektai.

3.1. Privačių mokyklų pasirengimą pagrindžiantys veiksniai yra teigiamos nuostatos, pritaikyta infrastruktūra, stipri personalo komanda, universalios ugdymo priemonės ir strategijos turėjimas. Be to, tyrime surinkti kokybiniai duomenys atskleidė, kad nevalstybinių mokyklų pasirengimą rodo ir tai, kad jose mokosi SUP turintys mokiniai, o šeimos, turinčios SUP vaikus, dažnai išreiškia norą ateiti mokytis į privačias mokyklas, nes valstybinės mokyklos atsisako arba nėra pasirengusios ugdyti tokius mokinius, siunčia į namų mokymą.

3.2. Apklaustų nevalstybinių mokyklų vadovų požiūriu, privačioms mokykloms iki pilnos parengties kokybiškai įtraukti SUP mokinius trūksta mokytojų profesinio pasirengimo, švietimo pagalbos specialistų, teigiamų visuomenės nuostatų, metodinių priemonių, savanorystės, pilnai pritaikytos infrastruktūros bei sąlygų ugdyti labai didelių poreikių turinčius mokinius.

3.3. Kokybinių duomenų analizė atskleidė pagrindinius privačiose mokyklose veikiančius įtraukties realizavimo pavyzdžius: garsiai įvardyti metodai, aiškiai įvardytos ir surašytos atsakomybės, kaip bus teikiama pagalba, mokytojai bendradarbiaudami su vadovais ieško sprendimų, mokytojai–vadovai–tėvai–švietimo pagalbos specialistai tarpininkauja tarpusavyje, mokiniai veda konferenciją apie negalią, vadovai organizuoja mokymus, įtraukdami visą mokyklos bendruomenę, vykdomi pristatymai apie mokykloje besimokančius SUP vaikus ir stebėseną, reguliarūs kas savaitiniai susitikimai, specialios klasės suformavimas vyresnėse klasėse, SUP mokinių sąrašo turėjimas, siuntimas į PPT tarnybą tik antroje klasėje, mokytojams organizuojamos psichologų konsultacijos išorėje, specialiojo pedagogo funkcija ne konsultuoti vaikus, o apmokyti mokytojus, pedagogai arba psichologinį išsilavinimą turintys žmonės tampa mokinio asistentais.

3.4. Tyrimas padėjo išsiaiškinti privačiose mokyklose taikomus susitarimus, kurie vertingi kokybiškai SUP turinčių mokinių įtraukčiai realizuoti: dėti pastangas SUP identifikacijai, operatyviai reaguoti į kylančias problemas, sutrumpinti mokymosi dieną, sukurti mokykloje nežinojimo diagnozių kultūrą, vietoj asistento taikyti tėvų greito atvykimo priemonę, tėvai privalo duoti leidimą garsiai kalbėti apie vaiko poreikius.

4. Nevalstybinių mokyklų vadovams svarbu strategiškai mąstyti ir planuoti SUP turinčių mokinių pilnavertišką įtrauktį jų organizacijoje.

4.1. Mokyklų vadovai kelia uždavinius personalo planavimui (didinti švietimo pagalbos specialistų skaičių, skirti finansavimą dviems mokytojams klasėje, įdarbinti gydantįjį pedagogą, didinti asistentų skaičių, tinkamai įvertinti būsimų darbuotojų pasirengimą), mokyklos bendruomenės kompetencijų augimui (didinti mokytojų ir vadovų profesinį pasirengimą, gerinti teigiamas nuostatas SUP atžvilgiu, didinti tėvų supratimą apie įvairovę), išteklių planavimui (užtikrinti mokytojams įgalinančią aplinką, išlaikyti procesų valdymą, tinkamai įvertinti galimybes), ugdymo proceso vadybai (skatinti individualią pažangą pagal savo gebėjimus, plėsti neformalaus ugdymo įvairovę, sudėlioti tinkamai tvarkaraštį mokytojams, parengti individualizuotus planus, skatinti mokinių fizinį aktyvumą ir įsitraukimą socialiniu aspektu, atliepti mokinių poreikius, didinti tėvų įsitraukimą, fiksuoti darbuotojų veiklos metodus).

4.2. Tyrimas parodė, kad ne visi privačių mokyklų vadovai raštu įvardija ir kelia uždavinius SUP mokinių įsitraukimui dėl to, kad egzistuoja per didelė įvairovė SUP mokinių, nėra patrauklu verslui, nemato prasmės, nes strategija reikalinga tik valstybės lygmeniu.

4.3. Pagrindiniai keliami tikslai SUP turinčių mokinių įsitraukimui yra įtraukti kiekvieną vaiką, užtikrinti gerą mokinių savijautą, orią integraciją, gerinti ugdymo kokybę, sudaryti sąlygas patirti individualią sėkmę, ugdyti savarankiškumą bei užtikrinti, kad kiekvienas mokyklos bendruomenės narys turėtų supratimą apie įvairovę.

4.4. Įtrauktis nėra prioritetinga kryptis todėl, kad jau yra tapusi savaime suprantamu reiškiniu ir socialine norma nevalstybinėse mokyklose.

5. Pagrindinės taikomos strateginės priemonės, kurios padeda SUP turintiems mokiniams pilnavertiškai įsitraukti į nevalstybines mokyklas yra susijusios su **personalu** (švietimo pagalbos specialistų komandos suformavimas, mokinio asistentų, pedagogų, kurie turi antrą psichologo išsilavinimą, empatinio mediatoriaus, dviejų mokytojų klasėje ir terapeutų įdarbinimas), **ugdymo organizavimu** (organizuoti papildomas pamokas, neformalų ugdymą, individualius užsiėmimus su specialistais, naudoti universalias mokymo(-si) priemones, individualizuoti ugdymą, vykdyti ritualus vaikams, orientuotis į patyriminį ugdymą, patenkinti bazinius vaiko poreikius, riboti skaitmenines technologijas SUP mokiniams, formuoti požiūrį, kad ugdymo metodai/priemonės yra atrandami per praktiką, skirti dėmesį emocinei vaiko savijautai, padaryti nusiramavimo erdves, suformuoti nedideles klases), **atvira komunikacija** (pokalbiai su darbuotojais apie teigiamas nuostatas į įvairovę, skatinimasis tėvų pasakoti asmenines istorijas, reguliarūs pokalbiai mokytojų ir vaikų apie įvairovę, pristatymų organizavimas mokyklos bendruomenės nariams ir nuoseklus grįžtamasis ryšys tėvams). Kita strateginė priemonė, kurią taiko nevalstybinių mokyklų vadovai yra sąlygų sudarymas **mokytojų ir administracijos profesiniam tobulėjimui** įtraukties tematikoje. Be to, dar viena svarbi tyrime išryškėjusi strateginė priemonė yra **tinklaveika**, kuri reiškia aktyvų bendradarbiavimą su

asociacijomis, užsienio ir valstybinėmis mokyklomis, universitetais, PPT ir privačiais centrais, sprendžiant SUP mokinių kokybiškos įtraukties klausimus. Ne ką mažiau svarbi taikoma priemonė yra **tėvų į(si)traukimo didinimas** per atvirą vidinę komunikaciją, mokymus, susirinkimus, individualius susitikimus bei galimybes stebėti pamokas.

5.1. Pagrindiniai siekiami rezultatai su taikomomis strateginėmis priemonėmis yra individuali socialinės ir akademinės pažangos dėmė, kiekvieno vaiko stiprybių atradimas, gera vaiko savijauta, akademinis užsibrėžtų rodiklių pasiekimas ir tėvų lūkesčių atliepimas.

6. Atliktas tyrimas parodė, kad šveitimo įstatymo pakeitimai dėl įtraukties nepadarys jokios įtakos privačių mokyklų vykdomų veiklų kaitai, nes šiuo metu yra priimami ir sudarytos sąlygos mokytis SUP vaikams. Taip pat egzistuoja didesnė laisvė priimti sprendimus nei valstybinėse mokyklose, nenoras tapti specialiąja mokykla ir vadovų susipažinimo su įsigaliosiančiomis nuostatomis stoka. Mokyklų vadovų prognozuojami padariniai įsigaliojus švietimo įstatymo pakeitimo dėl įtraukties nuostatomis yra pedagogų trūkumas dėl nenoro dirbti su SUP turinčiais mokiniais, mokinių skaičiaus mažėjimas privačiose mokyklose dėl to, kad valstybinės bus pasirengusios priimti ir ugdyti SUP turinčius mokinius, kiti įvardijo – kad tendencijos nėra aiškios ir prisitaikys prie kintančio konteksto. Kita vertus, nuostatų įsigaliojimas kels iššūkių valstybinių vadovams, nes nėra aišku, kaip tinkamai organizuoti įtaukųjį ugdymą, ir mokiniams, nes nėra kokybiškų sąlygų mokytis ir tėvų aktyvumo.

7. Švietimo politikoje priimami sprendimai SUP turinčių mokinių įtraukties tematikoje, nevalstybinių mokyklų vadovų požiūriu, yra vertinami skeptiškai, nes yra neapgalvoti įtraukties įgyvendinimui skirti resursai ir stokojama laiko pasiruošimui kokybiškai įgyvendinti įtaukųjį ugdymą.

6. Pagrindinės švietimo sistemos problemos, kurios trukdo kokybiškai įgyvendinti SUP turinčių mokinių įtrauktį yra švietimo pagalbos specialistų trūkumas (pabaigusiujų studijas ir norinčių studijuoti, dirbančiųjų mokyklose), skiriamų finansų stoka švietimo pagalbai privačiose mokyklose, susiformavusios Lietuvos švietimo sistemos trūkumai (orientacija į akadmeinius rezultatus, o ne poreikių atliepimą, menkai išvystytas komandinis bendradarbiavimo modelis, mokytojo profesijos prestižo nebuvimas, tęstinumo SUP turintiems vaikams švietimo sistemoje stoka).

7. Remiantis kokybinio tyrimo rezultatais nustatyta, kad **PPT pateikiamose išvadose trūksta kokybės** (neprofesionaliai parašytos išvados vaikui, sudėtinga suprasti išvadas ir rekomendacijos parašytos abstrakčiai), poreikių patikrinimas užtrunka per ilgai ir trūksta daugiau vietų poreikių patikrinimui ir egzistuoja didelis atotrūkis tarp diagnostikos ir ugdymo proceso organizavimo, kuomet įverčiai švietimo pagalbai praktine prasme nėra įmanomi mokyklose.

8. Privačių mokyklų vadovų nuomone, valstybė neturėtų reguliuoti SUP turinčių mokinių skaičių nevalstybinėse mokyklose, nes pastarieji nori turėti laisvę sprendimus priimti savarankiškai, teisiškai tai nėra įmanoma, kiekviena šeima turi teisę pasirinkti ugdymo įstaigą bei steigėjas nėra

savivaldybė. Ne visi vadovai sutinka, kad valstybė neturėtų reguliuoti SUP turinčių mokinių priėmimo, tačiau kelia papildomas sąlygas, jei valstybė norėtų reguliuoti: finansinių resursų skyrimas ir pakankamas švietimo pagalbos specialistų parengimas.

9. Tyrimas parodė, kad valstybinėms mokykloms yra reikalinga pagalba iš išorės organizuojant SUP turinčių mokinių įtrauktį: objektyvių duomenų (dabartinės situacijos tyrimai įtraukties tematikoje, įtraukties stebėsenos rodikliai), personalo (švietimo pagalbos specialistų etatų finansavimas nevalstybinėje mokykloje, privatūs švietimo pagalbos specialistai), mokymų, metodinių priemonių ir sklandesnės informacijos sklaidos apie vykstančius įtraukties procesus bei sklandesnio ir operatyvesnio bendradarbiavimo tarp valstybinių ir centrinių valdžios institucijų, atsakingų už švietimo sritį.

10. Tyrime išryškėjo privataus ir valstybinio sektoriaus skirtumai įtraukties organizavimo tematikoje. Iš vienos pusės privatus sektorius gretinant su valstybiniu turi daugiau pranašumų, nes vaikai gauna daugiau individualaus dėmesio, mažesnės klasės, platesnis spektras netradicinių ugdymo stilių, daugiau finansinių išteklių, samdomi daugiau kompetencijų turintys mokinio asistentai, vyrauja teigiamas požiūris į SUP mokinius, didesnis decentralizacijos laipsnis, priimant sprendimus. Iš kitos pusės, valstybinis sektorius turi daugiau pranašumų, gretinant su privačiomis, nes valstybinėse mokyklose yra pakankama švietimo pagalba ir nėra kaip papildoma paslauga, už kurią tėvai turi susimokėti, be to valstybinėse tėvai kelia mažesnius lūkesčius, privačios nėra priimančios dalyvauti valstybės organizuojamuose konkursuose, valstybinėse yra apibrėžti profesinio tobulėjimo reikalavimai. Nors privačios ir valstybinės mokyklos skiriasi, organizuojant įtrauktį, tam tikruose aspektuose, privačių mokyklų vadovai išskyrė, kad egzistuoja panašumas tarp abiejų sektorių, nes jie remiasi tomis pačiomis bendrojo ugdymo programos ir LR švietimo įstatymu, kurie nurodo bendrą mokyklų veiklos ir besimokančiųjų kryptį.

11. Tyrime išaiškėjo, kad visuomenėje vyrauja stereotipinis požiūris į privačias mokyklas, kad jos yra skirtos SUP turintiems vaikams. Informantų požiūriu, visuomenėje vyrauja privačių mokyklų kaip kuriančių atskirtį vaidmuo. Daugelis nevalstybinių mokyklų vadovų sutinka, kad toks požiūris susidaro todėl, kad privačiame sektoriuje vienas iš barjerų, kurį turi įveikti šeima – finansai, tačiau akcentuojant SUP turinčių mokinių įtrauktį, privačios mokyklos atskirties nekuria, nes dėmesys yra skiriamas visiems, norintiems mokytis privačioje mokykloje, turima daugiau galimybių kokybiškiau įgyvendinti SUP mokinių įtrauktį nei valstybinėse mokyklose, mokosi įvairių poreikių turintys vaikai bei privačios yra linkusios įsivertinant savo turimus resursus, kuo geriau atliepti vaikų poreikius. Taip pat tyrimas padėjo išsiaiškinti, kad atskirtis nėra kuriama todėl, kad pagal neoliberaliąją ideologiją, kaip partnerės, nevalstybinės mokyklos, apsiima ugdyti SUP turinčius mokinius, kuomet valstybinė sistema neužtikrina kokybiškų sąlygų, nėra pasirengusi ar trūksta vietų valstybinėse mokyklose. Be to, privačių mokyklų vadovai argumentuodami atskirties nekūrimo situaciją pamini, kad atskirtį kuria

tos (ne)valstybinės mokyklos, kurios vykdo atranką pagal gabumus bei formuoja klases mokyklų viduje pagal akademinis rodiklius. Galima teigti, kad Lietuvoje egzistuoja privačių mokyklų, kaip kuriančių atskirtį, pagrįstumo stokos situacija.

12. Atliktas kokybinis tyrimas padėjo išsiaiškinti, kad daugelis privačių mokyklų vadovų tvarų švietimą sieja su SUP turinčių mokinių įtrauktimi į bendros paskirties mokyklas. Tvarų švietimą tyrimo dalyviai suprato, kaip buvimą tinkle, sąlygų sudarymą visiems vaikams patirti sėkmę, sklandžiai veikiančią procesą, kuriame yra tinkamai apgalvota įtraukties strategija, priimti sprendimai orientuoti į ateitį ir tęstinumą. Taip pat informantai tvarų švietimą suprato kaip tokį, kuriame mokosi visi vaikai, nepriklausomai nuo individualių apribojimų, ir jie ugdo vertybės, orientuotas į tvarios visuomenės kūrimą. Be tvaraus švietimo kontekste vadovai mato SUP mokinius kaip tokius, kurie geba dirbti su savo sunkumu.

12.1. Mokyklų vadovų požiūriu, SUP turintys mokiniai tvaraus švietimo kontekste yra matomi ne kaip problemos, o ištekliai, nuo kurių visa švietimo sistema turėtų atsispirti, kuriant sprendimus visiems vaikams. Taip pat šiems mokiniams tvaraus švietimo kontekste turėtų būti sudarytos sąlygos nedalyvauti akademinį pasiekimų patikrinimuose tam, kad atskleistų savo potencialią srityse, kuriose jiems sekasi.

12.2. Tyrimo rezultatai parodė, kad privačių mokyklų vadovai turi teigiamas nuostatas į SUP turinčius mokinius ir jų ugdymą kartu su visais bendros paskirties mokyklose.

12.3. Tyrimas padėjo išsiaiškinti, kad tvaraus švietimo kontekste yra svarbu kurti įtraukiamą mokyklą dėl SUP mokinių pažangos, atsiranda galimybė SUP neturintiems vaikams ugdyti įgūdžius, nuostatas, vertybes, galimybė mokytojams profesiskai tobulėti. Be to, įtraukios mokyklos kūrimas, kaip nuolatinis kaitos ir transformacijos procesas, sudaro prielaidas organizacijos augimui.

13. Tyrimas atskleidė SUP mokinių įtraukties į nevalstybines prognozes 10 metų perspektyva: bus proaktyvūs administracijos sprendimai (aiški strategija ir orientacija į galimybių SUP mokiniams sudarymą), SUP mokinių mažės dėl specializuotų privačių mokyklų kūrimosi ir valstybinių mokyklų pasirengimo, SUP mokinių skaičius didės dėl vertybinio pasirengimo, plėsis infrastruktūra (universaliai pritaikyta mokykla ir amato dirbtuvės, skirtos profesijos orientavimui), personalas bus pasirengęs darbui su SUP mokiniams (kis nuostatos teigiama linkme, pakaks švietimo pagalbos specialistų bei mokytojai bus pasirengę ugdyti SUP mokinius), keisis nacionalinis kontekstas (takoskyra tarp privačių ir valstybinių mokyklų didės, teigiama linkme pakis visuomenės nuostatos, Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklos bus pasirengusios ugdyti SUP turinčius mokinius bei privačios mokyklos sulauks daugiau pagalbos iš išorės).

IŠVADOS

1. Mokslinėje literatūroje nėra vieningos įtraukties apibrėžties, nes skirtinguose nacionaliniuose kontekstuose ši sąvoka vartojama įvairiai. Vyrauja įvairios mokslininkų interpretacijos, kurių pagrindė sąsaja yra įvairovės pripažinimas, lygių galimybių sudarymas specialiujų ugdymosi poreikių turintiems vaikams (kuriems dėl negalės, sutrikimų ar mokymosi sunkumų reikia pagalbos ar paslaugų ugdymo procese) mokytis kartu ne tik fiziškai perkeltiant juos į bendrąsias klases, bet ir transformuojant kultūrą, praktiką ir politiką link įtraukios. Švietimas, skatinantis keisti žinias, įgūdžius, vertybes ir nuostatas, kad dabarties ir ateities visuomenė būtų teisingesnė visiems yra vadinamas tvariu ir neatsiejamas nuo įtraukiojo ugdymo, kuris sudaro prielaidas įgyti tvarias kompetencijas, galinčias daryti įtaką žmogaus elgesiui ateityje. Norint įtvirtinti įtraukties principus mokyklos lygmeniu yra reikalinga strategija, reiškianti kryptį, kuria siekia judėti organizacija, ir siejasi su planavimu bei vadovavimu.
2. SUP turinčių mokinių įtrauktį į bendrojo ugdymo mokyklas paskatino visuomenės požiūrio į negalią turinčius asmenis kaita nuo labdaros iki biopsichosocialinio, leidžianti atitinkamai pagal požiūrį formuoti nacionalinio lygmens politiką ir praktiką įtraukaus ugdymo srityje. Sovietmečiu Lietuvoje SUP turintys mokiniai patyrė atskirtį ir buvo ugdomi specializuotose mokyklose, tačiau atkūrus Nepriklausomybę ir pradėjus teisiškai reformuoti švietimo sistemą, buvo sudarytos teisinės prielaidos įvairių poreikių vaikams mokytis bendrojo ugdymo mokyklose, tačiau dauguma jų nebuvo praktine prasme pasirengusios ugdyti SUP turinčių mokinių. Priėmus švietimo įstatymo pakeitimus dėl įtraukties Lietuvos švietimo sistemoje prasidėjo spartūs įtraukių mokyklų kūrimo(si) procesai.
3. Pagrindiniai įtraukios švietimo sistemos plėtros elementai yra tarptautinių dokumentų ratifikavimas nacionaliniuose lygmenyse ir valstybės strategijos parengimas bei įgyvendinimas, atsižvelgiant į veiksnius, kurie sąlygoja pilnavertišką SUP turinčių mokinių įtrauktį.
4. Kuriant įtraukią mokyklą yra svarbi tinkama švietimo politika ir mokyklų vadovų vaidmuo, stiprinant sėkmingos įtraukios mokyklos plėtros veiksnius: bendruomenės teigiamos nuostatos, mokytojų įgūdžiai darbui su SUP, infrastruktūra, pedagoginės strategijos, lanksti vertinimo sistema, švietimo pagalbos specialistų pakankamumas, šeimos į(si)traukimas, universalios ugdymo priemonės, tinklaveika, lyderystė, metodinė ir organizacinė pagalbos sistema mokytojams, įtraukios mokyklos vizijos kūrimas, įtraukiant bendruomenės narius, pasirengimo įtraukčiai stebėseną.
5. Pagrindiniai empirinėje dalyje išryškėję, nevalstybinių mokyklų vadovų įvardyti, strateginiai veiksniai, atspindintys tvaraus švietimo kontekstą: aiškaus plano sudarymas (mokyklos ir valstybės lygmeniu), personalo parengimas (švietimo pagalbos specialistų ir mokinio asistentų komandos suformavimas, mokytojų profesinis pasirengimas, gebėjimas operatyviai spręsti problemas ir prisitaikyti kintančioje aplinkoje, ankstyva SUP identifikacija), personalo augimas (mokymų

organizavimas, mokytojų ir administracijos teigiamų nuostatų formavimas, aplinkos pritaikymas (infrastruktūra, saugi emocinė aplinka, klasių skaičiaus mažinimas), tinklaveikos didinimas (sklandaus bendradarbiavimo poreikis su švietimo politiką formuojančiomis institucijomis, PPT tarnyba), visuomenės švietimas (visuomenės ir tėvų bendruomenės teigiamų nuostatų formavimo poreikis), pagalbos užtikrinimas (mokytojams, mokiniams), išteklių pakankamumo užtikrinimas (tinkamo finansavimo poreikis ir tinkamas išteklių įvertinimas).

REKOMENDACIJOS

Nevalstybinių mokyklų vadovams. Įsivertinti dabartinę mokyklos pasirengimą ugdyti SUP turinčius mokinius ir atitinkamai kurti strategiją, nepasirengimo veiksniams pašalinti, o pasirengimo – sustiprinti ir palaikyti. Aptarti norą ir motyvaciją investuoti žmogiškuosius ir finansinius resursus įtraukios mokyklos kūrimui tvaraus švietimo kontekste. Aiškiai įsivardyti mokyklos poziciją SUP turinčių mokinių atžvilgiu. Apgalvoti SUP turinčių mokinių priėmimo žingsnius. Sukurti SUP turinčių mokinių tėvams erdvę garsiai kalbėti mokyklos bendruomenei apie patiriamą kasdienybę. Motyvuoti darbuotojus finansiniu ir psichologiniais aspektais, dirbant su SUP turinčiais mokiniais. Suteikti paramą ir pagalbą mokytojams. Didinti profesinį pasirengimą įtraukties organizavimo ir planavimo tematikoje.

Pedagoginėms, psichologinėms tarnyboms. Rašyti konkretnesnes išvadas apie vaiką ir rekomendacijas mokytojams. Tėvams pateikti kuo išsamesnę informaciją, kuri nėra užšifruota kodais. Specialistams stengtis įvertinti mokinio kontekstą, kiek išvadose parašyti reikalingos pagalbos įvėrciai galėtų būti įgyvendinami mokinio mokykloje. Rekomenduotina, kad PPT tarnybose dirbantys specialistai optimizuotų savo darbo laiką, nes vaikų poreikių patikrinimo reikia laukti per ilgai. Be to, PPT tarnybų vadovams siūloma inicijuoti PPT padalinių plėtrą tose savivaldybėse, kuriose atitinkamai patikrinimo poreikis yra ženkliai išaugęs.

Švietimo politikos formuotojams. Suteikti galimybes nevalstybinėms mokykloms dalyvauti valstybės organizuojamuose konkursuose, skirti finansų vaikų švietimo pagalbai, didinti teigiamas nuostatas privačių mokyklų atžvilgiu.

Tėvams. SUP turinčių mokinių tėvams įsitraukti į bendradarbiavimo procesus su mokykla, nenuslepiant mokinio poreikių. Kitų tėvų vaikams didinti pozityvias nuostatas klasėje besimokančiųjų SUP turinčių mokinių atžvilgiu.

Pedagogams. Dalintis gerąją patirtimi tarp kolegų: metodais, priemonėmis ir būdais, kaip pavyksta įtrauktų jų klasėje besimokančius SUP turinčius mokinius bei profesiskai tobulėti, taikyti atvirą komunikaciją, kalbant su vadovais apie kylančius iššūkius.

Švietimo pagalbos specialistams. Nuolat teikti rekomendacijas mokytojams, kaip dirbti su tam tikrais poreikiais, įsitraukti į klasėje vykstančius procesus, kaip mokinio asistentams ir aktyviai bendradarbiauti su mokytojais ir tėvais, teikiant grįžtamąjį ryšį.

Aukštosioms mokykloms. Peržiūrėti studijų programų kokybę, skirtą švietimo pagalbos specialistų parengimui bei pedagogams. Didinti reklamą per tinklalaides, inicijuojant pokalbius apie švietimo pagalbos specialistų profesijos ypatumus ir naudą visuomenei. Atlikti daugiau tyrimų (ne)valstybinių mokyklų parengties tematikoje.

DISKUSIJA

Atlikus SUP turinčių mokinių įtraukties į nevalstybines mokyklas tyrimą, diskusijos dalyje yra aprašomi tyrimo apribojimai, potencialiai galimos tolimesnės tyrimų kryptys, literatūros analizės ir tyrimo nauda, pastebėjimai, tyrėjo svarstymai, kylantys klausimai.

Tyrimo apribojimai. Tyrime dalyvavę mokyklų vadovai galėjo būti ne iki galo atviri dėl potencialaus marketizavimo aspekto. Surinkti kokybiniai duomenys negali apibendrinti visų nevalstybinių mokyklų charakteristikų Lietuvoje, nes kiekviena iš jų dirba pagal skirtingas filosofijas ir organizuoja ugdymą jiems labiausiai priimtiniu būdu. Reikėtų atsargiai vertinti gautus informantų atsakymus, nes jiems galėjo turėti įtakos išoriniai veiksniai: psichologinė, emocinė būseną, individualios patirtys (ne)valstybiniame sektoriuje, tolimesni asmeninės karjeros žingsniai. Taip pat informantų pasisakymams gali turėti įtakos išankstinės nuostatos ar vertybiniai įsitikinimai, jų profesinis pasirengimas, turima kompetencija bei tyrėjo kritinis požiūris. Kita vertus, SUP turinčių mokinių spektras yra labai platus, todėl tam tikri mokyklų vadovų paminėti strateginiai elementai įtraukties organizavimo tematikoje gali netikti tam tikroms SUP grupėms. Be to, daugelis informantų ne iki galo buvo susipažinę su tvaraus švietimo samprata, todėl jų pateiktos išvalgos nebūtinai gali atliepti tvaraus švietimo konceptą.

Tolimesnės tyrimų kryptys. Išanalizavus literatūros šaltinius ir gautus tyrimo rezultatus siūloma tęsti tyrimus šiomis kryptimis:

1. Atlikti atvejo tyrimus nevalstybinėse mokyklose, kurie parodytų išsamesnę situaciją apie SUP turinčių mokinių įtrauktį, apklausiant švietimo pagalbos specialistus, mokytojus, tėvus.
2. Ištirti švietimo politikos formuotojų požiūrį į privačias mokyklas.
3. Atlikti visuomenės nuomonės tyrimą apie SUP turinčių mokinių ugdymą(si) kartu su jų neturinčiais.
4. Atlikti tyrimą valstybinėse mokyklose, apklausiant mokyklų vadovus, apie numatytus strateginius veiksmus, sąlygojančius SUP mokinių kokybišką įtrauktį.
5. Atlikti tyrimą, apklausiant SUP neturinčių mokinių tėvus, bandant išsiaiškinti jų požiūrį į įtraukties klases.
6. Ištirti, su kokiais sunkumais susiduria SUP turinčių mokinių tėvai, kurie mokosi valstybinėse ir nevalstybinėse mokyklose.
7. Ištirti PPT tarnybos darbo ypatumus, apklausiant PPT specialistus ir mokytojus.
8. Apklausiant mokytojus, išsiaiškinti, kaip jiems sekasi dirbti įtraukiose klasėse.
9. Išsiaiškinti dabartinę valstybinių mokyklų parengties įtraukčiai situaciją, atsižvelgiant į mokyklos vietovę (miestai, miesteliai, kaimas).
10. Palyginti švietimo politikos formuotojų ir mokyklų vadovų požiūrį į įtraukties organizavimą.

11. Atlikus atvejo tyrimą, ištirti pasirinktos savivaldybės švietimo skyrių veiklą, prisidedant prie įtraukties organizavimo ir palyginti su mokyklos vadovų situacijos matymu.
12. Atlikti tyrimus tiek valstybinėse, tiek nevalstybinėse mokyklose, bandant išsiaiškinti konkrečių SUP grupių įsitraukimo pedagogines strategijas.
13. Išanalizuojant nacionalinio lygmens įtraukčiai skirtas strategijas, įvertinti mokyklų galimybes atliepti numatytus tikslus, uždavinius, priemones ir siekiamus rezultatus.
14. Ištirti mokinių požiūrį į klasėje besimokančius SUP turinčius mokinius pagal ugdymo pakopų lygmenis.

Literatūros analizės ir tyrimo nauda. Šis tyrimas naudingas privačių mokyklų vadovams, kadangi susipažinę su teorine dalimi ir tyrimo rezultatais, dalis mokyklų vadovų galės įsivertinti mokykloje egzistuojančią dabartinę SUP turinčių mokinių įtraukties situaciją ir tolimesnėje perspektyvoje priimti sprendimus, orientuotus į SUP turinčių mokinių lygių galimybių sudarymą mokytyis jų mokykloje. Nevalstybinių mokyklų vadovai tyrime gali atrasti tam tikrų strategijų, kurių netaikė iki šiol ir kurios padės padaryti pozityvų pokytį mokykloje. Taip pat tyrimas gali padėti permąstyti mokyklos strategiją, viziją, misiją ir vertybes SUP turinčių mokinių įtraukties tematikoje. Tyrimas gali būti naudingas SUP turinčių mokinių tėvams, įsivertinant savo įsitraukimą ir atviros vidinės komunikacijos svarbą su mokykla. Taip pat rezultatai gali būti naudingi švietimo politikos formuotojams ir vykdytojams, padedant objektyviau susipažinti su privačiose mokyklose vykstančiais SUP turinčių mokinių įtraukties procesais ir įsivertinti asmeninį požiūrį į privačias mokyklas ir norą didinti bendradarbiavimą. Literatūros analizė ir empirinio tyrimo rezultatai naudingi valstybinių mokyklų vadovams, įsivertinant savo mokyklose taikomas įtraukties organizavimo strategijas. Be to, tyrimas ypač naudingas PPT specialistams, kadangi tai galėtų paskatinti rašyti kokybiškesnes rekomendacijas mokytojams, kaip pritaikyti ugdymą SUP turintiems mokiniams. Šiuo darbu gali pasinaudoti mokytojai, kurie matytų platesnį įtraukties organizavimo kontekstą nei klasės lygmeniu ir įsivertintų, ar iš tikrųjų mokyklų vadovai realybėje skiria tiek daug dėmesio mokytojams, jų profesiniam tobulėjimui, emocinei savijautai. Šis tyrimas ir literatūros analizė yra naudinga ir patiems vaikams, nes gali paskatinti vadovų inicijuotą pokytį mokykloje, orientuotą į geresnių mokymosi sąlygų sudarymą, pagalbos užtikrinimą ar vertybių ugdymą.

Pastebėjimai, mintys, kylantys klausimai. Neretai privačios mokyklos visuomenėje tapatinamos su verslo modeliu, tačiau tyrimas parodė, kad jose mokosi įvairių poreikių turinčių mokinių, o privačių mokyklų vadovai deda pastangas kokybiškai vienokiais ar kitokiais būdais atliepti individualius kiekvieno vaiko poreikius. Akivaizdu, kad privačios mokyklos kuriasi ne dėl pelno, o dėl noro turėti geresnį švietimą Lietuvoje: *<...> tai yra darbas su vaikais ne sūrius kažkokius platinti. Aš netikiu, kad yra kažkas sugalvojęs, kad reikia pasidaryti pelną, įkurti mokyklą ir čia taip užsidirbti. Tu vis tiek*

neši filosofija, neši idėjas, susiburti savo komandą ir nori geresnio švietimo Lietuvoje <...>[I– I]“.

Daugeliu atveju valstybines mokyklas apribojantys įsipareigojimai centrinėms švietimo institucijoms neleidžia mokykloms inicijuoti greitų pokyčių, o įtrauktis visais aspektais apima pokyčius, nes tai nuolatinis kaitos, transformacijos ir augimo procesas. Įdomu, ar iš tiesų Lietuvos visuomenė mato nevalstybines mokyklas tik kaip tokias, kurios atsisako „nepatogių“ klientų? Atsirenka mokinius pagal gabumus? Nejaugi, privačių mokyklų lyderių strateginė mąstysena galėtų būti apribota vien tik apie atsirinkimą gabiųjų ir su elgesiu neturinčių problemų mokinių? Nors gabūs Lietuvos švietimo sistemoje yra priskiriami prie vienos iš SUP grupių. Ar tikrai Lietuvoje turėtume vartoti „specialiųjų ugdymosi poreikių“ sąvoką? Arba vadinti juos „speciukais“? Jeigu pavyko apriboti „invalidų“ sąvokos vartojimą, gal įmanoma Lietuvoje eiti nuo specialaus prie individualaus? Nes net ir vaikui neturint PPT išvadų, kaip tyrimas parodė, privačių mokyklų vadovai įvardijo, kad kiekvienas iš mūsų turime poreikių, ar tai būtų meilės, ar tai cukraus. Visi kenčiam ir mums reikia pagalbos. Kita vertus, Lietuvos visuomenėje SUP dažnai tapatinama su vaiku, o ne kaip LR švietimo įstatymas apibrėžia „pagalbos ar paslaugų reikmė“. Tyrimo metu, išryškėję aspektai apie tėvų nepripažinimą poreikių, nenorą tirtis, tik rodo, kad Lietuvos visuomenėje pagalba yra stigmazuotas reiškinys, o ne visuomenės narių palaikomas ir skatinamas. Tikiu, kad sąvokų transformacija pakeistų visuomenės nuostatas, nes įtrauktis kalba apie visus mokinius, ne tik apie tuos, kurie turi diagnozuotus SUP. Tvaraus švietimo kontekste galimybių sudarymas įtraukioms klasėms, gali prisidėti prie mokinių tvaraus veikimo, kuri sąlygoja įgūdžiai, vertybės, nuostatos ir kurias jie įgiję dabartinių momentu perduos ateinančioms kartoms, o pastarosios dar kitoms. O gal įvairovės pažinimas padės dabartinės kartos mokiniams, kurie vėliau taps tėvais, padės lengviau pripažinti, kad mano vaikui yra reikalinga pagalba ir nieko su tuo nėra blogai? Visuomenėje žmonės yra linkę mąstyti dihotomiškai ir čia lygiai tas pats su įtrauktimi – jeigu kas paklaustų, ar mokykla pasirengusi? Niekada nebus atsakymo 100 proc., nes, galbūt, mokykloje dirbanti valytoja pirmą kartą girdi šią sąvoką ir nėra įtraukiama į bendruomenės renginius. Įtrauktis – nėra baigtinė, o gal bus? Juk vaikai, besimokantys privačiose mokyklose, išeis į visuomenę, išeis į aukštąsias mokyklas, darbovietes, vadinasi privačių mokyklų lyderiai, yra suinteresuoti įdiegti vaikams vertybes, nuostatas, įgūdžius ir žinias įvairovės pažinimui, empatijos ugdymui ir gebėjimui priimti kitokį nei aš pats. Tik klausimas kyla, kiek švietimo sistemos dalyviai nuo aukščiausios grandies iki žemiausios ir baigiant tarptautiniu lygmeniu sugebės rasti susitarimus ir norą bendradarbiauti. Bendradarbiavimas, sutarimas ir atvira komunikacija yra raktų rinkinys į bet kokius kylančius iššūkius ir visuomenėje vyraujančius stereotipus.

LITERATŪRA

- Ainscow, M. (2020). *Promoting inclusion and equity in education: lessons from international experiences*. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 6 (1), 7– 16. DOI: <https://doi.org/10.1080/20020317.2020.1729587>
- Ališauskas A., Ališauskienė, S., Gerulaitis, D., Kaffemanienė, I., Melienė, R., Miltenienė, L. (2011). *Specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimas: Lietuvos patirtis užsienio šalių kontekste* Šiauliai. Mokslo studija, 21 – 105.
- Ališauskienė S., Miltenienė L. (2018). *Inkliuzinis ar įtraukusis ugdymas: socialinių konstruktyvų interpretacijos švietimo kaitos kontekste*, *Specialusis ugdymas*, 1 (38), Šiauliai, 11 – 28.
- Asthana, N. (2023). *Creating an inclusive school* PHI Learning Private Limited, Delhi, 9 – 57.
- Booth, T., & Ainscow, M. (2016). *The index for inclusion: A guide to school development led by inclusive values*. Index for Inclusion Network, 19 – 187.
- Booth, T., & Ainscow, M., Black– Hawkins, K., Vaughan, M., & Shaw, L. (2002). *Index for inclusion. Developing learning and participation in schools*, 2, 1 – 11.
- Brussino, O. (2020). *Mapping policy approaches and practices for the inclusion of students with special education needs*, OECD Education Working Papers nr. 227, p. 3 – 62. DOI: <https://dx.doi.org/10.1787/600fbad5-en>
- Cohen, E. (2015). *Principal leadership styles and teacher and principal attitudes, concerns and competencies regarding inclusion*. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 186, 758– 764.
- Dorczak, R. (2011). *School organisational culture and inclusive educational leadership*. *Contemporary Management Quarterly/Współczesne Zarządzanie*, 2, 45 – 53
- Duoblienė, L. (2006). *Šiuolaikinė ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link: mokymo priemonė aukštosioms mokykloms*. 42 – 45.
- Duoblienė, L. (2011). *Ideologizuotos švietimo kaitos teritorijos*. Vilniaus universiteto leidykla. 12 – 36.
- Dyson, A. (2010). *Developing inclusive schools: three perspectives from England* DDS–Die Deutsche Schule, 102(2). 1 – 12.
- Europos agentūros specialiajam ir įtraukiam ugdymui internetinis puslapis: <https://www.european-agency.org/about-us/what-we-do/international-key-documents> [žiūrėta 2023 03 02].
- Europos Tarybos rekomendacija dėl bendrų vertybių, įtraukaus švietimo ir europinio mokymo aspekto propagavimo (2018– 05– 22, 2018/C 195/01).
- Eurydice internetinis puslapis: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/lt/national-education-systems/lithuania/statistika> [žiūrėta 2022 02 06].

- Farkas, A. (2014). *Conceptualizing inclusive education and contextualizing it within the UNICEF mission*. United Nations Children's Fund–UNICEF, 11 – 42.
- Fidler, B. (2006). *School leadership: some key ideas*. *School leadership & management*, 17(1), 23–38.
- Gaižauskaitė, I., & Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*, 311 – 369
- Galkienė, A. (2021). *Kokybinė įtraukiojo ugdymo slinktis visuomenės raidos kontekste: dialektinis modeliavimas*. *Pedagogika*, 141(1), 190–213.
- Goransson, K., & Nilholm, C. (2014). *Conceptual diversities and empirical shortcomings – a critical analysis of research on inclusive education*. *European journal of special needs education*, 29(3), 265–276.
- Grincevičienė, V., Szerlağ, A., Dziubacka, K., & Targamadzė, V. (2015). *Įtraukusis ugdymas: mokinių tėvų rūpesčiai ir lūkesčiai*. *Santalka: filologija, edukologija*, 23(1), 73– 80.
- Gupta, A. K., & Tandon, B. (2018). *Attitude of teacher trainees towards inclusive education*. *MIER Journal of Educational Studies Trends and Practices*, 17–28.
- Hill, D., & Kumar, R. (2012). *Neoliberalism and its impacts*. In *Global neoliberalism and education and its consequences* Routledge, 32– 49.
- Hornby, G., & Hornby, G. (2014). *Inclusive special education: The need for a new theory*. *Inclusive Special Education: Evidence– Based Practices for Children with Special Needs and Disabilities*, 235 – 252. DOI: [10.1111/1467-8578.12101](https://doi.org/10.1111/1467-8578.12101)
- Hunt, P. F. (2011). *Salamanca Statement and IDEA 2004: Possibilities of practice for inclusive education*. *International Journal of Inclusive Education*, 15(4), 461–476.
- Isaksson, J., & Lindqvist, R. (2015). *What is the meaning of special education? Problem representations in Swedish policy documents: late 1970s –2014*. *European journal of special needs education*, 30(1), 122 – 137. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/08856257.2014.964920>
- Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolai, Valstybės žinios birželio 19 d. Nr. 71 – 3561. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.335882> [Žiūrėta 2023 03 03].
- Kaffemanienė, I. (2005). *Pedagginės sąveikos struktūra ugdant mokymosi negalių turinčius moksleivius bendrojo lavinimo klasėje*. *Specialusis ugdymas*, (1), 85–101.
- Karvelis, V. (2005). *Neįgaliųjų padėtis XX a. Lietuvoje*. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, 19, 975– 996.
- Lakes, R. D., & Carter, P. A. (2011). *Neoliberalism and education: An introduction*. *Educational Studies*, 47(2), 107– 110.
- Lambrecht, J., Lenkeit, J., Hartmann, A., Ehlert, A., Knigge, M., Sporer, N. (2022). *The effect of school leadership on implementing inclusive education: how transformational and instructional*

leadership practices affect individualised education planning. International Journal of Inclusive Education, 943– 957. DOI: <https://doi.org/10.1080/13603116.2020.1752825>

Leicht, A., Heiss, J., & Byun, W. J. (2018). *Issues and trends in education for sustainable development* (Vol. 5). UNESCO publishing, 19 – 176.

Lietuvos Respublikos Seimas (1995) *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija* Valstybės žinios Nr. 60 – 1501 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848> [žiūrėta 2023 03 03].

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministras (2015) įsakymas *Dėl Geros mokyklos koncepcijos patvirtinimo* nr. V–1308, 2015 m. gruodžio 21 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f2f65120a7bb11e5be7f919a1ebe> [žiūrėta 2023 03 03].

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (1991) rugpjūčio 6 d. Nr. I–1489 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr> [žiūrėta 2023 03 03].

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo Nr. I– 1489 5, 14, 21, 29, 30, 34 ir 36 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 45–1 straipsniu įstatymas (2020). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a396c630c07711eaae0db016672cba9c>

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996) kovo 12 d. Nr. I–1234 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26397/asr> [žiūrėta 2023 03 03].

Lietuvos Respublikos Vyriausybė (2020). Nutarimo projektas *Dėl 2021–2030 metų nacionalinio pažangos plano patvirtinimo*, nr. 20–12240, priedas <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/1f5eadb1f27711eab72ddb4a109da1b5> [žiūrėta 2023 03 04].

Lietuvos Respublikos Vyriausybė, nutarimas *Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano patvirtinimo* 2021 m. kovo 17 d., nr. 155 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/bef7d43286fe11eb998483d0ae31615c?jfwid=72zogvklp> [žiūrėta 2023 03 04].

Lisauskienė, D. (2018). *Itraukusis ugdymas nuo ikimokyklinio ugdymo iki aukštosios mokyklos. Tęstinumo poreikis*, Pedagogika, 132 (4), Kaunas, p. 241 – 253.

LR ŠMSM, įsakymas *Dėl pasirengimo įgyvendinti švietimo įstatymo Nr. I– 1489 5, 14, 21, 29, 30, 34 ir 36 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 45¹ straipsniu nuostatas 2021–2024 metų veiksmų plano patvirtinimo* priedas, 2021 m. spalio 14 d., nr. 21215 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/94373a542d2511ec99bbc1b08701c7f8?jfwid=159qee7jr1> [žiūrėta 2023 03 04].

LR Vyriausybės internetinis puslapis. Prieiga per internetą: <https://lr.lt/lt/naujienos/politiniu-partiju-vadovai-pasirase-istorini-susitarima-del-svietimo-politikos-desimciai-metu> [žiūrėta 2023 03 04]

- Luddeckens, J., Anderson, L., & Ostlund, D. (2022). *Principals perspectives of inclusive education involving students with autism spectrum conditions—a Swedish case study*. *Journal of Educational Administration*, 60(2), 207– 221. DOI: [10.1108/JEA-02-2021-0022](https://doi.org/10.1108/JEA-02-2021-0022)
- Magnusson, G., Goransson, K., & Lindqvist, G. (2019). *Contextualizing inclusive education in educational policy: the case of Sweden*. *Nordic journal of studies in educational policy*, 5(2), 67– 77.
- Mbua, E. M. (2023). *Principal Leadership: Raising the Achievement of All Learners in Inclusive Education*. *American Journal of Education and Practice*, 7(1), 1– 25
- McLeskey, J., & Waldron, N. L. (2015). *Effective leadership makes schools truly inclusive*. *Phi Delta Kappan*, 96(5), 68 – 73. DOI: [10.1177/0031721715569474](https://doi.org/10.1177/0031721715569474)
- Miltenienė, L., Valuckienė, J., Damkuvienė, M., Balčiūnas, S., Petukienė, E., & Bugenytė, M. (2022). *Vadovų požiūris ir veikmė kuriant įtraukią mokyklą*. *Specialusis ugdymas*, 1(44), 9– 54. DOI: <https://doi.org/10.15388/se.2022.v1i44.11>
- Mitchell, D. (2018). *The ecology of inclusive education: strategies to tackle the crisis in educating diverse learners*. Routledge.
- Mitchell, D. (2020). *What really works in special and inclusive education: Using evidence– based teaching strategies*. Routledge.
- Nacionalinė Švietimo agentūra (2022). *Teminio išorinio vertinimo ataskaita: įtraukiojo ugdymo įgyvendinimo kryptingumas mokyklose, vykdančiose bendrojo ugdymo programas* [https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/03/2021- m.- teminio- isorinio- vertinimo- ataskaita_22- 3- 3- GV_TA.pdf](https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/03/2021-m.-teminio-isorinio-vertinimo-ataskaita_22-3-3-GV_TA.pdf) [2023 02 16].
- Neves, C., Almeida, A. P., & Ferreira, M. (2023). *Headteachers and Inclusion: Setting the Tone for an Inclusive School*. *Education Sciences*, 13(2), 129. 2 – 11.
- NŠA (2022) *Įtraukties link. Ką mokykla turi žinoti? Atmintinė mokykloms* [https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/12/Itraukties- link.- Ka- turi- zinoti- mokykla.Atmintine- mokykloms.pdf](https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/12/Itraukties-link.-Ka-turi-zinoti-mokykla.Atmintine-mokykloms.pdf) [žiūrėta 2023 02 17].
- Olssen, M., Codd, J. A., & Anne-Marie, O. (2004). *Education policy: Globalization, citizenship and democracy*. Sage.
- Rieckmann, M. (2018). *Learning to transform the world: Key competencies in Education for Sustainable Development*. *Issues and trends in education for sustainable development*, 39, 39–59.
- Ruškus, J. (2020). *Klausimai ir iššūkiai dėl negalią turinčių vaikų teisės mokytis įtraukiojo ugdymo sąlygomis Lietuvoje*. *Specialusis ugdymas*, (1), 10–52.
- Sahin, S., & Ilcin, M. (2023). *Forming Effective Inclusive Education: From School Principals Perspectives* 332–349 DOI: [10.23863/kalem.2022.246](https://doi.org/10.23863/kalem.2022.246)

- Salend S. J., & Duhaney, L. M. G. (2011). *Historical and philosophical changes in the education of students with exceptionalities*. *Advances in Special Education*, 21, 1–20. DOI: [https://doi.org/10.1108/S0270-4013\(2011\)0000021004](https://doi.org/10.1108/S0270-4013(2011)0000021004)
- ŠMSM (2022). *Itraukties švietime plėtros gairės* <https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/aalaikini/Itraukties%20svietime%20pletros%20gaires.pdf>
- ŠMSM (2022). *Švietimas šalyje: Itraukusis ugdymas* <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/08/Svietimas-Lietuvoje-2022-web.pdf> [žiūrėta 2022 03 04].
- Stubbs (2008) *Inclusive Education: Where there are few resources* The Atlas Alliance, Oslas, p. 18 – 146.
- Survutaitė, D. (2012). *Mokinių, turinčių specialiųjų poreikių, ikiprofesinio ugdymo raida Lietuvoje*. *Edukologija*. 35 – 65.
- Švietimo valdymo informacinės sistemos duomenų portalas. Prieiga per internetą: <https://www.svis.smm.lt/> [žiūrėta 2022 02 06].
- Tiwari, A., Das, A., & Sharma, M. (2015). *Inclusive education a “rhetoric” or “reality”?* *Teachers' perspectives and beliefs*. *Teaching and Teacher Education*, 52, 128–136.
- UNESCO (2009) *Policy guidelines on inclusion in education* Paryžius, p. 5 – 21. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000177849>
- UNESCO (2013) *Inclusive education*: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000222124> [žiūrėta 2023 02 17].
- Ydesen, C., Milner, A. L., Aderet– German, T., Caride, E. G., & Ruan, Y. (2023). *Conclusions: Unpacking the Assemblages of Assessment and Inclusion*. *In Educational Assessment and Inclusive Education: Paradoxes, Perspectives and Potentialities* Springer International Publishing. 291–311 DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-19004-9_9
- Yin, R. K. (2011) *Qualitative Research from Start to Finish*. London: the Guilford Press. 36 – 189.
- Želvys (2018) *Europos Sąjungos švietimo politika, paskaitų konspektas* https://www.fsf.vu.lt/dokumentai/%C5%BDelvys_R._2018._Europos_S%C4%85jungos_%C5%A1vietimo_politika._Paskait%C5%B3_konspektas_.pdf
- Želvys, R., Būdienė, V., & Zabulionis, A. (2003). *Švietimo politika ir monitoringas*. Garnelis. 2 – 57.

PRIEDAI

1 lentelė. Interviu gairės

Klausimų blokai	Klausimai
Švietimo politika	<ol style="list-style-type: none"> 1. Švietimo įstatymo 5 str. 5 d. vienas iš švietimo sistemos principų yra įtrauktis. Įtrauktis – švietimo sistema sudaro sąlygas kiekvienam asmeniui ugdytis, plėtoti savo galias ir gebėjimus, gauti reikiamą pagalbą, patirti sėkmę mokantis, socialinėje, kultūrinėje ir (ar) kitose veiklose ir būti nediskriminuojamam dėl ugdymosi poreikių įvairovės ir (ar) švietimo pagalbos reikmės. Kaip įtrauktis vyksta jūsų mokykloje? 2. Viešojoje erdvėje, politikų pasisakymuose dažnai akcentuojama, kad privačios mokyklos labiau didina atskirtį, o ne įtrauktį. Gal galite pakomentuoti, kokia jūsų nuomonė šiuo klausimu? 3. Kaip 2024 m. švietimo įstatymo pakeitimai dėl įtraukties palies privačias mokyklas? 4. Kiek valstybė, jūsų nuomone, turėtų reguliuoti SUP turinčių mokinių priėmimą į privačias mokyklas?
Strateginiai veiksniai	<ol style="list-style-type: none"> 14. Kokie yra numatyti strateginiai uždaviniai SUP turinčių vaikų į(si)traukimui? 15. Kokios yra numatytos priemonės SUP turinčių vaikų į(si)traukimui? 16. Kokių rezultatų siekiate su numatytomis priemonėmis? 17. Ar galima teigti, kad įtrauktis jūsų organizacijoje yra viena iš prioritetinių krypčių? Kas tą rodo? 18. Kaip vykdate stebėseną? 19. Įvardykite, jūsų nuomone, 3 pagrindinius strateginius veiksnius, kurie sąlygotų pilnavertišką SUP turinčių mokinių įtrauktį tvaraus švietimo kontekste.
Mokinių priėmimas	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kaip jis vyksta, kuomet žinote, jog vaikas turi SUP? 2. Pakalbėkime apie sutartį, ar yra kažkokių aspektų, kurie paliečia SUP turinčius mokinius ir jų priėmimą į jūsų mokyklą? 3. Papasakokite, kokiais atvejais dažniausiai nutraukiate sutartis su mokinių tėvais? 4. Kiek jūsų mokykloje yra įmanoma mokinių priėmimo sistema pagal galimybes?

Rizikos	<ol style="list-style-type: none"> 1. Su kokiomis didžiausiomis rizikomis susiduria mokykla, norint įtraukti SUP turinčius vaikus? 2. Kokios yra numatytos atsako strategijos rizikoms įveikti?
Finansavimas	<ol style="list-style-type: none"> 1. Skiriate lėšų mokytojų kvalifikacijos kėlimui, kaip dirbti su SUP turinčiais vaikais? 2. Skiriate lėšų vadovų kvalifikacijos kėlimui, kaip planuoti SUP turinčių mokinių pilnavertišką įsitraukimą? 3. Kokius organizuojate renginius mokyklos bendruomenės nariams įtraukties, SUP tematika? 4. Atsižvelgiant į SUP turinčių mokinių įtraukties klausimus: 5. Kaip planuojate biudžetą? 6. Kaip vykdate biudžetą? 7. Kaip paskirstote išlaidas? 8. Kiek atsižvelgiate į SUP turinčių mokinių įtrauktį reinvestuodami? 9. Kiek akcininkai prisideda prie organizacijos vystymo? 10. Kokių iššūkių kyla tariantis su dalininkais arba tariantis dėl investicijų?
Pagalba	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kokios pagalbos iš išorės (ne viduje organizacijos) reikėtų, planuojant pilnavertišką SUP turinčių vaikų įtrauktį? 2. Įvertinkite, kokių veiksmų trūksta iš valstybės (centrinio lygmens), planuojant ir įgyvendinant įtrauktį privačioje (nevalstybinėje) mokykloje?
Bendradarbiavimas	<p>20. Kaip sekasi bendradarbiauti su SUP turinčių vaikų tėvais?</p> <p>21. Kodėl, Jūsų nuomone, tėvai nori, kad SUP turintys mokiniai nori mokytis privačiose mokyklose, o ne valstybinėse?</p> <p>22. Ar bendradarbiaujate su valstybinėmis mokyklomis? Kas tą bendradarbiavimą nusako?</p> <p>23. Su kuo dar bendradarbiaujate, norint pilnavertiškai įtraukti SUP turinčius mokinius?</p>
Dabartinė situacija	<ol style="list-style-type: none"> 3. Ar mokykla dabartiniame etape yra pasirengusi priimti ir ugdyti SUP turinčius vaikus? Įvardykite, kas nusako tai, kad esate (ne)pasirengę? 4. Ko, Jūsų nuomone, šiuo metu trūksta SUP turinčių mokinių įtraukčiai jūsų mokykloje?
SUP mokiniai ir tvarus švietimas	<ol style="list-style-type: none"> 2. Kaip suprantate tvarų švietimą?

	<p>3. Kaip suprantate specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius tvaraus švietimo kontekste?</p> <p>4. Paprognuozuokite 10 metų perspektyva, kaip tvaraus švietimo kontekste SUP turinčių mokinių įtrauktis atrodytų jūsų organizacijoje?</p>
--	---

PRIEDAI (2)

35 lentelė. Mokėjimo už mokslą sistema pagal galimybes

Kategorija	Sub-kategorija	Įrodantys teiginiai
Mokėjimo už mokslą sistemą pagal finansines galimybes	<i>Tėvai sumoka pilną sumą</i>	Nėra tokios sistemos, yra mėnesio mokestis ir tėvai moka mėnesio mokestį. <i>Mokykla neprisideda prie tėvų mokesčio</i> [I-3]. Natūralu, kad kai kuriais atvejais, kai labai reikia tam tikrų ypatingų priemonių, kurios kainuoja – <i>tai nebūtų visiškai teisinga, kad visą bendruomenę susimoka, o tie – kurie turi individualius poreikius – galima sudaryti tėvams galimybes rinktis susimokėti.</i> [I-2]. Yra vienas ugdymo mokestis – visiems – nesvarbu, kokių gebėjimų vaikai ateina. [I-4].
	<i>Daromos nuolaidos</i>	<i>Yra šeimų, kurios kreipėsi į mane, sako, kad mūsų finansinė situacija dabar yra sudėtingesnė, bet mes labai norim čia mokytis, tai taip, aš suteikiu tokią galimybę mokėti mažiau šeimai.</i> Mes aptariam kokį periodą tai galėtų trukti, bet tai yra konfidencialu. <i>Šito dalyko aš niekur neviešinu ir neplatinu, nes tai yra labai jautri informacija <...> Yra paprasti žmogiškieji santykiai, kada ateina šeima ir sako, kad mums sudėtinga, kad kažkas šeimoje neteko šiuo metu darbo. O mokykla yra ilgalaikiai santykiai, tu negali taip paimti ir sakyti, kad nieko nežinau, pasiimk vaiką ir ieškok kažkur kitur.</i> Vaikas jau mūsų, ne tik tos šeimos, bet ir mūsų vaikas. <i>Taip, aš darau visokias nuolaidas. Yra šeimų, kurias mes tam tikra prasme paremiam.</i> [I-4]. <i>Jeigu būna tie atvejai kritiniai, matom, kad vaikui tikrai gali būti gili depresija arba gali būti kokių savižudybės atvejų – tai aišku, mokykla nieko neskaičiuoja ir suteikia pagalbą čia ir dabar iki tol, kol galės tėveliai galės tą tęstinę pagalbą teikti išorėje.</i> Tai tuos atvejus, kai yra labai sunku, mes tikrai žiūrime ir galvojame, ką galime padaryti šitoje vietoje bendraudami tėvais, vis tiek ieškom kažkokių išeičių, tikrai nepaliekam vaikų nelaimėj ir neleidžiam priėti kažkokių kraštutinumų ar kritinių atvejų. <i>Mokykla tikrai, jeigu yra kažkokie sudėtingi atvejai, tikrai visada ieško išeičių ir bendrauja su tėvais, kad galėtų suteikti tą pagalbą.</i> [I-8].
	<i>Finansuojama dalis mokytojo padėjėjo etato pagal šeimos galimybes</i>	Jeigu mes matom, kad konkrečiam vaikui reikia nuolat mokytojo padėjėjo, mes prašome tėvų nuolat jį lydėti <...> <i>tokiu atveju mes netgi neprašom už savo pinigus finansuoti pilną mokytojo padėjėjo etatą <...></i> [I-4]. <...> už juos vis tiek turės mokėti tėvai, nes mes ten gal vieną – <i>kitą kažkokią konsultaciją ir ten kažkokiais ypatingais atvejais galėsime finansuoti,</i> bet taip, kad užtikrinti visiems, kuriems reikia tos pagalbos, tai ne ir tėvai vis tiek turės patys už tai mokėti <...> [I-9].
	<i>Yra vaikų, kurie mokosi nemokamai, nepilna kaina ir pilna kaina</i>	Dar vienas svarbus principas, kurį reikia suprasti tą mūsų mokykloje yra, <i>kad mes stengiamės išlaikyti tiek, kiek įmanoma finansiškai, mes stengiamės išlaikyti socialiai jautrų darinį.</i> Mūsų tikslas yra 60 – 30 – 10, bet šiaandien dienai 20 % moksleivių mokosi nemokamai, 30 % su labai didelėmis nuolaidom, 50 % moka pilną kainą. <i>Tas yra komunikuojama viešai ir tas yra sakoma, kad jūs ateinate sumokėti už tuos vaikus, kurie negali sau to leisti.</i> Savaiame suprantama, kad tada mokykloje atsiduria toksai labai įdomus miksas ir vaikai iš SOS kaimo, ir vaikai iš daugiavaikių šeimų, kurie gyvenime nėra išvažiavę ten pailsėti ir kartu vaikai, kurie neįsivaizduoja, kad atostogos gali būti ne „all inclusive“ ir ne naujausias iphonas ir visa kita. [I-6].
	<i>Su sąlyga, kad valstybė prisidės finansiškai</i>	<i>Neįmanomas variantas, nebent valstybė neturėtų pasiūlyti vietų valstybinėse mokyklose, tada galėtų atsirasti tokia galimybė, kad vaikas, tėvai renkasi privačią mokyklą ir tada valstybė kažkiek remia.</i> Bet kol yra pakankamai valstybinių mokyklų ir yra užtikrinama, kad vaikas gaus vietą valstybinėje mokykloje – tai manau, kad be šansų. <i>Privati mokykla turėtų turėti kažkokį rėmėją ar verslą, iš kurio ji ateina, nes kai matome, kai paliekama mokykla, kaip dabar išsiskirstė, tai tada sudėtinga, nes tas vertybinis požiūris kertasi su verslumu.</i> [I-17].
	<i>Norima, bet stinga finansų</i>	<...> <i>šiuo metu mes net neturim iš ko kompensuoti ir kažkada, matyt, galėtum kažkurio metu skirti stipendijas gerai besimokantiems vaikams arba kitiems vaikams (.) tai taip, galėtų, bet šiuo metu, konkrečiu atveju – mūsų mokykla negalėtų, nes esam tokioj situacijoj, kada vis dar neturim pelno, bet dalį pelno paskirti kažkada, kai jo bus ir prisiiminti, nežinau, nemokamai ugdyti kažkokių vaikų – tai taip, galėtume ir tai galėtų būti vienas iš principų strategijoje įrašyta tai – taip, bet šiuo metu – ne. <...> tiem vyresniems vaikams gimnazijoje kažkada turėsime tokią kaip stipendiją, ir tai, kas irgi gal esminis dalykas, kad tai bus ne tik už gerus mokymosi rezultatus, bet ir už tavo elgesį ir prisidėjimą prie mokyklos bendruomenės ar ten kažkokių vertybių puoselėjimo <...> vizija dėl stipendijų yra, bet ta sistema dar kol kas tokia besikurianti.</i> [I-13].

PRIEDAI (3)

Interviu išrašo pavyzdys (1)

T: Švietimo įstatymo 5 str. 5 d. vienas iš švietimo sistemos principų yra įtrauktis. Įtrauktis – švietimo sistema sudaro sąlygas kiekvienam asmeniui ugdytis, plėtoti savo galias ir gebėjimus, gauti reikiamą pagalbą, patirti sėkmę mokantis, socialinėje, kultūrinėje ir (ar) kitose veiklose ir būti nediskriminuojamam dėl ugdymosi poreikių įvairovės ir (ar) švietimo pagalbos reikmės. Kaip įtrauktis vyksta jūsų mokykloje?

I1: Jeigu reiktų atsakyti taip labai paprastai ir trumpai, tai aš traktuočiau, kad stipriu bendradarbiavimo principu, kadangi mūsų privačios mokyklos (pamini pavadinimą), tiek teko dirbti ir kitoje mokykloje, kiek ir žinau kolegų (..) kadangi mes teikiame paslaugą kaip produktą, tai mes nuolat bendradarbiaujame su klientais, kurie ateina to produkto pirkti (...) tai bendradarbiavimas iš karto nuo to ir susijęs ir aš visada matydama tą SUP, specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus, galvoju, kad mes visi turim kažkokių specialiųjų ugdymosi poreikių ir kadangi mūsų mokykla yra intelektų mokykla ir kiekvienas ateina, būtent, su savo stipresniu ar silpnesniu intelektu, tai mes nuo pat bendrystės, kada jau net pradėdam parduoti daryti su klientais jau apie tai ir kalbam. Susipažįstam per tėvus su tuo vaiku, koks jis yra ir pateikiame, kaip mokykla prisitaikys tokiam vaikui būti mūsų mokykloje. Kadangi suprantu, kad kalba eina, apie specialiųjų ugdymosi poreikių, tokių kaip aš vadinu „popierinių“, kurie jau turi gal ir ppt išvadas arba bent jau kažkokių specialistų rekomendacijas, nuspėjimą, kad galbūt tai galėtų būti kažkoks tai sutrikimas ateityje. Be abejo, mes visą laiką irgi traukiame tą įrankį bendradarbiavimas, nes ne visi tėveliai ateina pasisakydami. Mes turim tokių atvejų, kurie ateina (..) sveiki, mes kaip visi ir tik paskui pasirodo, kad kai tu gauni tas ppt išvadas, matai, kad yra 2 metai atgal. Jau dabar šita strategiją pradėjom patys traukti, pasakydami, kad būkim atviri iš karto ir kalbėkimės, nes viskas yra gerai. Ta prasme viskas vyksta per bendradarbiavimą. Pirmiausia nusimatant, kokie yra lūkesčiai iš tėvų ir ar mes tai galime įgyvendinti, nes kartais negalim, nes jeigu šiai dienai labai daug yra tų vaikučių, kurie turi tam tikrus sutrikimus, tai, kad mes užtikrintume kokybišką produktą, mes kartais turim pasakyti, kad nebeturim resursų įgyvendinti, jeigu tai yra koks šeštas vaikas klasėje, tai tas sąžiningumas yra tam, kad patys tėvai apsispręstų, kad vis dėl to mes norim didesnio dėmesio ir taip toliau. Jūs dirbdama šituo klausimu, puikiai žinot, kad tų specialistų trūksta. Ir kuo dar skiriasi lygiai taip pat nuo valstybinių mokyklų privačios, aš nesakau, kad visos, bet diduma, kada pas mus specialistai tų specialiųjų poreikių, tai yra psichologas, logopedas ir spec. pedagogas, jie tarsi yra kaip papildoma paslauga. Kartais atsiunčia mums tėveliai ppt išvadas ir sako, kad mums psichologinė, pedagoginė tarnyboj sakė, kad jūs mums privalote duoti logopedą, nes taip yra valstybinėse. Iš tikrųjų, jeigu vaikas ateina, ten susivaikšto krepšeliai, etatai ir taip toliau. Privačiose – taip nėra. Krepšelių mes gauname, bet pagal mūsų nustatytus įkainius, mes turim išlaikyti psichologą, logopedą ir spec. pedagogą – tai tokiu atveju mes nežadam ir visą laik sakome, kad mes tuos specialistus turim, bet per dažnai tam poreikiui, koks dabar ateina, mes turim pasakyti, kad nebūtinai jūs, mokydami mūsų mokykloje, gausite to logopedo 5 kartus per savaitę, kaip jums yra paskirta, o gal ir iš viso kažkurio metu negausit. Tai tokių situacijų irgi būna ir tada mes sakom, kad reikės ieškoti išorėje. Tai bendrai ta įtrauktis (..) mes turim dalinai tą checklist'ą, bet kad būtų toks (...) šabloninis vaiko atėjimas, tai jis labai individualus, todėl kad labai individualūs tie poreikiai ir tėvų, jie skirtingai panikuoja dėl tų spec. poreikių arba atvirkščiai – nepanikuoja ir tada bendradarbiavimo, bendravimo ir labai artimos tos vidinės komunikacijos principu mes tą įtrauktį darom ir nuolat bendradarbiaujam. Kažkaip stebim, nes yra ir tų poreikių, kurie savo laiku mažėja, išsitauso, pračina, o yra tų, kur tos diagnozės yra žmogui visam gyvenimui ir tiesiog turi taikytis padėti.

T: Kaip vyksta mokinių priėmimas, kuomet žinote, jog ateina vaikas, turintis specialiuosius ugdymosi poreikius?

I1: Pirmiausia tai, jeigu turi (turi omenyje SUP), tai turi jie išvadas, tai mielai mes jas pasižiūrim, ar tai būtų atskirų specialistų, ar jau ppt išvados. Tada mes turim ir susitikimus su mokytojais (...). Ypač, kai mes turim jau tų mokinių, kurie kartoja tas išvadas arba galima sakyti, kad mes net su specialistų tam tikrom kardinaliom išvadom net ne visada sutinkam arba atvirkščiai atrandam to (...) neveltui siunčiam kaip pagalbą. Pirmiausia, aišku, vyksta tas formalusis persižiūrinėjimas tų dalykų, ko reikalauja ir kokius patarimus dalina jau tie specialistai iš ppt tarnybos. Tada žiūrim, kaip mes galim tą įgyvendinti ir jau, sakykim, jeigu mes nusprendžiam ir tėveliai nusprendė, kad visos tos sąlygos yra įmanomos, kad tas vaikas puikiai integruotųsi ne tik šiaip į ugdymo procesą, bet ir mūsų paslaugos procesą, kuris yra susijęs su tam tikra ugdymo filosofija – tai tada viskas vyksta (..) yra VGK komisija, kaip ir kiekvienoje institucijoje, mes turim kiekvieną kartą, rugsėjo mėnesį, tą pirminį posėdį apie tuos savo „išrinktuosius“ galima pasakyti taip vaikučius (šypsosi) ir kuriems numatom tą paslaugą, tada susidėliojam pagal tas galimybes (...). Yra vaikų, kuriuos natūraliai įtraukiant į mokymosi procesą klasėje, mes juos ir pristatom kaip turinčių įdomias galias. Yra vaikų, ypač dabar, kai mūsų mokykla auga jau į pagrindinę mokyklą, mes turim jau vyriausius šeštokus ir tai yra nu tikrai akademiškumo lygis yra daug stipresnis ir vaikams kyla klausimų, kodėl šitas vaikas ten gali naudotis vadovėliais? O kodėl jis naudojami savo taisyklių sąsiuvinium? Kodėl aš negaliu naudotis? (parodijuoja vaikus) Tai tuos pristatymus mes darom ir su pačiom

šeimom ir šeimos ateina prisistatyti, kad nu mes esam taip ypatingi ir taip toliau. Tai ir šitas yra reguliariai kartojamos, nes nu vaikai, jie stipriai taisyklių žmonės ir jie tarsi tam tikrus vaikus priima ir žino, bet paskui jiems vėl kyla klausimų, tai jisai toks pats (turi omeny kaip neturintis SUP) su rankom, su kojom (šaržuoja). Tai prasideda, pirmiausia, nuo tų formalių dokumentų, paskui mes turim savo komandos bendrą tokią apsitariamą, įsivertinimą ir nusižiūrėjimą, kur mes galim stipriai pridėti ir kaip sudaryti tas sąlygas. Ypač privačiose mokyklose, galiu gal kalbėti už daugumą, tas daroma (...) labai geras tas žodis įtrauktis, kad na – tai nėra kažkoks kabinetas, į kurį visą laiką vaikšto ir kartais mes net paimdami spec. poreikių vaiką jau pačiam procese, imam tą, kuris neturi tų pačių išvadų, bet savotiškai jam reikalinga pagalba, galbūt, mes nutuokiame, bet jisai, aš dar kaip aš vadinu, tas nepopierinis SUP poreikių vaikas ir tada tą integraciją tokia padarom ir sukuriam (...) man labai man gražiai nuskambėjo mūsų spec. pedagogės (...) sako sukurti tą tokią normalią vidinę konkurenciją, mokantis tam tikrų dalykų, komandinį darbą palaikyti. Tada, kai vaikas įžengia į klasę, tai vyksta mokykloje tiek pradinės, tiek pagrindinės mokyklos mokytojų susirinkimai, kuriuose mes keliamė tam tikrą (...) nebūtinai čia VGK, tą vaiko gerovės komisija, bet tie bendrieji, su kokiom mes ten elgesio ar dėmesio problemom, ar ten kažkokios motyvacijos problemom susiduriame, pasižiūrim, kokia yra bendra tendencija, ar vaikas yra, sakykim, individualiai nusiteikęs prieš kažkokį dalyką mokytojo ar tai yra globali problema, tai tuomet ieškom tų sprendimų, nuolat bendraujam ir komunikuojam su tėvais. O kalbant apie vaikus, yra tų dalykų, kur mes tikrai (...) čia aš noriu pabrėžti, kad ne kiekvieną vaiką, kuris turi disleksiją ar disgrafiją arba ten maži poreikiai tam pristatom, kaip čia tas kažkoks (šaržuoja). Tai, be abejo, ne, nes aš sakau, mes čia, turbūt, visi tam tikrų tų poreikių turim. Tai aš čia daugiau kalbu apie tuos, kur iš tikrųjų mes turim mergaitę, kuri yra su judėjimo negalia. Nu tai, kas yra labai akivaizdu ir turi vaikams paaiškinti, kodėl jai nereikia ten eiti į šokius. Lygiai taip pat, kur tie, kurie turi ten vaikystės autizmą ir jie matematikoj (...) viskas sustoja ties tam tikra klase ir kad jie būtų procese ir lavėtų ir savo tą maksimą toliau lavintų – tai turi naudotis kažkokiom papildomom priemonėm. Aš sakyčiau, kad tas bendradarbiavimas, bendravimas (...) kartais žiūrint tai, kad tėveliai signalizuoja, kad jaučiamas kažkokios, tai nepasakyčiau, kad patyčios, bet nu žmogutis pradeda jaustis, kad jisai yra kitoks. Turbūt tikslas mūsų mokyklos visada padaryti, kad jisai tarsi priimtų tą savo kitoniškumą, kaip tokią duotybę, kaip normą ir nesijaustų kažkuo blogesnis už kitus, nes (...) charakterio ir visokiausių bruožų pakankamai visi turim, kuriais galėtume didžiutis arba kaip tik jausti gėdą.

T: Pakalbėkime apie sutartį, ar yra kažkokių aspektų, kurie galimai diskriminuotų SUP turinčius mokinius ir jų priėmimą į jūsų mokyklą?

II: (...) diskriminuoti (...) tai turbūt tikrai nedirščiau taip teigti. Mes tikrai esame įsirašę šitą punktą apie tai, kad mes logopedo, spec. pedagogo ir psichologo pagalbą teikiame kaip papildomą paslaugą, bet aš tai manau, kad tai nėra diskriminacija, nes šitų paslaugų reikia nebūtinai ir SUP poreikių vaikams. Pas mus yra tokia struktūra ir mums, kaip privačioms įstaigoms, deja, nėra dėl to čia labai smagu, nes kita vertus, kartais ir yra klientams sudėtinga, nes, kaip žinia, kiekviena privati mokykla – jinai turi savo nemenką finansinę išraišką ir kai dar skaičiuoji (...) žinant, kiek kainuoja tie papildomi visų specialistai. Aišku, pas mus mokykloj drįstu sakyti, kad yra vis tiek šiek tiek pigiau negu rinkoje – privačiuose kabinetuose. Šitą mes turim pasižymėję taip, kad nebūtų taip, kad ateini, bendradarbiauji, atsitinka bėda ir reikalinga šitų specialistų pagalba (...) Tarp kitko neperseniausiai turėjom tokią situaciją, kad mes laukiam (3 kartus pakartoja laukiam) (...) nes aš puikiai žinau, kaip vyksta valstybinėse, nu ten tiesiog yra ta sistema kitokia, pati struktūra sudaryta kitaip, valstybinėse mokykloje galim rasti po 3 kiekvieno amžiaus tarpsnio psichologus skirtus, nes jie turi tuos etatus, tiesiog ir paskirta ir nuo atitinkamų tokių vaikų kiekio didėja. Tai šitą mes turim sutartyje apibrėžę (...) kad mes kažkaip tai sakytume, jog sutarty parašyta, kad mes ten nepriimam kažkokio sutrikimo vaikų, niekada taip nėra, yra viskas per bendradarbiavimą, nes ta diskriminacija (šypteli), jeigu galima taip pavadinti, ji tada yra labai atvira tame (...) jeigu mes turim klasėje jau vieną fiziškai sunkiai judantį vaiką, mes veikiausiai antro pagal resursus negalėsime priimti arba galėsime priimti vėl su papildomom sąlygom, kad, pavyzdžiui, ta šeima turėtų savo asistentą, tai kažkokio tokio nėra. Dėl tų pačių kiekio vaikų specialiųjų poreikių vaikų grupėje į sutartį mes nesame įsitraukę, nes nu ta prasme čia apibrėžti sunku. Bet yra, bet yra toks punktas, kad, pavyzdžiui, jeigu paskambina va dabar, mes domimės jūsų mokykla, aš klausiu į kelintą klasę, sako tarkim į ketvirtą ir sako, kad mes turim išvadas. Aha, nu nes tos išvados tai man nesako, kad čia tas vaikas kažkoks kitoks, tada klausiu, o apie ką tai yra, koks tai yra, ar tai yra elgesio ar ne, tada stebi, kaip tėvai bendradarbiauja ir apskritai pasisako, kartais net pradeda vardinti, mes čia darom tą ir aną (...) tada tu supranti, kad nu, jeigu yra tas bendradarbiavimas, kur aš sakiau, kad yra mūsų didžiausias raktas, tai mes ir žiūrim. Jeigu mūsų klasė yra švari ir mes neturim kažkokių papildomų resursų dėti į tų speciukų ugdymą, tai mes mielai priimsim, o jeigu mes ten jau turim tikrai tam, kad užtikrintume akademiškumą tą lygį paslaugos teikimo prasme – jau yra nu tas maksimumas pasiektas, mes galim pasakyti ne. Bet į sutartis įtraukti tokių, kad mes, tarkim, priimam ten 2, o ne 3 (...) nes aš prieš tai esu dirbus privačiam sektoriui ir tam darželyje buvo apibrėžta, kad, tarkim, jų gali būti ne daugiau 2 specialiųjų poreikių vaikų, o vyresnėse ten irgi šiek tiek buvo ir paskui ten traktavimas buvo, kad tas specialiųjų poreikių vaikas atsitinka tam 2 vaikų sąrašinių vaikų vieta. Čia mes tokio neturime.

T: Kaip 2024 m. švietimo įstatymo pakeitimai dėl įtraukties palies privačias mokyklas?

II: Šituo klausimu, aš galvoju, kad pirmąkart privačiom kažkiek labiau pasisėkė, nes kur vyksta ten kažkokios (...) dabar ten turėjo mokymus ir visiem ten buvo išdalintos tam tikros metodinės priemonės, tada pakeli ranką ir sakai, kad mes čia iš privačios mokyklos ir tada susigėsta, kad nu ne – privatininkams – ne (...) Nu taip yra tokia ta realybė. Šiuo atveju tai aš sakyčiau, kad pagaliau mes nusipurtysim gal taip galima pasakyti (...) Tas ir buvo, kad jeigu valstybinės galėjo atsisakyti, tai dauguma tėvelių nu tarsi, kad mano vaikas ypatingas ir ten darydavo viską ir tada jau leisdavo į privačias, nes buvo jų mąstymas, kad privačiom vaikas atneša finansinį krepšelį iš tėvų pusės, ne iš valstybės (patikslina) pusės ir privačios susidarinėja grupes (...) Buvo toks pasklidęs stereotipiškai nuskambėjęs, kad kai kurios privačios mokyklos tampa spec. poreikių mokyklomis. Kadangi dabar valstybinės negalės atsirinkti arba sakyti ne – tai aš manau, kad tu vaikų daug daugiau įsiintegruos, o mūsų požiūriu, tai aš galvoju gal net pamažės ta rinka, nes dažnai jų nepriimdavo į valstybines ir jie ieškodavo privačių mokyklų. O dabar, kadangi jeigu jie galės integruotis daugiau į valstybines mokyklas ir tada šalia namų ir ypač, žmonėms, kuriems sunku yra tuos finansus paskirstyti, mes, galbūt, turėsime mažesnę tą poreikį, bet turbūt principas išlieka tas pats. Mes bet koku atveju skiriamas tuo, kad mes teikiame atitinkamą produktą papildomai, nes aš kaip sakau, taip, yra tai bendro ugdymo programos, mes tą mokyklą turim pasistatę ant Lietuvos žemės, kaip ir visi kiti, ir mes vadovaujamės bendrojo ugdymo programa, bet kaip ir kiekvienas privatus mokyklinis sektorius, mes turim savo kažkokią pridėtinę vertę, dėl to tu privačių ir yra (...). Vieni ten daro kažkokį kontekstinį ugdymą, kiti ten kažkokį ten skandinavišką, kiti lauko (...) Ir kiekvienas turi tą savo vertę, pagal kurią sukuria produktą, jį pardavinėja ir šiai minutei mes turim tą galią išlaikyti minėtą principą, nes mūsų niekas kaip ir neįpareigoja (...). Kadangi mes viską sprendžiame savo resursais (...) jeigu sakyčiau, kad taip, mes čia priimsim visus iš eilės (šaržuoja), tai taip negali būti, nes mes neturim tiek toks valstybinės pagalbos struktūrine prasme (...) iš tų specialistų pusės ir taip toliau, kad galėtume sau tai leisti – tai viskas yra mūsų resursuose ir dabar iš tikrųjų, tu, kaip privatininkas padedi tiems spec. vaikams savo sąskaita ne tą formaliaja ir ne tik iš to krepšelio(...), kadangi stipriai lavinam ir propaguojam ir visaip prevenciškai ir neprevenciškai taikome vertybinį ugdymą – tai yra daug daugiau negu kažkokie skaičiukai sutartyse ir panašiai. Tai mums labai svarbu galėti tą įgyvendinti. Aš pati, kadangi bandžiau dukrą leisti į valstybinį darželį ir ten ateini ir tas (...) aš nesakau, kad visur (...) yra tikrai nuostabių valstybinių mokyklų ir mokytojų, bet nu tu pajauti tą kartais formalumą, kuo kurio aš suprantu, jie negali pabėgti. Mano mama dirba valstybiniam sektoriuj ir jinai sako, kad ir kaip aš nekęščiau tam tikros sistemos dalies, aš neturiu pasirinkimo, na pamaištauja ji ir švietimo ministerijoje ten per posėdžius (...) privačios jos turi tą galią susikoncentruoti į savo prioritetinius dalykus ir vienas iš tų tai yra, būtent, savo to produkto teikimas ir kaip tai susiję su dabar su ta įtraukim tu vaikų, kad mes išlaikysim tą patį principą, kiek mes galim duoti. Yra privačių, kuriem itin svarbus akademinis lygis ir jie, galbūt, apibrėš tai, nes tai yra natūralu. Dar vis yra klientų, kurie renkasi atsivertę reitingų žurnalą ir žiūri, kuriam lygį yra ten ta mokykla ir jiems labai svarbu ir jie nori užauginti pasaulinis vaikus. Tas visiškai suprantama, mes kažkaip vis dėl to po biškutį tikrai keliam ir tą akademiškumą, bet, kita vertus, tai suprantam (...) kaip tik turėjom penktadienio diskusiją, kad dabar mūsų mokykloje yra labai daug vaikų, kurie yra nebūtinai tie „popieriniai“, bet visokių (...) nuo technologijų paveikimo iki karo paveikimo ir jie visi yra kažkokie išskirtiniai, kuriems reikia to specialaus dėmesio.

T: Viešojoje erdvėje, politikų pasisakymuose dažnai akcentuojama, kad privačios mokyklos didina labiau atskirtį, o ne įtrauktį. Kiek sutinkate su šiuo teiginiu?

II: (atsidūsta) nu kaip čia nenusikeikus (juokiasi) juokauju (surimtėja). Aš sakyčiau, kad aš galėčiau juos kaltinti, atvirksčiai, iš tos kitos pusės, nes sakau, kadangi esu pati galima sakyti pusiau iš pedagogų šeimos, nes mama stipriai, daug visus savo gyvenimo metus buvo švietime ir mes susiduriame su ta pačia tema ir galim labai glaudžiai palyginti šituos dalykus. Aišku, jeigu jie kalbėtų apie atskirtį tą, kad jie dabar sugalvojo, kad nebebus ten, nežinau, tu specialių darželių, specialių mokyklų, ten kiekvienoj klasėj bus 50 ant 50 tu vaikų arba net ir 80 % ten tu specialių ir panašiai. Tai viskas yra labai gražu iš tos bendrosios idėjinės pusės, bet įdomu, ar tu pačių pasisakančių valdžios žmonių yra grupėse, ten tu auklėtojų, mokytojų, kur ten vyksta tas kiekvieną dieną buitinis pokalbis apie tai, kur yra ta blogybė. Man atrodo, kad iš tam tikrų struktūrinių sprendimų, mes ir prarandam tą prestižą mokytojų. Ta prasme jiems yra sunku, kai kur yra neadekvatu, kai kur ten ateini ir jie patys gūžčioja pečiais (gestikuliuoja) nu taip yra, nu toks įstatymas, tokios tos taisyklės (parodijuoja). Ir tie mokytojai paskui ir pasirenka tą pačią privačią mokyklą, kad jie galėtų ten veikti, kad jie galėtų įgyvendinti savo kažkokius ten profesinius tikslus ir tą motyvaciją. Jeigu tai yra, kad mes per šitą pusę atskirtį kažkokia, aš turiu omeny per teigiamą, visaip motyvuodami mokytojus – būti, žydėti toj savo profesijoje, jeigu per tai, kad mes na nu stengiamės kiekvienam vaikui suteikti tą geriausią akademinį kelią ir mūsų net pačios mokyklos šūkis, kad jisai būtų ta asmenybė, kuri lengvai atras save, o ne 12 – toj klasėje galvos, kad aš nežinau, ko aš noriu gyvenime ir ko aš ten, kur aš noriu stoti (...). Tai tada, turbūt, taip, tai tada tikrai tos privačios kuria tą atskirtį, bet klausimus, kodėl jos išvis kuriasi? Jeigu tai yra tikrai dėl verslo, kad uždirbti pinigų iš to, kad yra tėvelių, kurie gali mokėti ten ir 500 Eu ir 800 Eu už mokyklą (...) Man atrodo, kad šitas jau seniai praėjo, ši banga jau seniai praėjo, kada buvo prestižas vien dėl to, kad tu

ten gali parodyti savo kažkokią piniginę galią ir taip toliau. Dabar tikrai aš kiekvieną klientą matau, kaip suprantantį, ką jisai čia gauna. Būsiu drąsi, pasakysiu gal tada, kad taip – tai gali būti daroma atskirtis, tik man tada kiltų klausimas, kaip jie vertina, kodėl jinai yra? Man atrodo iš verslo pusės, nežinau, nu tai yra su žmonėmis, darbas su vaikais ne sūrius kažkokius platinti. Aš netikiu, kad yra kažkas sugalvojęs, kad reikia pasidaryti pelną (trina rankom), įkurti darželį ar mokyklą ir čia taip užsidirbti (šaržuoja). Tu vis tiek neši filosofija, neši idėjas, susiburti savo komandą ir tai yra visi tikslai, ką šneka, privačių švietimo mokyklų lyderiai, kad jie labai tikisi kitokio švietimo Lietuvoje ir tas privatus sektorius ir yra tam, kad tą pasiektų, bet kadangi mes kiekvienas esam tarsi vieni – nu tai kainuoja. Aš tikiu, kad gali taip pasirodyti.

T: Kokie yra numatyti strateginiai uždaviniai šių mokinių įsitraukimui ir įtraukimui?

II: Privačios, mes neturim tokių (...) kažkokių tokių mes gavom tas pataisas, mes tikrai viską žinom, puolėm sudarinėti tuos formalius planus. Viskas dar yra turbūt pagal tai, kokios tos problemos ateis, taip mes ir spręsim. Galiu sakyti, kad mes strateginių dalinai turim, bet mes jau net ir vykdom. Mes jau antra savaitė prisiėmėm papildomą asistentą, būtent, dirbti su spec. poreikių vaikais, kur to buvom nenusimatę dar rugsėjį ir tai neturi labai didelės įtakos tų 2024 metų pataisai, bet mes turim realybę, pagal kurią ir prisideriname. Tai aišku keliam šituos klausimus posėdyje, ką mes darysim, kai ateis diduma tų vaikų tokių. Šiai dienai jau esam ir vykdom tą priėmimo ir pasimatavimo mokyklos principą. Dabar turim vaikų, kurie pereina iš tam tikrų mokyklų ir turi tam tikras savo išvadas. Tai tas priėmimas vyksta per glaudų bendradarbiavimą šeima. Tada vaikas yra su mokytojais pabendraujantis atitinkamai akademiniais ir socialiniais aspektais. Socialiniu aspektu mes prašome pasimatuoti mokyklą poros dienų bėgyje ir tas priėmimas, sakykim, turi tam tikrą strategiją nebebūti toksai pagal sutarties reikalavimus, o per tą bendradarbiavimą. Jeigu dar taip labiau strateguoti, tai mes nusimatome, kad mums tų asistentų, kurie labiau specializuosis į darbą su spec. poreikiais, veikiausiai reikės. Šitą esam tikrai nusimatę. Dabar lygiai tas pats su spec. darbuotojais – tai yra psichologas, logopedas, mes irgi jų labai norim, labai džiaugiamės, kad per dabartinius mūsų specialistus žinom, kad reklama, matyt, padaryta – tikrai stojančiųjų yra daugiau ir juokiasi, kad pagaliau auga konkurentų karta. Tai mes jų tikrai norim, strateguojam, visada ieškom, bet rinka yra tokia, kad dabar patogu turėti ir savo kabinetus, kur po pusvalanduką imi atitinkamą sumą pinigų. Tai ne visi logopedai nori eiti į mokyklas, nes labai patogi rinka turėti priėmimą individualų, tai strategija yra tokia. Mes praeitais metais su tėveliais diskutavom ir sakom, kodėl ten taip pakilo logopedas, pusvalandis tuo metu gal 8 eurus kainavo, jeigu grupiniai ir 14 eurų kainavo, jei individualiai, nu tai aš suprantu, tai yra labai mokykloj patogiu, bet mes susiduriame su tuo, kad kuris logopedas norės dirbti čia už atitinkamai 14, o kuris ten 40 eurų gali gauti už tą patį laiką. Tai mes irgi pakėlėm atitinkamai tas kainas išaiškinome tėveliams, kad taip yra, dabar yra tokia retenybė ir natūralu, kad jie savo paslaugą įprasmino brangiau. Bet kokiū atveju šitam lygmeny mes turim strategijų, kaip sudaryti tas sąlygas ir specialistams ateiti pas mus dirbti ir norėti dirbti ir tai nėra tik susiję su darbu su vaikais. Pavyzdžiui, pačiai jų (turi omeny specialistus) įtrauktį daryti į patį mokyklos konceptą, mokyklos filosofijos, kažkokius projektus, kad būtų įdomu. Tų specialistų komanda, papildomos asistentų komanda ir, be abejo, tas atidus priėmimas pačio vaiko yra didžiausia strategija su bendradarbiavimu priešakyje su šeima. Taip gal abstrakčiai, nes iš tikrųjų kažkokių mes papunkčiui (...) ne tai, kad neturim, bet na iš esmės mes apsimastome, stebim, nes bet kas ten, ar būtų karas, ar covidas, jisai privertė daryti ne posėdžius, o čia ir dabar sprendimus – tai ir čia labai panašus punktas. Kadangi mes nuo pradžių turim labai aiškius tuos žingsnius ir koks yra prioritetas bet kuriai šeimai atėjus – tai tas natūraliai kažkaip pas mus, mūsų neišgąsdina, nes mes taip ir darėm (..)valstybinėse aš tikiu, kad jeigu jie ten sako, aš būčiau mokytojas ir bus 15 vaikų specialiųjų – tai čia tikrai reikia galvoti, ką daryti vadovui, kaip motyvuoti tuos mokytojus dirbti, kaip ten kelti kompetenciją, nes aš jau apie šitus dalykus neminiu, nes mes sukam ir sukam nuolatos ratus su mokymais. Mokytojai net individualiai ateina. Dabar turim spec. poreikių asistentę, kuri turi turi akadamines valandas, kurių metu ji ten specializuojasi, skaito, domisi. Man atrodo čia strateginiai, o savaime suprantami dalykai.

T: Apmokate mokymus darbuotojams?

II: Taip, apmokame, bet dar yra kitas niuansas, atsiranda dar kita pusė. Labai smagu, einu, keliuosi, mokausi (parodijuoja) – tai kartais norisi pamatyti ir pačio darbuotojo tą įsitraukimą į tai, ką aš noriu daryti, bet tikrai didžiąją dalį apmokom ir nežinau, jeigu didesni mokymai – tai kokie 80 % tai visą laiką apmokam. Jeigu mokymai 50 eurų – tai mes ir sumokėsime, jeigu yra kažkoks ciklas, kur ten būna, dabar jau irgi kartais pavartau akis pamačius 700 eurų kainą, tai kartais norisi bendradarbiauti su darbuotoju ir klausti, koks yra tavo indėlis, nes mes žinom, koks yra tų pačių darbuotojų lojalumas turime saugoti, nes nu jie ne pinigus išneša iš mūsų, o žinias norisi tai norisi, kad būtų abipusis santykis ir ryšys. Daugumą apmokame, problema tame, kad privačiose mes neturim (...) kai kur gal ir yra numatyta vidaus tvarkose ir taisyklėse, kad mokytojai ten privalo kažkiek tų seminarų būti ir taip tarsi neoficialiai keltis kompetenciją, kas turi būti valstybinėse. Norint tapti atitinkamos kvalifikacijos mokytojai, tai, galbūt iš tų strateginių dalykų – tai vienas iš tų ir yra, kad skatinti mokytis, nes privačiose jie neturi to labai stipraus įsipareigojimo, tas daroma tik dėl savęs ir darbo kokybės pagerinimo. Tai tas kartais formalumas pagalvoji, gal jisai visai naudingas. Mūsų šiuo atveju, kadangi mes šito neturime – tai viena iš tokių strategijų dar ir aš sudaryti galimybes. Mes ir patys organizuojame, kiekvienos mokinių atostogas yra

mūsų mokytojų stovyklos, mokytojų dienų darbas komandose atitinkamomis temomis. Mes ir patys inicijuojame tam tikrus dalykus, stebint patį klimatą ir kokios tos problemos yra aktualios.

T: Siekiate rezultatų su numatytais priemonėmis?

II: Be abejo, kiekvienas mūsų išėjęs mokinytis, tikimės (...) mes neturim dar to ciklo 12 klasių, dar tik augam, bet kad jisai būtų ta asmenybe, kuri yra akademiškai ir vertybiškai pasiruošusi išeiti į tą gyvenimą. Tai turbūt kiekvienam šitas galioja, o tiems specialiųjų poreikių vaikams, kuriems reikia tam tikrų specialiųjų įrankių, tai tas procesas tampa įdomesnis ir tikslas yra išlaikyti tą kiekvieno buvimą mokykloje, sveiką gyvenimą. Kiekvienas atėjęs iš valstybinės mokyklos patirties, kur tam tikri rėmai buvo arba kodėl mes taip labai keliam tą patyčių temą, nes labai buvo išsibujoję ir nelabai ten kreipė dėmesio. Dar dabar rasim tėvų, kurie sakys, ten mane mušė ir pažiūrėkit, koks aš čia fainas užaugau, o pasikapsčius giliau, tikrai pamatai, kur liko šitie randai. Būna iš klientų pasitaiko sako, kad nu jūs čia labai filosofiška. Nu mes turim to matematinio intelekto, kaip aš sakau, tvirtų žmonių, kuriems reikia pasakyti, aha, nu tai gerai, čia jūsų tikslas, kad visi ten 90 % vaikai mokytusi dešimtukai? Jeigu taip konkrečiau, tai tiems vaikams ir šeimoms turi būti gerai. Aš turėjau neseniai vieną patirtį, kur mama sako (...) tikrai dar mažukas tas vaikas, dar nesimoko, sako, aš noriu jus nuraminti, aš leidžiu jam nesimokyti, jus nesukit galvos, o aš sakau, aš jums neleidžiu man leisti, kad jisai nesimokytų, nes darote čia klaidą, ne mes. Nėra paprasčiau nuo to, kur gerai tegul jis, nors ir tvanas (...). Tai čia yra ta didžiausia siekiamybė bendradarbiavimas ir visus šituos mažai apčiuopamus rezultatus, kad eiti prie šito, jog iš esmės užtikrinti tą, ką mes ir siekiame, kad vaikams mokytis būtų įdomu, kad būtų gerai. Ta prasme laiminga asmenybė lengvai atrandantis save – tai nėra tai, kad jis dar nemokės skaičiuoti iki 100, bet bus laimingas ir atras (juokiasi) ne, yra ta akademinė pusė ir netgi su specialiųjų poreikių vaikų darbu tai ir yra tam, kad jie būtų nesu kažkokia užklijuota emblema, kad nu negali, negali ano, bet kad jiems mūsų mokyklos įrankiai leistų pasiekti tą didžiausią maksimumą, kurį jie gali pasiekti. Aišku, jeigu tu nevaldai kojų, mes nepadarysim taip, kad tu bėgiotum, bet, kita vertus, yra tų kitų intelektinių pusių, kur mes atrasim kuom tave dievas apdovanojo ir ką mes, ką mes čia pralaušim ir kaip mums pavyks tą įgyvendinti. O tie vaikai, kurie turi raidos kažkokių sutikimų, tai tikslas juos kažkaip tai eliminuoti, kiek įmanoma, pagal fizinius ten tuos visus dalykus ir kad šitas vaikas jaustųsi protingas (šypsosi).

T: Su kokiomis didžiausiomis rizikomis susiduria mokykla, norint įtraukti SUP turinčius vaikus?

II: Rizika turbūt jinai (...) ateina klientai ir tu iš karto strateguoji apie ilgalaikę perspektyvą mūsų bendradarbiavimo, bet tu niekada nežinai, kad šeimai kažkas nepatiks, išeis, keis mokyklą, tai ta rizika vaikiai pirmiausia atsiremia į tą vaiką, kad tu pradėjęs kažką vykdyti, tų gali nepasiekti šitų tikslų, nes nu tarsi mūsų ryšys nutrunka. Kadangi vaikai natūralu, kad pereina ne taip, kad iš vieno filialo į kitą, o į tam tikrą kitą mokyklą, su dar kitom filosofijom. Tarkim atsirasi vieni, kurie ten stiprina menus, kiti sportą ir taip blaškomas vėjo vaikas išlieka (...) mūsų atveju tai kartais irgi ateina lygiai taip pat vaikai, kurie pagal tam tikrą filosofiją buvo ugdomi kitose mokyklose. Žinom ir Valdorfas, čia drašiai galima išskirti, nes kai kada kai kuriuos vaikus pagal tėvų filosofiją ir siunčiam į tą patį Šiaurės ir Prancūzų licėjų, kur mes sako, žinom, kaip ten yra, mes nu ne priešai esam, turim kolegų ir ten tikrai sakom, jums ten tiktų čia labiau, lygiai taip pat ir pas mus ateina su kažkokiom rekomendacijom. Bet kartais ateina tas vaikutis su tam tikrais spec. poreikiais, jeigu mes kalbame apie tikrai labai laisvo mąstymo mokyklas, humanitarinė, kur viskas ten yra gražu, jeigu tavo filosofija atitinka, bet jeigu tu nori stipriai akademiškumo, tai yra bėda, kai vaikas vis dėl to antrojo klasėje ateina dar ne visai abėcėlė mokantis, nes nu ten tą leido daryti. Čia ir problema, jie tą savo filosofiją diktuoja, tas vaikutis, jeigu jisai pasilikty ilgalaikę perspektyvoj, matyt, viskas ten būtų gerai, kadangi tėvai išsigąsta, viskas smagu, kad tas vaikas ten gerai jaučiasi, bet nu dar vis neskaito, o mano draugų vaikai skaito, rašo ir tada nutrunka bendradarbiavimas ir tie tikslai, ar tai būtų specialiųjų poreikių vaikas, ar ne specialiųjų – čia ir yra ta rizika.

T: Kokias atsako strategijas naudojate rizikoms įveikti?

II: Įveikinėjam ir dabar, kai apie tai šnekamės su tėvais, kaip aš kartais sakau, ačiū, kad jūs įleidote mus į savo šeimą ir nu sakau, amen juokaujama, kad jau iki tol, kol jau mus išskirs atitinkamas laikas. Čia tas pats, kas nusipirkus sporto klubą abonimentą, per mėnesį tu ten nieko nepadarysi, tai tu turi ilgalaikę perspektyvoj bendradarbiauti, kad tą rezultatą, kurį ateina ir aš, pasakaju, kaip nu to produkto pavadinkim tai pateikimą – tai gali tikėtis, o ne kad metus pasimokiau, jūs sakėt (...) Vaikai skirtingi, skirtingi jų tempai. Komunikacija yra raktas, tai labai daug, be kokią sritį palietus, tai šitas klausimas, nuo ko jau pradėjau pokalbį nuo bendradarbiavimo. Turbūt gal atrodys ir banalu, bet į kiekvieną klausimą tuo pačiu galiu atsakyti, kad to bendradarbiavimo principu tas atsakas į tavo šią problemą.

T: Įtraukiate kažką plačiau į bendradarbiavimą nei tėvus, būtent, SUP turinčių mokinių įsitraukimo gerinimui jūsų mokykloje?

II: (...) Taip, mes negana to, kad turim bendrąsias šventes, kur sukuri tą terpę, kad jie būtų pažįstami, kad jiems būtų drašu ir ypač turim tą tokią mane pačią žavinčią šitoje mokykloje – tai ne klasių bendruomenę, o visą bendruomenę. Yra ir tėveliams tie patys mokymai ir tėveliam yra susirinkimai, ten ne individualūs, bet tie bendrieji, kur mes ir sakom, kad mes turim, pavyzdžiui, numatymą, kad turėsime mergaitę, kuri turi judėjimo negalią, tai mes pirmiausia turėjom susitikimą

su tėvais. Kadangi ateina tų vaikų ir kartais ir vidurį mokslo metų, kur tu nesi dar sudėjęs tų ugdymo pagrindų, nes ir pirmą klasę yra dar tokia vėl atspirties taškas, nes viskas labai gražu, kai mes turim klasę visą, kuri iš darželio pereina, kur metus ar du pabuvus su ta mūsų filosofija, stipriai pradėjus vertybinį tą pagrindą. Bet kai į penktą klasę ateina tokie maži paaugliukai, kai kurie keitė mokyklas 2 ir 3 klasėje, tai tu turi apšildyti pirmiausia tėvelius, nes nežinai – nu kaip kokį požiūrį diktuoja (..) čia kaip aš sakau tabu temom nuo politikos, religijos ir sekso, tarsi palieki tėvam nuspręsti, kaip jie aiškina tuos dalykus. Tuomet susitinki, pasakai apie tą pagarbą, kad mums neteko, kad ten juoktūsi, kad tu ten bėgt negali. Čia tas stiprus bendradarbiavimas nuo to ir prasideda. Paskui yra ir tiksliniai mokymai apie lytinę brandą, dabar turėjome lytiškumo mokymus, nes kartais jeigu yra stiprūs specialieji poreikiai, dažniausiai tie vaikai yra šiek tiek vyresni negu pagal savo amžių. Jie turi galimybę pirmą klasę nuo 8 net su puse pradėti. Natūralu, kad atsiranda fiziniai išsiskiriantys veiksniai, gal dalinai ir pritačiau, bet su šia tema yra dalinai susiję. Dabar tą turim, vieniems kyla tų klausimų, kitiems – nekyla. Mes neturim psichinę negalią turinčių vaikų, kurie gali leptelti kažką. Tą vaiką turėti, kad tik turėti ar kad ten tie tėveliai turėtų savo gyvenimą dar be vaiko priežiūros, tai čia ne visai sąžininga iš privačios mokyklos filosofijos pusės žiūrint. Mūsų atveju, mes tuos specialiuosius vaikus net kitokius įvardinam, apie kokius net, galbūt, eina kalba. Taigi jų yra visokių su stipriom negalėm, net ir protinėm, autistai, dauno sindromą turintys vaikai, kur net yra kai kur neadekvačių tokių poelgių, tai šitų vaikų mes kolkas neturim. Dalinai ir į mus nesikreipė, bet esame turėję atvejų, kada tu turėjai pasakyti ne, bet tas ne (...) mes visą laiką einam į stiprią komunikaciją, tai jis buvo abipusis, nes tu pasakai, kad mes darom taip ir taip ir mūsų tikslas toks ir toks. Ar jūs turit galimybę padėti mums su savo vaiku tą pasiekti? Galbūt reikalingas papildomas asistentas, bet kartais ir susidūri, o mokykla ir šiaip kainuoja, papildomai asistento pučiasi šita suma. Problema yra negalėjimas užtikrinti savo testinumo. Dar išskirčiau, kad ne visada mes susiduriam su vertybiškai su artimais klientais ir tada jie būna gražūs, kol pasirašo sutartį, o paskui pasirodo, kad nu tarsi aš moku pinigus, vaikas yra tavo ir dabar tu padaryk savo, ką ten man sakei. Tai vėlgi pradedama nuo to, kad jau dabar stipriai komunikuojame ir šitą juokaudami pasakome, kad taip nebus, nu tai yra jūsų vaikas, tai yra jūsų atsakomybė ir vaikai. Vaikai skaitytojais užauga ant tėvų kelių. Tėvų ta bendruomenė tampa ne tik per individualius pokalbius, bet ir mokymai ir tie patys šeimyniniai mūsų renginiai, kur tą bendrystę (...) negalime sakyti, kad jeigu yra specialiųjų ugdymosi poreikių vaikas – tai jis tampa visų šeimų problema, bet apie tai yra pačio to švietimo, nes yra ir tų, kurie mušasi (..) Tada mamai, kurio vaikas yra ten vadinkim sveikas, bet na gauna rezultatą, kyla klausimų ir kodėl, nes aš moku pinigus, o jie tai jau trukdo. Nu tada pradėdi šitą kelią.

T: Bendradarbiaujate su kitomis mokyklomis gerosios patirties sklaidos požiūriu, kaip pilnavertiškai įtraukti SUP turinčius mokinius?

II: Be abejonės, apskritai, kaip sakau, nori nenori tas stereotipinis ar atskirties klausimas – jį iškyla ten, kur beneuitem tie valstybininkai ir privatininkai bet kokiam sektoriui, ar tai būtų medicina, ar tai būtų švietimas jie išsiskiria ir mes turim savo tuos savo „klanus“ pavadinkim (juokiasi). Tai aš pati asmeniškai nesu toj grupėj, bet tikrai žinau, kad mūsų mokyklos direktorė yra privačių va būtent mokyklų asociacijoje – tai jie ten tikrai bendradarbiauja ir nusprendžia, kaip čia daryti. Ten buvo covidas ir kilo klausimas, ar privačios bus aprūpintos testais, nes pradžioj sakė, nu, ne (...) ir tada sako, kad mes didinam atskirtį (šaržuoja). Pasaulyje pandemija, o privatininkai jūs turit staiga labai daug pinigų ir susitvarkyt patys.

T: O jeigu apie būtent specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius?

II: Tai čia toks kaip pavyzdys, tai tikrai šneka, bet dabar iš tikrųjų negaliu atsakyti, nes pati tame nedalyvauju. Čia labiau buitiškas pasidalinimas, kur sakiau mama mano dirba valstybiniam daržely ir apskritai dalinai aplinkui tų švietimiečių atsiranda. Tai toks yra, kaip jūs planuojat? Kad jūs darysite? Tie pokalbiai vyksta, bet kažkokių va tokių stiprių strateginių – tai negaliu atsakyti, nes toje asociacijoje nesu, bet vyksta ir tie forumai. Savivaldybėse dalyvaujam susitikimuose, tai kviečia visas ugdymo įstaigas ne tik valstybinės. Jeigu yra iš savivaldybės švietimo skyriaus kažkokių tam tikrų strategijų numatyta – kviečia į diskusijas dalinamės. Lygiai taip pat turi, ką valstybinė ir ką privati patarti, bet šiaip aš nepasakyčiau, kad bendroj visumoj buvo kitais gal klausimais. Aš nesu dar net neturiu kvietimo (..) Nors buvo bendrinis laiškas, kuris buvo tiesiai savivaldybės apie tą įtrauktį ir kad rekomendacijom bus pasidalinta. Nu nesu tokio skaičiūsi, kad būtų kažkas konkrečiau.

T: Kokių veiksmų trūksta iš centrinio lygmens planuojant ir įgyvendinant pilnavertišką SUP turinčių mokinių įtrauktį?

II: Aš galvoju, kad vienintelė pagalba būtų tą pačią strategiją matyti ir įvardyti, nes aš kaip suprantu jų interesus (...) teko pabendraut su lygių galimybių centru, tai yra viena iš tų pusių, kodėl dabar vadovėliuose ten ne mokytojas, o mokytojas arba mokytoja (pabrėžia). Tai ir čia prie to einam, kad jie visi turėtų tarsi lygias galimybes, bet, ar lygios galimybės yra tada, kai mes mokomės toje pačioje klasėje visi? Nu čia yra labai daug dedamųjų ir kartais to pritrunka. Ką jūs (turi omeny tyrėją) klausiat, reikia, kad jie PAKLAUSTŲ. Tai jie pasidaryt sau tokį tyrimą ir pasižiūrėtų, kur yra problemos privačių? Kur yra valstybinių, kad jie eitų į tą patį tyrimą pasižiūrėti, kaip galima tą pačią jų idėją įgyvendinti? Viskas ten gražu ir

gerai, bet kur reikia, kartais kaip aš ir sakiau, kaip ten su tom pačiom ugdymosi priemonėm (..) nu tiesiog, kad privačioms nepriklauso. Tai kai tu susiduri su tokiais atsakymais, tai tada nepriklauso ir spec. pedagogas, nepriklauso ir psychologas, logopedas. Tada visa idėja integracijos to įgyvendinimo tampa tokia (...) nu tada tu supranti, kad esi paliktas tarsi vienas. Ir tas pats yra su valstybinėm šiuo atveju, ne mes čia kažkokie išskirtiniai, nes aš pati esu tose grupėse, kur matau, kad mokytojai diskutuoja, kaip jūs darysit, čia tas pats, kaip ir su ukrainiečiais buvo, kur bendra idėja yra, įstatymas tarsi išeina, bet labai trūksta daug dedamųjų. Ir trūksta, kad girdėtų ir ne tik kad girdėtų (...) mokyklos be mokytojų nebus. Be vaikų aišku irgi nebus, bet tai yra pagrindas, tie mokytojai yra tarsi atsikėliau ir dabar bus taip – 2024 m. ateis ir jie baisiai greitai jau ateis. Trūksta to, kad kažkas imtų, klaustų ir žiūrėtų, palygintų, susidėtų gerąsias patirtis pasižiūrėtų, ko reikia, kokių finansų galų gale reikia.

T: Girdžiu, kad daug ko trūksta.

I1: Kai kurie įsivaizduoja, kaip aš sakau, vaikus paskaičiuoja pagal kvadratūrą, man čia geriausias pavyzdys yra – tai ta grupė tiek kvadratų – tai čia tiek vaikų, bet tu nepaskaičiuoji, kad vienam vaikui, kuris turi spec. poreikį ir kuris yra labai aktyvus – tai jam reikia kaip minimum trigubai. Tai yra labai daug dedamųjų, kurios yra labai svarbios. Kad gražios idėjos būtų įgyvendintos, aš manau, kad mes visi esam vaikus ir žinant, kad pasaulis dabar yra toks, kuris turi tos žalos ir čia neišvengsi, to tikrai nebus taip gerai, kaip ten bus ten spec. ar ne spec. poreikių mokyklos, nes tos nespec. poreikių mokyklos visada turės spec. poreikių vaikų, tai čia labai natūralus dalykas, bet, galbūt, labai greitai, tokie eksproptiniai sprendimai (..) čia kaip su tom vaistinėm mašinose, staiga visi nuo balandžio mašinose turėkit, įstatymas išleistas, o kas atsitiko? Jų dar vis prekyboje nėra arba dabar jie visi brokuoti ir negerai. Čia toks paprastesnis ir aiškesnis palyginimas, bet principas yra labai panašus. **T: Kas rodo, kad jūsų mokykla yra pasirengusi priimti ir ugdyti SUP turinčius vaikus?**

I1: Taip, bet negalėtume priimti 30 vaikų su negalia, nebent tai yra atitinkamas susitarimas su tėvais. Tai taip šiai minutei mes turim ir atitinkamas patalpas, kurios ir turi pritaikymo negalią turintiems vaikams. Anksčiau mes turėjom patalpas, kuriose nebuvo to pritaikymo, tai būtume turėję pasiruošti nuo įvažiavimo į mokyklą, liftų ir taip toliau. Šiandienai mes mes tą turim. Galų gale ta įtrauktis, ji vyksta bet kuriuo etapu, bet kuriais metais nuo pat pačios pradžios. Taip, turim ir esam pasiruošę ir nuolat ruošiamės, nes kiekviena individuali situacija atneša naujų sprendimo būdų.

T: Ko trūksta mokykloje pilnavertiškai SUP turinčių mokinių įtraukčiai?

I1: (...) Jeigu kalbant apie apskritai kažkokį bendrą paketą ten tų tam tikrų visų dalykų, tai aš galėčiau sakyti, kad mes galbūt tikrai dar ne viską turim, bet mums gal ir ne visko reikia. Galbūt tam tikrų metodinių priemonių, nes ateina laikas, atsiranda tam tikras vaikas ir prireikia ten kažkokio (...) dabar ne per seniausiai tas sieneles susipirkom, dabar ausines susipirkom, tas membranas ir ant kur dėti ten tiems disgrafikams, disleksikams ir taip toliau. Kinestetam nuperski ir tų priemonių liesti, tai vat po truputį taip jau ir pilnėja, bet kažko, turbūt, be abejo, mes dar neturim, bet kiekvienas tas atvejis – jis sukuria tą terpę kažką įsigyti ir turėti arba pasipildyti, atnaujinti. O iš tokių didžiųjų aš asmeniškai pati dar apie juos ir nežinau, nes nebuvo poreikio. **T: Kaip suprantate SUP turinčius mokinius tvaraus švietimo kontekste?**

I1: Tvaraus švietimo kontekste (...) patikslinkit, ką turit omeny tvarus švietimas.

T: O kaip jūs suprantate tvarų švietimą?

I1: Man pirma mintis, tvarus švietimas, nežinau, sudėtingas klausimas, nešauna man kažkas labai tokio, kur galėčiau čia prabangiai atsakyti. Gal ką ir minėjau, man gal veda ši mintis prie šito, kad labai gal svarbus tas tęstinumas, kaip jį užtikrinti, kad va tas tvarumas, tai tada sakyčiau, gal tas tęstinumas labai svarbus. Gal yra ta pati ne tai kad lygybė, bet strategija bendra, nes švietimas Lietuvoje yra vienas, o kaip jis išsiskaido, ten privatūs – neprivatūs, formalus – neformalus – tai yra jau skirtingi dalykai. Tai strategijų, priemonių ir galbūt net planų kažkokių, bet kartu man taip norisi dar vis tiek dėti kablelį, brūkšnį ar dar kažkas, apsprendžiant nelabai abstrakčiai (..) kaip aš ir minėjau, kad sugalvojo idėją, gal viskas ir gerai, gal net ir tie punktai yra kaip mes čia dabar įtrauksim, ten kažką padarysim ir taip toliau ir viskas, ir vyksta pagal tą kažkokį (..) kad kažką kažkaip, o tu tarsi nežinai, kaip yra vienoj mokykloj ar kitoj mokykloj. Tos pačios idėjos realūs uždaviniai, tikslai, o ne tik idėjiniam lygmeny, bet su tom problemom visom, apklausom, posėdžiais, ar kuo jau – jau čia ne mano tikslas rasti tų būdų, bet tikrai įsivardinant, kame yra (..) Kokia yra galimybė tą visą įtraukti 100 % įgyvendinti, o ne padaryti ir paskui spręsti papildomas problemas su vėlgi mokytojų trūkumu, kurie atsakys dirbti tokį darbą su SUP. Jau dabar tas trūkumas specialistų ir net mokyklų, nes ne kiekviena mokykla bus pasiruošus priimti fiziškai neįgalų vaiką. Aš dabar galvoju pati, kai mokausi mokykloj, baigdama 12 klasę jau buvo įrenginėjamas ne tas liftas, bet ant laiptų tokia konstrukcija užkilti su vežimėliu, bet iki tol 11 metų to nebuvo. Įdomu, būtų šitą strateginį planą mums visiems matyti. Tie žmonės, kurie sugalvoja, na jie negali to padaryti be bendradarbiavimo su švietimo įstaigomis. Tai galbūt taip, aš nežinau, ar čia tiksliai, bet tai mano asmeninis suvokimas yra apie tvarų švietimą.

T: Paprognozuokite 10 metų perspektyva, kaip tvaraus švietimo kontekste SUP turinčių mokinių įtrauktis atrodytų jūsų organizacijoje.

II: Aš būsiu pozityvi, net nebūtinai mūsų organizacijoje – viskas bus gerai (šypsosi). Žmonės, kurie pasirinko švietimą, kad ir kiek jie burba, nu jie pasirinko tą iš tikrųjų dūšios, kaip aš sakau. Kad ir kiek jie burba, kad ir kiek ten kam atlyginimas per mažas ar per didelis, kad ir tiekten tų vaikų klasė per daug per ar per mažai, nu žinokit dirbs ir kažkaip sudarys sąlygas, nes nu vis dėlto šitą darbą kiekvienas mes pasirinkom, nes turim tą nenumaldomą simpatiją vaikui. Kad ir koks jisai būtų, ir ką jis galėtų ar negalėtų. Šiandien dienai mes esam labai globali sritis, turim daug patirties iš viso pasaulio, galim gilintis, bendradarbiauti ir tikrai rasim būdų. Viskas bus tikrai daug geriau. Aš kaip sakau, jau rytoj bus geriau, negu yra šiandien – tai apie tą 10 metų perspektyvą konkrečiai, tarkim, į mūsų mokyklą, kur mes esam maža mokykla ir taip dar auginame tą pirmąją kartą su visais šitais pridėtiniais iššūkiais – tai mes administracinė komandoj kartais juokaujam, kad iš esmės nebūtų šitų kažkokių problemų, tai ir mūsų nereikėtų (juokiasi). Nebūtų tos pačios švietimo politikos pačios taip, kaip ją auginti, vystyti ir taip toliau. Aš tikiu, kad per mokytojus mes po truputį spręsimė kitas problemas, nežinau tos pačios technologijos kuria gerį, bet ir nesvietišką blogį, tai visur yra tas mokytojas ir lygiai taip pat ir čia – tų vaikų daugėjant, mes turėtume net ir pristabdyti šitą periodą, galbūt dar didesnė perspektyvoj tokių vaikų radimąsi, nes netgi šiai dienai visi žaidimai ir siūlomas, kad ir tėvelis ne pedagogas, bet jisai nori nenori jau gaus į rankas tam tikrų priemonių, su kuriom galės vaikui padėti būti kitokiu. Literatūros vaikams ir priemonių, žaidimų, pieštukų, tribriaunių – netribriaunių, kur šiek tiek susistabdys visi tam tikri reiškiniai ir su mokytojų pagalba ir konkrečiai mokyklų pagalba, mes va čia visus tokius nesutarimus įgyvendinsim ir bet kokių atveju, kad ir kaip ten bus privačiose ar valstybinėse, vienodai ar skirtingai – prieš akis stovi mokytojas, kur viską padarys taip, kad tie vaikai kažkaip tai užaugtų.

T: Įvardykite 3 pagrindinius strateginius veiksmus, kurie sąlygotų pilnavertišką SUP turinčių mokinių įtrauktį tvaraus švietimo kontekste.

II: Bendradarbiavimas su tėvais, atitinkamom institucijom ir mokytojais. Gal net lygiagrečiai mokytojai ir tėvai, ne mokykla yra atsakinga, atsakingi mes kartu esame su tėvais. Tai sakyčiau mokytojų ir tėvų bendradarbiavimas numeris vienas, tada yra strateginis – bendras bendradarbiavimas su institucijomis, matymas tų SUP problemų ir ne tik problemų. Tai susidėliojimas veiksmų plano, būtent, su tais, kurie ir turi tą vykdyti, nes organizacijose mes pradedame turėti labai daug idėjininkų, o tas yra prastai pagal visą įgyvendinimo politiką, nes jie turi galią teikti idėjas, bet neturi kompetencijų jų vykdyti ir mes tada susiduriame, kad gal viskas ten gražu, gal mes turim problemą, bet lygiai taip pat kai mes pagalvojam mokykloj lygiai tokia pati situacija (...) va keli tėvai pasakė, kad čia nesaugu. Tada sprendi tą problemą ir atsisuki ir pagalvoji, bet 115 likusių nemato tame problemos ir tada galvoji, iš ko tas kyla, kur reikia brėžti politinį, o kur reikia brėžti realų problematinį reiškinį ir ar tikrai reikia tokio globalaus posūkio, kad ta problema išsispręstų. Tai visų pirma, reikia tų strateginių institucijų bendradarbiavimo su vykdytojais – tai yra mokyklomis. Jeigu konkrečiai – savivaldybė, tos visos agentūros ir kad tai nebūtų, kaip dabar zoom'o lygmeniu, kur susiskambini ir 4 val. klausai, kur prisistato ir pasako, kiek ten mokslų baigė, o tik paskui eina apie problemas kalbėti. Tai tegu iš tikrųjų atvažiuoja ir pasižiūri į tas privačias mokyklas, tegu ateina, pasišnekėkim – čia nėra labai daug, dar kai yra tos asociacijos, padarykim tai reguliariai, kur atstovai atsineša tą, ką jūs (turi omeny tyrėją) klausiat, kokius nors faktus nusineša ir taip sprendžiam ir dėliojamės. Dar tai labai liečia mokytojus ir tėvus, nes iš jų pasiėmus tam tikros informacijos, nuomonės, priemonių ar dar kažko reikia, tokiu būdu galima lengviau strateguoti. Pats vykdymas svarbu dar, kokios yra tos galimybės ir kaip tą atskirtį sumažinti ir kokį lygiavertiškumą palikti, kad mes netaptume „diskriminantai“ (turi omeny diskriminuojančius), kad iš esmės procesas pasiektų finišo tiesiąją su tokiu rezultatu ir be prognozių, bet žinant, kad taip bus. Nes kaip jūs klausiate, kokia yra prognozė po dešimties metų? Tai aš optimistiškai galvoju, kad būtų savaime aišku, kaip kad mes per raudoną – sustojame, per žalią – važiuojam. Tai jei šiti dalykai būtų, tai tada būtų ne nuomonė, o faktas, kad bus gerai.

Interviu išrašo pavyzdys (2)

T: Švietimo įstatymo 5 str. 5 d. vienas iš švietimo sistemos principų yra įtrauktis. Įtrauktis – švietimo sistema sudaro sąlygas kiekvienam asmeniui ugdytis, plėtoti savo galias ir gebėjimus, gauti reikiamą pagalbą, patirti sėkmę mokantis, socialinėje, kultūrinėje ir (ar) kitose veiklose ir būti nediskriminuojamam dėl ugdymosi poreikių įvairovės ir (ar) švietimo pagalbos reikmės. Kaip įtrauktis vyksta jūsų mokykloje?

II0: Mes nepriimam mokinių pagal intelektualius gebėjimus, mes priimam tiesiog pagal tai, koks yra tėvų požiūris į gyvenimą būdą, į mokymąsi. Tai tokiu būdu mūsų mokiniai, kai nėra atrūšiuojami pagal intelektą, tai mes jau seniai turime mokinių, kurie turi aspergerio sindromą (..) nėra pas mus mokęsi mokiniai su fizine negalia, išskyrus – klausos ar regėjimo negalia – tai šitų mokinių irgi turim. Šitoje srityje mes dirbame turbūt (..) kiek mokykla gyvuoja, tiek visą laiką ir turim vaikų, kuriems reikia kitokios pagalbos arba tas ugdymas organizuojamas jiems turi būt kitaip – tai mes tą ir darom. Toli gražu nesame patenkinti tuo, ką duodame šitiems mokiniams ir visą laiką, kiekvienais metais, ugdytume turime išsikėlę tikslą – gerinti ugdymo kokybę ir tai susiję yra ir su normaliais, gerai besimokančiais mokiniais ir su tais, kuriems yra sunkiau. Tai šiuo klausimu turime mokykloje pagalbos specialistus, bet jų irgi neturime visos puokštės, kurią rekomenduojame turėti Švietimo ministerija, nes net ir turint tuos žmones, kuriuos mes dabar turim, tai turim socialinį

pedagogą, turim logopedą, turim dvi mokytojas, kurios turi psichologinį išsilavinimą, bet ne magistrą, o bakalaurą, todėl negali dirbti psychologėmis, bet užtai dirba pagalbininkėmis klasėje ir priklauso gerovės grupei mokykloje. Tai ta gerovės grupė mokykloje yra viena iš pagrindinių tokių grupių, kuri peržiūri, kokios pagalbos reikia ir kokiems vaikams. Kitą dalyką, ką mes turime, tai mūsų mokytojai susitinka kiekvieną ketvirtadienį – turime taip vadinamą mokytojų kolegiją, tai yra mokytojų susirinkimas ir tai yra pedagoginis susitikimas. Kiekvieną savaitę mes sprendžiam pedagoginius klausimus rate – tai yra kolegialiai ir 2 val. yra skiriamos bendrai visiems mokyklos mokytojams, o dar papildomai paskui turim valandą arba pusantros ir skirstomės į grupes. Tai mažiukų mokytojos, ten pirmų ir ketvirtų klasių, eina atskirai ir sprendžia pedagoginius klausimus ir dalinasi metodiniais dalykais ir vyresniukų, kadangi turim visą mokyklą, nuo darželio iki gimnazijos iki 12 klasės ir tada kitoms tos grandys 5 – 8 ir 9 – 12 vėlgi renkasi atskirai. Kuo ypatingi šie susitikimai, kad šitų susitikimų metu mes irgi analizuojame, jeigu yra vaikų, kuriems reikia pagalbos, mes sprendžiame, bandome spręsti grupėje su mokytojais kartu, ką daryti. Tuo metu kalbam ir apie integralius dalykus, apie ugdymo integralumą, kaip galime tam tikrus mokomuosius dalykus tarpusavyje susieti. Tada, aišku, pasiima tie pagalbos specialistai būna pasiima mokinius iš klasės ir turi su jais individualius užsiėmimus. Aš manau, kad tai yra irgi pagalba. Dar vienas dalykas, kas svarbu, mes pamoką kiekvieną rytą pradėdame nuo rytinės dalies, ypatingai tai aktualu mažiukams, su vyresniukais ta rytinė dalis būna kitokia, gali būti ir pašnekesys, bet su mažaisiais – tai yra judėjimas, ritmas, eilėraščių sakymas, pratimų sakymas, kas irgi leidžia sujungti kairinį ir dešinįjį tuos pusrutulius ir vaikams, kuriems reikia daugiau pagalbos. Tai ir vaikams, kuriems nereikia papildomos pagalbos ir vaikams, kuriems reikia papildomos pagalbos, tada jiems tos ritminės užduotys yra naudingos. Taip pat mūsų mokyklos ugdymo programoje svarbus dėmesys skiriamas judėjimui ir, aišku, mokiniams, jeigu jie turėtų judėjimo kokią tai negalia – tai, turbūt atsižvelgtume į tai, bet šiandien dienai mes neturime tokių mokinių, kurie turėtų judėjimo negalią. Visiems kitiems išėjimas (..) einam vieną kartą per savaitę su mažiukais, su pirmokais, trečiokais į mišką, kiti eina į baseiną. Aš manau, kad tas fizinio kūno stiprinimas padeda ir mokiniams, kurie turi mokymosi sunkumų ir mes akivaizdžiai tą matome.

T: Pakalbėkime apie mokinių priėmimą. Kaip jis vyksta, kuomet žinote, jog ateina vaikas, kuris turi specialiuosius ugdymosi poreikius, ar yra kažkokie žingsniai?

I10: Pirmiausia, pas mus bet kuris vaikas atėjęs į mokyklą, ateina per pokalbį, per susitikimą su mokytojais. Pas mus priėmimas vyksta nedirektyviai, ne vadovas priima mokinius, kaip ir mokytojus, o priima grupė žmonių ir jeigu būsimi pirmokai, tai jiems yra organizuojamos paskaitėlės, kaip tik šią savaitę prasidės tos paskaitėlės būsimųjų pirmokų tėveliams, ir tada mes stebime vaikus veikloje, organizuojam veiklą, kurioje vaikai veikia ir tada ateina patyrę mokytojai, stebi ir iš mokinių veiklos iš karto matosi, kuriems reikia pagalbos. Kartais kažkurie atsiskleidžia vėliau, bet dažniausiai, jeigu vaikai turi specialių poreikių – tai jau pamatom. Tada kitas žingsnis yra sėsti į ratą su tėvais. Tas ratas irgi tada nėra toks didelis, ten sėda 2, 3 ar 4 mokytojai ir šeima, kartais su vaiku, kartais be vaiko, įvairiai būna ir tada aiškinamės, kokia iš tikrųjų yra sunkumai, kokius sunkumus tėvai patiria namuose. Jeigu jis ateina iš kitos mokyklos, tai kokius ten patyrė sunkumus ir kokią pagalbą iki šiol gavo. Tada mes pasimatuojam su savo mokyklos specialistais, ar mes iš tikrųjų galime atliepti tokios šeimos vaiko ugdymą, nes, galbūt, mes neturim to specialisto, kurio reikia ir tada sakom tėvam, ką mes turime ir ką mes galėtume daryti, bet daryti mes galim tikrai bendrystėje su tėvais. Jeigu tėvai bando slėpti vaiko kokius tai sunkumus, negebėjimus ar problemas arba jeigu tėvai sako, kad mes atvedam į mokyklą, jūs esat specialistai ir jūs pasirūpinkit mūsų vaikų ir padarykit viską, nes jūs žinote, ką reikia daryti – tai šitoj vietoj mes iškart matom ateityje problemas. Labai svarbu yra ta trinarystė: mokytojai, tėvai, vaikai. Tik bendrystėje kartu su tėvais mes galime padėti vaikui. Jeigu tos bendrystės nėra, jeigu tėvai norėtų palikti vaiką mokyklai ir kad mokykla išspręstų mokymosi ar elgesio sunkumus, mes manome, kad šito mes padaryti negalime. Tik kartu su tėvais, kai tėvai irgi įsitraukia, pagal mūsų rekomendacijas dar skiria papildomo dėmesio savo vaikui – tai gali būti papildomos psichologo paslaugos, susitikimai ar papildomi kažkokie kitokie (..) susiję su vaiko vystymosi pagalbos teikimu. Priimam, bet tikrai su sąlyga, kad dirbsime kartu.

T: Kokiais atvejais dažniausiai nutraukiate sutartis su tėvais?

I10: Kai matome, kad vis tikrai mes nepajėgūs padėti vaikui ir yra taip buvę per mokyklos istoriją. Mokykla jau gyvuoja jau virš dvidešimt metų, kaip nevalstybinė mokykla mes esam trylikti metai iki tol priklausėm tradicinės mokyklos administracijai. Tai nutraukiame sutartis, kai matom, kad nebegalime atliepti. Pavyzdžiui, kai jau nebeįsėdina ir mokytojai sako, mes matom, kad tam vaikui nebegalim skirti pagalbos arba nebeturim kompetencijų, kas irgi yra suprantama arba tėvai pradeda traukti, kaip čia liaudiškai pasakyti, traukti į vieną pusę vežimą, o mes – į kitą pusę ir pradėdam nebesusikalbėti, nes mes tėvams sakome, kad norim, kad jis kuo mažiau naudotųsi internetinėmis priemonėmis, kad riboti jam telefono naudojimą ar kompiuterio naudojimą, nes tai veikia jo elgesį, jo fizinį vystymąsi. Kitas dalykas yra mityba, kas labai svarbu vaikams, kurie turi mokymosi sunkumų ar elgesio sunkumų jų mitybą reikėtų peržiūrėti ir tada mokykla nebeįgali šitoj vietoj yra padėti, nes vaikas gal valgo vieną ar du kartus mokykloje, bet visą kitą laiką jis valgo namie. Tai ekranų naudojimas, mitybos režimas, ritmas šeimoje, ar jis laiku eina miegoti, ar gauna pirminių tuos poreikius, ar juos patenkina. Tai šitoj vietoj yra mokyklos lūkesčiai tėvams. Jeigu su tėvais neina susitarti ir mokykla nebeįgali kažkokių dalykų padaryti – tai tada nusitraukiam sutartį. Aišku, stengiamės nutraukti sutartį draugiškai ir padėdam, ieškom tada kartu, skambinėjam į kitas mokyklas ir šiomet rudenį esam vieną berniuką, kuris turi aspergerio sindromą, esam išorientavę į kitą mokyklą. Ten mama pati labai daug ieškojo ir darė, nes kitu atveju kartais mokiniams reikia papildomos priežiūros tiesiog klasėje, reikia žmogaus, kuris su juo būtų. Būtent tam berniukui, jis buvo agresyvus ir jam reikėjo žmogaus, kuris būtų nuolat šalia jo. Mes esam nevalstybinė mokykla, tėvai moka papildomus pinigus už tai, kad mokykla galėtų gyvuoti ir tie pinigai skiriami mokyklos išlaikymui, fiziniam kūnui, pedagoginiam procesui mes gaunam iš ministerijos pinigėlius, bet tokiu atveju, jeigu vaikui skirti visiškai asmeninį žmogų – pedagogą ar spec. pedagogą šalia

jo – tai yra finansinis klausimas ir ne tik finansinis iš tikrųjų – tai susiję ir su tėvų požiūriu. Kartais tėvai sako, kad nu ne, mes tada negalime, tada ieško kitos mokyklos ir kažkur iškeliauja. Tai tokiu būdu mes nutraukiame, bendrai ieškant tos pagalbos geresnės vaikui negu galim pas mus mes suteikti.

T: Kokios pagalbos iš išorės reikėtų, planuojant pilnavertišką SUP turinčių vaikų įtrauktį?

I10: Aš galvoju, labai svarbios yra dirbančiųjų kompetencijos, nes mokytojai jie baigę pedagoginius mokslus, o šitiems vaikams reikia specialios pagalbos, todėl aš galvoju labai svarbu Lietuvoje ruošti tuos pagalbos specialistus, spec. pedagogus, nes jie labiausiai turi žinoti vaiko raidą, tai yra su psichologija susiję, ir pagalbos būdus, ko reikia. Dabar mes turime mokykloje ergoterapeutę ir tai yra nuostabu, ir panašu, kad gal mums jos vienos neužtenka, nes ji žino, nes klasės mokytojas pedagogas, kuris dirba ir tiesiogiai atneša ugdymo procesą į klasę, jis nebūtinai žino tą tam tikrą specialiųjų būdų. Dabar organizuojami yra nuotoliniai visokie kursai ir mes pagal savo specifika svajojame turėti gydančią pedagogą. Tai yra pedagogas, kuris turėtų pedagoginį išsilavinimą, bet turėtų ir medicininių žinių, nes jeigu mes norime padėti vaikui, kuris turi specialiuosius poreikius, mes turime žinoti jo vystymosi raidos sutrikimus. Jeigu mes elementariai turim, sakykim, negirdintį vaiką arba neregintį vaiką (..) turim mergaitę, kuri turi regėjimo labai stiprų sutrikimą, tai mes kaip ir žinom, kad arba ten tada jai reikia brailio rašto mokyt, jeigu jis negirdi, tai tada reikia gestų kalbos. Vaikai, kurie turi aspergerį, autizmą, emocijų sutrikimą intelektualinį vystymosi sutrikimą, paprasti mokytojai, baigę tiesiog pedagoginius mokslus, jie turi per mažai žinių arba visai net neturi ir nėra įgalūs padėti tam vaikui, nes norint padėti, reikia žinoti ką ir kuom padėti. Galvoju, kad jeigu valstybė galėtų, tai nuo 2024 metų tas įtraukusis ugdymas jau kaip ir privalomas, ir daugelis mokyklų jau šiandien dienai, net nereikia nieko įtraukti. Mes turim savo mokykloje, tokį kiekį tų vaikų, kuriems reikia padėti, kad apie daugiau kalbėti – tai jau net labai išsėina, nes kiekvienoj klasėj yra mokinių, kuriems reikia tos specialiosios pagalbos. O ko reikia? Tai reikia specialistų, reikia žmonių ir tai jau tada turi būti organizuojami kažkokie nuoseklūs mokymosi kursai, nes 2024 metais, manau, kad susidursime su tuo, kad žmonių reikia čia ir dabar, o jie pradėdami ruošti tai tik dabar. Mes savo ruožtu, aišku, pagal mūsų specifiskumą, tai iš viso mes labai norim tų gydančiųjų pedagogų ir netgi Lietuvoje tokio specialisto mes neturim nei vieno, kuris galėtų kitiems padėti, mes turim tik užsienyje. Tada savo ruožtu mūsų mokykla organizuoja nuo 2024 metų, yra pradėti pradėtas ruošti projektas, kad mes turėsime Lietuvoje gydančiųjų pedagogų mokymosi kursą tiems mokytojams, kurie turi jau pedagoginį supratimą, pedagoginį išsilavinimą, papildomai, kad papildomai galėtų įgyti žinių, kaip elgtis su įvairiais vaikais, nes to labiausiai reikia žinoti, reikia pažinti vaiką.

T: Kalbant apie tuos 2024 m., kaip šie įstatymo pakeitimai dėl įtraukties palies privačias mokyklas?

I10: Sakau, tai, ką aš galiu dabar pasakyti, kažko negali pasikeisti nuo 2024 m., nes mes šiandien dienai turim, mes 2023 m. turėjome ir 2015 m. turėjome. Buvo laikas, kai mes turėjome įrodyti visuomenei, įrodyti tiesiog žmonėms, kad mūsų pedagogika yra ne specialiųjų poreikių pedagogika, todėl šiai dienai dar vis veržiasi tėvai su mokiniais, kuriems reikia kitokios pagalbos ir mes turim įrodinėti, kad mes esame ne specialiųjų poreikių mokykla ir kad pas mus gali mokytis ir gabūs, ir visokie vaikai. Tai šioj vietoj aš šiandien dienai nematau jokio skirtumo, mes turim šiandien dienai labai nemažai mokinių, kuriems mes jau dabar bandom suteikti pagalbą. Tai ar nuo 2024 metų galėsime dar daugiau jų priimti? Tada jau nebežinau, tada iš tikrųjų taptume specialiųjų poreikių mokykla, kokia mes nenorim būti. Tai tas klausimas toks yra tarsi atgal metamas, mes šiandien dienai turim tų mokinių ir jeigu jų norės dar daugiau ateiti, mes praktiškai kiekvienais metais susiduriame, vos ne kiekvieną mėnesį vis nori kas nors ateiti pas mus į mokyklą ir tarp tų norinčių ateiti mokinių visą laiką pasitaiko mokinių, turinčių specialiųjų poreikių. Kaip ir sakiau, tada mes sėdam ir kalbam su tėvais, ar mes galime kaip mokyklą padėti tokiai šeimai? Ar tėvai gali bendradarbiauti su mumis tuo klausimu dėl vaiko? Ir aš tai kažkaip net nematau tame kažkokio kitoniškumo nuo tų 2024 metų, nes šiemet va 2023 – ieji ir pas mus tas pats vyksta, mes priima mokinius, kurie kuriems reikia pagalbos. Aišku, tiktai žiūrime, kad tai nepakenktų bendrai klasės atmosferai, nes jeigu klasė nepasiruošusi priimti dar daug daugiau vaikų, negu gali suvirškinti ar negu gali padėti – tai tada nesąžininga nei tų vaikų, kurie turi specialiuosius poreikius, nei tų sveikųjų mokinių atžvilgiu, nes tada ir jiems yra žala daroma. Tai sakau, mes priiminėjame ir priiminėsime, atsižvelgdami pagal savo galimybes, pagal savo turimų specialistų kiekį, pagal mokytojų gebėjimą, galėjimą turėti klasėje vienokį ar kitokį kiekį tų vaikučių, kuriems reikia pagalbos.

T: Truputį užsiminėte apie mokymus mokytojams. Organizuojate, skiriate lėšų kitiems bendruomenės nariams?

I10: Tai aš pati buvau 12 metų buvau klasės mokytoja, užauginau mokinius nuo pirmos iki dvyliktos klasės buvau jų klasės vadovė. Klasėje visus tuos 12 metų pas mane mokėsi aspergerį turintis berniukas ir tai buvo puikus pavyzdys, aš labai drąsiai galiu apie tai kalbėti, tokių vaikų turėjimas klasėje, tai pirmiausia tam vaikui gerai, nes jisai gali augti tarp sveikų vaikų ir matyti tą normalų santykį, normalų vystymąsi, bet kitiems šalia esantiems irgi labai gerai, nes jie tada mato, kad yra įvairių žmonių pasaulyje ir kad jie kai užaugs ir baigs mokyklą, tai mokykla nėra rezervatas – tai yra vieta, kur, mano nuomone, turi būti ir gerai, kad yra įvairių žmonių ir tie, kurie, ar sunkiau suvokia, ar negali taip gerai judėti, ar jie negirdi, ar jie nemato (...) aišku, su matymo ir girdėjimo, tai turbūt čia labai specifiska ta negalia yra, kur tikrai reikia labai jau ne bet kokių specialistų pagalbos, bet, mano manymu, tas jaunas žmogus, kuris užaugo mūsų aplinkoje (..) dabar mes turim mokykloje dar bent du aspergeriukus, tai manau, kad sveika susitikti su tokiais žmonėmis ir matyti jų vystymąsi ir jiems patiems augti šalia kitų. Tokiu atveju ir mokytojai, ir tėvai jiems sudaroma galimybė dalyvauti kursuose ir dabar nuo praeitos savaitės čia pas mus mokykloj ateina psichologė, kuri irgi dirba su tėvais, kurių vaikams reikia daugiau pagalbos, bet į tas organizuojamas paskaitas ar kursus gali eiti bet kuris bendruomenės narys, nes mes viešai skelbiame per savo elektroninius paštus tėvams. Prieš 2 savaites buvom pakvietę iš Rygos vieną antroposofinę gydytoją, kuri skaitė viešą paskaitą tėvams, galėjo ateiti kas nori, ne tik iš tėvų, per „feisbuką“ skelbėm, tai galėjo bet kas ateiti pas mus į mokyklą ir klausyti paskaitos apie sveiką vaiko vystymąsi. Buvo apie tai, ko reikia sveikam vaiko vystymuisi ir tos paskaitos mūsų yra atviros ir viešos. Mes organizuojam mokytojų kursą, į kurį gali ateiti ir tėvai arba bet kuris Lietuvos

Respublikos, net ir užsienietis bet kuris gali ateiti, tai yra atviri kursai, kuriuose mes irgi kalbam apie vaiko raidą, kas man atrodo labai svarbu, pirmiausia, pažinti vaiko raidą. Tada kartas nuo karto vis pasikviečiam žmones, kurie dirba su specialiuoju poreikiu vaikais, kurie pasidalina būdais ir dabar kitą savaitgalį Vilniuje bus mokymai ir viena iš temų, tarp kitų temų, tarp metodikos ir meno temų, viena tema bus (...) kviečiam moterį, kuri pasakos, kas yra disleksija, disgrafija. Mes tai darome šitai daro iš poreikio, viešinam plačiai – tai žinia pasklinda ne tik tėvams ar mokytojams, bet ir išorėje, ne vien tik mūsų mokyklos bendruomenės nariams.

T: Labai džiugu girdėti, kad esate tokie atviri ir tikrai dalinatės ir su kitais. O kaip, pavyzdžiui, yra su vadovais, kelia kvalifikaciją įtraukios vadybos organizavimo ir planavimo klausimais?

I10: Pas mus vadovai pasiskirstė yra, kadangi nevalstybinė mokykla, tai aš esu ugdymo vadovė ir aš organizuoju ugdymą ir ne tik organizuoju, bet ir pati tame aktyviai dalyvauju. Yra vadovė ūkiui, yra vadovas, kuris yra kaip ir administracijos vadovas, kuris irgi turi pedagoginį išsilavinimą, nepaisant to, kad nu kaip ir lyg ir vadovauja mūsų visai šitai puokštei, tiek pedagogams, tiek ūkio personalui. Tai į tuos valstybinius seminarus irgi kartais prisijungiam. Dabar dažniausiai tai būna nuotoliniu būdu, prisijungiam, dalyvaujame, dar yra kita pavaduoja ugdymui mano, bet, ką labai aktyviai darome tai su savo ta pedagogika labai susiejame. Aš esu žmogus, kuris organizuoju tuos mokymus, apie kuriuos kalbėjau. Tai tą organizuoju kaip žmogus, ar aš vadovas, ar aš mokytoja – pas mus nėra tokios labai didelės takoskyros mokykloje, ar tu esi vadovas, ar tu esi mokytojas, ar tu esi ne netgi kai kada pas mus į renginius ateina mūsų valytoja. Jos būdamas valytojos etina į pedagoginius renginius, tai yra nuostabu, nes tai liečia žmogų, liečia žmogaus vystymąsi, vaikų, kuriuos mes auginam vystymąsi, draugų ar pažįstamų vystymąsi. Aš gal labiau pagal interesą jungiuosi į susitikimus, paskaitas ar seminarus, pagal tai, kaip matau ten pavadinime arba detalesniame paaiškinime yra pristatyta tema. Dalyvauju kartais ne tik vadovų susitikimuose, bet ir mokytojų. Kitą dalyką, ką mes turime, tai mes turim irgi savo pedagogikos asociaciją Lietuvoje, nes mūsų tipo mokyklų yra 7 Lietuvoje. Tai mes turim savo asociaciją, kur irgi išsprendžiama ir šita įtraukiojo mokymo klausimus. Čia ne vien tik nevalstybinių mokyklų, bet ir visų mokyklų uždavinys bus iš vienas pusės įtraukusis ugdymas, nuo 2024 metų mes stengsimės, būsim priversti arba tiesiog raginami įtraukti negebančius arba mokinius, kuriems reikia daugiau pagalbos, iš kitos pusės, pažiūrėkit, kokie yra reikalavimai užbaigti vieną ar kitą mokymosi pakopą. Ketvirtoji klasė privalomi patikrinimai, aštuntoji klasė privalomi patikrinimai, 10 klasėje „pupas“, po kurio, jeigu neišlaikai, tu negali toliau tęsti. Tai mane labiau jaudina ir kelia rūpestį šitų dviejų sprendimų priėmimo suderinamumas. Kaip suderinti? Iš vienos pusės kelia labai tokius reikalavimus reiklius dėl pasiekimų lygio, nes pasiekimų lygis turi būti pasiektas, kitu atveju yra neperžengiama į kitą pakopą arba ten paliekama antriems metams ar dar kažkas. Iš kitos pusės, įtraukusis ugdymas, man šita vieta yra labai įdomi, kaip suderinti? Be abejo, tiems vaikams, kurie turės specialių poreikių, jie gaus iš PPT išvadas. Šiandien dienai mes, kai nusiunčiam šeimas į ppt, į psichologinę, pedagoginę tarnybą ir laukti reikia metus, kad prieiti komisijos patikrinimą. Vaikas turi sunkumų, mokytojai mato, kad vaikas turi sunkumų, mes rekomenduojame, kad jie eitų ir gautų išvadas, ir tomis išvadomis remiantis mes galime ir norim suteikti vaikui pagalbą, bet, kad tai atsitiktų, turi laukti vaikas vienerius metus. Yra užplūdusios dabar psichologinės, pedagoginės tarnybos kiekiais mokinių, kur anksčiau būdavo po mėnesio tave priimdavo ir tai jau mums atrodydavo, kad kodėl ne kitą savaitę, kaip pas gydytoją? Tai šiandien dienai yra šita problema. Tada jeigu mokins gaus jis psichologinės, pedagoginės tarnybos išvadą, kad jisai turi specialių poreikių, kad jam reikia vienokios ar kitokios pagalbos, jam tada per tą patikrinimą bus ten skiriama, ar tai daugiau laiko ar kažkokios kitokios užduotys, bet man vistiek tas klausimas nėra kiek labiau netampa aiškus, kai greta eina dvi programos: viena – integralaus mokymo, kad įtraukti negebančius ar sunkumus patiriančius vaikus į bendro lavinimo mokyklas, nesvarbu, kokios jos – valstybinės ar nevalstybinės. Iš kitos pusės, reikalavimai pasiekti mokymosi lygį intelektine prasme, nes tie patikrinimai tikrina jie tikrina 3 kompetencijas – skaitymo, rašymo ir skaičiavimo. O tas vaikas, kuris turi mokymosi sunkumų, gal jis, būtent, šitų kompetencijų neturi, bet, galbūt, turi nuostabių kompetencijų kitų, kurias galima matuoti visai kitokiais būdais ir mes nebandom to daryti. Tai nereiškia, kad jis negali būti pilnavertis šalies gyventojas ir nuostabus žmogus, bet jam, pavyzdžiui, gal jis turi disleksiją ir jis tiesiog negali skaityti arba diskalkulija ir negali skaičiuoti. Gal jis bus sėkmingas verslininkas ir turės sekretorių, kuris parašys jam dokumentus, kompiuterinės programos ar jo finansistas puikiai jam suskaičiuos visa tai, ką reikia suskaičiuoti, o jis gal turi tokių savybių, kurios nepamatuojamos yra skaitymo, rašymo ir skaičiavimo patikrinimais.

T: Ar dalinatės su kitomis mokyklomis gerosiomis praktikomis, būtent, įtraukties klausimais?

I10: Tai tarpusavyje tos mūsų sistemos mokyklos, mūsų programos mokyklos, tai mes tikrai tą darome. Tiesą pasakius jau daugiau kažkam nelabai lieka laiko ir jėgų, nes jeigu tai darome tarpusavyje savo mokyklų (...) ai yra, pavyzdžiui, pas mus keli mokytojai, kurie dirba ir mūsų mokykloje, ir kitose nevalstybinėse mokyklose. Tada, be abejo, jie pasidalina, kaip vyksta ugdymo procesas toje kitoje mokykloje – tai galbūt tokiu neformaliu būdu gal daugiau. Formaliai tai (...) kartais organizuojamos konferencijos, kuriose mielai mes dalinamės tuo, ką mums pavyksta padaryti, bet sakau, matyti vien tikrai mokymąsi, kaip tik per intelektą, tai yra tikrai vienas iš žingsnių, nes, manau, kad reikia žiūrėti ir per tų pirminių poreikių patenkinimą ir ypatingai sunkumus patiriančių vaikų gyvenimas, pirminių poreikių patenkinimas yra ypač svarbus. Jeigu normalus vaikas gali ten pabūti gal ir nevalgeš, ar ten truputį ir nepailsėjęs ir turi savo stiprų fizinį kūną, stiprias gyvybines jėgas ir jisai gali atlaikyti kažkokias įtampas, tai tie vaikai, kurie turi sunkumų, jiems ypatingai svarbu patenkinti pirminius poreikius ir, be abejo, tų ekranų žala (...) kol kas atsiranda vienas, kitas straipsnis, kad tai veikia vaiką žalojančiai, bet ta pati mūsų ministerija nežinau, ar nukeliauja iki ten tų sprendimų priėmėjų, kad žala, ypatingai gebėjimų sunkumų turintiems vaikams, kokia yra žala, kuomet jie daug valandų praleidžia prie ekranų, nesvarbu, kokie jie būtų. Šiandien dienai net ir mokykloje yra diegiama, būtent, mokymasis per ekranus – tai šitiems vaikams tai yra nepagalba. Nežinau net, čia gal tiesiog tokia rykštė, kurią mes turime pajusti ant savęs, ant savo vaikų, kad ateityje supratę galėtume kažką keisti ir gydyti. Dabar sergam ta liga, duok dieve, kuo greičiau prasirgtume ir suprastume, kaip tai veikia žalingai

ir žalojančiai. Sprendimai dabar kol kas tokie – tai nežinau kaip čia. Atrodo tokie paprasti dalykai, bet jie yra nepaprasti ir labai svarbūs.

T: Paminėjote pačioje pradžioje, kad jūsų tikslas yra kelti ugdymo kokybę, tai tikrai daug aspektų jau paminėjote, kas pas jus yra numatyta, bet dar gal turite kažką papildyti apie pačią strategiją, galbūt, uždavinius, priemones, siekiamus rezultatus, būtent, šių mokinių įsitraukimui?

I10: Tai pirmasis tikslas – tai yra įtraukti juos. Ką mes dabar šnekam, tai pirmadieniais, kaip tik po mūsų susitikimo, eisiu į kitą susitikimą mūsų čia vietoj, mokykloj, su gerovės grupe, tai, būtent, ko reikia, tai mums reikia daugiau kompetentingų specialistų, specialistų reikia mokykloje. Mes suprantam, kad, aišku, gerai, kai mokykloje yra psichologai, kurie gali ten kalbėti su vaikais, gali vykdyti kokias programas, bet mūsų mokykloje akivaizdu tampa, kad su vaikais reikia išveikimo programų, tiesiog veikti, ne pasisodinus ten su jais kalbėtis, ne kalbėjimo, o reikia su mokiniais išveikimo, kažkam reikia specifinio judėjimo, kažkaip judėti specifiškai, gal skirtingai judant su dešine ar kaire puse ar ten erdvėje judant, kažkam reikia gal tiesiog meninės terapijos, minkyti molį, lieti akvarelę, dirbti su medžiu ar medžio įrankiais. Mažiukai tai, pavyzdžiui, mes esam davę tiesiog pjauti rąstą su tuo senoviniu pjūkle, kur iš dviejų galų. Tai tiesiog du berniukai, kurie turi ten elgesio sunkumų, jie ryte papjauna kelias kolbeles to rąsto su tuo pjūkle ir jau jie viduje apimsta ir jie gali tada kažkiek laiko susikaupti ir dirbti klasėje. Mes mokykloje keliame uždavinį, kad mums reikia specialistų, bet specialistų, kurie mokėtų ir žinotų būdus, kaip veikti su tais mokiniais ir kaip veikti su skirtingo amžiaus mokiniais. Jeigu su mažiukais vienaip, su dičkiais – kitaip. Dar ką mes mokykloje turim – tai judesio meno tokį užsiėmimą, judesio menas yra euritmija, toks specifinis mūsų mokyklos judėjimo būdas. Panašus, kaip būna tokie auros šokiai, kur juda ir tas judėjimas yra specifiskas tuom, kad kiekvienas judesys turi savo reikšmę. Kaip čia palyginti, net nežinau (...). Jeigu futbolistas spiria kamuolį į vartus, jisai vienaip turbūt, spiria, o jeigu spiria savo kolegai – tai vėlgi kitaip. Tai kiekvienas judesys – jis turi savo reikšmę. Tai va šitą pamoką mes turim ir aš galvoju, dar vienas iš būdų, kaip padėti mokiniams, šitas judesys labai padeda vaikams koncentruotis ir išjudėti savam kūne, nes ką mes pastebim, kas atrodo mano kartos žmogui nelabai suprantama, kad vaikas gali nepašokti abiem kojomis į viršų. Jums pavyksta taip paprastai? Atrodo, o tai, kaip vaikas gali nepašokti abiem kojytėm į viršų? Mes kuo toliau, tuo labiau pastebime, kad kai kurie nebepašoka dviem kojytėmis viršų, kas tas yra? Ar tai susiję tada su mąstymo jėgom? Be abejo susiję, nes tai, ką mes veikiame su savo kūnu, tai tiesiogiai veikia mūsų sąmonę, proto ir intelekto vystymąsi, nes vaikai irgi dabar reikia tada pradėti nuo mažų vaikų – jie kuo toliau, tuo mažiau juda, mes matome vaikus, kurie sėdi ekranuose ir nejuda, jie juda žiūrėdami į besikeičiančius vaizdus, bet patys nebemoka įlipti medį, nebemoka pereiti per rąstą. Nebemoka peršokti per upelį, jiems net nesudaromos tokios sąlygos namuose. Jeigu vaikai pradeda lakstyti baldais, tėvai sako, imk geriau sėsk ir ramiai kažką žaisk, bet vaiko pirminis poreikis yra judėti. Kai vaikai neišjuda – tai gali būti priežastis to negebėjimo vienokio ar kitokio. Tai čia jau į lankas, bet žodžiu, mūsų mokyklos uždaviniai yra, kad ieškoti būdų, kaip su jais išveikti, išveikimo įvairius būdus žiūrime, kad juos paimant iš klasės, nors ir tai pas mus klasėje juda ritminėj daly visi, bet su kai kuriais mokiniais reikia tiesiog daugiau judėti, jie nemoka eiti atgal, jie nemoka eiti šonu ar pašokti, jie nemoka pereiti per rąstą, nes neišgyvenę yra pusiausvyros pojūčio. Tokie atrodo paprasti fiziniai pratimai, bet jie susiję su mąstymo jėgų aktyviniu. Mes galvojam, kad reikia daugiau šitokių (...) molio darbų, meninių užsiėmimų daugiau, judesio visokių – tai norime savo mokykloje aktyvinti. Tą gerovės grupę turėti ir toliau, bet šalia to arba kartu su ta gerovės grupe, kad veiktų veikimo grupė, mokinių įveikimo grupė.

T: Viešojoje erdvėje, politikų pasisakymuose dažnai akcentuojama, kad privačios mokyklos labiau didina atskirtį, o ne įtrauktį. Gal galite pakomentuoti, kokia jūsų nuomonė šiuo klausimu?

I10: Aš galiu kalbėti tik apie mūsų mokyklą arba kitas mūsų (pamini pavadinimą) mokyklas. Nors ir esame nevalstybinė mokykla, mes kažkaip (...) gal ir iš mano kalbos, gal jūs supratot, kad aš nepavadinau mūsų nei karto privačia mokykla. Esame nevalstybinė bendruomenės mokykla, nes steigėjai mūsų mokyklų visų yra tėvai ir mokytojai. Ne kažkoks vienas privatus asmuo, kuris ten, galbūt, iš to gali ten kažkokio pelno ar ko, aš pati esu mokyklos steigėja, mokyklos dalininkė, mes negaunam jokios finansinės naudos iš to, kad įsteigėme šitą mokyklą. Mokykla įsteigta todėl, kad šitos mokyklos reikėjo vaikų tėvams, net ir tie mokytojai, kurie steigė šitą mokykloje – irgi turėjo, aš ir pati, nes mano dukros užaugo šitoj mokykloj. Kai mokyklos dalininkai yra vaikų tėvai, mokyklos vaikų tėvai, aišku, galim tikėtis, kad tų visų steigėjų, tų dalininkų visų vaikai yra labai gabūs ir jiems specialios pagalbos nereikia, bet net vienoje šeimoje, jeigu auga vienas ar daugiau vaikų, įvairovė būna visokia ir kuo daugiau turi vaikų, tai reiškia, kad šeimoje pasitaiko įvairių dalykų ir būna, kad būna tiesiog šeimose vaikų, kuriems reikia specialios pagalbos. Tai mūsų mokykloje, todėl ir yra visą laiką visokių vaikų ir jų bus visą laiką, nors mes esame nevalstybinė mokykla, todėl, kad mums rūpi augantis žmogus. Vėlgi dabar taip pradėsiu pasikartoti, nes gal jau ir viską pasakiau. Tai kad žmogus neturi kažkokių gebėjimų – tai nereiškia, kad jis neturi kitų gebėjimų, kurių neturi tas, kuriuos turi tuos gebėjimus. Ar tas, kuris labai puikiai skaito, rašo ir skaičiuoja, galbūt, jisai labai sunkiai juda, gal jis negali judėti tiek labai stipriai. Ar gal jis neturi bendravimo įgūdžių ir neturi socialinių gebėjimų? Tai mokykloje, aš galvoju, tas įtraukusis ugdymas – jis pas mus yra ir jisai bus, todėl, kad jis leidžia pamatyti skirtingus gebėjimus, skirtingas kompetencijas ir priimti įvairius žmones, nes pasaulyje jų yra įvairių ir mokykloje jų turi būti įvairių. Aišku, svarbu yra matuoti, kiek mokykla pajėgi yra – tai yra sunkiausia, nes mokytojams tai norisi priimti visus mokinius, net šiurpas nuėjo. Kai ateina šeima į mokytojų ratelį ir sako, tik jūs vieni galite padėti mano vaikui, tik jūs vieni žinote, ko reikia mano vaikui, priimkite mus. Tai be galo yra sunkus momentas tokiems tėvams pasakyti – ne, labai sunku ir sudėtinga, todėl kad norisi padėti, o pasimatuoti, ar mes pajėgūs esam padėti tiek, kiek tėvai nori, kad padėtume – irgi nepaprasta, kartais mes pagailime ir priimam, ir tada sakom, gerai, pabandykime metus, pabandykim dar pusę metų ir pažiūrėsime, ar bus iš to naudos vaikui, nes pirmiausia tai vaikas, mes suaugę žmonės, mes galbūt galime, bet ar tikrai

viską galim ir tada, ką daryti? Organizuoti tuos kursus, mokytis, eiti įgyti tokių kompetencijų, kad galėtume padėti? Kažkada tai yra ir ta riba, kur mes sakom, ne, negalim, vis tikrai negalim.

T: Kokios yra didžiausios rizikos, norint priimti ir ugdyti SUP turinčius vaikus?

I10: Rizikos yra patys tėvai ir tų sveikų vaikų tėvai, jie labai dažnai kelia klausimą, o kodėl turi būti klasėje čia tas vaikas? Tada labai svarbu, kad tėvai tarpusavyje kartu bendrautų, bendradarbiautų ir būtų kartu, eitų kartu į žygius, ir matytų, kad tas vaikas, kuris atrodo, kad, galbūt, jis kažko negeba, bet jis gali išmokti, o tas vaikas, kuris yra gabus, gali išmokti iš to sunkumus patiriančio vaiko kažko. Tas bendruomeniškumas yra labai svarbus mokyklose, nes pedagogai gali priimti, bet tėvai gali sakyti – ne. Mes turim tokių situacijų, kai tėvai pasakė – nebandykit daugiau priimtį į klasę nei vieno specialių poreikių vaiko. Tai gali skambėti labai egoistiškai, tai tada (...) mokykla yra kas? Mokytojai, mokiniai, tėvai. Tik bendrame matyme ir susitarime mes galime keliauti visi ir tie, kuriems reikia daugiau pagalbos, nes, būtent, jie vieni kitiems ir gali padėti. Tie sunkumus patiriantys vaikai – gali padėti tiems gabiesiems kažkuriuose kompetencijų dalykuose. O tie gabieji gali padėti tiems, kuriems gal kiti dalykai sunkūs, bet tą turi suprasti ir tėvai, ne tik mokytojai. Čia irgi darbas su tėvais yra sudėtingas. Kad tėvai suprastų, kad jo vaikui yra sveika matyti kitokį. Aš patyriau asmeniškai šitą reiškinį ir man reikėjo labai daug dirbti ir su klasės tėvais, ir su mokiniais, kad mes priimtume vienas kitus. Kai tas vaikas, kuris turi specialių poreikių, elgiasi visiškai ne taip, kaip mes tikimės, kad jis elgsis, suvaldyti tai klasėje yra be galo sudėtinga. Čia žinai, tik žodžiai yra, kodėl nepriimat tų vaikų? Bet reikia suprasti, kad su tuo priėmimu arba nepriėmimu yra visas gyvenimas, yra vaikų gyvenimas, yra mokytojų, tėvų ir abiejų tų pusių gyvenimas. Tada tos pusiausvyros jausmo išgyvenimas yra labai svarbus. Kartais pasakyti – ne – reiškia nebūtinai pakenkti. Pasakyti – ne, kartais yra ir padėti, nes kartais tėvai turi įsivaizdavimą, kad kažkas turi už juos padaryti. Dabar yra labai daug jaunų tėvų, kurie galvoja, kad jeigu jau į šeimą atkeliauja vaikelis, kuriam reikia daugiau pagalbos – tai kažkas turi už juos padaryti. Pirmiausia – tai tėvai turi daryti. Sakau, tų pirminių poreikių, ekrano klausimas – čia yra tėvų klausimas. Ar jie tą padaro? Gal tikrai to ir reikia vaikui, sutvarkius ritmą, sutvarkius pirminius poreikius, atėmus ekranus, kad tas vaikelis taptų (...) jam ne tiek reikėtų daug tos specialios pagalbos. Čia toks labai svarbus klausimas šiandieninei visuomenei, nes tie specialieji poreikiai, jie atsiranda ne be suaugusiųjų dažnai pagalbos, kartais yra prigimtis, bet kartais tai yra suaugusiųjų indėlis. Žiauriai skamba. Labai gaila iš tiesų.

T: Jau po truputį mes einame į tai apie dabartinę situaciją. Tai ar galima teigti, kad dabartiniame etape, jūsų mokykla yra pasirengusi ugdyti tokius mokinius?

I10: Mes tą darome, aišku, specialistų turime nepakankamai. Mes tą darome jau ir šiandien. Nėra taip, kad mes darysim tai nuo 2024 metų, mes šiandien tai darom ir ko mums trūksta, tai mums trūksta specialistų.

T: Yra numatyta įdarbinti daugiau specialistų?

I10: Šiomet – taip, mes kalbam, ar šį pavasarį jau kažką kviesimės į komandą, nes irgi tai yra adaptacija ir ypatingai, kai ateina žmonės, kuriems numatyta dirbti su specialių poreikių vaikais, tai ypatingai turi turėti laiko, kad pažinti juos. Pažinti juos, kaip jie elgiasi socialiniuose santykiuose su klasės vaikais, kaip prisijaukinti juos, nes dažnai tie vaikai taip tiesmukiškai ir paprastai neprisileidžia svetimo atėjusio žmogaus. Jie turi dažnai įvairių poreikių dėl prierašumo, dėl pasitikėjimo. Kitais metais tai tikrai bent du ar tris žmones tikrai ieškosime. Dar ką mes turim šiandien dienai – tai mes turim mažesnėse klasėse mokytojus pagalbininkus. Viena iš jų baigusi psichologijos mokslus ir turinti supratimą, kita – turinti didžiulę pedagoginę patirtį. Tai pagalbininkai klasėje yra vienas dar iš tų pagalbos būdų ir kompetencijos, žinios apie vaiko raidą ir būdus, kaip jam padėti, esam numatę kitiems metams būtinai žmones dar tikrai įdarbinsim, didindami savo gerovės grupės komanda.

T: O dabar pakalbėkime ne tik apie įtraukti, bet ir tvarų švietimą. Kaip suprantate specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius tvaraus švietimo kontekste?

I10: Čia, turbūt, grįžtam prie to, kad reikia atitikti valstybės standartus, o kartais tie mokiniai (...). Kas bendrai yra mokymasis? Jūs turbūt pati irgi neseniai baigusi esat mokyklą ir jauna esate. Kada pamokos mums atrodo pavykusios? Kai aš sužinojau ir kai man buvo smagu, jeigu aš sėdėjau va šitaip pamokoj (suspaudžia kumštį, vaidina įsitempusią) ir galvojau, kad tik manęs nepakviestų. Po tos pamokos aš išeinu visa sukietėjęs. Tvarus mokymasis, man atrodo, yra tas kokybės klausimas. Kokios kokybės yra tas mūsų mokymas ir mokymasis? Ir su tuo susiję ne vien tik intelektualinės žinios, su tuo susiję, pirmiausia, mokytojo esybė, pats mokytojas, mokytojas kaip autoritetas, kiek jisai pats yra savo dalyke gyvas ir susidomėjęs. Mes iškart pamatome žmogų, kuris ateina ir atsineša, ir jo akys blizga, ir jisai nori dalintis su mokiniais ir jam svarbu tas dalykas, kurį jis atneša. Galbūt, pas jį gali būti šiek tiek triukšmo klasėj, bet tai nesvarbu, nes yra gyvasties, ir jeigu dar pavyksta mokytojui ne tik žinias atnešti, bet ir džiaugsmo atmosferą sukurti iš to (...) šitiems specialiųjų poreikių vaikams ypatingai reikia patirti, kad aš galiu padaryti ir pasižiūrėti, kur yra tas pamatas, ant kurio jis gali atsistoti. Kas iš to, kad mes jam atnešime kažkokius neįmanomus pasiekti reikalavimus ir užduotis, bet gal jam galim tiesiog paprastus uždavinius duoti, kurias atlikęs jis sakys: man pavyko, aš padariau ir aš galiu tada toliau. Jeigu aš darysiu (kelis kart pakartoja darysiu) ir man niekas nepavyks, tai man ten jau blogai? Sakykim, tam pačiam neregui, ai tu nematai perskaityt (sarkazmas), duokim mes tau ne vieną lapą perskaityt, o koki dešimt. Tai kas iš to bus? Mes tik atmušim. Tai daryti tai, ką jie gali, kas jiems pavyksta ir tada grįžtu čia į visuminį mokymą. Visiems mums, visiems ir vaikams, ir suaugusiems yra smagu, kai mes galime atlikti užduotį. Jeigu jūs manęs dabar klausinėtumėt apie kokias nors saulės baterijas, aš ten gal galiu, jeigu susitartume pasiskaityti ir papasakoti apie tai, bet tai būtų turbūt visai ne tas pats, ką mes dabar šnekamės, kas yra gyva ir ką aš suprantu ir apie ką aš galiu kalbėti nei prisiskaičius nei ką, o tiesiog iš gyvenimo. Tas pats yra ir su mokiniu, su mažu ar dideliu, kai mokytojas pažiūri, kurioj vietoj jis gali, gal tai labai mažas laiptelis, bet jisai gali, tada jis galės lipti mažais laipteliais. Kas iš to, kad mes padėsime tokią pakopą ir jisai ten ropštis, ropštis ir

neužsiropš niekaip ir tada grius ir užsigaus dar labiau ir jam dar labiau skaudės. Tai daryti tai, ką mes galim daryti, daryti tai, ką mes galim mažais žingsneliais kokybiškai.

T: Paprognuokite 10 metų perspektyva, kaip tvaraus švietimo kontekste SUP turinčių mokinių įtrauktis atrodytų jūsų organizacijoje?

I10: Tai vat kad mokiniai turėtų galimybę išveikti, jūs taip pasakėt, tai aš net ir matau, nes mes ką tik atsikraustę į naujas patalpas, įsigijo bendruomenė, buvusią tradicinę sovietmečio mokyklą, kuri pritaikyta 900 mokinių, o pas mus yra 370 – tai mes dar turim smėlio dėžę, kurioje dar galime žaisti, tai mes ruošiam įrengti irgi patalpas, kuriose mokiniai galėtų veikti, kad būtų dirbtuvių daugiau, būtų meno dirbtuvių, molio, tapybos, medžio, keramikos, judesio ir judėjimo patalpa. Aš manau, kad po 10 metų, jeigu mūsų mokykloje bus įrengtos šitos patalpos, kuriose mokiniai galės išveikinti ir jeigu jiems sunku mokytis intelektualiai, gal jie kartu su veikimu galės savo intelektą lavinti, tai bus tada tikrai nuostabu. Įdomu būtų po 10 metų nuo dabar, reikia prisiminti po 10 metų pokalbį su jumis iki kur nukeliavo.

T: Įvardykite, jūsų nuomone, 3 pagrindinius strateginius veiksnius, kurie sąlygotų pilnavertišką SUP turinčių mokinių įtrauktį tvaraus švietimo kontekste.

I10: Tai kvalifikuoti specialistai, erdvių įrengimas, kuriose galėtų išveikinti vaikai ir bendrai bendruomenės požiūris į tai, mūsų vienas kito priėmimas, tas minkštasis jau būtų toksai aspektas, socialinis, bendruomeniškumo jausmo išgyvenimas, kad mes priimtume. Tai specialistai, erdvės ir žmonės.